

The Project Gutenberg eBook of Liput liehumassa, by Bjørnstjerne Bjørnson

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Liput liehumassa

Creator: Bjørnstjerne Bjørnson
Translator: Väinö Hämeen-Anttila

Release date: February 2, 2015 [EBook #48139]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK LIPUT LIEHUMASSA ***

E-text prepared by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

LIPUT LIEHUMASSA

Kirj.

BJÖRNSTJERNE BJÖRNSON

Suomentanut ["Det flager i byen og paa havnen"] V. Hämeen-Anttila

Kansa, Helsinki, 1910.

SISÄLLYS:

Vanhasta asiakirjasta.

1. "Kartano" ja sen asujat
2. Kuinka edelleen kävi

John Kurt.

1. Yksinäisyys
2. Nero
3. "Ihmisen rinta on kuin meri"
4. Purje näkyvissä
5. Kotielämää
6. Ensimmäinen seuraus ja toinen

Eräs puhe.

1. Valtaistuimelta syökseminen
2. "Vuorella"
3. Lapsia
4. Viimeiset vuodet puutarhassa
5. Puhe

Yleisesikunta.

1. Suuri puhe ja pieni kaupunki
2. Yleisesikunta
3. Seura
4. Portailla

Ajojahti.

1. Hän nainen lie vai lapsi vasta? 2. Kyyhkyslakassa 3. Toisista erotettuna 4. Ajojahti

Mitä uskollisuus merkitsee.

1. Autuaallisuutta
2. Onneton
3. Sisäisiä selvityksiä; rauhanehdotuksia ulospäin
4. Sota

Taistele itse.

1. Molemmissa leireissä 2. Liput liehumassa yli kaupungin ja sataman

BJÖRNSTJERNE BJÖRNSON

Norjan kirjallisuus keskittyy ulkomaalaisen mielessä tavallisesti melkein vain kahteen suureen nimeen, Björnsoniin ja Ibseniin. Samalla kuin nämä voimakkaat ja itsenäiset miehet kohottivat maansa kirjallisuuden maailmanmaineeseen, heidän mahtava herätystyönsä mitä hedelmällisimmin pääsi vaikuttamaan monilla muillakin aloilla. Erityisesti Björnson sytyttävänä puhujana ja taistelua pelkäämättömänä sanomalehtimiehenä joutui sangen tehokkaasti ottamaan osaa myös isänmaansa valtiollisiin ja yhteiskunnallisiin asioihin.

Martinus Björnstjerne Björnson syntyi papin poikana joulukuun 8 p:nä 1832 Kviknessä Hedemarkissa. Koulunkäyntinsä hän aloitti kotipaikkakunnallaan, mutta hänet lähetettiin sittemmin Molden kaupungin keskikouluun. Oppiminen sujui aika huonosti, sillä paljon enemmän kuin koulutehtävät tuota vilkasta, hilpeätä ja tarmokasta poikaa viehättivät historialliset romaanit, seikkailukertomukset ja uljaat viikinkisadut. V. 1849 Björnson erosi Molden koulusta ja meni sitten Kristianiaan jatkamaan opintojaan Heltbergin "ylioppilasleipomossa", jossa tutustui mm. Ibseniin ja Vinjeen ja josta tuli ylioppilaaksi v. 1852.

Yliopisto-opinnot päättyivät melkein alkuunsa. Björnson tunsikin tehtävänsä olevan muilla aloilla. Hän herättikin pian huomiota sanomalehtimiehenä ja myös teatterinjohtajana. Vähitellen hän siirtyi suorittamaan varsinaista elämäntehtäväänsä kirjailijana kuitenkin koskaan luopumatta politiikastakaan. Erityisen tehokkaasti Björnson saattoi vaikuttaa puheillaan, sillä hänen mielikuvituksensa rikkaus, hänen hehkuva innostuksensa ja hänen sanojensa tenhoava kauneus valloittivat vastustamattomasti penseimmätkin kuulijat.

Laajentaakseen näköalojaan Björnson teki useita ulkomaanmatkoja aina Etelä-Eurooppaa ja Amerikkaa myöten. Hän kävi Suomessakin, ja aina sorrettujen puolesta taistelevana hän rohkeasti esiintyi Suomen oikeuksien puolustajana Venäjää vastaan.

Björnson sai elämässään kokea paljon vastustusta, mutta myös runsaasti myötäkäymistä. Hänen osakseen tulleista lukuisista kunnianosoituksista mainittakoon tässä vain, että v. 1863 suurkäräjät myönsivät hänelle runoilijaneläkkeen — ensimmäisen Norjassa — ja että tunnustus Ruotsin taholta tuli Nobelin palkinnon muodossa v. 1903. — Björnson kuoli huhtikuun 26 p:nä 1910 Pariisissa.

Kirjallisessa tuotannossaan Björnson aluksi käsitteli historiallisia aiheita (mm. näytelmissä "Taistelujen väliajalla", "Ontuva Hulda", "Sverre kuningas", "Sigurd Stembe", "Sigurd Jorsalfan") ja loi

muutamia ihanteellisia ja samalla todellisuudentuntuisia eteviä kansanelämän kuvauksia (mm. suomennetut "Päivärinteen Synnöve", "Arne", "Iloinen poika", "Kalatyttö", "Morsiusmarssi"). Mutta 1870-luvulla hän ryhtyi käsittelemään, etupäässä näytelmissä, nykyaikaisen yhteiskunnan ja moraalien probleemeja. Hänen tuotannossaan on nyt läpikäynnä piirteinä tinkimätön totuuden vaatimus. Valtiollisen ja liike-elämän monet epäkohdat hän räikeästi vetää julkisen tarkastelun alaisiksi (näytelmissä "Toimittaja", "Konkurssi", "Kuningas", "Uusi järjestelmä", "Paul Lange" ja "Tora Parsberg"), ja myös yksityiselle ihmiselle hän puhuu vaativan velvoittavasti. Jokaisen on ymmärrettävä elämän vastuullisuus, kaikessa on pyrittävä puhtauteen, miehen on siveellisyydessä täytettävä samat mitat kuin naisen, ja nainen saakoon kehittää itseään yhtä vapaasti kuin mies (romaani "Liput liehumassa", näyt. "Leonarda" ja "Hansikas"). Uskonnon piirissä liikkuvat Björnsonin paras näytelmä "Yli voimain" ja romaani "Jumalan teillä", jossa tekijä selvittelee omaa kristillisyydenkäsitystään.

Aivan erikoista huomiota ansaitsee Björnsonin lyriikka. Se on raikkaan, nuorekkaan inspiraation synnyttämää, korutonta, havainnollista ja elävää, ja monien mielestä Björnson onkin päässyt suurimpiin taiteellisiin tuloksiin juuri lyriikassaan.

VANHASTA ASIAKIRJASTA

1

"Kartano" ja sen asujat

Kartano oli todennäköisesti muodostunut samaan tapaan kuin useimmat muutkin suurtilat kaikissa maissa ja kaikkina aikoina, väkevän oikeudella. Kenties enemmän tai vähemmän väkinäisillä naimiskaupoilla ja rehellisillä, ostoilla, mutta kenties myöskin juonien, petosten ja muiden halpamaisuuksien avulla; emme sitä enää tiedä.

Kaksisataa vuotta takaperin se oli suunnaton maatila. Päätilus oli silloin kuten nytkin kaupungin yläpuolelle kohoavalla metsäisellä vuorenrinteellä. Koko kaupungin näkee sieltä, sekä tällä puolen satamaa sijaitsevan vanhan kaupungin että tuolle puolen hiekkaniemelle syntyneen uuden asutuksen. Niemi suojaa satamaa mereltä päin, mutta ei ole kuitenkaan avointa ulappaa vastassa; ulkopuolella on saaria ja särkkiä, joiden välissä on kaupungin kaksi pääsyalmea, pohjoiseksi ja läntiseksi väyläksi nimitettyä. Kaikki tuo näkyy "Kartanoon", samoin kuin laaja merenselkäkin. Edelleen näkyy oikealla joki, joka vaahdoten vyöryy satamaan savikumpujen lomitse. Aikoinaan joki ja kaikki sen suulle rakennetut laitokset olivat "Kartanon" omaisuutta, vieläpä koko kaupungin alue, saaret ja rannikko molemmin puolin. Siihen kuuluivat joen ylävarreltakin alemmat rinteet ja metsät. Kaksisataa vuotta takaperin oli asiain laita näin.

"Kartanon" päärakennus on iso muurikivitalo, jonka yläpuolelle kohoaa lyhyt, tylppä torni. Oikealla siihen liittyy pitkä sivurakennus, mutta kumma kyllä ei vasemmalla. Takana on joukko vanhoja muurikivisuojia, kuten talli, navetta ja sen sellaisia, sekä palvelusväen tupa. Talon pääportaissa — jotka ovat kooltaan todellinen paasivuori — on puoliympyrässä askelmat laidasta laitaan. Niiltä johtaa juhlallinen puistokuja aina torille asti, kumpaisellakin sivullaan korkea kiviaita, joka reunustaa sitä melkein perille saakka, sillä niin pitkälle ulottuvat puistokujan kahtia jakamat kasvitarhat. Ketoa viljelmien molemmin puolin, niiden ja kaupungin välillä samoin. Rakennusten yläpuolella vuoren kupeella lehtimetsää, jossa havupuut ovat kuitenkin jälleen aloittaneet hiljaisen taistelunsa. Aikoinaan on nimittäin havumetsä yksinään vallinnut vuorta.

Kuka on tehnyt nämä suuret raivaukset, pystyttänyt nämä jyhkeät suojat? tulee kysyneeksi nähdessään ensi kertaa "Kartanon" rakennukset ja tilukset.

Jo kolmattasataa vuotta takaperin, vuoden 1660 vaiheilla, muuan saksalainen laivuri, Kurt nimeltään (silloisen kirjoitustavan mukaan Curt), ensi kerran poikkesi tuonne satamaan laivalla, jonka hän siellä maalautti uudestaan ja takiloitsi toisin, arvattavastikin tehdäkseen sen tuntemattomaksi. Nyt tiedämme, että hän oli silloin aikoja sitten karkotettu isänmaastaan *väkivallan* takia ja että hän oli suurta saksalaista ruhtinassukua, jolla vieläkin on kuuluisa nimi; sitä ei tarvitse tässä mainita. Hän esittäysi Curtina, ristimänimellään. Hän ei ollut siellä pitkäkään aikaa oleillut, kun jo kosi "Kartanon" tyttärtä ja perijätärtä, eikä hän häikäillyt, kuten alempana kerrotusta nähdään.

Se oli jalosukuinen neiti Ingeborg Klauntytär. (Seuraan tästä alkaen sananmukaisesti erästä kaupungista ja erittäinkin kartanosta laadittua kuvausta, jonka on edellisen vuosisadan alkupuolella

kyhännyt sikäläisen Sancta Marian kirkon vanha suntio ja kanttori.) Hän pujahteli piiloon pimeille ylisille, alas kellareihin, navettaan ja talliin, tai pakeni hakaan ja metsään, joka kerta kun mahtipontinen ulkomaalainen laivuri Curt tuli kosiokäynnille. Sillä silloin tämä tavallisesti oli pöhnäpäissään. Jalosukuisen herra Klaus Matiaksenpojan piti toimittaa hänelle olutta kellaristaan ja tarita, mitä hän suvaitsi muuta pyytää, ja jälkeensä Curt löi hänet melkein vaivaiseksi, kun herra Klaus ei voinut hankkia neitiä puheisille hänen kanssaan, ja hätyytteli kaikkia talossa eläjiä. Ja hän vannoi, että jos joku rohkenisi tavoitella neitiä aviovaimokseen, siltä hän niskat nurin vääntäisi, samaten kuin neidiltä itseltäänkin ja hänen suvultaan, jos neiti olisi kenellekään muulle kuin hänelle suosiollinen. Ja Hans Fürstiä, joka asui torin laidassa vastapäätä Sancta Marian kirkkoa ja jonka sanottiin kulkevan neidon kotona kosima-aikeissa, Curt pitkäperjantain aamuna Hansin asuntoon tunkeutuneena tämän vielä vuoteellaan maatessa suomi tukevalla raipalla niin surkeasti, että Hans kauan jälkeensä virui verissään. Hans Fürst ei enää saanut olluksi kaupungissa, kun Curt saapui sinne laivoineen, niinkuin hän tästä lähtien useasti teki. Samaten ei voutikaan, herra Bernhard v. Klüwer, joka tahtoi häntä ojentaa. Uhitellen Curt lasi laivansa vouden talon kohdalle; laivoja oli hänellä silloin kaksi, ja kanuunia ja paljon väkeä. Eikä vouti hirvinnyt enää mennä ulos yksinänsä eikä rojhennut virkaansa toimittaa, vaan matkusti pois ja jäi sille tielleen. Niin meni hyvinkin vuosi, ennen kuin virka jälleen täytettiin. Mutta siihen pantiin saksalainen, joka oli Curtille kaikin tavoin mieliksi. Entinen vouti sai muualla viran.

Curtista kerrottiin yleiseen, että hän oli rosvouksella saanut ensimmäisen laivansa Pohjanmerellä. Sittemmin hän purjehti kahdella laivalla, ja ihmiset pitivät varmana, että hän sen toisenkin oli anastanut. Mutta hänen väkensä oli siitä visusti vaiti, eikä kukaan tehnyt hänelle siinä asiassa mitään. Mutta seuraavalla tavalla hän neidin sai:

Hänen korkean ylhäisyytensä käskynhaltija Ulrik Frederik Guldenlöven kirjuri tuli tuomaan käskyä kaikkivaltaiselta, kaikkeinarmollisimmalta kuningas Frederik Kolmannelta, nyttemmin korkeanautuaasti nukkuneelta Herrassa, jalosukuiselle Klaus Matiaksenpojalle kartanossa ja kaupungin hyvillä asukkaille, neuvoskunnalle ja porvareille, heidän pitääkseen huolta siitä, että laivuri Curt, joka oli korkeata Saksanmaan aatelia, saisi arvoisan neitsyen Ingeborg Klauntyttären aviovaimoksensa, ja hallitsija lupasi heille kuninkaallisen suosionsa ja erityisen suopeamielisyytensä, jota herra Curt oli lakkaamatta nauttinut. Silloin tapahtui kuninkaan tahto. Kirjuri oli tullut Sören Rasmussenin purrella Oslost ja oli saksalainen, osaten vain välttävästi tanskaa. Hän vaati uhkeata vastaanottoa, jonka saikin, sillä hänet majoitettiin raatihuoneelle ja pyydettiin viipymään yli häiden sekä sillävälän käyttämään erinäisten kaupungin porvariensa vieraanvaraisuutta.

Häät vietettiin hyvin prameasti, mutta monin karvain kyynelin neiti Ingeborgin puolelta, niinkuin myös Klaus Matiaksenpojan, joka tiesi nyt hyvien päiviensä olevan mennyttä. Mutta häpäivänä tuli Curt humalaan, ja silloin hän yltyi huitelemaan kirjuria, ajaen hänet pois pöydästä, koska hän ei muka ansainnut istua kunniallisten miesten ja heidän naistensa parissa. Sillä hän ei ollut mikään käskynhaltijan kirjuri, vaan karannut parturinkisälli pahainen, joka oli ollut palveluksessa Curtin langolla Pommerissa. Mutta parturi pakeni niemelle ja sieltä pohjoiselle saarelle, mistä kirkui itsensä erääseen ohipurjehtivaan laivaan. Häät lopuivat siihen paikkaan, mutta siitä Curt vähät välitti, sillä morsiamen oli hän nyt saanut.

Näin se kävi: Laivuri Curt oli ollut Oslossa ja siellä tavannut jonkun holsteinilaisen Georg v. Bregentvedtin, joka oli ratsumestari ja autteli käskynhaltijaa sotatoimissa. Mutta Georg v. Bregentvedt ja Curt tunsivat toisensa Saksan ajoilta, ja tämä Georg oli sukkelatuumainen kelmi, ja hän auttoi Curtia siinä konnaankoukussa. Parturin he saivat kätyrikseen.

Vanha Klaus Matiaksenpoika matkusti heti Köpenhaminaan valittamaan asiaansa kuninkaalle, jonka luona kolmasti saikin *audiencen*, ja kuningas vihastui joka kerta kovasti, mutta kaiketikin taas unohti sen muiden asiain tähden, sillä Curtilla oli maanmiehiä hovissa. Sillävälän lopuivat ne rahat, jotka Klaus Matiaksenpoika oli varustanut matkaansa, ja Curt oli ottanut kartanon ja kieltäysi lähettämästä hänelle lisää, samalla uhaten kosta jokaiselle, joka häntä auttaisi. Kun Klaus Matiaksenpoika sitten sai tyttäreltään erään jahtilaivurin välityksellä salavirkkaa lähetetyn kirjeen, että hän nyt kantoi lasta, mutta että Curt haki muun naisväen seuraa sekä kartanossa että kaupungilla, ei hän enää katsonut kannattavan pyrkiä kotiin. Eikä kukaan hänestä sen koommin kuullut. Klaus Matiaksenpoika oli tanskalaista sukua ja kelpo mies.

Kartano oli siihen aikaan tavattoman laaja herrastila lisineen ja etuisuuksineen, omistaen joenkin rantamainensa monta penikulmaa yläjuoksulle päin, metsän ja talot. Ja Curt laittoi jokitöyräälle suuren tiilitehtaan ja kutsui paljon hollantilaisia. Sittemmin hän perusti niinkään laivaveistämön, joka on ollut kaupungille suureksi hyödyksi. Hän rakennutti myös hyvin merkillisen sahalaitoksen, jollaista ei ollut täällä päin koskaan ennen nähty.

Edelleen hän matkusti kuninkaan luokse, joka silloin oli suurivaltaisain perintöruhtinas ja herra, kuningas Kristian Viides, nyttemmin autuaasti nukkunut, tämän hovissa mahtavien, ylhäisten

maanmiestensä avulla päästäkseen kuninkaalliseen suosioon ja ystävyYTEEN. Hän saikin moniaita kertoja *audiencen* ja miellytti kuningasta suurella voimallaan kuin myöskin koko olennollaan. Hän sanoi kuninkaalle alamaisimmasti olevan entismuistoisena tapana, että jos kuningas armollisuudessaan saapuisi näille seuduille, hän ottaisi asuntonsa kartanosta. Kaksi kuningasta oli ollut siellä yötä, korkeanautuas kuningas Kristian Neljäs kahdestikin, ja hän nöyryimmästi odotti itselleen samaa suosiollisuuden osoitusta. Kuningas ei sitä evännyt. Mutta Curtin tarkoituksena oli täten päästä takaisin niihin aatelisiin oikeuksiin, jotka häneltä oli isänmaassaan tuomittu menetetyiksi. Ja hän matkusti kotiin ja päätti korkeudessaan, että vanha kartanorakennus, vaikka olikin kaikin puolin erinomainen asumus, tilava ja uljas, kuitenkin revittäisiin ja sijalle rakennettaisiin linna kuninkaan kunniaksi hänen majasteettinsa saapumisen varalle.

Ja hän ryhtyi heti tuumasta toimeen. Mutta kun hän tällöin halusi Hans Fürstin taloa torin laidassa vastapäätä Sancta Marian kirkkoa, nimittäin asuakseen siinä uuden linnan ollessa rakenteella, hän karkotti mainitun Hansin sieltä siihen asti, kunnes linna olisi katon alla. Tämä kävi seuraavasti. Hän kielsi merimiehiä ja käsityöläisiä ja kalastajia ostamasta häneltä ainoatakaan korttelia tai unssia taikka kyynärää, sillä Curtilla oli ollut alhainen kansa puolellaan aina siitä saakka, kun hän oli kaupunkiin tullut. Hurjaluontoiset merenkyläjätkin ja heidän kumppaninsa eivät ole kuin maallaeläjät. Ne palvovat niitä, joilla on heihin valtaa. Ne ovat, ne ja niiden esi-isät, antaneet kurmoittaa itseään laivassa ja maissa. Ne eivät viihdy, ellei niitä komennella ja sätitä ja mukiloida ja elleivät ole avittamassa laivurin riihatonta eleskelyä.

Mutta lisäksi oli Curt samaan aikaan antanut niille vuoren vapaasti asuttavaksi, niin monelle kuin sieltä vain joka taholla sijaa löytyisi, sekä halvalla rakennustarpeita, niin että vuorella nyt on kokonainen kyläkunta, joka näkyy kauas jokaiselle satamaan purjehtivalle laivalle. Ylimmälle kohdalle ovat luotsit rakentaneet itselleen tähytyskojun.

Voidaankin sanoa, etteivät Curt ja hänen sukunsa ilman tätä kaupungin alhaisen suosiota ikinä olisi vallinneet ja elämöineet, niinkuin ovat aina tähän päivään asti menelleet. Mitä törkeämpiä väkivallan töitä he tekivät, sitä korkeammalle he kohosivat rahvaan silmissä, sillä siltä kannalta se ottaa asiat. Kaikki rikkomuksensa sai siis Curt huoletta jättää korvaamatta. Hän ei koko elämänsä aikana antanut mitään sovitusta kenellekään! Ihmisillä on vielä hänen jälkeensä muistissaan se sanantapa, jota hän käytti, milloin joku vaati hyvitystä: 'Minä sinulle antamas korvausta persauksistani, senkin *verdammte bauer*-kollo!' Sillä hän ei milloinkaan puhunut kieltämme oikein, ja *bauer*-kolloksi haukkui hän jokaista, johon hän suuttui. Hänen maassaan nimittäin kuulutaan syvästi halveksittavan talonpoikaa, melkein pä pidetään elukkana; hän ei ollenkaan omista taloa taikka maata, vaan tekee työtä herralle, hän ja hänen koko perheensä. Ne eivät siitä pääse ennenkuin kuollessaan; ja niinhän on Tanskassakin.

Mutta mitä sanottuun Hans Fürstiin tulee, niin hänellä ei ollut mitään muuta kuin kauppansa, joten hänen oli täytyminen siirtyä toiselle puolelle toria Siegfried Brandenburgin vanhaan taloon, vasemmanpuoleiseen rakennukseen, sillä niitä oli kaksi. Ja siellä hän oli, kunnes Curt muutti ylös linnaansa.

Sellaisena kuin se nyt on, ei se ole kokonaan Curtin työtä. Hän ei ole rakennuttanut isoa oikeanpuolista sivurakennusta eikä tilavia ulkosuojia. Eikä hän myöskään ole muurauttanut kasvitarhan kiviaitoja ne ovat hänen poikansa jäljiltä. Mutta ison asuinrakennuksen sekä portaikon ja tornin hän on rakennuttanut, ja muurien välisen puistokujan on herra Curt laitattanut, sillä ennen oli siinä vain tie, eikä tämä mennyt suoraan, vaan kasvimaan ulkopuolitse oikealle, kuten voidaan vieläkin osoittaa. Niinikään ovat puut tämän suuren puistokujan molemmin puolin Curtin itsensä istuttamia jok'ainoa, sillä hänellä oli taitava käsi sellaisessa, niinkuin hän itsekin hyvin tiesi. Siten on myös suurin osa kasvitarhaa, sellaisena kuin se nyt on molemmin puolin, hänen istuttamaansa, ja hän tuotatti Hollannista monia uusia ja kalliita puita, yrtejä ja kukkasia, joista hänen mielisairas vaimonsa sai viihdykettä, silloin kun hänet laskettiin jaloittelemaan, sillä hän rakasti kukkasia.

Linnan sisuskaan ei enimmältä osaltaan ole Curtin ajalta; sillä mitä hän siitä laittoi, sen teetätti uudestaan hänen poikansa, herra Adler, kuten hänen nimensä oli suuren merisankarin Cort Adlerin mukaan. Curt siinä ikäänkuin naljaili, että nimitti poikansa Adleriksi sitten, kun itse oli ottanut nimekseen Curtin, joten amiraalin koko nimi kääntyi toisin päin. Kuninkaallinen sänky ja muut kuninkaankamarin huonekalut, sellaisena kuin kamaria vielä näytellään, eivät ole Curtista nekään peräisin. Mitä Curt on siihen hankkinut, se on nyt toisessa huoneessa käytävästä vasemmalle; siinä sängyssä nukkui herra Adler itse. Siellä ovat huonekalutkin. Mutta kuninkaankamariin toimitti herra Adler kaikki uutta Hollannista, jonne hän itse purjehti laivoillaan Köpenhaminasta. Sillä matkallaan hän osti seinäverhotkin, jotka nyt riippuvat kuninkaan huoneessa kuninkaallisen makuuhuoneen vieressä, sekä sen ison karossin [tilavat nelipyöräiset katetut vaunut, tavallisesti "valtioneuvonvaunuina" hoveissa. *Suom.*], josta tuonnempana. Sitä vastoin ovat kaikki kultapuitteiset maalaukset Curtin ajoilta. Ritarisalin taulut ovat jäljennöksiä hänen isänsä linnassa säilytetyistä ja esittävät hänen esivanhempiansa.

Olen tyyten unohtanut kertoa tornista, joka ei valmistunut täydelliseksi, ja miksi se kesken jäi. Ensimmältä rakennustyötä johti lyypekkiläinen mestari. Hän kyllästyi siihen, kun olisi tarvinnut rahaa, ja livisti varkain. Herra Curt vielletti hänen perässään erään tanskalaisen miehen nopeakulkuisella laivalla, joka osui parahiksi olemaan satamassa; mutta hän ei enää tavoittanut karkuria. Toinen tuli Holsteinista tai jostakin sieltä päin. Curtilla oli siihen aikaan luonansa hyvin kaunis naisihminen. Hän oli erään flaamilaisen laivurin vaimo, jonka Curt oli viekoitellut luokseen, enää luovuttamatta häntä takaisin, niin että laivurin oli täytynyt lähteä. Häneen rakastui rakennusmestari, ja toinen vastasi siihen. Silloin herra Curt rusikoitsi heidät kauhistuttavasti ja ajatti alastomina molemmat alas torille. Ne pääsivät sitten turvaan veneellä. Rakennusmestari oli ihan raajarikoksi lyöty. En tiedä, mihin he lienevät joutuneet.

Silloin Curt jätti silleen tornin, joka olikin hyvin vaivalloinen rakennettava. Tuli sana, että kuningas saapuisi sinä kesänä, joten hän laitatti sen yli leveän katon, joka päällystettiin tiilillä tavalliseen tapaan. Sellaisena se on pysynyt, sillä kukaan ei ole siihen sen koommin kajonnut.

Curt oli antautunut ylettömiin kustannuksiin sen suuren kunnian tähden, että hän näkisi kuninkaan kattonsa alla. Silloin oli maatila vielä eheänä. Silloin peitti havumetsä molempia jokirinteitä ja laaksonuomaa niin pitkälle kuin silmä kantoi. Samaten saaria. Toista tuli sitten, kun kauppamiehet ottivat metsän pantista. Mutta tämä panttaus alkoi jo Curtin aikana.

Nyt on kerrottava Curtin elämästä muuten, ensinnäkin, että hänen vaimonsa oli jo hyvin aikaisesta mielenvikainen. Hän oli hieno olento katsella, eikä sietänyt miestänsä, sellaisena kuin tämä oli. Hänet teljettiin sitten sisälle. Takimaisessa kamarissa vasemmalle voimme vielä nähdä hänen jalkainsa kuluttamat kourut oven edessä, mistä hän pyrki ulos eikä päässyt. Niinikään voimme nähdä jälkiä ikkunan rautakangista, jotka Curt siihen asetutti, sitten kun vaimo oli kerran hypännyt alas puutarhaan ja satuttanut itsensä pahanpäiväisesti. Siihen aikaan kun linna oli kaikille avoinna Curtin kuoleman jälkeen ja hänen poikiensa ollessa ulkomailla, silloin saatoimme nähdä, mitä hän oli piirrellyt seiiniin ylt'ympäri, sillä Curt ei ollut huonetta puhdistuttanut eivätkä nekään, jotka poikien alaikäisyyden ja poissaolon aikana hoitivat kartanoa. Mutta pojat pesetyttivät pois nuo kirjoitukset. Näin ne minäkin, silloin kun ensi kertaa tulin opiskelevaisena tähän kaupunkiin. Ne olivat enimmäiten virren värssyjä kirjasta; mutta oli myös valituksia ja muita sieviä sepitelmiä, jotka sydäimestä tullessa liikuttivat mieltäni. Esimerkiksi pakkasen panemasta karpalosta. Tämä on luonnon hentoisin nähtävä, kirjoitti hän, ja totisesti olen sitä sittemmin useasti ajatellut. Sillä erittäinkin on se totta silloin, kun jänkällä jäärä tekee sulamistansa.

Mutta erään tapauksen mainitsen tässä; se sattui kerran hänen ollessaan terveenä ja istuessaan pöydässä sieur van Geelmuydenin seurassa, joka oli Curtin parhaita ystäviä ja leikkisä mies. Äkkiä häneen tuli taas pöydässä hulluus, ja hän viskasi veitsensä Curtia kohti, sanoen sinä päivänä jonkun hänelle kertoneen, että Curtilla oli 100 lasta kiertelemässä kaupungilla. Silloin van Geelmuyden virkahti nokkelasti: 'Korkeasti kunnioitettava Ingeborg Curt, kenenkään ei sovi uskoa kuin puolet siitä, mitä pahat ihmiset sanovat.' Sekös pani Curtin ja kaikki vieraat hohottamaan täyttä kurkkua, ja tämän lauseen takia herra Curt lahjoitti van Geelmuydenille, jolle hän muutenkin osoitti suurta *fiducea*, sen talon tulliportin äärestä, joka siellä vieläkin nähdään, — siinä on toinen huonekerta rakennettu lähes kaksi kyynärää ensimmäisen yli, sen talon vieressä, jonka vouti sai. Talolle annettiin noiden *piquante* sanojen tähden nimeksi '*Bon mot*' [sutkaus], mistä rahvas on muovannut 'Pummin', kuten nyt koko katua nimitetään.

Tuskin ainoanakaan keväänä ajettiin ylhäällä kartanossa lanta pelloille tai tyhjennettiin keittiötunkio, ettei siitä löytynyt lapsenruumiita. Sillä hän vietti irstasta elämää palvelustyttöjensä ja muiden kanssa, joita hän sai sinne. Kun sitten nyt autuaasti Herrassa nukkunut Kristiansandin piispa, korkea-arvoisa herra maisteri Jersin, oli tulossa tarkastusmatkalle kaupunkiin jonkin aikaa ennen Curtin kuolemaa ja Curt sai siitä vihiä, pyysi hän osakseen sitä armollisuutta, että saisi pitää asunnossaan ja kestityksessään piispaa hänen oleskellessaan täällä, ja sitä ei piispa evännyt. Silloin Curt purjehti eräällä kotona olevalla laivallaan häntä vastaan, ottaen mukaansa papin ja kirkkoneuvoston sekä kuninkaan uskollisia palvelijoita ja porvareita, ja pani laivalla toimeen suuret vieraspidot piispalle, jonka he noutivat naapuripapin luota, tämänkin tullessa matkaan kolmanneksi. Ja he tulivat kaikkiin maihin sellaisessa tilassa, että se vasta oli näky.

Curt otti osalleen piispan, ja heidän tultuansa kartanon portaille asti ja aikoessaan nousta niitä ylös kääntyi piispa sanomaan kaikkien kuullen, että nämä olivat isoimmat portaat, mitä hän oli tässä maassa nähnyt. Siihen Curt vastasi: 'Näillä portailla, teidän armonne, on eräs toinenkin ominaisuus; sillä ylös niitä on noussut useampia neitsyitä kuin alas laskeutunut.' Hän sanoi sen saksaksi, mutta se oli sisältönä. Minä olen sen kuullut eräältä, joka oli silloin nuori, mutta seisoi portailla ojentamassa tervetuliaisolutta herra Curtille; tämä joi piispan kunniaksi ja tarjosi hänelle. Mutta portailla seisvoja oli sittemmin raatimies Niels Ingebretkinpoika, joka oli silloin kirjuriina Curtilla; hän sen minulle kertoi.

Nyt on puhuttava Curtin kuolemasta. Se kävi seuraavasti. Kaupunkiin oli tullut muuan talonpoika vaimonsa ja tyttärensä keralla, ja vaikka paikalla samaan aikaan oli vilkasta kansan vilinää, ei kukaan ollut nähnyt niin komeita ihmisiä, ja tästä puheltiin eräissä kartanon kemuissa. Erittäinkin ylisteltiin tytärtä. Eipä toisin siis käynyt kuin että seuraavana päivänä talonpoika, hänen vaimonsa ja tyttärensä olivat linnassa, Curtin sinne kutsumina. Siellä heitä kestettiin kuin hienointa väkeä ja opasteltiin kaikissa huoneissa. Mutta kaiken loppuna oli, että Curtin väkeä tuli joukkoon ja tyttö erotettiin isästään ja raiskattiin. Hän oli kovin loukkaannuksissaan ja pyysi isäänsä vaatimaan suuren hyvityksen. Sen isä tekikin; mutta Curt ei ollut millänsäkään. Silloin talonpoika valitti kuninkaan voudille, joka neuvoi häntä siihen tyytymään; sillä kukaan ei ollut vielä saanut korvausta Curtilta, tällä kun oli puolellaan koko ylempi esivalta, sekä hengellinen että sotilaallinen ja maallinen, samoin kuin suosijoita hovissa. Lisäksi Curt saattoi varmasti luottaa kaupungin alhaisoon.

Mutta talonpoika meni ylös Curtin luokse yksinänsä ja tapasi hänet tallin takalistolla, sen ja navetan välisellä tanhualla. Ja siellä hän vaati taas korvaustansa. 'Minä sinulle antamas korvausta persauksistani, senkin *verdamnte bauer*-kollo', vastasi Curt. Tämä oli hänen tavallinen puheenpartensa. Silloin talonpoika sieppasi herra Curtin syliinsä maasta. Sitten hän päästeli ikäänkuin kaikessa rauhassa hänen housunsa alas ja otti korvauksensa, mistä Curt oli hänen käskenyt sen ottaa, lähipaikoilta. Ja hän otti sen puukollaan. Pihalla ei ollut ketään muita kuin pari naisihmistä sekä muuan vanha tallirenki. Tämä seisoj katselemassa. Curt ja mikä häneen kuului heitettiin tunkiolle. Siinä päättyi Curtin elämä.

Ihmiset eivät tahtoneet sitä uskoa, vaan kiirehtivät katsomaan. Ei ollut Curt koskaan ennen hävinnyt ketään miestä vastassa, ja nyt oli hänet siepattu kuin pieni lapsi avuttomuudessaan. Siitä läksi liikkeelle se puhe, että paholainen oli nähtävästi itse ollut kaupungissa ja ryhtynyt rankaisemaan. Ja sitä vahvisti se seikka, ettei talonpoikaa sen koommin ollut löydettävissä eikä hänen nimeänsä kuultu, kun häntä ei tuntenut kukaan niistä talonpojista, joita silloin oli kaupungissa. Mutta talonpojat osaavat olla vaiti, joten asia ei ole varma.

Olipa se kuka tahansa, sääsi tässä kaikkivaltias Jumala itse. Sillä ilman Hänen tahtoansa ei halpa varpunenkaan putoa maahan. Hän on ennakkolta määrännyt omat tiensä, ja niinpä sen suuren syntisen piti henkensä heittää siellä tunkiolla kaikkien entisten lastenruumiittensa seassa. Jumalan nimi olkoon ikuisesti kiitetty, amen!

2

Kuinka edelleen kävi

Curtin pojat olivat siihen aikaan Köpenhaminassa maisteri Owe Guden hoteissa. Hänen kanssaan he myöhemmällä matkustivat ulkomaillekin ja oleskelivat eritoten Curtin ylhäisten sukulaisten luona kauan. Adler palasi sitten kotiin ottamaan kartanon haltuunsa. Mutta Max jäi sinne lueskelemaan papiksi, suurten puhujalahjojensa vuoksi.

Herra Adler näyttäisi harvoin kaupungilla eikä milloinkaan lähtenyt sinne kävelylle, vaan häntä kantoivat upeaan liveriin puetut palvelijat *porte chaisessä* Samaten linnassa; siellä seisoj toinen palvelija toisensa tiellä ja kaikki vaatetettuina kuin ruhtinaan pitoihin. Herra Adler olosteli yksinänsä ja seurustelematta kaupungin arvoisien porvarien kanssa, jotka eivät olleet hänelle mitään. Herra Adler tursistui ajan mittaan ylenmäärin lihavaksi ja kävi omituiseksi oloissansa ja tavoissansa. Niinpä hän ei koskaan puhunut ihmisten kanssa, kuunteli vain.

Oltuansa täällä joitakin vuosia, kaikkien hommien muuten menestyessä hyvin Torbiörn Kristofferinpojan taitavassa hoidossa, matkusti herra Adlerkin Köpenhaminaan. Sillä silloin ei enää ollut Kristian Viidettä, korkeastiatuasta muistossa; oli hänen poikansa, meidän korkea perintöruhtinaamme ja herramme, suurvaltaisn, kaikkeinarmollisin kuningas Fredrik Neljäs (jota Jumala kaikilla hyveillä kaunistakoon ja tukekaan!) tullut meidän hallitsijaksemme. Ja hänen eteensä polvistui vaivalloisesti herra Adler rukoilemaan häntä täyttämään hänen korkeastiatuuaan herra isänsä hänen autuaalle isällensä antaman armollisen lupauksen suvaita tulla meidän luoksemme tänne kaupunkiin ja nukkua hänen halvan katonnsa alla hänen ensi kertaa käydessään vieraisilla Norjassa, missä kaikki häntä odottelivat. Ja salaisena tarkoituksena oli, kuten kuningaskin tiesi, että herra Adler saisi takaisin sen korkean aatelisarvon, jonka hänen isänsä oli aikomaan nuoruudessaan konnankoukuilla menettänyt. Tätä suvaitsi kuningas suosiollisesti kuunnella.

Silloin herra Adler matkusti suoraa päätä Hollantiin, sillä mitä isä oli tehnyt, ei ollut kylliksi kelvollista. Tältä matkalta hän myöskin toi kotiin sen suuren karossin, jollainen täällä nähtiin ensi kertaa. Sotakomisaari, herra v. Synnestwedt arveli, ettei herra Adlerin sopinut ajaa karossissa, kun hän

ei ollut mikään säätyhenkilö, ja teki asiasta valituksen. Ensi kertaa tunnustettiin silloin Köpenhaminasta käsin, että Curtit olivat hyvin korkeata aatelia. Siitä asti hän ei koskaan ajellut ilman esiratsastajia ja metsästäjiä, sitä paitsi vielä pitäen kahta palvelijaa takana. Siksi täytyikin hänen mäkien vuoksi käyttää neljää hevosta. Mutta kaupunki luki sen itsellensä kunniaksi, että siellä oli mies, jolla oli moiset oikeudet.

Mutta herra Adler oli Köpenhaminassa havainnut, että siinä linnassa, jossa kuningas siellä asui, eivät nukkuneet hänen palvelijansa eikä hänen seurueensa, kuten kohtuullista olikin, vaan ainoastansa hän ja hänen korkea perheensä. Sitä vastoin kuninkaallinen seurue ja kuninkaallinen palvelusväki asui erikseen kumpainkin sivurakennuksessaan. Siitä syystä herra Adler liitatti uuteen linnaan sen ison oikeanpuoleisen sivurakennuksen, joka siellä nyt nähdään. Siellä oleskelsivat kuninkaan seurue ja palvelusväki, samoin kuin herra Adler itsekin ja hänen palvelusväkensä, kun kuningas tulisi. Mutta Torbiörn Kristofferinpoika, hänen uskottu miehensä, kieltäysi jyrkästi liittämästä vasenta sivurakennusta lisäksi ja uhkasi lähteä. Sentähden on oikeanpuoleinen yksinänsä. Eikä herra Adler päässyt täydentämään torniakaan. Sillä kartanoon oli otettu vielä monia uusia kiinnityksiä tämän suuren prameuden takia, eikä Torbiörn Kristofferinpoika mitenkään saanut korkorahoja irti, joten muutamia kalleimpia pantteja oli suurella tappiolla myytävä. Samaten myytiin kaupungin rakennustontit kukin vuokraajalleen, joka lunastaa jaksoi. Silloin kartanon paloittelu alkoi.

Herra Adlerin nuorempi veli, pappi Max-herra, oli kaikenlaisissa toimissa hyvin taitava mies, joten hän tuki Torbiörn Kristofferinpoikaa. Ja kun nyt käyn antamaan kuvausta herra Maxista, rukoilen Jumalaa varjelemaan minua nostamasta nurjamielisyyden kilpeä kuollutta miestä vastaan, joka on minulle tuottanut moninaista kiusaa. Sillä minusta oli samana vuonna ansiottomasti tullut Sancta Marian kirkon suntio ja kanttori tässä kaupungissa; mutta minä en tahdo nyt täyttää kallista paperia kaikella meidän kinastelullamme siitä ruukusta, joka oli ostettu herra Curtin jälkeen toimitetusta huutokaupasta ja joutunut minulle perintönä, taikka sillä riidalla, joka syntyi, kun minun piti herra Maxin sijasta, hänen sinä päivänä voidessaan juomisesta pahoin, lukea saarna Dr. Martinuksen kirjasta ja herra Max tuli ylös saarnastuoliin ja löi minut kumoon. Tämä kaikki olkoon minun puolestani unhotuksen omaa nyt, kun hän on turpeen alla. En siis siitä syystä tässä hänestä tosikuvausta piirrä. Mutta että jälkeentulevaiset tietäisivät, millä tavoin Herran ihmeelliset tied ovat sattuneet tähän sukuun. Myöskin että kävisi selväksi, miten tämä kaupunki lienee edellä muita Jumalan vaarinpidossa, koska hän niin näkyväisesti on avittanut sitä lyömällä sen kiusanhenget maahan.

Heti kun herra Max tänne tuli, hallitsi ja vallitsi hän ensin veljeensä ja kaikkea kartanon väkeä, sitten kirkkoa ja kaikkea siihen kuuluvata, mutta senjälkeen myöskin koko kaupunkia. Hän oli pahempi kuin isä, herra Curt, siinä suhteessa, että hän oli oppinut ja osasi suurella taidolla ja viisaalla oveluudella kietoa ja vääntää sekä ihmisiä että asioita. Hän oli myös mitä valtaisain mies saarnastuolissa. Kun se kauhistava onnettomuus tapahtui, että Sancta Marian kirkko taivaan ukontulen syyttämällä paloi maan tasalle, meille kaikille muistutukseksi, kuten tässä minun *Manu scriptumissani* toisaalla kerrotaan, puhui herra Max koko kesän läpeensä joka sunnuntai torilla, muutamalla korokkeella. Ja silloin kuultiin hänet koko tällä kulmalla kaupunkia; niin, seisovatpa ulkona satamassa laivojensa kannella ja kuuluivat hänet sinnekin, sekä ikkunoihin vastapäätä niemellä, vaikka eivät siellä toki sanoja erottaneet. Niin, erään ulkoväylältä hinatun aluksen laivuri on itse kertonut minulle, miten he kaikki pohjoiselle väylälle asti kuuluivat kaupungista ikäänkuin synnytytuskissa kirkuvan vaimon ääntä eivätkä tienneet mitä ajatella. Sillä miehen ääni kuulostaa pitkältä matkalta kuin naisen...

Sentähden olkoon sanottuna herra Maxin ylistykseksi, että hänen aikansa kirkossa käyminen tuotti kaikille hyödyllistä pelkoa. Eikä hän kärsinytkään, että kukaan jäi pois. Hän kyseli heitä saarnastuolista tai haki heitä taloista, jonkatähden kirkkoa ei ole koskaan käytetty niin uutterasti kuin silloin. Alhainen kansa oli häneen erinomattain kiintynyt, kuten muinoin hänen isäänsä. Sillä hän suvaitsi useasti käydä heidän häissään ja maahanpaniaisissaan sekä maistella heidän oluttansa, kuin myöskin antaa heille hyödyllisiä neuvoja kaikesta heidän elannostansa; sillä hän oli älykäs ja tunsu heidät kaikki nimeltänsä, miehet ja naiset. Hän alisti vähitellen valtaansa koko kaupungin, niin ettei kukaan saanut niinä päivinä kotiinsa mitään, luovuttamatta siitä osuutta papille, eikä myöskään teurastettu eikä olutta pantu pappia sillä siunaamatta. Ja ellei köyhä voinut hänelle mitään muuta lahjoittaa, niin kalaa. Eikä niinä päivinä kukaan voinut, ylhäinen tai alhainen, naittaa tyärtänsä tai toisin tavoin muuttaa olojansa, ensin kuulematta herra Maxin neuvoa. Ja kun hyviä lahjoja ja muuta suostuttelua oli salassa tarjolla, saattoivat monet saada herra Maxilta mitä muilla keinoin oli mahdollon hankkia. Tämän minä tiedän; sillä minä kerron sitä, mitä minä tiedän, enkä sitä, mitä en tiedä. Sitä, joka oli hänen tahtoansa vastaan, saattoi hän vainota ja kiusata yötä päivää, häntä ja hänen huonekuntaansa sekä hänen sukuansa, sekä maallisen ja sotilaallisen esivallan kautta että ystävien ja avulla aina Köpenhaminaa myöten. [Kuten kävi Karl Brandenburgille torin laidassa. Hänellä oli tytär Kristiane, joka oli luonnostaan ylpeä, mutta kaunis. Ensimmäisen vaimonsa kuoltua herra Max oitis pyysi Kristianeaa aviokseen; mutta tämä ei tahtonut ja isä suojeli häntä siinä, vaikka pelkäsikin. Silloin Karl Brandenburg pantiin syytteeseen luvattomien tavarain kauppaamisesta; sitten vääristä mitoista ja painoista, ja lopuksi Jumalan

pilkkamisesta. Viimeisestä hänet vapautti kuolema. Sitten tuli poika kotiin Ranskanmaalta; hänet lähetettiin sotapalvelukseen, eikä kukaan ole hänestä sen koommin kuullut. Silloin kun esivalta ensin nousi Karl Brandenburgia vastaan, oli hän kaupungin rikkain mies. Mutta hänen kuollessaan oli tyttäreillä ainoastaan sen verran, että pääsi asumaan erääseen maalaistaloon. Siellä hän elää vielä. Monia samanlaisia tapauksia sattui, joten kukaan ei uskaltanut ruveta häntä vastaan.]

Mutta siitä oli kaupungille hyvääkin, niinkuin että kukaan ei siihen aikaan saanut nostaa mitään kärjäjuttua, vaan hänen oli esitettävä asiansa papille, joka sen ratkaisi. Samaten silloin kun oli uusi kirkko Sancta Marian sijaan rakennettava, se jota nyt kansan suussa ristikirkoksi nimitetään, — silloin oli koko puuha kaikin puolin hänen hoidossaan, niin että hän on sen oikea rakennusmestari, joten tämä uhkea temppele on kaupungille kunniaksi ja hänelle iäiseksi muistoksi. Se maksoi hirveästi rahaa, mikä kaikki meni hänen veljelleen, sillä kartano hankki kivet ja puut sekä kauppateitse muun. Mutta herra Max kokosi rahat, ja sen hän teki sillä tavoin kuin vihollinen olisi saanut kaupungin ryöstääksensä. Sillä kun minäkin yksistäni lasken, mitä kaikkea minun oli pakko hellittää, niin en ymmärrä kuinka siihen suostuin. Mutta hän oli kamala mies. Hän kävi itse joka laivassa, ensi työksensä joka aamu rientäen satamaan katsomaan, ja samaten monta kertaa päivässä, ja silloin ne saivat suorittaa veroa. Jokaisen matkustavaisen, miehen ja naisen, jonka hän sai etsityksi käsiinsä, täytyi luovuttaa roponsa kirkon hyväksi.

Kerran hänen oli käydä pahoin satamassa leski Sara Andersenin luona, joka piti majalaa merimiehille. Sillä hän varoitti asukkejansa aina kun näki papin tulevan, ja nämä ryömiskelivät ylisille tai kellareihin piiloon, kun kukaan ei voinut vastustaa hänen suostuttelujansa tai uhkauksiansa. Niinpä myöskin rikas Heinrich Arendt Lyypekistä; hän oli tullut tänne sen laivansa takia, joka oli häneltä merellä rosvouksella anastettu ja tänne myyty. Hän tunsu vanhastaan hyvin herra Maxin ja ryömi ylisille. Mutta herra Max oli tottunut siihen *trafiqueen* ja ryömi perässä. Mutta kun hän oli kovin raskas, katkesivat tikkaiden puolapuut ja hän solahti alas, tarttuen kaiteiden väliin kiinni. Mutta silloin nousi Saralle suuri tuomiopäivä, ja hänen täytyi uhrata valtainen *summa* uudelle kirkolle rikkaan Heinrich Arendtin sijasta. Tämä ei tahtonut korvata sitä leskelle, vaan kieräili mielinkeielisin puhein, niin että Sara ei saanut mitään, kuten on minulle useasti karvain kyynelin kertonut.

Sanottu Andersenin leski muuten kuoli samana päivänä, niin, samalla tunnillakin, kuin herra Max. Olen paljon aprikoinut löytääkseni Jumalan syvän aivoituksen siitä, ja monet muut samaten. Mutta ei olisi hyvä, jos me ihmislapset oivaltaisimme kaikki.

Mutta herra Maxin kuolema tapahtui seuraavasti. Alussa tänne tullessaan hän kesti kaikki mitä joikin; mutta ei lopulta. Ja humalapäissään hän oli vaarallinen naisväelle, niin että ne saivat häntä taiten kartella. Ja niin sattui kerran linnassa, kun hän oli pakottanut veljensä pitämään isot pidot, kuten hän yleensä pakotti tämän tekemään kahdesti vuodessa, toiset unnavuonna ja toiset juhannuksena. Tämä tapahtui juhannuksena.

Mutta ennen kuin enempää kerron, on minun mainittava, että kartanon käytävässä on hyvin pimeätä isojen portaiden sisäpuolella, silloin kun kaksoisoven molemmat puoliskot on suljettu. Ja silloin ne olivat suljetut sademyrskyn tähden, joita tällä rannikolla tiheään sattuu. Herra Max erehtyi luulemaan Ane Trulintyttäreksi, tulliportilta, Nille Maununtytärtä, raatimies Paavelsenin perheestä, kun molemmilla oli samanlainen punakukallinen karttuunihame. Se sattui hämyisessä käytävässä. Ja se, joka tunsu nuo molemmat, voi sen käsittää. Mutta raatimies Paavelsenin tytär ei ollut mikään leikiteltävä; niin, hän rohkeni nostaa aika kirkunan häntä vastaan. Nyt nousi ankara meteli ja häly. Raatimies haki isännän, ja tämä tuli puhuttelemaan veljeänsä ja sanoi olevansa kovin tällaista elämöimistä vastaan linnassa, valittaen että Max ei lopettaisi ennen kuin olisi saattanut häviöön heidät kaikki. Kukaan ei ollut koskaan ennen kuullut niin monta sanaa herra Adlerin suusta yhdellä kertaa; mutta kaikki havaitsivat ne hyvin ajatelluiksi ja sopiviksi. Mutta herra Max ei kärsinyt itselleen tätä sanottavan, sillä hän seisoi papin kauhtanassa, päivällinen kun oli vast'ikään syöty. Ja sentähden hän ryntäsi veljensä kimppuun, ja tavattoman lihavuutensa vuoksi ei herra Adler voinut säilyttää tasapainoaan, vaan kaatui ensin seinää ja sitten lattiaa vasten, kumpaisellakin kerralla kolauttaen pahasti pänsä. Sitten ei herra Adlerilla enää ollut ymmärrystensä, ja pian hän kuolikin.

Silloin herra Max otti kartanon haltuunsa itselleen ja perillisilleen. Mutta samasta hetkestä asti, kun hän muutti sinne ylös, oli hän virmapäinen. Hän luuli aina olevansa henkien vainooma. Hän näki ympärillään veljensä hengen, isänsä ja äitinsä sekä muita henkiä. Hän ei saanut niiltä unta ja siirtyi huoneesta huoneeseen ympäri koko rakennuksen ja kiljui ja saarnasi niitä vastaan voimallisesti. Hän ei myöskään sallinut pitää ikkunoita kiinni, sillä niistä piti henkien kaikota ulos. Mutta ikkunain ääressä oli pidettävä vartijoita, jotta hän ei saanut itse syöksyä ulos.

Ihmiset kuulivat alas kaupunkiin asti hänen saarnaavan niin lujasti kuin olisi tapellut jonkun kanssa. Siitä on se puhe lähtöisin, että herra Max kilvoitteli perkeleen kanssa ja että henget olivat kaikki tämän lähettämiä. Niin, sanottiinpa yleiseen, että herra Maxilla oli kaiken aikaa ollut perkele palvelijansa

kaikissa onnellisissa yrityksissään. Nyt perkele tahtoi hänet takaisin, sillä nyt oli aika tullut. Mutta herra Max koetti nujertaa häntä suurella voimallansa Sanan käyttelyssä ja papin taidoilla yleensä. Niin kamppailivat he kaikin voimin yötä päivää, sillä herra Maxin piti pysyttää ottelu käynnissä, jottei olisi joutunut yllätetyksi. Koko kaupunki keräysi torille ja ylemmäksi kuuntelemaan. Kaikkia painoi suuri kauhistus, mutta hiljaisuudessa. Ei myöskään ollut ketään pappia saatavissa käsille, vaikka lähetettiin sana kumpaisellekin haaralle joka päivä. He olivat poissa. Siten ei ollut ketään sanan voimalla auttamassa herra Maxia perkelettä vastaan.

Sitten eräänä iltana kimmelteli kaikissa ruuduissa tuolla ylhäällä ja koko rakennuksen päällä outo loiste, kuin olisi se ollut tulessa. Raatihuoneen Anders, myöskin Anders Punanokaksi nimitetty, oli kävelemässä kaupungista arpakapulaa viemään. Hän kuuli puistokujassa kartanon lähellä miespoloisen käheällä äänellä kirkuvan, sillä nyt hänellä ei ollut ketään saattajaa. Ja Anders näki tuliliekkien leimahtelevan koko rakennuksen yli ja niiden keskellä paholaisen makaavan katon harjalla ihan herra Maxin ikkunan kohdalla, sanoen: "Nyt sinun on tultava, Max."

Anders ei jatkanut matkaansa, vaan pyörsi takaisin kaupunkiin. Kiljuen tultuansa torille kertoi hän, mitä oli nähnyt ja kuullut. Ja hän tuli yhtä kaistapäiseksi kuin herra Max itsekin, niin että hänetkin oli lukittava huoneeseen ja vartioitavaksi pantava.

Nyt ihmiset oivalsivat, kuka oli lopuksi voittanut. Ja kaikki odottivat nähdäkseen tuloksen. Seuraavana päivänä kuolikin aivan oikein herra Max, mutta hiljaisesti ja täydellä järjellään, mikä ihmetytti monia. Niin, hän teki vielä merkeillä tiettäväksi, että hän tahtoi äitinsä huoneeseen, kuollakseen siellä. Ja tuskin hänet oli viety sinne, kun myöskin odottamatta saapui pastori Thomasius, ja hän rukoili herra Maxin edestä ja antoi hänelle kalliit alttarin sakramentit siinä samassa huoneessa. Ja hän veisasi hänen edestään ja rukoili sydämellisesti, ja herra Max saattoi nyt myöskin rukoilla, vaikkakaan ei ääneen. Siellä hän kuoli samalla vuoteella kuin hänen äitivainajansakin. Ympärillä olevat panivat merkille, että samassa silmänräpäyksessä kaikuivat hänen itsensä rakentaman kirkon kellot. Lienee siis kumminkin epätietoista, kuka sai viimeisen otteen, hänkö vai perkele.

Soisinpa minulla olevan suuren kirjoittajan lahjat, voidakseni kuvata tämän miehen kaikin puolin semmoisena kuin hän oli. Sillä sellaisena kuin hän ilmi elävänä oli ei häntä voi kukaan ajatella, joka ei ole ollut hänen alaisenansa, vieläpä monta vuotta kuten minä. Minä voin siitä vieläkin öisin nähdä unia. Ja silloin vaimoni havahtuu suureen tuskaani ja valitukseeni, herättäen minut ja vakuuttaen, että hän on kuollut. Mutta silloin olen minä tavallisesti likomärkä hiestä.

Hän oli kolmasti naimisissa ja oli menemäisillään neljännen kerran avioliittoon silloin kun kuoli. Olen puhutellut kaikkia niitä kolmea, sillä minullahan oli siellä käymistä viran puolesta. Silloin he valittivat hätäänsä, toinen toisensa jälkeen. Sillä hän tahtoi saada kaikki tehdyksi ja kaikki yhdellä kertaa. Minä en käytä omia sanojani, vaan Aadel Knutintyttären, joka oli hänen toinen aviovaimonsa. Hän kuoli kynttelinpäivän aikoihin. Mutta vähää ennen istui hän isossa tuolissa viheriässä salissa ja kutsui minut sisälle, sillä hän oli kuullut ääneni keittiöstä. Silloin hän oli hyvin heikko, ja hänen kätensä vapisivat. Minä kysyin, mikä oli hätänä. 'Se on hätänä,' vastasi hän, 'että hän, joka on minun aviomieheni, on minut kuluttanut loppuun lapsensynnytyksillä ja aherruksilla kuin sen vaatekappaleen, joka hänellä on lähinnä ruumista, niin että nyt olen minä valmis. Jumala tietää, kuka joutuu seuraavaksi. Ehkä hän sentään myöskin itse sen tietää.' Näin sanoi vaimo. Ja vähän ajan kuluttua hän kuoli.

Mutta seuraava oli Birgitte Mogenintytär, apteekkarin. Ja häät vietettiin päivälleen kolme kuukautta edesmenneen Aadelin maahanpaniaisista. Vaikka Birgitte oli kookas, vanterra nainen, joutui hän sellaiseen tuskaan, kuullessaan tulevansa herra Maxin aviovaimoksi, että hän sitten vahvisteli itseänsä apteekkarin, isänsä, kaupaksi pitämällä väkeville juomilla, milloin vain pääsi niihin käsiksi. Hän on itse kertonut minulle, miksi hän alkoi juoda, ja tämä oli syy. Mutta hän tappeli päihdyksissä ollessaan miehensä kanssa ja lopuksi otti itsensä päiviltä myrkyllä. Tämän on tohtori Mogens Mauritius sittemmin kertonut. Hän ei kuollut juomiseen, kuten siihen aikaan puhe kävi. Hän oli naimisissa kolme vuotta, ja hänellä oli kaksi poikaa miehensä kanssa. Kaikkiaan oli tällä kolmetoista lasta, vaikk'ei hän ollut vanha mies kuollessaan. Vanhimman, Adlerin, hän löi molemmilta korviltaan kuuroksi, niin että hän kuljeskelee ympäri kuin kouho.

Jos minä vähäisillä lahjoillani kykenisinkin kuvailemaan, millainen hän oli vaimojansa, palvelusväkeänsä, lapsiansa ja muita kohtaan silloin kun hän suuttui, niin en sitä kuitenkaan tekisi. Sillä me näimme hänen erkanemisessansa, että Jumala itse tutkimattomassa armossaan (niin, totisesti se on suuri!) on hänelle anteeksi antanut. Miksikä emme siis me ihmiset, joita vastaan hän on paljon vähemmän syntiä tehnyt, menettelisi samaten? Kuten sanoikin piispa kalliissa muistopuheessaan hänestä. Sillä hänen hautajaisensa pidettiin suuret ja komeat. En ole eläissani moisia nähnyt. Voisin täyttää useita sivuja, jos tahtoisin luetella, mitä säätyhenkilöitä täällä oli mukana, ja mainita, mitä täällä kolmen päivän mittaan puhuttiin, syötiin ja juotiin. Hän oli eläessään mahtavampi kuin kukaan muu

tässä kaupungissa oleskellut mies. Kenelläkään muulla kuin kuninkaalla itsellensä ei ollut mitään sanomista niin kauan kuin hän oli voimissaan.

Hänellä oli myös paljon käytännöllistä älyä, siinä suhteessa nimittäin, että hän avitteli ihmisiä heidän vaikeimmissa tehtävissään, etenkin heidän tileissään ja rakennushommissaan. Olen kertonut kirkosta, mutta unohtanut mainita, että hän oli samalla suuri laivanrakentaja. Hän ymmärsi sitä ammattia siitä asti kun pienoisenä poikana kierteli telakalla ja myöhemmin Köpenhaminassa veistämösaarella, missä hän alinomaan käyskenteli kaikkea katselemassa, samaten kuin hän ulkomaillakin piti tarkoin silmällä tällaisia toimia. Minä olen sen kuullut häneltä itseltään. Ne laivat, jotka täällä hänen veljensä veistämöllä jokitörmän juurella hänen aikansa rakennettiin, ovat kaikki hänen käsialaansa, ja useita niistä myytiin ulkomaille suureksi ylistykseksi ja voitoksi. Mutta nyt saapikin hänestä riittää.

Tästä kertomuksesta olemme selkeästi nähneet Jumalan ohjauksen, nimittäin että isä Curt hän tuhosi heidän äitinsä ja itsensä, ja herra Max hän tuhosi sekä veljensä ja itsensä että melkein tyyten vanhimman poikansakin. Heille oli vähäiseksi siunaukseksi, mitä olivat ryöstäneet Klaus Matiaksenpojalta ja niin monilta muilta. Niinikään vei heidän voimansa yksistään heidän lankeemukseensa. Sen ohella meidän tulee muistaa, että kuninkaan korkeata ja pyhää nimeä rikollisesti käytettiin päästökseen kartanoon käsiksi, mutta että rangaistukseksi se tuli haaskatuksikin samassa korkeastipyhässä nimessä.

Tämän ovat panneet merkille muutkin kuin minä arvoton. Sillä kun edellämäinittu raatimies Niels Ingebrektinpoika oli Köpenhaminassa hakemassa tärkäläistä tullinhoitajan virkaa, sanoi hän sen kuninkaan rippi-isälle, jonka hän tunsu. Ja kun Niels pyysi *audiencea* kuninkaan luona, seurasi kuninkaallinen rippi-isä häntä ja pyysi häntä siinä kuninkaan edessä avoimesti kertomaan sen, minkä oli hänellekin kertonut. Ja kun nyt kuningas sai ihan totuudenmukaisesti kuulla, millä tavoin oli käynyt, että kartano tuli Curtin käsiin, ja mikä tuotti sen häviön, — että nimittäin molempiin oli kuninkaan korkea nimi tietämättä ollut kummina, silloin suvaitsi kuningas armosta kallistaa korvansa ja jonkin aikaa ajateltuansa lausua: 'Meidän Herramme on viekkaampi kuin kaikki kelmit yhteensä.' Ja tämän kuninkaallisen lauselman teen minä alamaisuudessa omakseni, jättäessäni nyt Curtien historian ja antautuessani toisille aloille.

* * * * *

Vuoden 1830 vaiheilla oli "Kartanosta" jäljellä: lehtipuita kasvava ylänkö, jolla taas alkoi ilmetä havupuitakin; isot rapistuneet rakennukset, laajat kasvistarhat kiviaidan reunustaman puistokujan molemmin puolin, kappale karua ketoa näiden ja kaupungin välillä sekä myös kaistale molemmilla laidoilla. Edelleen "Kartanoon" kuului joitakin hakattuja metsämaita siellä täällä.

Silloinen omistaja, vihreätä pinkkoesiliinaa käyttävä pitkä, tummapintainen mies, työskenteli puutarhurina omilla kasvimaillaan. Nämä ja muutamat lehmät olivat hänen ainoana tulolähteenään.

Hän olikin ainoa elossa koko suvusta tässä maassa, eikä hän ollut naimisissa.

JOHN KURT

1

Yksinäisyys

Konrad Kurt oli karannut kotoa viidentoista vuoden vanhana. Kauemmin ei hän nimittäin sietänyt nähdä äitinsä räökkäämistä; tämä perintö oli säilynyt suvussa. Hän oli paennut eräässä laivassa Hulliin, missä hänen enonsa asui. Mutta Konrad kasvatettiin maalla; eno maksoi hänestä. Muuan lääkäri oli sanonut, että pojan hermosto oli vialla; jos hänestä tahdottiin saada mies, niin hänen piti oleskella raittiissa ilmassa, esimerkiksi puutarhurina. Kurtien suvussa olikin periytynyt harrastus kasvitarrhassa häärimiseen, ja tämä tuli hänen elinkeinokseen.

Isän kuoltua hän palasi kotiin huolehtiakseen äitirukasta ja itsestään eikä nähnyt, mihin muuhunkaan ryhtyisi. Hänen rakastettava isänsä oli nimittäin myynyt viimeisetkin metsät tyyten hakattaviksi, viimeisetkin laivaosuudet, viimeiset ranta-aitat ja lopuksi tilitehtaan. Kaikesta tästä yhteensä hän oli järjestänyt itselleen elinkoron. Toisin sanoen — hänellä oli ollut rakennukset, istutukset ja hiukan maata; muutoin hän oli "syönyt puhtaaksi" ympäriltään, kuten sanotaan. Se kelpasi jättää pojalle. Tämähän saattoi vuorostaan aloittaa myymällä maan; se oli kaupungin rajalla ja soveltui oivallisiksi

rakennustonteiksi, samoin kuin alempi noista kahdesta kasvitarhastakin. Mutta "Kartanosta" oli jo myyty tarpeeksi, arveli Konrad Kurt ja otti lainan, jolla hän ojitti kasvitarhat ja kesannot sekä korjasi rakennuksia sen verran, etteivät ne joutuneet häviöön. Hän laajensi kasvihuonetta, rakensi myöhemmin toisen lisää; sanalla sanoen, hän näytti ihmisille, että tilasta kävi saaminen elantonsa ja etenkin että kasvitarhaa kävi hoitaminen kannattavasti — mikä siihen aikaan ja niillä tienoin oli uutta.

Alussa hän lähetti muualle melkein koko tuotantonsa, mutta vähitellen tässä tuli muutos.

Hän nukkui, aterioitsi ja kirjoitteli samassa huoneessa. Se oli lähinnä vasemmanpuoleisessa käytävässä, ensimmäisen Kurtin kamari, jota hänen jälkeensä kaikki "Kartanon" omistajat olivat käyttäneet. Sisempänä oleva kamari oli ollut heidän makuuhuoneensa, mutta sen Konrad Kurt luovutti äidilleen. Tällä oli nyt onnellisimmat päivänsä. Palvelusväki ja työläiset liikuskelivat keittiössä toisella puolella leveätä käytävää, joka jakoi koko rakennuksen kahtia. Muutoin oli päärakennus autio. Syksyisin Kurt kuitenkin levitti maantuotteitansa eri kamarien ja salien permannoille kuivamaan, milloin oli tilasta puutetta.

Hän oli kiivas mies, toisin ajoin harvasanainen, toisin ajoin mellastava; mutta hän oli hyvä. Palvelusväki ja työläiset pitivät hänestä; hän nimittäin piti heistä. Selänteellä asuville merimiehille ja kalastajille hän antoi siementä, opetti heitä istuttamaan kasvitarhaa ja käyttämään sen tuotteita. Aikojen kuluessa oli heidän asumuksiensa ympäristölle kertynyt niin paljon tunkiota, että jokainen kykeni saamaan itselleen pikku ryytimaatilkun, kun ahkeroin sen hyväksi; multaa he saivat hakea häneltä, jos tahtoivat sekoittaa maata. Eivät olisi vuorelaiset osanneet ajatellakaan, että he vielä kuljettaisivat multaa sinne ylös, että he saisivat aikaa sellaiseen tai tuntisivat hauskuutta siitä. Hän kävi heidän luonaan keväällä ja kesällä joka sunnuntai auttelemassa; koko elämänsä ajan hän teki niin. Mutta ne olivatkin melkein ainoat kerrat, jolloin hänet nähtiin kasvitarhan, talon ja kellarin ulkopuolella.

Kello 4 joka kevät ja kesä hän oli jalkeilla ja ulkona, syksyisin ja talvisin siitä asti, kun tuli valoisaa. Kesällä hän käytti säämiskähousuja, harmaan valkeaa palttinatakkia, vihreätä pinkkoesiliinaa ja päässään isolippaista lakkia, talvella samoja säämiskähousuja ja esiliinansa alle napitettua merimiesmekkoa, mutta päässään hän silloin piti leveäliepukkaista karvalakkia, joka oli aina käännetty alas, niin että väljät korvalliset huitelivat häntä kasvoihin. Ihmiset eivät milloinkaan olleet nähneet häntä toisin pukeutuneena, paitsi sunnuntaisin. Silloin hän oli ajellut partansa, ottanut tärkätyn paidan ylleen ja jättänyt esiliinansa pois.

Hänellä ei ollut Kurtien leveätä, uhmailevaa otsaa; hänen oli jokseenkin korkea ja tuntui kovin valkoiselta, kenties syystä, että hän muuten oli ahavoitunut. Mutta sukunsa pikaiset, tuimat silmät hänellä oli. Kasvot olivat pitemmät kuin Kurtien ja laihat, nenä leveähkö. Perheenäidit ja lapset älyivät pian, että heidän oli parempi mennä ylös kartanoon tekemään kauppaa tuon karskin, usein pauhaavan miehen kanssa kuin hänen myymäläänsä torin laitaan, sillä hänen kanssaan luisti kaupanteko, ja hän oli hyvin lapsirakas. Mutta he eivät saaneet jahkailla liian pitkään eivätkä tinkiä. Hänellä oli sellainen tapa, että hän kesken kaiken katseli eteensä kuin jotakin raskasta ajatellen ja suoristausi sitten riuskasti hymähdellen: "Hm, hm, hm, hm", ja lopuksi pitkään ja syvään: "Hy-y-mm!"

Hän menestyi hyvin; hänen lehmänsä ja kasvitarhansa elättivät hänet yhä paremmin. Mutta muutamien vuosien kuluttua alettiin huhuta, että hän äitinsä kuolemasta asti oli istunut joka ilta yksinään ja juonut päihdyksiin asti whiskytotia. Jos tahdottiin tietää, oliko se totta, tarvitsi vain mennä sinne ylös hiukan ennen yhdeksää, sillä silloin hän säännöllisesti kävi levolle. Ja sen tekikin yksi ja toinen. Niin, se oli ihan totta; kello puoli yhdeksältä hän oli tukkihumalassa. Hän ei kyennyt kunnolleen puhumaan, mutta itki herkästi.

Tämän sai "vanha" pastori Green kuulla; jo silloin nuorena miehenä mainittiin häntä näet "vanhaksi", sillä hän oli erään kamalan tapauksen johdosta menettänyt tukkansa värin. Pastori Green oli niitä, jotka Norjassa ensimmäisinä esiintyivät juopumusta vastaan, — niitä, jotka olivat pyhittäneet elämänsä tähän työhön.

Hänen pääperiaatteensa oli ja on, ettei hyödytä saarnata juoppoutta vastaan muulla kuin tosiseikoilla ja toiminnalla ja että on turha ajatella käännyttää jotakuta juoppoa tietämättä syytä, miksi hän ryyppää. On aina joku syy, ja *siitä* voidaan juoppous pysähdyttää, ellei se ole liian syvästi periytynyttä tai liian pitkälle kehittynyt tapa. Hän meni Konrad Kurtin luo ja pakisi hänen kanssaan siksi, kunnes sai kuulla, että Konrad Kurt oli ollut suhteissa sen puutarhurin vaimoon, jonka luona hän oli Englannissa ollut opissa. Tämän kanssa oli Kurtilla lapsi. Nainen oli sitten kuollut samaan aikaan kuin Kurtin äiti. Hirveätä oli ollut pettää miestä. "Mutta he eivät olleet voineet sitä auttaa." Ja sitten hän itki. Poika, jonka he olivat saaneet, — oi, vilkkaampaa ei ollut maan päällä syntynyt. Päihtynyt nyyhki kaipuusta ja syytteli itseänsä hurjin sadatuksin.

Green koetti saada häntä matkalle pyytämään syntiänsä anteeksi puutarhurilta ja ottamaan pojan

mukaansa kotiin, mutta siihen oli Konrad Kurt liiaksi pelkuri. Ja lopulta kävi niin, että Greenin täytyi kääntyä muiden puoleen, ja eräänä kesäiltana hän asteli pitkän, tummatukkaisen, kaksitoistavuotiaan pojan kanssa ylös "Kartanoon" ja kysyi Kurtia, joka oli vielä kasvistarhassa. Ja kannatti katsella, miten Konrad Kurt nousi pystyyn hyödyntäytyslavan äärestä, jota oli maannut kaivelemassa, ja alkoi kaapia multaa käsistään, — ja sitten pysähtyi kesken puuhansa, tuijotti ison lakinlippansa alta Greenistä tummatukkaiseen, pitkään viikariin ja tästä Greeniin ja sitten viimein tunsu nuo pikaiset, tuimat silmät, leveäähkön nenän ja hänen laihat kasvonsa! Tietämättään hän puhui englantia. "*I beg pardon; but this lad —?*" Hän ei päässyt pitemmälle... Greenin täytyi sen vuoksi jatkaa; kyllä, hänen poikansa se oli.

Sinä iltana Kurt unohti asettaa whiskypullon esille. Ja kun hän seuraavana kertana aikoi ottaa sen, otti poika pullon ja pauskasi sen ulos avoimesta ikkunasta kiveen; se heitto osui paikalleen, ja lasi ja sokeriastia ja teelusikka seurasivat perässä, — oivallisesti tähdättyinä. Pastori Green oli pyytänyt häntä pitämään silmällä, milloin isä ottaisi esille whiskypullonsa, ja silloin huolehtimaan siitä, että saisi sen häneltä. Tällä lailla sen tehtävän suoritti poika.

Isä seisoi häneen tuijotellen, — kunnes puhkesi hillittömään nauruun.

2

Nero

Milloinkaan ei ole kukaan varmemmin uskonut poikaansa neroksi kuin Konrad Kurt uskoi. Siitä puhumattakaan, että poika oli aimo kasvitieteilijä ja tunsu puutarhuritaidon salaisuudet, ei kartanossa ollut ainoatakaan tehtävää, navetasta keittiöön asti, mitä hän ei pian osannut. Sen näki, että hänet oli kasvatettu kartanolla puutarhurien, keittiö- ja navettaväen parissa, mutta että hän oli lisäksi saanut hyvää opetusta.

Nyt hänen piti myöskin päästä laivoihin ja veneisiin oppimaan sikäläisiä hommia; hän ei ollut koskaan ennen oleskellut satamakaupungissa.

Ja kuinka hän oppi norjankielen! Muutamissa viikoissa! Ensiksikin kiroilemaan. Isä oli pakahtua naurusta kuullessaan kaikkia niitä sadatuksia, joita poika heti käytteli naurettavasti ääntäen. Ja kuinka elävästi hän osasi kertoa! Jo ennen, kuin hän kieltäkään taisi, huvitti hän työläisiä kerrassaan tavattomassa määrässä. Hän saattoikin senvuoksi tehdä mitä tahansa kujeita; ne olivat vain hauskoja. Ja kun hän sitten oppi hiukan puhumaan, — mitä hän uskottelikaan heille! Isän riemuna oli hiipiä jonkin tuuhean pensasaidan taakse kuuntelemaan.

Poika jutteli heille, millaista oli Englannin hovissa, missä hän oli ollut paasina. Hän se yhdessä muutamien toverien kanssa aina astui nuoren, viehättävän kuningattaren edellä; takanapäin marssivat sitten kaikki nuo suuret tekotukkaiset. Arvattavasti hän oli nähnyt sellaista teatterissa tai piirrettynä. Ja mitä kamalia sotatapauksia hän olikaan nähnyt Intiassa, ollessaan siellä pikimmältään Englannin kuningattaren saattueessa! — Isä seisoi piilossa ja ihaili värihehkua, jota poika sai kuvailuunsa, vaikka hän ei vielä montakaan sanaa osannut kieltä. Isä pääsi seikkailemaan pojan kertomuksissa. Hän ei enää juonut whiskytotia, vaan päihdytti itsensä pojastaan. Nero kerrassaan! oi, mikä verraton nero!

Kasvistarhasta piti alituisen häätää kissoja, joita hiipi läheisestä kaupungista linnunpyyntiin. Eräänä päivänä oli John — se oli nuorimman herra Kurtin nimi — saanut käsiinsä erään pahimpia linnustajia, ja hän päätti, että murhaaja naulittaisiin elävältä ristiin. Kun päivätyöläisistä, nuorimmistakaan, ei kukaan tahtonut olla tässä mukana, sulki hän kissan talteen ja antoi sille runsaasti syötävää siksi aikaa, kun itse kävi satamasta noutamassa pari joutopoikaa. Pian kuuli isä sellaista riemun rähäkkää, että hänen täytyi lähteä katsomaan, mistä oli kysymys, varsinkin kun siihen sekaantui vimmattua rääkymistä. Hän tapasi ristiinnaulitsijat hyppimässä intiaanitanssia ristiinnaulitun edessä, — vaivaisen, tallinseinässä sätkivän kissan. Johnin pohjaton ilo esti häntä näkemästä isää. Tämän ensimmäisenä ajatuksena ei sillä kertaa laisinkaan ollut, että hänen poikansa John oli nero. Vaikka — kun hän sitä jälkeinpäin ajatteli, hänen täytyi sentään myöntää, että se oli merkillinen keksintö. Ja työ oli myös hiton hyvin tehty. Sillä on työstä naulita elävää kissaa seinään.

Mutta kun isä oli eräänä päivänä kieltänyt poikaa menemästä alas satamaan — ilma oli liian peloittava — ja poika tämän palkitukseen kävi käsiksi isän hienoimpaan omenapuuhun, nuoreen hoidokkiin, joka ensi kertaa kantoi hedelmää ja jonka juuret hän nyt sahasi poikki, yhden kerrallaan, levittäen jälleen mullan niiden yli, — silloin ei isä joutunut ihastuksiinsa työn taidokkuudesta, ei keksinnön sukkeluutta siunaillut. Että poika oli nero, senkin hän unohti, — unohti siinä määrin, että sisällä työhuoneessaan puhutteli häntä ihan verekseltään leikattu ja hyvin oksittu koivunvarpu kourassa.

Poika ei aavistanut, ei voinut käsittää, että isä hutkisi häntä. Kun tuo kerrassaan uskomaton, tuiki mahdoton kuitenkin tapahtui, — silloin oli poika, kasvot mielipuolisen pelon vääristäminä, yhdellä hyppäyksellä ovessa. Isäkin oli notkea ja reipas ja syöksähti hänen niskaansa kuin vimmainen leopardi. Hän iski pojan permantoon, hän huiteli tosiaan villin mielihalun kannustamana. Poika kirkui, rukoili, lupasi, kerjäsi; hän oli polvillaan, kieri, sätki, hyppeli pystyyn ja heittelehti pitkäkseen. Silmät pullistuivat päästä, kirkaukset muuttuivat yksitoikkoiseksi, älyttömäksi ulinaksi, kasvot olivat ihan sinisinä. Kaikki piiat, rengit, työläiset hyökkäsivät ulkokäytävästä, riuhtaisivat ovet auki. Isä raivostui keskeytyksestä, säntäsi toiselle ovelle ja hosui siellä seisovia, sitten toiselle sivaltelemaan sieltäkin pyrkijöitä, — hän oli yhtä mieletön kuin poikakin. Mutta tämä oli sillävälän pelastautunut.

Tuntia myöhemmin hän oli ulkona puutarharenkien keskellä. Ja silloin ei ollut kiltimpää, nöyrympää, nopsempaa, reippaampaa poikaa kuin John Kurt. Hän autteli milloin toista, milloin toista suostuttelevia, näppäriä sanoja puhellen. Ja sitten hän innostui kertomaan kaikista Gibraltarin uloimman kärjen apinoista; hei, siellä ihan vilisee apinoita, ne seisoskelevat siellä tähystämässä Afrikkaa. Hän matki niitä, leiskui, oli utelias, hylätty, peloissaan, kärväs, iljettävä kuten ne. Oli selvää, että hän oli nähnyt apinoita, joskaan ei juuri Gibraltarilla.

Isä oli kävellyt lähistölle ja rattoisuuden kuullessaan kätkeytyi tavallisuuden mukaan. Siellä hän nyt seisoi kyyristellen ja ahmien, — ahmien ja kyyristellen. Illalla oli isällä ja pojalla keskustelu samassa huoneessa, Kurtien vanhassa huoneessa. Siellä molemmat viimeiset Kurtit itkivät silytysten. Poika lupaili olla aina, aina, aina kiltti, ja isä olla koskaan, koskaan enää lyömättä häntä, koskaan!

Vähän jälkeensä muuan poikanen, joka juoksenteli asioilla, sai uuden, hienon pyhätakin. Pojan veli oli perämies, ja tämä oli jossain Englannin satamassa kadulla ostanut takin eräältä akalta pilahinnasta. Poika oli kuullut, ettei koko kaupungissa ollut niin hienoa, takkia, ja siinä hän oli ihmisten mielestä oikeassa. Mutta kun hänen piti seuraavana sunnuntaina vetää se yllensä, olikin se leikely siekaleiksi, sievästi ja varmalla kädellä, siten nimittäin, että se riippui kuin eheänä, vaikka oli pelkkinä kaistoina. Tietysti kaikki ajattelivat Johnia; itse hän oli sillä hetkellä soutelemassa. Kun isä oli häntä viime kerralla niin kovakouraisesti pidellyt ja kun he pitivät Johnista, arvelutti väkeä mennä sanomaan mitään. Mutta puutarhuripojalla, Andreas Berg oli hänen nimensä, oli vain tämä takki, ja hän oli ollut siitä onnenautuas; siksi hän ei voinut hillitä itkuaan, ja vanha Kurt huomasi sen viimein. Silloin totuuden täytyi tulla esille.

Saattoi näyttää käsittämättömältä, ettei John ollut ajatellut, kuinka tässä kävisi, — ettei hän ymmärtänyt kaikkien ihmisten heti arvaavan syylliseksi häntä sen jälkeen, mitä kissalle ja kasvitarhan parhaalle omenapuulle oli tapahtunut. Kenties hän mielessään arveli, ettei asia koskenut muita kuin häntä ja pikku poikaa itseänsä? tai että hänen isänsä oli hänelle luvannut, ettei hän enää koskaan saisi selkäsäunaa? — John tuli riemumielin mereltä; jo kasvitarhan portilla hän alkoi kehuskella, mitä urotöitä hän oli sinä päivänä tehnyt. Silloin isä huusi häntä tuvan avoimesta ikkunasta. Poika vastasi kajahtavalla äänellä ja harppasi isot portaat yhdessä pyörähdyksessä.

Heti kun hän näki pöydällä takin ja sen vieressä valmiina uuden, hyvin oksitun raipan, hän oli siinä silmänräpäyksessä kelmeä kuin kalkki ja joutui järjiltään. Hän kieppui paikallaan ympäri ja kiiruhti hokemaan, ei tavallisella äänellään, vaan käheästi läähättäen: "En se minä ole en se minä ole, en se minä ole!" — mutta nähdessään isänsä kohottavan raippaa hän vaihtoi hokemisensa salamannopeasti ja huusi tavallisella äänellään: "*Olen!* Se olen minä, se olen minä, se olen minä!"

"Pyydätkö anteeksi!"

"Pyydän! Pyydän! Pyydän! Pyydän!" ja polvillaan ja kädet pään yli ristissä: "Anteeksi, anteeksi, anteeksi, anteeksi!"

"Ja pyydätkö pojalta anteeksi?"

"Pyydän kyllä! missä poika on? Mennään pojan luo!" — hän ponnahti jaloilleen ja ovelle, pelokkaana tähyillen isäänsä. Tämä asteli perässä raippa koholla ulos, mutta hän ei raskinut lyödä.

Pikku pojan eteen John jälleen lankesi polvilleen. Ja sitten hän riisui yltään oman takkinsa ja liivinsä ja antoi pojalle. Kukaan ei ollut pyytänyt häntä niin tekemään. Liivintaskussa oli englantilainen kultaraha ja pari norjalaista hopealanttia. Ne kierähtivät maahan. Hän antoi siekailematta nekin. Nyt joutui isä liiketuksen valtaan, ja hänen täytyi poistua. Työläisten pian jälkeensä istuessa pöydässä John näytteli heille taas Gibraltarin apinoita. Sitten hän tuli luottavaisena isänsä luo ja kysyi, eikö hän saisi antaa päivätyöläisille kotiin vietäväksi jotakin siitä, mitä he olivat tänään korjanneet ylös maasta. Siihen suostuttiin, ja poika läksi heidän matkaansa, auttaakseen heitä kantamisessa. Isä seisoi ikkunassa. —

Johnin seuraava urotyö tapahtui merellä. Kenties hän oli nyt oppinut, että muutamat asiat olivat maalla vaarallisia. Oli siis koetettava, eikö merellä ollut vapaampaa. Hän läksi veneeseen erään pikku

pojan kanssa, jonka aikoi heittää mereen, voidakseen itse pelastaa hänet. Hän oli lukenut jotakin sellaista, tai hänen teki mielensä nähdä pojan tuskaa. Ja sen hän sai nähdä. Pienokainen ei nimittäin osannut rahtuakaan uida ja luuli voivansa kauhistustansa ilmaisemalla saada toisen käsittämään sen ja luopumaan aikeestaan. Mutta turhaan. Pojan kauhistuminen yltyi; hän kirkui kaikella vähäisellä voimallaan, niin että Johninkin olisi pitänyt tuntea kauhua. Mutta ei! Sitten pienokainen tarrautui pikku sormillaan Johnin vaatteisiin; hänet kiskottiin irti, — kaappasi sitten kiinni veneestä, ja kiskottiin irti, — sitten epätoivoissaan airoista, mutta työnnettiin mereen. John suin päin perässä. Hän tavoittikin pienokaisen, juuri kun tämä oli uppoamaisillaan, ja piteli häntä ylhäällä. Mutta hänellä oli täysi työ saada lapsi takaisin veneeseen, sillä pienokainen oli saanut kouristuksen. Ihmisiä souti paikalle joka haaralta; he luulivat murhan olevan tekeillä.

Sinä iltana ei John tullut kotiin. Useita päiviä haeskeltiin häntä; ensin oli siinä puuhassa kartanon väki, sitten myöskin poliisiviranomaiset, lopulta monet kaupunkilaisetkin, joiden kävi sääliksi isää. Vihdoin he löysivät pojan ylhäältä eräästä tunturin karjatalosta. Hän heittäysi pitkäkseen maahan ja kirkui täyttä kurkkua; hän ei tahtonut tulla kotiin, ennenkuin tulijat lupasivat, ettei kukaan pieksisi häntä.

Tämä viimeinen urotyö teki hänet tunnetuksi kaupungissa. Olipa se hänelle eduksi tai ei, yksimielisesti päätelivät kaikki, ettei hän ollut kuin muut lapset, ihan tolkullaan, — ja koulussakin myöhemmin oltiin häntä kohtaan suvaitsevaisia, ei tietenkään toverien taholta, ne eivät ole kenellekään suvaitsevaisia, vaan opettajien. Hän teki mitä kamalimpia kolttosia, erittäinkin kehitysiässään erään rikkomuksen, jota ei sovi tässä mainita. Mutta hänen isänsä tuli kouluun ja rukoili hänen puolestaan. Kaikkien opettajien tuli surku isää, joka ahersi niin kunnollisesti. Täytyi siis tälläkin kertaa osoittaa laupeutta.

3

"Ihmisen rinta on kuin meri"

Hän suoritti tutkintonsa hyvin. Sitten hän viehättyi rupeamaan kadetiksi, ja siihen isä heti antoi suostumuksensa, sillä sotakoulussa hän oppisi järjestystä ja kuria. Mutta jos kurilla ymmärretään käskyn tottelemista, ei hänen tarvinnut sitä oppia, ja säännötön ei hän ollut koskaan ollut. Muuta oli hänessä vikaa, ja pari kertaa hän oli joutumaisillaan karkotetuksi sotakoulustakin. Opettajia kohtaan hän oli aina mielistelevä, ja se pelasti hänet. Hyvän hän suoritti tutkinnon sielläkin ja uhkui pelkkää innostusta alaansa. Eritoten hän osoittautui oivalliseksi harjoitusmestariksi. Pirteästi, reippaasti ja kaskujen merkeissä siinä kaikki luisti, missä hän oli, ja sadatustenkin, sillä voimasanat olivat vähitellen tulleet hänen erikoistaidokseen. Kaikki prikaatin upseerit eivät yhteensä kiroilleet vuodessa puoliakaan siitä, mitä hän viikossa noitui. Hän saattoi aloittaa jonkin kirouksen komppanian toisessa päässä, miesten seistessä rivissä, ja ladella sitä jatkuvasti, kunnes ehti toiseen päähän.

Sillä mielikuvituksella, jonka hän haaskasi sadatteluun, olisi hän maalarina voinut täyttää kokonaisen museon, runoilijana tai säveltäjänä kirjaston. Noita kiroiluja ei hevin voi painattaa; ne olivat enimmäkseen miesten kesken käytettäviä. Yleiseen, julkiseen käytäntöön oli hänellä kielen tavallinen valikoima, vaikka hän käyttelikin sitä taiturimaisesti. Vihjatakseni edellisten laatua, — omatekoisten, tarkoitan, — annan hiukan miedonnetun näytteen. Komppania oli eräänä sunnuntaina ollut asetettuna rukoukseen, ja pappi oli paukutellut heille liian pitkän saarnan, jonka John Kurt väitti päälle päätteeksi lukeneensa jostakin vanhasta postillasta, joten hän julisti pappia kohtaan seuraavan siunauksen: "Piru palavilla postilloilla sen suolet sisältä valaiskoon!"

Juttuja oli hänellä tyhjentyvätön varasto. Ne tarjottiin sellaisessa kuvien ja kirousten kastikkeessa, että porisi. Jutuilla oli muuten se ominaisuus, että kaikki eivät niitä uskoneet.

John Kurt oli pitkä, laiha, luiseva, notkea kuin paju. Hän piti täyspartaa, mutta se ei oikein menestynyt; se oli takkuinen, ja siinä oli aukkoja, missä ei mitään kasvanut. Tästä tuli kasvojen näköön jotakin repeytyntä. Tuimien silmiensä leimahtaessa hän oli peloittava. Mutta otsa oli kirkas, sen pinta omituisen valkoinen; sen yli saattoi välähdellä salamoita hänen ollessaan parhaalla tuulella, ja silloin hän ei ollut peloittavakaan. Hänellä oli suuri vaikutusvalta ihmisiin, ja hän osasi sitä käyttäen.

Suurinta oli hyvärakenteiselle miehelle tietysti upseerina ja sotilaana olo. Hän pauhasi ja jyrisytti maailmalle vakuutuksiaan, ettei kenestäkään voinut tulla ihmistä, ellei hän ollut ensin käynyt läpi "äksiisiä". (Hän käytti mielellään kansanomaisia sanoja ja käänteitä; kirjakielessä ei ollut kylliksi värikkyyttä.) Äksiisiä ja kuria! Naisväen suurimpana puutteena oli, että he eivät olleet koskaan saaneet kuria ja tahtia syntiseen elämäänsä, — "ne siat". Koko maa pitäisi järjestää kuin "äksiisitaloksi". Silloin ei olisi sairaita eikä raihnaita, ja silloin olisi, perhana puhaltakoon ja päräyttäköön, järjestys ja komento.

Koko suurkäräjään pitäisi, saakeli soikoon, lähteä nummelle harjoituksiin; ennen ei koko liutaan järkeä tulisi. Kuninkaan pitäisi, jukoliut, johtaa äksiisiä; muutoin kävisi kuin sikotarhassa, missä tanakimmat kärsät tönivät pois kaukalolta toiset kärsät. Yhden pitäisi olla sauva kourassa kaitsijana.

Kuka siis voikaan kuvata hänen toveriensa, tuttaviensa, mutta ennen kaikkea hänen isänsä ihmetystä, kun eräänä päivänä annettiin tiedoksi, että yliluutnantti John Kurt oli anonut eroaan ja armosta saanut sen!

Hän riensi kotiin. Kun joku häneltä kysyi syytä, vastasi hän, että koko sotalaitos oli, hemmetissä, mitä viheliäisintä apinoimista; kenenkään kunniallisen miehen ei pitäisi siihen alentua. Upseerit olivat pyntättyjä, opetettuja apinoita; he kasvattivat terveitä, tanakoita poikia apinoiksi; kenraalit olivat töyhtöpäitä suurapinoita, ja kuningas oli yliapina.

Miksi hän siis aikoi? Maanviertäjäksi kuten isäkin! "Kamara" — se oli ainoa vankka, mitä maailmassa oli. Se oli sen vuoksi myöskin ainoa, jolla oli arvoa ja joka antoi kaikelle muulle arvoa. Kaivaa esille kamarasta hienoimmalta maistuvaa ja hienoimmalta tuoksuvaa, se oli, pentele viekään, etevintä, mihin vapaa mies saattoi ryhtyä. Nyt hän pukeusi kuin retku kaikkien muiden sekaan kesähelteeseen tuonne kasvismaalle ja uurasti olkansa takaa.

Niin, näin oli kesällä. Mutta syksy ei ollut mennyt, ennenkuin hän, piru periköön ja keriköön, huomasi puutarhanhoidon olevan silkkaa "sontaa". Siihen kuului käyttää *sitä* lajia sontaa, ja *niin* paljon sontaa, ja *sillä* lailla sontaa. Hänestä tuntui viimein "koko maailma olevan iso sontakasa". Niillä kansoilla oli paras oltava, jotka omistivat isoimman. Mitä lempoa oli sota muuta kuin että ihmiset tappoivat toisiansa kukin sontakasansa takia? Runous herui paremmin keväisin, kun sonta alkoi palaa.

Hän läksi laivassa Etelämerelle. Missä hän nyt oli, *ja monta vuotta*, siitä ei kukaan voinut saada selvää, kunnes hän vihdoin eräänä kauniina kevätpäivänä palasi kotiin. Jos piti uskoa häntä itseään, oli hän käynyt kaikkialla maapallolla. Sillä sittemmin ei hänen läheisyydessään mainittu maata, ei kansaa, ei luonnonhistoriallista merkillisyyttä, ei satamaa, ei kuuluisaa rakennusta, jota hän ei ollut nähnyt; ei myöskään ketään mainiota miestä, jonka kanssa hän ei ollut sinä tai jota hän ei ainakin tuntenut. Kaikki ei ollut satua. Tietoja hänellä oli, niitäkin, joita saadaan paikalla. Merkillisiä tuttavuuksia oli hänellä niin ikään; sen osoitti hänen kirjeenvaihtonsa. Vielä loppukesällä tavoitti häntä eräs englantilainen lordi ystävinensä saadakseen hänet mukaansa tunturimetsästykselle.

Miksi hän oli palannut kotiin? No, sanoi hän, nähdäkseen isänsä kuolevan. Isä muuten oli mitä parhaimmalla voinnissa ja ihan yhtä pirteä sinä päivänä, jona hän läksi matkoilleen, kuin sinäkin päivänä, jona hän takaisin tuli. Mutta poika puolestaan väitti, ettei hän, herra nähköön, sietänyt kauemmin ajatella isän kenties vaipuvan kuolinvuoteelleen hänen olemattansa saapuvilla. Kotiintulostaan asti hän oli pelkkää huolenpitoa ja herttaisuutta isäänsä kohtaan. Tämä oli käynyt vanhaksi ja antoi menetellä kanssaan, niinkuin pojan päähän pisti. Osaksi nämä pälkähdykset olivat kerrassaan merkillisiä, kuten esimerkiksi hänen äkkiä tahtoessaan, että isän ei pitäisi syödä. Tai kun hänen päähänsä yhtä pikaisesti juolahti asettaa hänet lämpimään kylpyyn, jota seurasi kylmä suihku. Tai kun hän oikaisi vanhuksen paksujen haahkanuntuvapieluksien alle hikoamaan, isän tuntematta vähintäkään tarvetta siihen. Hän silmäili poikaa omituisella katseella syrjästä. Paljon sanovalla katseella. Siinä ei ollut turvallisuutta eikä pelkoa, vielä vähemmän leikillisyyttä, vaan kummallista, kylmää uteliaisuutta, kuin hän olisi kyllä halunnut tietää, *mitä vielä*. Toisinaan taas tuntui katse kysyvän: "Onko tämä John? Vai *eikö* tämä ole John?"

4

Purje näkyvissä

Syksyllä samana vuonna, jonka keväänä John Kurt oli palannut, tuli kotiin eräs nuori tyttö, josta pian saatiin koko kaupungin puheenaihe. Ja kahdestakin syystä. Hän oli nimeltään Tomasine Rendalen; isä, yliopettaja Rendalen, oli tämän sukunimen omaksunut siitä, että hänen isänsä oli kotoisin Rendalenin tunturiseudulta. Yliopettaja Rendalen oli vanterra, kookas mies, joka käyskenteli hiljaista, hiukan raskasta koulukulkuansa kaupungilla. Vaimonsa kuoltua hän ei ottanut osaa mihinkään koulutyönsä ja kaupungin lukuyhdistyksen ulkopuolella. Hän ei seurustellut kenenkään kanssa ja antoi lasten ja vanhan Marianen vallita talossaan.

Hänen vanhin lapsensa oli Tomasine; tämä oli tavattoman lahjakas kieliopinnoissa, ja hänellä oli äitinsä päättäväisyys. Kuudentoista vuoden vanhana hän lainasi pikku summan rahaa, läksi Englantiin erääseen opistoon ja oppi perin pohjin englannin kielen. Sieltä hänet siirrettiin erääseen Ranskan opistoon, jossa hän opetti englantia ja itse oppi ranskaa. Sittemmin hän Saksassa opetti eräässä

opistossa sekä ranskaa että englantia ja oppi itse saksaa. Hän oli ollut poissa lähes viisi vuotta, kehittynyt tottuneeksi ja erinomaisen taitavaksi opettajattareksi ja alkoi heti kotiin tultuansa opettaa naisia ja miehiä sekä lyhennellä velkaansa. Tämä herätti kaupungin yksimielistä ihastusta. Kaikki olivat hänen hyvänpäivän tuttujaan.

Mutta yhtä yksimielistä ihastusta herätti hänen vartalonsa. Tarvitaan melkoisen paljon, ennenkuin tämä voi käydä päinsä. Kauniita kasvoja ihaillaan aina, sillä niitä ei voi kokonaan väärentää; kaunista vartaloa sitä vastoin ei ihailla suoraa päätä. Mutta hän oli solakka ja voimakas, uusimman kuosin mukaan pukeutuva. Kuten kaikki nuoret, terveet tytöt oli hän lapsesta asti halunnut harjoittaa ruumistaan ja myöskin aina hankkinut tilaisuutta siihen. Englannissa hän senvuoksi heti alkoi voimistella; kaikkina näinä vuosina hän oli pysynyt tässä mieliharrastuksessaan. Hänen ryhtinsä olikin nyt ihan toinen kuin ainoankaan muun tytön koko kaupungissa.

Hänen vartalonsa ihastelua ei vähääkään laimentanut se, että nenä oli litteähkö, että hänellä oli vaalea tukka, joka sai hänet etäämmältä näyttämään kaljupäiseltä, että kulmakarvoista ei voinut puhuakaan, että silmät olivat harmaat ja — silloin kun hän ei käyttänyt kakkuloita — siristelevät. Suu oli aivan liian iso, mutta hampaat säännölliset ja niin terveet, kuin suku olisi ollut vielä Rendalenissa järsimässä kovaa leipää. Kun ihmiset näkivät hänet takaapäin ja hän aavistamatta käänsi kasvonsa heihin, joutuivat he ällistyksen valtaan. Häntä oli koetettu nimitellä "ällistykseksi", mutta se ei käynyt päinsä. Vartalo auttoi hänet yli kaikkien arveluttavuuksien. Ollen likinäköinen hän käytti kakkuloita, ainoana nuorena naisena koko kaupungissa. Siihen aikaa ei vielä ollut tapana käyttää *pince-nez'tä*. Tämäkin toi häneen jotakin erikoista. Hän ihan säteili voimaa ja järkevyyttä.

Talven kuluessa hänestä tuli ehdottomasti tanssiaisten ensimmäinen nainen. Hänen ilonsa siitä että hän jälleen oli kotona, jälleen sai luontevasti liikkua molempiin sukupuoliin kuuluvan iloisen nuorison parissa ja että kaikki olivat häntä kohtaan ystävällisiä, samalla kuin hän menestyi hankkeissaan hyvin, oli erityisen näkyvä; se ilmeni myös usein vilpittöminä sanoina. Sentähden hän ei herättänyt mitään kateutta. Kenties auttoi hiukan sekin, ettei hän omankaan tietonsa mukaan ollut kaunis.

Se talvi oli tanssiaistalvi, ja kaikkialla hän oli mukana. Tanssi oli hauskinta, mitä hän tiesi.

Talven mittaan alkoi myöskin John Kurt olla tanssimiehiä. Se tapahtui yksistään hänen vuokseen. Hän kuuli Kurtin heti sanovan sen. Mutta hänhän tiesi, ettei Kurt mukautunut yleisiin sääntöihin, että hänellä oli kaikkialla vapaa puhevalta. Hän huomasi Kurtin muuttuneeksi ja hyvin kummalliseksi. Mutta hän teki kuten toisetkin; hän ei kartellut Kurtia eikä ollut millänsäkään, joskin tämä vannoi hirttävänsä, muhentavansa, keittävänsä, karistavansa itsensä, ellei Tomasine tuossa "tanssiheleijassa" ollut kuin nuori, valkoinen, hirnuva aavikkohepo tai kuin kokonainen linnunsoitimen leiskuna metsänlaidassa. Hänen käsivartensa ja kaulansa olivat ihan kuin herkullinen, pikkuruinen, lämpöinen turkkilainen sianporsas, sellainen, jolla on "punainen pinta". Neito viiletti tanssissa, herra nähköön, kuin *a great man of war* merellä. Kurtin itsensä tanssiessa hänen kanssaan tuntui kautta kunnian, hengen ja autuuden, siltä "kuin olisi ylhäällä tunturilla porhaltamassa ylös louhikkoa kivääri kädessä, koirien vilistäessä täyttä karkua harjulta harjulle". Nämä joka tanssin lomassa korvaan päräytellyt "rrrummutukset" tekivät hauskuuden vielä hupaisemmaksi. Toiset nauroivat, ja Tomasine nauroi. Hänellä ei ollut vähintäkään ihmistuntemusta. Sitä ei saa pistäytymällä toisesta opistosta toiseen, vaikka ne ovat eri maissakin.

Kurt tuli pian kotiinkin hänen luokseen. Hän tiesi Tomasinen vapaa-ajat; pian hän tiesi tämän kävelytunnitkin ja haki häntä kaikkialta. Tomasine piti huolta siitä, ettei ollut koskaan yksinään; muuten hänelle oli Kurtin tulo mieluista kylläkin. Tämä jutteli silloin hänelle ja ystävättäriille hauskoja asioita ja joskus liikuttaviakin. Niinpä herran hylätystä, eksyneestä riekonpesyestä, jonka hän oli käsin yksitellen poiminut kanervikosta, missä poikaset piipertelivät ensimmäisissä untuvissaan; hän oli vienyt ne kotiin "luhaansa". Hän kertoi sen niin kanervaisella tunturiraikkauksella, niin välittömästi, että heille tuli kynelet silmiin. Sellainen innostutti häntä. Rajuimpiinkin tarinoihinsa hän heitti sitten jonkin hienon, liikuttavan piirteen.

Tyttöjä viehätti myöskin se tapa, jolla hän aina puheli isästään — hullunkurisimman ja hellimmän seos, alituisen naurun ja itkun väliltä. He tottuivat hänen raakoihin kuviinsa, hänen mehukkaaseen kieleensä; sitä ei voitu välttää, se loi sen omalaatuisen värikkyuden, joka usein säikäytti heitä, mutta tenhosi. Tomasine ja ystävättäret eivät sitä itselleen muulla tavoin selvittäneet, kuin että heistä viimein ei tuntunut kykenevän kertomaan kukaan muu kuin hän.

Näin tuntui Tomasinesta enemmän kuin toisista. Hän tunsu, kuten asianlaita olikin, että kaikki tarkoitti hänen hauskutustansa.

Eräänä päivänä, heidän sattumalta jäätyään kahden kesken, Kurt jutteli hänelle tarinan luotsinleskestä, jolle hän niinä päivinä innokkaasti keräsi rahaa. Hän näki avuliaisuutensa miellyttävän Tomasinea ja sanoi muutta mutkitta, että hänelle oli neiti Tomasine Holm Rendalen, mikä kaupunki on

erämaan karavaanille. Niin, kun Tomasine sitä nauroi, oli syynä se, ettei hän tiennyt, mitä oli tallustella aina samassa hiekassa ja samassa helteessä väsyneenä, nääntyneenä, janoissaan, nälissään. Silloin on kaupungin näkeminen jotakin! Tomasine oli minareetin torni ja plataanit ja vesilähde ja kielletty viini ja teltojen valkoiset katot ja tanssi ja kitaran soitto ja paistetun lihan haju. Entä jos he kaksi lyöttäytyisivät yhteen? Silloin he möisivät täällä "koko höskän" ja matkustaisivat maailman ihanimpiin maihin ja lojusivat selällään aurinkokatoksien alla ja antaisivat toisten hyöriä tiputtelemassa heihin ruokaa ja juomaa? Tai sitten he jäisivät ja kiskoisivat kartanon kasvitarhat ylös tunturille asti? Sillä mitä kaikkea kasvaisikaan sellainen kamara, moisella päivänrinteellä ja noin lämpimän merituulen leyhähtelyissä? He siis kaivautuisivat harjujen uumeniin kuin kaksi maamyyrää ja rikastuisivat?

Mutta hän näki Tomasinen lause lauseelta yltyvän kauhun! Taaskin hän pysähtymättä antoi puheensa lipua myrskyiseksi isänsä ylistelyksi. Tämä ei nimittäin ollut mitään muuta kuin hänen isänsä päähänpistoa, sillä ukko tahtoi vihdoinkin saada poikansa naimisiin. Hänen isänsä saattoi nousta vuoteeltaan talviöinä, kun äkkiä pakasti, "ja kietoa monia niinimattoja ja villahuopia vilunarkojen hedelmäpuiden ympärille kuin ne olisivat alastomia kakaroita". Kun hänen isänsä piti hakata pois jokin pensas, "otti hän ensin linnunpesät käsiinsä ja kantoi ne toiseen pensaaseen ja siteli ne sinne kiinni". Tomasinen ei senvuoksi ollut ihmeteltävä, jos hän ajatteli poikaansakin. Mutta itse saattoi John kyllä odottaa, hän oli onnellinen niissä olosuhteissa, joihin oli nyt joutunut. Aloitti sitten jutun muutamista lehmistä, jotka eivät tahtoneet pureksia ruohoa, syystä että tämä oli kalventunutta; mutta hän kiinnitti niille päähän isot vihreät kakkulat, ja silloin näytti ruoho verekseltä, "ja kylläpä ne tottamaar söivätkin".

Sen verran Tomasine toki tajusi, että John Kurt oli pettynyt. Thomasinea itseään oli alkanut peloittaa, hän ei oikein tiennyt miksi. Mutta kyllä hän sen sentään tiesikin. Hän oli juuri samana päivänä kuullut John Kurtin hirveän siveettömästä elämästä.

Sitten tapahtui se merkillisyys, että muuan hänen äitivainajansa ystävätär tuli hänen luokseen soveliaan johdannon jälkeen puhumaan Kurtin puolesta. Ja jonkin aikaa myöhemmin tuli vielä toinen hänen rakkaan äitinsä ystävätär, ja kolmaskin! John Kurt ei kyllä tosiaankaan ollut kuin toiset, mutta hänestä tulisi erinomainen aviomies, siitä olivat he kaikki varmat. Ja mitä hänen siveettömyyteensä tuli, niin se kyllä oli huono juttu, mutta pahempi kuin monien muiden se tuskin oli; kaupungissa saattoivat naineetkin miehet tehdä ilkeitä rikkomuksia. Siinä oli ero, että hän paljasti vikansa ihan julkisesti. Noiden kolmen naisen puheet olivat hyvin samanlaisia, ja Tomasine pani merkille niiden yksituumaisuuden. John Kurt itse pysytteli tovin poissa, paitsi että hän aina kaupungille mennessään ja sieltä tullessaan — mikä tapahtui usein — käveli Rendalenin asunnon ohi, vaikka perhe asui syrjässä, kaukana vasemmalla torista, lähellä ketorinnettä. Aina talon sivuuttaessansa hän tervehti, jos vain kissakin ikkunassa istui.

Niin ikään hän lähetti joka aamu kukkavihon; päivä ja kukkavihko olivat yhtä varmat. Vanha Mariane, joka ne otti vastaan, lisäsi halukkaasti sanan tai pari Tomasinesta. Kurtilla oli joka kerta jokin tilapäishuomautus huulillaan, kuten "Jumala hänen kaulakuoppaansa siunatkoon!"

Sitten, kun äidin parhaat ystävättäret olivat käyneet Tomasinen luona Kurtin asiaa ajamassa, ei kestänyt kovinkaan pitkää aikaa, ennenkuin hänen omia parhaita ystävättäriänsä alkoi tulla. Muutamat olivat ennen tehneet päivävastoin; he olivat maininneet Kurtia melkein inhoten, he eivät voineet sietää "hänen valejuttujaan", "hänen raakoja puheitaan" eivätkä häntä itseään; "hän oli kuvatus". Nyt he alkoivat myöntää, että hänessä sentään oli jotakin kiintoisaa, jonkinlaista demonista viehätystä.

Kurt oli tietysti käynyt heidän puheillaan, ensin sen luona, jolle tiesi olevansa vastenmielisin. Tälle hän sanoi tietävänsä sen, kunnioittavansa häntä siitä. Olihan hän kurja, halveksittava olento. Mutta juuri siitä syystä hän oli tullut. Sillä toinen oli kaupungin rehellisin ja tunnollisin ihminen; kaikki olivat siitä yksimielisiä. Hänen *täytyi* auttaa häntä! Toinen ei tuntenut hänen elämäntarinaansa; siitä koko asia. Hän ei siksi myöskään tiennyt, minkätähden Kurtia oli jo pojasta asti ymmärretty ja täytynyt ymmärtää väärin, joten hän oli pakostakin suennut eriskummaiseksi. Niin, eihän hänen oikeastaan tarvinnut sanoa mitään; toinenhan näki ihmisten läpi. — Erään toisen käsistä sanoi Kurt, että ne olivat niin sievoiset, niin herkulliset ja pyöreät ja verekset, että niitä voisi käyttää kahvin kanssa. — Hän pyöritti ja vyörytti heidät sanavirtaansa; hän suihkutti heitä kylmästi ja leyhyytti heitä lämpimästi; hän peloitti heitä, ja hän liikutti heitä. He eivät menettäneet tajuaan; he ymmärsivät hyvin, ettei kaikki ollut vilpitöntä ja välitöntä. Mutta juuri *se* kääntyi hänen puolustukseksi. *Hän* ei huolinut verhoutua; mielenkielinhän olivat useimmat, kun tahtoivat saavuttaa jotakin.

Sitten kajahteli yhtenäinen naurun remakka kaupungin toisesta päästä toiseen, sillä kevätpuolella hänet selitti eräs pieni reipas ompelijatar lapsensa isäksi, ja hän tunnusti lapsen koko maailman edessä sekä toimitutti sen suurella touhulla kirkkoon kastettavaksi, jolloin sille pantiin nimeksi — *Tomasine*.

Uusi naurun rähäkkä seurasi heti perässä, sillä kun häneltä kysyttiin, kuinka ihmeessä hänen päähänsä saattoi pälkähtää sellaista, vastasi hän, että jos asia olisi hänen määrättävissään, niin pantaisiin — herra nähköön — jok'ainoan lapsen nimeksi kaupungissa tästä lähtien joko Tomas tai

Tomasine. Se oli liikuttavaa.

Siihen aikaan hänen isänsä kuoli, ja erikoisissa olosuhteissa. Vanhus oli lähettänyt Tomasinelle sanan, että hänen vointinsa ei ollut hyvä; olisiko Tomasine niin ystävällinen ja pistäytyisi hänen luokseen ensi kerralla iltakävelyllä lähtiessään? Nuo kaksi olivat vanhoja tuttavuuksia; tytön pienenä ollessa oli hän useasti antanut tälle kourat täyteen kirsikoita, sillä lapsi oli näyttänyt niin reippaalta ja terveeltä; vanhalla puutarhurilla on silmää sellaiselle.

Tomasine läksi ylös kartanoon ja tapasi hänet hänen työhuoneessaan. Tulija oli siellä ensi kertaa. Sen seinät oli verhottu jollakin jäykällä, tummalla, joka arvatenkin oli nahkaa ja oli aikoinaan ollut maalattu ja kullattu. Ikkunan viereisessä sopessa oli iso kaappi, viehättävä huonekalu, vähintään kaksisataa vuotta vanha, taiteellisesti veistelty. Ikkunan edessä oli järeätekoinen, maalaamaton pöytä, täynnä papereita, siemennäytteitä, sanomalehtiä, ruoanmuruja; sen ääressä istui hän itsekin vanhanaikaisessa nojatuolissa, sellaisessa, jossa on lyhyt, leveä nahkaselkä. Hän nousi ja pakotti Tomasinen istuutumaan tuoliin. Itse hän käveli harmaassa palttinatakissaan, pinkkoesiliina yllään ja louskuvat tohvelit jalassa. Päässä oli hänellä isolippainen lakkinsa, kaulaan oli kiedottu paksu pyyheliina; hän oli hiukan käheä ja muutenkin raihnas — kevät oli sinä vuonna niin kolea.

Tuo pitkä, laiha mies alkoi harppoa ikkunan edessä olevan pöydän ja ulkokäytävän puoleisella peräseinällä olevan makuusijan välillä; hän harppoi ja harppoi pitkin sisäseinää ohi suuren uunin, jonka reunuksella komeili kaksi oldenburgilaista, kumpaisellakin suunnaton tekotukka päässä; hän harppoi uunin vastapäisellä seinällä naksuttelevan vanhan kaappikellon tahdissa. Se löi juuri seitsemän, jonkin soittolaitteen pitäessä suurta pauhua. Hänen sänkynsä oli kiilloitettua koivua; pitkin seiniä sitä vastoin törrötti vanhoja, madonsyömiä tuoleja, toisissa yksi jalka uusi tai kaksi, toisissa uusi selkämys. Seinille oli ripusteltu maalauksia, joista vielä näkyi joku punakeltainen käsivarsi tai ruskeanpunainen hame, mutta kaikki muu oli mustaa. Puitteissa oli enemmän jäljellä kärpäsiä kuin kultaajasta. Ja Konrad Kurtin pauhuinen puhe hänen marssiessaan oli samaa lajia kuin kamarikin, seos vanhaa ja uutta, vanhaa enimmäkseen suvusta eikä vaille kerskailua, uutta vähemmän, ja tämä nykyajan vaatimattomampaan kuosiin. Hän haastoi ilman poikansa sadatuksia ja kuvia, mutta jotensakin voimakkaasti. Hän kerskui toisena hetkenä, pilkkasi toisena, kuten poika useasti. *Summa summarum* oli kuitenkin se, että tämä suurenmoinen suku oli lopullaan; runko ei enää kelvannut. Jos se tahdottiin pelastaa, se ja suvun viimeinen omaisuus, täytyi käyttää ymppäystä. Uusi, voimakas puu oli löydettävä.

Tomasine istui siellä lähes kaksi tuntia ja kuunteli. Hän löi laimin illallisaikansa, iltakurssinsa. Vanhus ei tahtonut päästää häntä. Sisemmästä käytävästä avasi palvelustyttö oven kysyäkseen, kattaisiko hän pöydän, mutta hänet häädettiin pois.

Kävellessään kotiin puistokujan kautta, missä sadepurot olivat repineet jalkatien ja vanhat puut kohisivat myrskyssä, tuntui Tomasinesta, kuin hän olisi tullut hautakammiosta; siellä hän oli tavannut yhden ainoan elävän miehen, joka käyskenteli vainajiaan tarkastellen. Tomasinella ei ollut vähintäkään kaipuuta mennä tuonne sisälle. Hän kääntyi katsomaan laastittua, likaista, isoa, pieni-ikkunaista rakennusta. Hän huudahti äänekkäästi: "Ei!"

Hänen seuraavana aamuna palatessaan kamariinsa ei John Kurtin tavallista kukkavihkoa ollutkaan tullut. Se tuotti hänelle pistoksen; hän ei tiennyt miksi, sillä näinhän hän toki tahtoi? Eikö niin ollut asia? Hänen piti juuri selvittää se itselleen, kun hänen isänsä palasi aamukävelyltään hyvin kalpeana. Hän kertoi vanhan Kurtin yöllä kuolleen. Hänet oli aamulla tavattu hengettömänä nojatuolistaan pöydän äärestä.

Heti jälkeenpäin saapui John Kurt. Hän ei sanonut mitään, vaan heittäisi sohvaan ja itki. Itki niin hillittömästi, että sekä Tomasine että hänen isänsä alkoivat pelätä. — Ja kuinka katkerasti hän sitten yltyikään soimaamaan itseään!

Hän palasi joka päivä ja kevensi sydäntään heille, aina järkyttävän voimakkaasti. Missään muualla ei hän käynyt eikä ketään muita puhutellut. Ainoastaan heitä ja väkeänsä. Yötä päivää tekivät hän ja he työtä, sillä he rakensivat talon isoille portaille kukkatemppeliä, josta vanhus kannettaisiin ulos. Tämä kukkatemppeli tuli tavattoman kaunis. Siitä syntyi puhetta, ja maahanpaniaisten aatto-iltana tuli ihmisiä ylös kartanoon sitä katsomaan, niiden mukana Tomasinekin isänsä kanssa. Vainajan ystävä, rovasti Green, tuli pian näkyviin puistokujasta, ja hänen takanaan saapui puoli "vuorta", lapsia ja aikaihmiä, katsomaan ja kiittämään ja lausumaan jäähyväisiä; he olivat käyneet noutamassa papin. Vanha Green nousi ylös portaille ja lausui muistosanoja kukkien ystävistä, joka *meidän* keväästämme meni iäiseen. Yleinen liikutus puhkesi valloilleen; pojan täytyi poistua.

Seuraavana päivänä hän hautajaisista poikkesi Rendalenille. Mutta hän ei tavannut Tomasinea kotoa. Tästä hän pettyi niin kovasti, tuli niin sydämensä pohjasta murheelliseksi, että seisoi kauan mykkänä, vihdoin huohtaen, ettei hänellä siis ollut ketään, niin, ei ainoatakaan! Hän olisi hartaasti suonut, että hänetkin olisi voitu samalla kertaa mullata. Olihan hän rasituksena niillekin, joista hän piti; sen hän

kyllä älysi. Ja hän läksi tiehensä. Tämä liikutti vanhaa Marianeaa, joka oli kuulijana, ja kun Tomasine viimein tuli kotiin, kertoi sen vanhus sillä tavalla, että se liikutti Tomasineakin. Asia oli niin, että Tomasine ei ollut tahtonut olla kotona; hän oli pelännyt tulijaa. Hänellä ei ollut riittänyt rohkeutta kohdata toisen liikutusta, joka kenties saisi omituisen suunnan.

Nyt hän katui sitä. Hän otti äkkiä kakkulansa nenältään ja puhdisti ne, asetti ne jälleen paikoilleen ja katseli itseään kuvastimesta. Eikö hän ollut kyllin suuri ja voimakas uskaltaakseen? Hän seisoi ikäänkuin tähtäilemässä.

Sen ajan pukuna käytettiin parhaasta päästä vyöllä kiinnitettyä, poimuteltua miehustaa ja vannehametta; hän painoi molemmilla lujilla käsillään vyön alas. Valkoiset irtohihat oli hän sisään tultuaan riisunut pois; puvun varsinaiset hihat olivat auki, niin että hänen ranteensa ja käsivartensa kuvastuivat hyvänä vastakohtana mustalle puvulle. Hän nautti niiden voimasta; ihmiset, jotka voimistelevat paljon, ovat tottuneet sellaiseen. Mutta silmät etsivät ehdottomasti kasvoja, heikkoa kohtaa. Ne olivat totisesti uskomattoman rumat! Tämä litteä nenä, nämä isot huulet ja tämä tukka, otsan värinen, olivat tuskin katseltavia. Ja nämä kulmakarvat — vaaleat, lyhyet harjakset — pistäisivät ulos niin ohuesti, että kävivät suorastaan näkymättömiksi. — Eipä väinkään; ei kannattanut hänen ylpeillä. Rakastihan John Kurt häntä todellisesti. Ja oli onneton, — ypö yksinäinen ja onneton. — Ja hänen isänsä oli painanut Tomasinen alas tuoliinsa...

Heti jälkeensä köpitti vanha Mariane ylös puistokujaa niin nopeasti kuin kykeni. Hän seisahtui kuitenkin kerran ja kehitti sanomalehtipaperista käsiinsä hienon — voi, niin hienon kirjeen; hänen piti sitä silmätä.

Kun kirje oli John Kurtin kädessä, repäisi tämä sen kiivaasti auki ja otti kotelosta paksun englantilaisen kirjekortin, johon oli kuvattu kyyhkynen. Paperi oli hyvin tukevaa ja kyyhkynen hyvin piirretty. Hän luki siitä seuraavat, tottuneen käden ripeästi kirjoittamat sanat:

"Minä teen sen.
Tomasine."

John Kurt kääntyi Marianeaa kohti: "Kah", hän sanoi, "olipa minun isäni verraton mies! Sillä jos hän ei olisi juuri nyt kuollut, niin enpä tottamaan olisi tyttöä saanut."

Hän tahtoi mennä naimisiin seuraavana päivänä. Hänen mitä suurimmaksi ihmetyksekseen ei Tomasine tahtonut sitä; ei edes seuraavalla viikollakaan. Tomasine lopetti nyt kaikki opetustuntinsa, alkaakseen opiskella uutta asemaansa varten; hän ei osannut mitään, ei muuta kuin pitää järjestystä ympärillään: hänhän oli pienestä pitäen vain pysynyt kirjoissaan. John Kurt hurmaantui kuullessaan näistä hänen puutteistaan! *Hän*, John, osasi kaikkea. Epäilikö joku *sitäkin*? Hän osasi pestä ja siivota sekä huoneissa että keittiössä, paremmin kuin norjalainen sisäkkö tai keittäjätar! Hän työnsi paikalla syrjään vanhan Marianen ja näytti sen heille, erä erältä. Niin reimasti ja sievästi, niin perinpohjaisesti kuin vain kaikkein tottunein palvelijatar teki hän sen; se oli totta. Edelleen hän osasi laittaa kaikenlaisia ruokia, — lajeja, joiden nimiäkään he eivät tienneet; hän osasi paistaa, leipoa, hän osasi kutoa sukkaa, ommella, parsia; hän osasi pestä liinavaatteita, silittää, kiilloittaa. Hänen eikä kenenkään muun täytyi saada opettaa Tomasineaa; miksi ei aloitettaisi heti?

Ja niin kävi. Itse hän teki ostoksia ja kutsui seuraa Rendalenille. Nämä päivät olivat hauskimmat, mitä Rendalenin perheellä oli ollut. Niistä kulki häly kautta koko kaupungin; ystävien ja tuttavien piti päästä katselemaan. Ja kuuntelemaan! Mikä remu ja riemu! Millaisia kertomuksia siitä, missä John Kurt oli minkin oppinut! Milloin Australian kullankaivajien keskellä alituisessa hengenvaarassa, milloin Niilin laivassa englantilaisen herrasväen vieraana, jolloin kokki määräsi koko vauhdin. Toisella kertaa brasilialaisessa neekerihotellissa, sitten Etelä-Amerikan kaivoksissa, ja taas äkkiä isossa höyrylaivassa Haitin vesillä! Sieltä karkaaminen. Hän ei säästellyt paikallisivärejä eikä muitakaan värejä; kamaluuksia ja kirouksia sateli kuin tulta taivaasta eri maitten ja kansojen yli. Mutta työ luisti.

Tomasine oli alikokki, alipesijä, alisilittäjä ja aliparsija! Tätä viimeksimainittuakin osasi John Kurt paremmin. Hän teki työtä yhtä nopeasti kuin pakisikin, yhtä innokkaasti. Hän keskeytti itsensä, ja aivan rutosti, joka kerta, kun Tomasine teki virheen, tällä kun ei ollutkaan oikeata luontumusta. Nyt John poikkeuksetta valloitti kaikki puolelleen.

Mutta kävisihän yhtä hyvin ja paremmin tämä opetus ja hauskuus päinsä ylhäällä kartanossa. Siitä tulivat vähitellen kaikki yksimielisyyteen, — ja Tomasine taipui.

Heidät vihittiin eräänä ehtoopäivänä kotona; ainoastaan perhe oli saapuvilla, ja pöydästä he kaksistaan kävelivät ylös käsikoukkua. Silloin oli kuumetta molemmin puolin; sitä ei voitu salata. Niin, se kävi vain näkyvämmäksi siitä, että kaiken piti käydä, kuin ei olisi mitään tekeillä.

Tuolla ylhäällä ei ollut tehty suorastaan mitään heidän vastaanottamiseksi; senkin piti tulla jälkeensä. Ensimmäinen kamari vasemmalla oli tästä lähtien arki- ja ruokailuhuoneena; sitä lähinnä oli makuuhuone. Talon parhaat huonekalut ja parhaat sängyt, osaksi vanhoja, kallisarvoisia kapineita, oli nyt siirretty tänne, seinien nahkapäällyksellä pesty, mutta se ei ollut siitä kovinkaan parantunut. Laiptot jykevillä veistoskoristeineen kyllä näyttivät pesun jälkeen siistimmiltä. Pesua oli tuhattu myöskin maalauksiin, mutta se ei ollut aina menestynyt; kun puitteet oli samalla uudestaan kullattu, näyttivät ne kamalilta. Siinä onkin mainittu jokseenkin kaikki. Makuuhuoneen viereen oli heti John Kurtin tultua kotiin sovitettu kylpyhuone; tämä jaettiin nyt kahtia, joten saatiin pukeutumishuonekin. Keittiö toisella puolella isoa käytävää, joka kulki talon halki pitkittäin, oli kuin avara tanssiali; siihen hankittiin Englannista rautahella — vastaanaineethan viettäisivät runsaan osan ajastaan sen edessä.

Muutamia päiviä he olivat ihan yksikseen. Eivät he myöhemminkään olleet liikkeellä, mutta ystävättäret saivat erityisiä kutsuja, — ja pian oli sama hauskuttelu käynnissä tuolla ylhäällä kuin ennen alhaalla Rendalenilla. Vihkiäisten edellisinä ja jälkeisinä päivinä oli Tomasine rakastunut — silmittömästi rakastunut John Kurtiin, ainoastaan ajatteli John Kurtia, oli lakkaamatta onnellinen, täydellisesti antautunut.

Mutta hänen luonteeseensa ei kuulunut antautuminen; siksi se ei hänelle soveltunut. Hän näytti niin järkyttyneeltä, niin, melkein typerältä. Hän tunsu sen, kun ystävättäret katselivat häntä; olihan hän aikaisemmin itse havainnut sen kuvastimestaan. Sen huomattessaan hän ajatteli jotakin, mutta torjui sen luotansa; sitten se valtasi hänet silloin tällöin kuin salainen säikky. Tietysti hän tahtoi häivyttää sen, mutta tuli silloin vielä enemmän siksi, mikä hän ei tahtonut olla. Ystävättäret kuiskailivat, että hän oli tullut niin oudoksi; hän, joka juuri oli miellyttänyt reippaalla, välittömällä olemuksellaan, oli nyt joko kummallisen hajamielinen tai raju.

Muuan pikku seikka herätti huomiota: kukaan ystävättäristä ei saanut tulla pitemmälle kuin vierashuoneeseen ja keittiöön; kaikkialla oli huolellisesti lukittua. Tomasine ihan vaani, vaanisivatko *he*.

Mutta piankin vaani yksi heitä kaikkia. Kukaan ei enää voinut olla kahden kesken Tomasine kanssa John Kurtin avaamatta ovia ja pistämättä päätänsä sisälle; hänen tuloaan ei voitu kuulla, ennenkuin hän seiso i ovesa. Kaikki lukot oli korjattu ja voideltu; saranat kääntyivät ilman narahdusta. Jos he kävelivät kasvitarhan leveillä käytävillä, ilmestyi hän odottamatta jonkin pensasaidan takaa. Jos hänen saapuvilla ollessaan kuiskailtiin, alkoi hän sadatella, käydä levottomaksi, yrmeäksi — ei suorastaan heitä vastaan, mutta kuitenkin siten, että heidän täytyi älytä. Tavallisesti ryöpsähti silloin raesade siitä, että Tomasineella ei ollut järjestyksen tajua.

Ystävättäret ajattelivat, että joko olivat *he* tiellä tai oli tiellä jotakin, jota he varsin mielellään tahtoivat kartella. Ja toinen toisensa jälkeen he alkoivat käydä yhä harvemmin.

Viimeisenä ymmärsi Tomasine miehensä rauhattomuuden. Hän ajatteli alussa, että John tuli siten muita peloitellakseen. Valitukset hänen epäjärjestyksestään olivat tosia; järjestystä on ensin *opittava*. Myöhemmin, kun mikään erehdys ei enää ollut mahdollinen, hän kysyi itseltään, oliko John mustasukkainen niille, jotka kävivät hänen vaimonsa luona. Mutta siinä tapauksessa hänen olisi pitänyt olla mustasukkainen ennemmin; silloin he tulivat useammin kuin nyt.

Oliko John sitten peloissaan? *Mistä* peloissaan? Siitäkö, että he puhuisivat *häneistä*? *Mitä* puhuisivat hänestä?

Hän tiesi sen samassa.

John Kurt oli sillä kertaa poissa, joten hän sai aikaa, aikaa jäähtyä hiukan. Hänen luonteensa ei johtanut pikaisiin päätöksiin, ja hänelle oli epäselvää sekä miltä kannalta asian ottaisi että mihin hänellä aviollisessa yhdyselämässä oli oikeus ja mihin ei. Hän ei ollut milloinkaan puhunut siitä kenenkään kanssa, ei milloinkaan lukenut. Tuska muuttui vähin erin harkitsemiseksi; hän ryhtyi taas työhönsä ja koetti olla, kuin ei mitään olisi tapahtunut.

Mutta John Kurt huomasi heti, että hänen olemuksensa oli muuttunut. Sittemmin hän huomasi tuolloin tällöin, että hänen vaimonsa oli itkenyt. Joka kerta tämän jälkeen kotiin tullessaan hän kysyi, oliko talossa käynyt ketään. — Ei. — Kerran Tomasine kuuli hänen kuitenkin jälkeensä tiedustavan puutarhurilta, oliko rouvan luona ollut ketään hänen poissaollessaan.

Kurt alkoi arastella ja varoa häntä, oikeastaan olla epävarma. Mutta ajan mittaan ei hän voinut tätä sietää, vaan kävi äkkiä kärsimättömäksi ja heti raa'aksi. Katui sitten rajusti, pyysi kahteenkymmeneen kertaan anteeksi. Tämä tempu uudistui. Tomasine ei ollut herkkähermoinen, niin että edellinen ei häntä säikäyttänyt eikä jälkimmäinen saanut häntä muuttumaan. Hän oli ystävällinen, mutta aina pidättyvä. Siten keräysi voimakas rajuilma uhkaamaan; sen tunsivat he molemmat. Siirtymiset kylmän ja lämpimän välillä kävivät pikaisemmiksi, edelläkäyvät kuuropuuskat tuimemmiksi, hiljaisuus ja painostus jälkeensä vaarallisemmiksi. Ja kesken tätä kaikkea saattoi John Kurt sitten jälleen olla niin uskomattoman herttainen, niin luonnollisen iloinen ja huomaavainen, että Tomasine unohti kaikki enteet, antautuen toivomaan, että he ilman mitään nimenomaista ratkaisua, ainoastaan hänen hiljaisella torjunnallaan, jota mies tajusi mitä herkimmin, saisivat yhdyselämänsä muuttumaan siksi, mitä *hän* tavalliseksi kunnialliseksi avioliitoksi ajatteli.

Eräänä ehtoopäivänä Kurt tuli satamasta, missä oli työskennellyt kaiken päivää; hänen piti muuttaa vaatteita, sillä hänet oli kutsuttu suurille herrainpäivällisille kaupungille. Hän meni makuuhuoneeseen, heitti yltään takin ja liivit, tuli jälleen ruokailuhuoneeseen ja puhui kylvystä; hän harppaili pari kertaa edes takaisin, kuin punniten jotakin; Tomasine tunsu, ettei nyt ollut turvallista. Itse hän oli pukeutunut lähteäkseen kaupungille erään ystävättären luo; Kurt asteli ohitse ja tarkasteli häntä. Toinen arveli parhaaksi poistua.

Nähdessään vaimonsa olevan lähtemäisillään ehdotti Kurt, että tämä odottaisi, heidän mennäkseen yhdessä. Tomasine esteli sillä, että häntä jo odoteltiin. Mutta "siihen loruiluun" saivat ne kyllä sittenkin aikaa; nyt voisi Tomasine hiukan auttaa häntä.

Tämä kysyi, *millä*. Sitä ei toinen kärsinyt. Hänellä ei ollut mitään oikeutta kysyä mitään sellaista. Hän ei ylipäätään ollut kuuliainen; hän ei ollut vielä sitä oppinut. Pitihän hänen toki tietää, että hän oli nyt saanut herransa ja että hänen tuli olla tälle "kaikessa" alamainen. Niin sanottiin itse Raamatussa.

Vastaukseksi toinen pani hatun päähänsä; se oli valmiina pöydällä, päivän varjon ja viitan vieressä. Kurt raivostui nyt ja kysyi, luuliko hän, ettei hän nähnyt, mikä Tomasine oli? Hän muka oli niin paljon parempi miestensä ja sen vuoksi alituiseen varuillaan häntä vastaan. Hän ei totta kyllä ollut saanut tilaisuutta viettää sitä elämää, mitä Kurt oli viettänyt. Mutta siinä olikin totisesti koko ero heidän välillään. Pohjaltaan hän oli sama kuin miehensäkin; täydellisesti. Siksi ei Tomasinen kannattanut enää näytellä sitä ilveilyä.

Tämä tuli niin odottamatta Tomasinelle, että hän huudahti: "Tolvana!" — otti kapineensa ja tahtoi lähteä; etukäytävän ovi oli hänen takanaan. Kurt heittäysi väliin, kiersi oven lukkoon ja sieppasi itselleen avaimen, kiirehti sitten molemmille toisillekin oville, lukitsi nekin ja otti avaimet. Vieläpä hän pani ikkunatkin kiinni.

"Mitä ajatteletkaan?" kysyi Tomasine kalmankalpeana ja otti kakkulat nenältään; hatun hän unohti päähänsä.

"Opettaa sinulle kerrankin, mikä sinä oikeastaan olet", vastasi toinen. Ja vaimonsa kauhuksi Kurt nimitteli häntä pahimmin sanoin, millä naista voi herjata. Pauhatessaan hän tuli ihan Tomasinen silmille; hänen hengityksensä puhalteli toisen huulille. Hän syyti soimauksia, jotka polttelivat toista kuin kiehuva vesi. Tuolle roistolle oli hän luovuttanut.

Mutta Kurtin mieleen johti hänen läheisyytensä ja hänen vierailupukunsa tuoksu erään aatoksen. Salamannopeasti hänelle pälkähti päähän, että nyt oli hetki tullut tuon nujertamiseksi. Tuo kuvitteli itsestään liikaa, seisossaan ryhdistäytyneenä. Tuo uskalsi tahtoa olla jotakin itsessään. *Hänen* oli tuo; *hänen* kapineensa. Hän voi hänelle tehdä mitä tahtoi.

Mutta toinen asettui vastarintaan.

Kurt varoitti häntä ensin. Hän kysyi, mitä toinen ajattelikaan? Aikoiko pakottaa *häntä? Nainen?* Äkkiä hän ärjäisi: "Minä en pelkää kissansilmiasi!"

Nyt syntyi ottelu vanhassa Kurtien tyyssijassa. Se tapahtui yhden Kurtin ja hänen vaimonsa välillä, ja kaikella sillä voimalla, mitä kahdessa ihmisessä on, — Kurtin taholta kaikella sillä tunnettomuudella, jota torjuttu vallanhimo, loukattu miehentahto voi tuottaa. Ihan yksin, lukittujen ovien ja ikkunain takana, ilman äännähdystäkään. Pöytä kumottiin, ja kaikki, mitä sen päällä oli ollut, valui lattialle tai pirstaantui. Tuolit poukkoilivat nurin. Uusi sohva työnnältyi keskilattialle. He kuukertuivat itsekin, mutta nousivat taas jaloilleen. He reutoutuivat sitten toiselle seinälle ja tölmäsivät siellä raskaaseen kaappikelloon. Se huojui ja kaatui iskien Kurtia olkaan ja osaksi päähän, niin että hänen täytyi pysähtyä toinnuttautumaan. Toisella olisi silloin ollut aikaa koettaa jotakin ovea tai edes vaihtaa paikkaa. Mutta sitä hän ei tehnyt. Hän katseli itseään, sillä hänellä oli tuskin ainoatakaan eheätä vaatekappaletta verhonaan. Hänen hiuksensa riippuivat hajalle revittyinä, ja hän tunsu kipua päässään. Hän ei tehnyt

mitään muuta kuin vapautti itsensä vannehameen jäännöksistä, jotka viskasi pois; ne jäivät pöydänjalkojen päälle riippumaan. Hänestä vuoti verta, sen hän tunsu; Kurt oli kerran kouraissut häntä suusta ja nenästä, ja kynsien jäljet kirvelivät.

Sitten he jatkoivat. Tällä kertaa Kurt heti kaatoi hänet nurin. Mutta sillä hän ei paljoakaan voittanut. Hän ei nimittäin ollut niin paljon voimakkaampi vaimoan, että olisi voinut jakaa voimaansa, menettämättä heti kaikkea, mitä oli saavuttanut. Niin pian kuin Tomasine sai toisen kätensä vapaaksi, tempautui hän ahdistajansa sivulle. Tämä taas uuteen hyökkäykseen. Toinen kavahti jaloilleen kuin kissa. Kurt nousi verkalleen. Hän oli läkähtyä, hirveän valju, menehtymäisillään. Tomasine seiso i hänen edessään riekaleissaan ja katseli; hänkin lähätti rajusti, mutta pystyi vielä muuhunkin. Nyt Kurt kuuli ensimmäiset sanat hänen suustaan, sikäli kuin hän kykeni kiivaalta huohotukseltaan lausumaan: "Etkö tahdo — — koettaa vielä kerran?"

Kurt vetäytyi taaksepäin tuolille, ainoalle, joka oli vielä pystyssä. Ja sille hän lysähti alas. Hän ei katsonut vaimoonsa; istui lannistuneena ja puhkuili. Kesti kauan, ennenkuin muutamat pitemmät pysähdykset ennustivat hänen nyt alkavan tointua.

Toinen seiso i uuninreunukseen nojaten ja pyysi riekaleitansa koossa pidellen häntä avaamaan makuuhuoneen oven, hän kun tahtoi saada vaatteensa. Kurt ei vastannut. Silloin toinen pilkkasi hänen rajatonta raukkamaisuuttaan ja kehnouttaan. Soimattu kuunteli sanaakaan hiiskumatta. Sitten hän osoitti sormellaan vaimoansa, ja hänen kasvonsa ilmaisivat, kuinka ruma tämä oli. Se vahingonilo viimein antoi hänelle puhelahjankin takaisin. Tuossa repaleissaan hiukset pörröisinä seisten oli hän, sanoi Kurt, raaimpien ja iljettävimpien päihtyneiden lutkien näköinen. Mutta hän ei saanut mitään väriä siihen, ei edes kirousta. — "Etkö nyt jaksasadatella?" kysyi toinen.

Kurt otti piston rauhallisesti vastaan. Hän vain nousi ja asteli hitaasti lattian poikki makuuhuoneen ovelle, etsi käsiinsä avaimen ja aukaisi. Sisälle mennessään hän katseli vaimoan ja lukitsi oven jälkeensä sisäpuolelta. Siihen jäi Tomasine seisomaan.

Nyt hän kuuli miehensä menevän kylpyhuoneeseen ja ottavan suihkun, sitten pukeutuvan. Hän istuutui odottamaan. Kurt tuli pitkän tovin kuluttua jälleen ulos, seuraan valmistuneena, lukitsi oven perässään ja pisti avaimen taskuunsa. Hän jätti käden samalla taskuunsa, pisti toisenkin kätensä taskuun ja vihelteli. Hän astui vaimonsa ohitse kumollaan olevien huonekalujen ja muiden kapineiden yli; hän ei nostanut ylös ainoatakaan. Lopuksi hän kapusi kellokaapin yli, päästäkseen ulko-ovelle. "Nyt saat siellä oikein hauskutella!" hän sanoi, pisti avaimen lukkoon, veti sen taas pois ja lukitsi ulkoa. Tomasine kuuli hänen ottavan avaimen haltuunsa.

Talon väki luuli molempien menneen ulos, sillä kaikkialla oli lukittua, kamarienkin ovet oli teljetty, mikä ei muutoin ollut tapana. Kello 9 oli talossa hiljaista sekä ulkona että sisällä.

Oli kulunut jo kappale elokuuta, eikä ollut kuutamoa. Kello 10 tuli joku mies riuskasti kävellen ylös puistokujaa. Hän ei nähnyt rakennuksessa mitään valoa. Sitten hän nousi ylös portaita, käytävään, missä pimeys pakotti hänet haparoimaan ovelle; hän ei ilmeisesti ollut talossa tuttu. Hän kolkutti, mutta ei saanut vastausta. Hän väänsi ovenripaa, — lukossa. Hän kolkutti kovemmin, röykytti. Odotti, mutta ketään ei kuulunut. Sitten yhä voimakkaammin, ja huusi: "Tomasine!"

"Niin", vastattiin heti sisältä, ja vähän myöhemmin ihan oven takaa: "Sinäkö siellä, isä?"

"Etkö voi avata?"

"Minulla ei ole avainta."

Toinen kuuli äänestä, että hän itki. "Missä sitten avain on?"

"John otti sen lähtiessään mukaansa."

Tovin äänettämyys, ja sitten kysymys: "Onko hän siis sulkenut sinut sisälle?"

"On", vastattiin ankaran itkun seasta.

Hän kuuli isänsä jälleen lähtevän. Askelet tömisivät portaissa, sitten etäämpänä, häipyivät, mikä ihmetytti häntä. Sillä isä ei ollut hiiskunut sanaakaan. Hän niin kaipasi jonkun seuraa! Tämä oli kerrassaan käsittämätöntä.

Sitten häntä alkoi peloittaa, sillä tämän täytyi merkitä jotakin. Miksi hän lähti? Minne lähti? Kohtaamaan Kurtia? Mitä tapahtuisi? Veri alkoi taas kiertää hänen puolialastomassa ruumiissaan, sillä hän oli vielä sellaisena kuin miehensä poistuessakin. Hän riensi ikkunaan mitään erottamatta; kuuli samassa jonkun taas olevan portailla, juoksi ovelle, ei voinut askelista päätellä, kuka oli tulossa, ne kun

tassuttivat niin varovasti. "Sinäkö siellä, isä?" hän kysyi. — "Niin, minulla on avaimet", vastasi toinen. Hän tuli sisälle, ja tytär heittäysi ääneensä itkien hänen rintaansa vasten. Hän alkoi tolkuttaa jotakin, mutta isä keskeytti: "Hyvä, hyvä! Sinun ei tarvitse enää pelätä."

Hän ilmoitti Tomasinellemme kuivasti ja lyhyesti, että John Kurt oli kuollut; ne seisoivat nyt portaiden juurella ruumis mukanaan.

Osaksi isältään, osaksi sittemmin toisilta hän kuuli, että John Kurt oli seurassaan syönyt ja juonut vahvasti ja tullut yhä kiihtyneempään mielentilaan. Pöydästä noustuaan hän oli kaikin mokomin tahtonut lähteä erääseen pahamaineiseen taloon; sen täytyi hauskuttaa Tomasinea niin helvetisti. Toiset koettivat pitää häntä aisoissa, ja silloin hän joutui raivoihinsa, ihan suunniltaan, kuukertui kumoon ja oli hengetön.

John Kurtia ei asetettu mihinkään kukkatemppeliin portaille.

6

Ensimmäinen seuraus ja toinen

Niinä päivinä tuli useita hänen äitinsä ystävättäriä ja hänen omiansakin ilmaisemaan osanottoaan ja tarjoamaan apuansa. Mutta hän ei ollut kotona kenellekään. Hän oli sinä ehtoopäivänä, jolloin oli istunut sisälle teljettynä, vaatteet, nuoruus, itsekunnioitus riistettynä, hengestään vapisevana, — hän oli muistellut, että samaan aikaan John Kurt istui päivällisillä kaupungin parhaassa seurassa. Elleivät seurapiirit olisi hyväksyneet John Kurtia, ei hän ikinä olisi nyt siinä istunut, niin kokematon kouluneiti kuin olikin. He olivat melkein yksituumaisesti luovuttaneet hänet, Tomasinen — se oli oikea sana. Ja mikäli hän tiesi, olivat he kuitenkin pitäneet hänestä ja tunteneet kunnioitusta häntä kohtaan! Hän ei tahtonut heitä enää nähdä! Jos hän olisi ollut vapaa, olisi hän karannut maasta.

— — Hänen oma vikansa? Hän näki sen, näki sen! Hän ei enää tahtonut näyttäytyä ihmisille...

— — *Nyt* hän oli vapaa! Mutta nyt satoi jokin uusi; kamala epätietoisuus: — kantoiko hän lasta vai ei?

Hän kenties toimittaisi maailmaan mielettömän ihmisen hänkin? Sillä nyt, kun mies oli poissa, hän tahtoi väkisinkin ajatella, että hän oli ollut hullu, — kuten monet hänen suvustaan. Synnyttäisikö hänkin lapsen, joka olisi muodostunut jos jonkinlaisista aineksista? Ja olisi sitten koko ikänsä sidottu siihen? Syystä että nuo tuolla alhaalla kaupungissa olivat hänet hylänneet? Ja hän ei ollut ymmärtänyt itseään? — — Hän tuli muutamissa viikoissa entisen itsensä varjoksi.

Ihmeellistä: melkein heti, kun epätietoisuus muuttui varmuudeksi, että hän kantoi lasta, että hän oli äiti, tuli juhla-aika ja sen mukana päättäväisyys. Hän ei ymmärtänyt, miksi hän ei ollut ennemmin älynnyt niin selvää, niin itsestään johtuvaa asiaa. Hänen sydämensä alla elävä olento ratkaisisi. Jos siitä tulisi kuvatus, niin kaikki olisi lopussa; *hän* ei tahtoisikaan elää vaaliakseen sellaisen isoksi. Mutta jos lapsessa esiintyisi hänen kunniallinen sukunsa ja isän parempi osa, vaikkakin sekoittuneena, oli pidettävä suuren suurena siunauksena, että hän nyt sai yksinään sen pitää. Hänen tuli siis odottaa nähdäkseen ja sillä välin tehdä työtä.

Tomasine oli herännyt, ja tästä lähtien alkoi jotakin luontaista suuruutta kehittyä hänessä.

Yksinään oli hän kestänyt ulkonaisen ja sisäisen taistelun; *yksinään* hän vakaannutti itsensä. Se vei aikaa, sillä hän ei ollut nopea ajatuksiltaan. Mutta levottomuus oli poissa; hän söi, lepäsi ja oli jälleen liikkeellä. Siten hän pääsi eräänä päivänä kaikin puolin valmiiksi tuumittelustaan.

Ensin hän kutsutti luokseen kasvitarhan hoitajan. Hän oli aika komea, vaaleaverinen mies, jossa itsepuolustus oli kehittänyt päättäväisyyttä, sillä hän ei ollut kukaan muu kuin se Andreas Berg, jonka pyhätkin John Kurt oli silponut; hän oli ollut kartanossa siitä asti. Andreas Berg oli saanut kokea paljon vanhan, pikaluontoisen Kurtin aikana, joka muuten epäilemättä olisi tehnyt hänet perilliseksi, ellei poika olisi palannut kotiin. Sittemmin hän oli kestänyt kaikki tämänkin oikut ja purkaukset.

Tomasine pyysi häntä istuutumaan. Hän kysyi, oliko hänellä mitään muuta suunnitelmaa kuin jäädä hänen palvelukseensa. — Ei; hän halusi jäädä, — jos rouva Kurt tahtoi. — Voiko hän siis luottaa häneen? — Kyllä, rouva Kurt voisi varmasti luottaa.

Jälkimmäinen tahtoi nyt ensiksikin pyytää, ettei Andreas enää puhuttelisi häntä rouva Kurtiksi, vaan rouva Rendaleniksi, ja että hän myös suostuttaisi muutkin käyttämään rouva Kurtin sijasta rouva Rendalenia. Heidän silmänsä kohtasivat toisensa, — toisen silmät epävarmasti leimahtelevina kakkulain takaa ja toisen kummastuksesta suurina. Mutta nähdessään sitten hänen silmälasiansa vähitellen

täyttävän, kun kyynelet eivät päässeet vapaasti valumaan — hänen litteä nenänsä sai lasit painamaan poskiluuta —, kiirehti Andreas Berg sanomaan: "Hyvä, se tapahtuu!" Toinen otti nyt kakkulat nenältään, kuivasi ensin silmänsä, sitten silmälasinsa, antoi itselleen kylliksi aikaa, ennenkuin joutui seuraavaan asiaansa. Sillä välin vilahti jotakin kylmää kasvojen yli.

"Hyvä Berg", sanoi hän ja asetti kakkulat nenälleen, "ettekö voi kaikessa hiljaisuudessa, niin ettei kukaan sitä huomaa, saada suvun muotokuvia, kaikkia maalauksia täältä, sillä minä en osaa niissä aina tehdä eroa, — poltetuksi tai muulla tavoin hävitetyiksi, ettei niitä enää ole olemassa? Ja niin pian kuin mukavasti käy päinsä? — Ymmärrättekö minua?"

"Kyllä, rouva. — Mutta —?"

"Mitä tahdotte sanoa —?"

"Se käy pulmalliseksi, kun ei kukaan saa sitä huomata —?"

Toinen mietiskeli. "Jos joku huomaakin, niin huomatkoonpa, Berg."

"Hyvä; sitten se tietysti tapahtuu."

Ja se tapahtui, — hirmuisesti käryten palaneelta palttinalta, palaneelta nahalta ja muulta palaneelta. Hiljainen tuuli tuuditteli käryä eräänä päivänä yli koko kaupungin; se löyhkäsi melkein jokitörmän työmaille asti.

Sitten hän pyysi isäänsä muuttamaan ylös hänen luokseen koko perheen kanssa. Se tapahtui heti. Hän antoi omansa ja heidän taloutensa hoidon vanhalle Marianelle ja auttoi tätä siinä, missä toinen halusi. Perhe asui hänen kamariensa takana olevissa huoneissa.

Heti jälkeensä oli kaupungin sanomalehdissä seuraava ilmoitus:

Rouva Tomasine Rendalen aloittaa jälleen opetustuntinsa englannin-, ranskan- ja saksankielissä. Lähempiä tietoja saa Kartanosta.

Laillisestikin hän muutti nimensä. Tuntiensa ulkopuolella, joita hänellä oli niin paljon kuin halusi, hän opiskeli kirjanpitoa ja piti piankin itse tulo- ja menotiliä kasvitarihasta, karjasta ja taloudesta. Samalla hän alkoi opiskella hiukan kaikkea sitä, mistä piti kirjaa; hän tahtoi aikanaan kyetä olemaan mukana tekemässä päätöksiä. Kenties hän ei koskaan tulisi noita tietoja käyttäneeksi; mutta tätenhän hänelle riitti puuhaa.

Hänelle ei jäänyt ollenkaan aikaa hautomisiin; toistaiseksi se oli tärkeintä. Hän vaipui uneen heti, kun laski päänsä pielukselle, niin väsynyt hän oli joka ilta, ja kaikkien kauttaaltaan terveiden ihmisten tavoin oli hän vilkkaan valpas, kun avasi silmänsä, ja melkein heti kylvyssä.

Kaikki tämä ei kuitenkaan voinut estää sitä, että ajan joutuessa pitemmälle kävi yhä raskaammaksi se salainen ajatus, joka häntä kalvoi. Hän oli hävittänyt kaikki Kurtien suvun kuvat; hän oli ympäröinyt itsensä omalla suvullaan. Joka kerta, kun ajatus edellisestä hiipi esille, pani hän sen vastapainoksi jotakin jälkimmäisestä. Hän ei tuntenut äitinsä sukua, mutta hän oli lapsena Rendalenissa nähnyt isänsä sukua ja kuullut sen vaiheet. Siinä ei ollut mitään merkittävää; tasainen, hiukan raskas luonnonlaatu oli silloin tällöin, päästyään liiankauan kiusaantumaan tai jouduttuaan äärimmäiseen ahdinkoon, riistäytynyt johonkin repäisevään, mutta muutoin säyseän kestävästi uurastanut ja askarrellut.

Mutta kaikki, mitä hän siitä tiesi, niin näkemänsä kuin kuulemansakin, asetti hän tuota vastaan, joka pyrki Kurtien taholta esille. Tämä oli tummaa; hänen oma sukunsa loi parhaasta päästä valoisia kuvia, vaaleita olentoja, valoisaa olemusta. Hän sai sellaisen tottumuksen siirrellä pois kuvia ja loihtia sijalle toisia, että samassa silmänräpäyksessä, kun joku Kurteja koskeva muisto pyrki esille, hääti sen kulmakarvaton, vaaleaverinen valtias. Seurauksena oli varsin luonnollisesti, että tumma tai vaalea väri tuli hänelle ratkaisevaksi; ulkonaisesta tuli sisällinen; lapsen ensimmäisen näkemisen täytyi riittää ratkaisemaan äidin koko elämä. Ja sitten hänen koko tuskansa keräysi tuohon ensimmäiseen silmänräpäykseen.

Mitä lähemmäksi suuri hetki tuli, sitä ahdistavammaksi kävi tämä tuska. Tavallinen hommailu ei enää riittänyt sitä huumaamaan; hän erkani oppilaistaan ja otti osaa työhön sisällä ja ulkona. Kevät oli sinä vuonna myöhäinen; innoissaan hän vilustutti itsensä, uhmasi vastaan niin kauan, kunnes hänet pidätettiin sisälle ja toimitettiin hiessä makuulle, — ja silloin tuska heti pääsi voitolle, niin että hän ennen aikojaan luuli synnytysoireiden tulleen ja joutui ihan suunniltaan.

Hän alkoi heti kilvoitella John Kurtin kanssa. Ja kun hän peräti voipuneena tuli jälleen tajuihinsa, ei tuska silti päättynyt. Lapsen ensimmäinen näkeminenhän riittäisi, ja se oli hänen hädässään ja

epätoivossaan saanut sen merkityksen, että tumma tai vaalea tukka ratkaisisi. — Jos se on tumma — ajatteli hän, — niin olen tuomittu; silloin en kykene taivuttamaan lasta. Ja se *tulee* tumma; tuo suku on niin voimakas; sen raju väkevyys on painanut liian syvän jäljen minuunkin; sen mielikuvitus varjostaa minut tällä hetkellä; minä en saa ajatelluksi *sitä*, mitä tahdon.

Sitten vastasi lohduttavasti ääni hänen sielussaan, että vanha Konrad Kurt oli kuitenkin ollut kelpo mies; Kurteissa oli hyviäkin voimia. — Entä jos ne toistamiseen kerääntyisivät lapseen, joka syntyy? Joskaan eivät sekoittumattomina — en vaadi niin paljoa! — niin kuitenkin vallitsevina. — Hän rukoili sitä, voi, kuinka hartaasti, kunnes muisti, että se oli myöhäistä. Se oli varmasti jo aikaa sitten ratkaistua.

Äärettömyydessä näyttäisi kaula, joka kumartui hänen ylitseen. Ensimmäisen Kurtin muotokuvan kaula. Ahdistettu käytti vanhaa taitoaan, oman sukunsa muotojen työntämistä sitä vastaan; mutta ne eivät totelleet, vaaleaveriset! Kaula jäi paikoilleen kuin jäikin. Siihen ei sillä ollut mitään oikeutta; kenelläkään suvussa ei enää ollut sitä kaulaa, ei Konrad Kurtilla, ei Johnilla. "Mutta ottakaa toki se kaula pois!" kirkui hän ympärillään olijoille. Sanat "pois, ottakaa pois!" loivat uusia mielikuvia. Heti tuli nimittäin John Kurt julistamaan, ettei hän suinkaan suostuisi lähtemään pois; häntä ei, piru hääriköön ja hyöriköön, Tomasine saisi pois. Hänen valkoinen otsansa säkenöitsi. Hän sadatteli niin, että pelkät "ärrät" parahtelivat ja sorahtelivat. Ihan hänen poskensa vieressä. Häntä voivutti tämä sisäinen taistelu siinä määrin, että kun synnytyskivut todella alkoivat, oli se kevennyttä, sillä voimallisesti ne työnsivät syrjään kaiken muun. Ei enää mitään kuumetta; heti ihan terveenä hän keräsi urhoollisesti kaikki voimansa, mutta ne olivat vähäisemmät, kuin kukaan aavisti. Sen vuoksi kesti kauan, ennenkuin hän kuuli heikon kitinän ja "Poika, rouva! Te olette saanut pojan!" ja sitten lempeästi ja viihdyttävästi: "Tomasine, sinä olet saanut pojan."

Hiljainen riemu oli täyttänyt hänet heti, kun oli loppuun taisteltu; nyt se kohdistui sanaan "poika"; hänellä oli poika. Sitten tätä riemunaaltoa kohtasi tuskan vastalaine. "Tukka?" sai hän ihan hiljaa kysytyksi; hän ei jaksanut enempää. — "Punainen, rouva."

Hänellä oli hämärä aistimus, ettei se siis ollut tumma eikä vaalea, kenties kuitenkin pikemmin tumma. Se ei ollut selvillä, ... se oli..., hän vaipui hiljaisesti pois kaikesta.

Toiset eivät sitä pitkään aikaan huomanneet, sillä kukaan ei olisi osannut ajatella, että tämä luja olento makasi pyöröryksissä. Siksi kesti kauan, ennenkuin hänet saatiin hereille. Ja silloin vallitsi kauhistus.

Vasta jälkeinpäin hän sai tietää, mitä oli tapahtunut, — miksi aika-ajoin hämärsi, miksi hänellä oli jotakin mustaa muistissaan.

Lapsi oli jäykistynyt, ja he nostivat sen ylös hänen luokseen. Mutta ei kyllin lähelle; hän ei oikein nähnyt. Merkki, että heidän piti tulla lähemmäksi; mutta se oli niin pulmallista; hän ei saanut sitä aikaan äänellään; ei päällänsäkään, ja kättä hän ei muistanut, tai se ei totellut. Mutta joku sen ymmärsi ja kohotti lapsen ylös, niin että se koski hänen poskeensa, siihen, mihin sen isä oli viimeksi hengittänyt. Nyt hän tunsu jotakin pehmeätä, jotakin lämmintä, jotakin hienoa; hienointa, mitä hänen ihonsa oli nivellyt. Hän kuuli kulahduksen, piipahduksen, ja nyt hän näki... kulmakarvat, omansa, sukunsa vaaleat, hajalliset harjakset.

Se oli liian paljon, — liian paljon hyvää. Se oli liian suurta onnea.

Veri kiersi rivakammin; pian tulvi lämpöä poskiin, kyyneliä silmiin. Hän makasi hiljaisesti itkien, pienenosen yhä ollessa kiinnittyneenä hänen äidilliseen rintaansa.

Hän siis Jumalan avulla koettaisi itse tehdä muun.

ERÄS PUHE

1

Valtaistuimelta syökseminen

Rouva Tomasine Rendalen vei itse lapsensa kastettavaksi ja antoi sille oman nimensä. Pikku Tomasin kehto oli hänen makuusijansa vieressä, ja siinä huoneessa Tomasine oleskeli; siitä tuli hänen luku- ja

työhuoneensa, etuhuone oli tyhjä kuin kylmilleen jätettyä.

Hän sai ystävättäritään Englannista, Ranskasta, Saksasta kasvatusta käsitteleviä kirjoja kolmella kielellä! Mutta hän pani ne kuitenkin pian syrjään liian epämääräisinä tai oikullisina. Sitten hän ryhtyi laajentamaan tietojaan yleensä; hän tahtoi olla pojan opettajatar kaikessa, hän eikä kukaan muu!

Mutta pojan päästessä puolen vuoden vanhaksi se työskentely kärsi suuria häiriöitä, sillä hän oli levoton lapsi. Lääkäri vakuutti, ettei pojalla hänen nähdäkseen ollut mitään vaivaa; hän ei kirkunut kivusta. Mutta jos esimerkiksi ei ollut paikalla siinä silmänräpäyksessä, kun poika avasi silmänsä, nimittäin se, jolla oli ruoka, silloin ei hän kirkunut ainoastaan, kunnes äiti tuli — siinä olisi voinut olla kohtuutta —, mutta sitten, kun hän oli tullutkin ja nostanut lapsen rinnoilleen, kirkui tämä maidon valuessa suupielistä. Imaisi taas muutamaan kertaan, hellitti ja parkui; hän ei voinut unohtaa.

Kun oli tekeillä jotakin, mitä hän ei tahtonut, kirkui hän itsensä siniseksi, sätki ja tekeysi kankeaksi; toisinaan Tomasinesta tuntui, kuin hän ei olisikaan ihmistä helmassaan pidellyt, vaan vaihdokasta. Lapsen ollessa yhdeksän kuukauden vanha täytyi hänen lakata antamasta rintaa; se kiihtymys ja säikky, jossa lapsi häntä piti, vaikutti maidon kautta takaisin lapseen. Taistelu, joka nyt nousi, oli julma. Sitä kesti kokonaista kolme päivää ja yötä. Koko tänä aikana ei häntä saatu maistamaan pisaraakaan vierasta ruokaa, paitsi mitä häneen saatiin viekkaudella. Ja kun Tomasine liehui tuvassa tai käytävässä kuunnellen noita käheitä kirkauksia, joiksi pojan ääni oli painunut, eikä saanut näyttäytyä eikä auttaa, — silloin hän muisti useammin kuin kerran häpeäkseen, mitä oli ajatellut ja päättänyt, ennenkuin lapsi syntyi. Poika itki sisäpuolella, ja äiti itki ulkopuolella; kukaan ei saanut häntä poistumaan sieltä.

Ja tällä pojan ensimmäisellä suurella sodalla maailmassa, saada pitää äidinmaito, ei ollut taistelulla terveellistä vaikutusta, sillä siitä lähtien hän tahtoi vielä entistä pahemmin saada kirkumisella itselleen kaikki. Tomasine oli voimakas, kärsivällinen ihminen, mutta poika rasitti hänet sekä laihaksi että hermostuneeksi. Hän ajatteli pulan korjautuvan lapsen tullessa isommaksi ja odotti, kunnes tämä pääsi vuoden vanhaksi, ja jäi vielä sittenkin odottamaan; mutta mitä enemmän poika vaurastui, sitä itsepintaisemmin hän itki.

Täytyi siis valita määrätty menettelytapa. Professorikirjat eivät tähän riittäneet, tai hän ei ollut niitä ymmärtänyt. Hän kyseli sitten kokeneilta ihmisiltä ja sai neuvoksi hauskutella häntä lakkaamatta. Se auttoi tovin; lapsi vaiken, kun näki jotakin uutta. Mutta samaa ei hän tahtonut nähdä uudestaan enempää kuin enintään kahdesti; jos äiti unohti sen, joutui poika niin raivoihinsa, ettei edes mikään uuden uutukainen kyennyt häntä viihdyttämään.

Sitten joku toinen neuvoi häntä antamaan pienokaisen kirkua — kirkua niin paljon kuin mieli teki. Ikuiset vallat, sitä karjuntaa! Jos hänet olisi valittu koko kaupungin kiusan ja vaivan edustajaksi, ei hän olisi voinut hoitaa tointansa paremmin. Ei, ajatteli Tomasine, tämä vain räökkää hengen sekä pojalta että minulta. Hän heittäisi sitten ihan päinvastaiseen; hän ryhtyi arvailemaan pojan ajatuksia jo kauan ennen, kuin tämä niitä saisikaan ja oli hänen mielikseen kaikessa. Se auttoi; — mutta jos hän arvasi väärin, ei hyödyttänyt edes oikea arvaaminen sitten. Äidillinen alamainen ja orjatar joutui kuten monet ennen häntä niin pitkälle hädässään ja epätoivossaan, että päätti nousta kapinaan. Pikku hirmuhallitsija oli syöstävä valtaistuimelta. Vallankumous puhkesi 6 — kuudella — läpsäyksellä hänen armonsa nimettömälle. Kaikki sisäisen sodan kauhut osoittausivat oitis; mutta toiset kuusi, seitsemän, kahdeksan, kahteentoista asti seurasivat perässä. Luopua iäkseen vallasta on vaikeata vajaan kahdenkin vuoden vanhalle tyrannille, joten taistelu oli kestänyt useita tunteja, ennenkuin — hän antautui? ei, sitä hän ei suinkaan tehnyt; mutta — hän nukahti.

Niin menehtyneeksi oli Tomasine käynyt kuukausien rauhattomuudesta, pelosta ja yövalvonnasta sekä nyt taistelusta, että hän värisi ja hikosi. Hän nojautui nukkuvan yli kuten Davidin sanotaan seisseen Saulin vuoteen yli kumartuneena; hänen kävi kukistunutta suuruutta sääliksi. Hän kuuli tämän maatessaan nikottelevan avuttomuuttaan; hän näki viimeisten kyynelten kuivuvan poskelle, nyrkkiin puristuneiden käsien tempoilevan, ohuen päänahan aaltoilevan. Kuka olisi poikaa kohtaan hyvä, ellei hän? Kuinka hän ikävöitsikään pojan heräämistä saadakseen oikein näyttää hänelle kaikkein lempeimmän sävynsä, kisailakseen hänelle ja tehdäkseen hänen kanssaan kaikki ne pikku temput, jotka hurmaavat jokaista äitiä. Erittäinkin hän toivoi saavansa lapsen suipistamaan suunsa suutelolle. Sen tehdessään oli poika vastustamaton.

Vihdoinkin hän alkoi liikahdella ja hieroa nenäänsä; äiti kärsimättömyydessään pujotti kätensä hänen alleen ja painoi päänsä hänen kasvojensa likelle, saadakseen niistä terveen elämän tuoksua.

Silloin pojan suu vääntyi parahdukseen; epätoivo nousi silmään, musta, yhä mustempi, ja vihdoin hän puhkesi kirkumaan, — kauhistuneeseen ja kauhistuttavaan kirkunaan, vääntäytyen äidin luota käsillään, päällään, ruumiillaan!... Hänen täytyi kiireesti päästää lapsi ja kutsua sisarensa. Tälle poika heti kohotti pienet käsivartensa, tämän rintaa vasten hän painautui oikein ollakseen turvassa.

Hylätty äiti seisoి tätä katsellen, ja samalla ajatteli hän nyt ajautuneensa kompassin ympäri, nyt oli hän siinä, mistä muutamia kuukausia aikaisemmin oli aloittanut. Ensin tuli surkean voimattomuuden tunne, sitten syvän häpeän, ja äkkiä hän sieppasi sisarelta pojan ja hoiteli hänet itse, tahtoipa tämä tai ei. Poika kiljui kaiken aikaa täyttä kurkkua, ja kun hänet oli siistitty eikä hän tahtonut ottaa ruokaa äidin kädestä, ropsahdelti läpsäyksiä ja sateli sanoja, eikä äiti herennyt, ennenkuin poika koetti koota kaikki voimansa vaietakseen ja tosiaankin sai äänensä taukoamaan, haukkoen ilmaa kuin läkähtymäisillään.

Vähitellen oli kapina peloiteltu hillityiksi hiiskahduksiksi lukittujen ovien taakse; jos ne yhden ainoankaan kerran pyrkivät ulos, — oh, ne heristeltiin takaisin! Lopulta pienokainen koetti säikähdyksissään vielä suipistaa suunsakin suutelolle, osoittaakseen äidille, että ihan vastoin hänen tahtoaan nuo uppiniskaiset yritteliivät tunkeutua esille. Se oli lystikkään liikuttavaa yrittelyä. Sitten hänet pakotettiin syömään, ja sitten voitettu laskettiin makuulle ja nukahti nikotellen. Äiti kävi hiukan jaloittelemassa, tuli sitten vuoteen vierelle ja vartioitsi kuten viimeksikin, ahdistuneena ajatellen heräämistä. Ja aivan oikein, poikanen oli tuskin silmänsä avannut ja hänet nähnyt, kun tuo pitkä jollotus purkautui ulos, mutta lapsi veti sen verkalleen ja pelokkaana sisälle jälleen; niin, ojensipa kätensäkin ja antausi sille, joka hymyili hänen ylitseen.

Monta on ollut onnellista voittajaa, sekä ennen että sen jälkeen, kun rouva Tomasine Rendalen syöksi poikansa valtaistuimelta ja itse asettui sille; päälle päätteeksi hänen onneaan häiritsi se tietoisuus, että tämä olisi hänen pitänyt jo alussa tehdä, — kauan, kauan sitten. Mutta kuitenkin hän oli ihan yhtä iloinen myöhäisestä voitostaan kuin mikään kenraali pikemmin saadustaan. Ja sinä iltana laskeutuessaan levolle hän oli niin uupunut ja tyytyväinen, kuin olisi vallannut kaupungin.

Poika oli kai silloin 1 3/4 vuoden ikäinen. Äiti ymmärsi hyvin, että tämä taistelu ei ollut viimeinen; mutta hän ymmärsi myöskin, että nyt oli lapsi oikkujensa epävakaisilla purjehduksilla vihdoinkin keksinyt äitinsä, — tästä lähtien oli äiti hänen mantereensa.

Äiti sai siitä pian näytteen. Voitonriemussako hän nyt alkoi käyttää hilkkua, vai oliko se kauan haudottu suunnitelma hiuksien peittämiseksi, jotka olivat niin ärsyttäneet omistajatartaan, tahtoiko hän nyt saada hiustensa sijalle jotakin selvemmin erottuvaa — joka tapauksessa hilkka ilmestyi juuri nyt. Se täytyi pojan kaikin mokomin heti häätää pois. Hänen vuokseen oli äiti jo uhrannut kakkulat, joita vastaan poika niin ikään oli sodan julistanut; mutta hilkkua hän ei tahtonut uhrata. Monihan voi tyytyä menettämään valtansa todellisuuden, mutta ei sen vertauskuvia, ja tämä äitinsä hiuksien ja pään hallitseminen oli ylpeä, ylväs vallan merkki, josta poika ei tahtonut hellittää; ja niin syntyi siitä taistelu. Mutta poika antautui jo ennen tulisimman temmellyksen alkuakaan. Hänen kaksi pientä kättänsä lyötiin kerta kerran jälkeen takaisin, ja joka kerta voimakkaammin hänen huudoistaan huolimatta, ja äkkiä hän heittäysi äidin kaulaan, ja pikku sota päättyi siten sovintoon.

Pojan kaksivuotissyntymäpäivään Tomasine pääsi onnellisena äitinä. Muuan englantilainen ystävätär, jonka kanssa hän oli ollut säännöllisessä kirjeenvaihdossa siitä asti, kun oli lopettanut seurustelunsa kaupungilla, oli tänä suureksi päiväksi lähettänyt hänelle Charles Dickensin *David Copperfieldin*, joka siihen aikaan oli Englannin suosituin romaani. Kirja tuli päivää liian aikaisin; hän luki sitä heti pitkän kappaleen, ja sen kaikki vilkkaat kuvat keräysivät pikku Tomasin ympärille hänen huomispäiväkseen, jolloin hän esiintyisi kiireestä kantapäähän asti uudessa asussa. Hän näki unta pikku *Jipistä* ja pikku Tomasista.

Hän heräsi syntymäpäivänä hiukan myöhemmin kuin Tomas, mutta tämä makasi ihan hiljaisena. Koko yönä ei hän ollut häirinnyt äitiään; kahteen kuukauteen oli hän sitä tuskin enää tehnyt. Onnellisena ja jlpeänä tervehti häntä äiti.

Ensimmäiset tunnit kuluivat pelkässä riemussa. Kello 9 istui poika lattialla uusissa vaatteissaan, kaikkien niiden lelujen keskellä, joita äiti ja tämän omaiset olivat hänelle antaneet. Itse istui äiti täysissä pukeissa ikkunan ääreen lukemaan *David Copperfieldiä*; hän oli koettanut avata raittiin ilman vuoksi ikkunan, mutta kevätpäivä oli kylmänlainen.

Silloin hänet kutsuttiin keittiöön. Poika ei koskaan pitänyt siitä, että äiti poistui hänen luotansa, mutta nyt hän istui niin syventyneenä omiin puuhiinsa, että hän kenties saattoi uskaltaa sen; kuitenkin hän varovaisuuden vuoksi meni ensin makuuhuoneeseen ja sieltä sisäkäytävän kautta keittiöön. Hän jätti keittiön oven auki siltä varalta, että poika pitkistyisi hänen poissaoloonsa ja alkaisi huutaa. Mutta huutoa ei kuulunut, joten äiti toimitti työnsä valmiiksi.

Arkihuoneessa oli hiljaista, epäiltävän hiljaista. Poika oli nimittäin pannut tarkoin merkille kirjan, jota äiti luki, sillä englantilaiseen tapaan se oli sidottu kirjaviin kuvallisiin kansiin. Hän oli nähnyt äidin laskevan sen pöydälle. Hänenkin teki mieli lukea sitä hiukan, milloin se kävi keskeytyksettä päinsä. Yksin jäätyään hän heti jätti kaikki lelut, nousi, taapersi pöydän ääreen, työnsi päällystetyn jakkaran alleen, kun ei muutoin saanut hyvää otetta, raastoi kirjan syliinsä ja istuutui jälleen lattialle. Kesti tovin

aikaa, ennenkuin hän teki sen havainnon, jonka oli kirjoista ennemminkin saanut, mutta aina taas unohtanut, nimittäin, että oli hankala lukea monta lehteä kerrallaan; yksi tai kaksi kerrallaan sitä vastoin — se menetteli. Hän otti ne siis kirjasta; siten ne olivat helpommat lukea. Parin ensimmäisen jälkeen hän otti useampia, kaikkiaan kaksikymmentä, — kunnes äiti saapui hätään.

Tästä lukemistavasta he paikalla joutuivat epäsopuun. Äiti menetti malttinsa, tempasi kirjan häneltä pikaisesti ja muistutti hänelle tuimasti, että tiesihän hän kirjojen olevan häneltä kiellettyjä. Poika säikähti ensin, mutta tovin kuluttua hän ojenteli molempia käsiään ja sanoi: "Mujje kija, äiti! Mujje kija!" Toinen ei tietysti ottanut kuullakseen; pienoinen tallusti lähemmäksi ja aloitti taas mielistelevästi: "Mujje kija, äiti, mujje kija!"

"Ei!" vastasi toinen terävästi, sillä kirja oli surkeasti revitty juuri siltä kohdalta, johon hän oli keskeyttänyt lukemisensa. Poika odotti hiukan; mutta taaskin: "Mujje kija, äiti; mujje kija!"

Äiti muisti, että nyt oli pojan syntymäpäivä, ja vastasi sävyisämmin, tällä kertaa osoittamalla hänelle, millaisen vahingon hän oli tehnyt. Poika kuunteli ja vastasi: "Mujje kija, äiti; mujje kija!" Äidillä oli namusia; hän antoi pojalle hiukan, ja tämä söi ne pyydellen: "Mujje kija, äiti! Mujje kija!"

Silloin hän laski kirjan kädestään, sieppasi pojan, tanssitti häntä pitkin permanttoa ja asetti hänet lelujensa keskelle. Itse hän palasi järjestämään revittyjä lehtiä. Pian seisoj poika hänen vieressään ja kurkotteli toisella kädellään ylös pöydälle, toisella pidellen kiinni: "Mujje kija, äiti! Mujje kija!"

Taaskin hän laski sivulle kirjan ja etsi käsille pojan päällysvaatteet mennäkseen ulos hänen kanssaan. Siihen ei tämä tahtonut millään muotoa suostua, hän tekeysi kankeaksi kuin keppi; mutta *äiti* tahtoi, että he lähtisivät ulos. He olivat satamassa tunnin ajan, ja poika leikki siellä. Äidin sitten arkihuoneessa riisussa päällysvaatteita hänen yltään hän ojensi vapaan kätensä pöytään päin: "Mujje kija, äiti; mujje kija!" — ja kaikkein mielistelevämmällä äänellään ja sävyllään.

Toinen ajatteli parhaaksi lyöttäytyä kuuroksi ja ryhtyä leikkelemään paperisuikaleita, joita kumilla liimasi revittyjen lehdensiekaleiden yli; se oli hidasta työtä, ja sillä välin poika seisoj mankuen ja kerjäten ja hypistellen ja kurkotellen: "Mujje kija, äiti; mujje kija!" Kaipahan kerran taukoaa, ajatteli äiti; mutta hän pääsi valmiiksi omasta puuhastaan, ja poika yhä jatkoi.

Äiti toivoi kovin pääsevänsä eroon hänen seurastaan ja takaisin kirjan pariin; sehän oli verrattomasti hausempi. Mutta vihastua hän ei tahtonut, — ja niinpä hän ryhtyi puhaltamaan huilua: hän liikutti sormiaan kuin piccolohuilua käyt ellen ja vihelteli samalla; siinä hän oli taitava. Poika nyki ja tempoi hänen hamettaan, ja hän vastasi huilulla. Tässä hän kävi hilpeäksi, ja hilpeys yltyi, kun poika vihastui ja huusi: "ei! ei!" huilunsoittoon ja itki ja löi häntä; huilunsoiton vauhti vilkastui yhä enemmän. *Lapsi* ei lopettanut, *äiti* ei lopettanut; Kurtien henget pälyivät kaikissa loukoissa ja raoissa.

Sitten poika heittäysi selälleen permannelle, rummutti, rummutti kantapäillään ja karjui. Toinen soitti vielä huilua, mutta heikommin, sillä hän tunsu, että poika se lopultakin voittanut oli; nyt hän istuutui tuijottamaan lasta. Hänellä oli taas edessään se vanha taistelu. Huilunsoitto vaihtui yht'äkkiä itkuksi, lohduuttomaksi, hillittömäksi itkuksi. Poika, joka raivossaan oli pitänyt häntä tarkoin silmällä, kummastui siinä määrin, että unohti kirkumisen. Tomasinen oli vallannut hänen vanha pelkonsa, eikä hän nähnyt eikä kuullut, ennenkuin hänen toinen kätensä tunsu jotakin lämmintä; se riippui veltosti alas, samalla kuin hän epätoivoissaan oli heittäytynyt taaksepäin ja nostanut toisen kätensä kasvoilleen. Hän katsahti nyt kummastuneihin kasvoihin, oman punaisen poikansa kyynelistä märkiin kasvoihin. Heti, kun poika näki äidin häneen katsovan, koetti hänen suunsa suipistua suutelolle; nyt hän ojensi kätensäkin. Ja niin nostettiin pieni litteä nenä ylös ison litteän nenän viereen, ja äidin suu kujerteli ja kisaili ja suuteli hänen koko kasvojansa ja päätänsä. Pojan kädet kietoutuivat hänen kaulaansa.

Äiti ei ottanut kirjaa, vaan hän piti pojan. Eikä poika edes vilkaissut pöytään päin, jolla kirja oli.

Se oli heidän viimeinen suuri taistelunsa. Tuhansia pienempiä sattui tietysti; mutta yksikään ei kestänyt kauempaa kuin muutamia minutteja.

2

"Vuorella"

Tomasine piti pojan aina omassa valvonnassaan; vilkas, lahjakas lapsi tarvitsi peräti valpasta silmää, mutta kuitenkin hän pääsi pojan nelivuotissyntymäpäivään hyvällä mielellä. Tänäkin päivänä tapahtui jotakin määräävää.

Pojalla oli ollut muutamia leikkিতovereita, ja hän, joka oli tottunut olemaan yksinään, tahtoi kaikki käymään omalla tavallaan, joten hän ei ollut käyttäytynyt laisinkaan kiltisti. Siksi hän sai neljä vuotta täyttäessään muiden lahjojen mukana kirjan veljestä ja sisaresta, ja siinä kerrottiin, kuinka veikko oli aina kiltti siskolle, voi, niin sävyisä ja avulias! Se osoitettiin kynäpiirroksilla, joissa pikku veli aina asteli pikku sisarta vetämässä. Tomas kuitenkin otti kirjasta toisen opetuksen; hän kysyi, miks'ei hänelläkin ollut sisarta, eikö hänkin saisi sisarta?

Tomasine Rendalen oli tosin useasti muistanut, että pojalla oli sisar; mutta hän ei ollut muistanut sitä minään itseänsä koskevana asiana. Sellaiselta ei se hänestä nytkään tuntunut; mutta niin kauan kärtti poika, että hän viimein ajatteli asiaa hiukan vakavammin. Entä jos pojan sisar nyt kärsi puutetta? Maatila oli John Kurtin, ja se menestyi oivallisesti hänen oman suunnitelmansa ansiosta: kasvimaiden kiskomisesta edemmäksi ylämäkeen, niiden laajentamisesta melkein kaksin verroin. John Kurtin lapsilla piti olla riittävä elanto; siitä ei saisi olla epäilystä.

Hän tiedusti siis lapsesta ja kuuli, että hänen pikku kaimansa oli mummonsä, Marit Stöenin, hoidossa; "Stöan muori" oli jäänyt leskeksi luotsista, joka oli sikäläisellä rannikolla hankkinut hyvän nimen. Marit asui ylhäällä "vuorella", siis kartanosta vasemmalla, ja Tomasine päätti etsiä lapsen näkyviinsä. Mutta mitään kiirettä ei sillä ollut; hän tekisi sen jonakin sunnuntaina kauniin ilman sattuessa. Mutta toisena sunnuntaina toisensa jälkeen osui olemaan keho sää, niin että ehdittiin jo täyteen kesään, ennenkuin tuli sellainen pyhäpäivä, joka antoi hänelle halun lähteä; Andreas Berg lyöttäysi mukaan.

Tie sinne oli sama, joka vei vasemmalle torilta uuden hautuumaan ohi edelleen sisämaahan. Mutta poikettuaan "vuorelle" päin he joutuivat pikemmin kaatopaikalle kuin tielle. Niihin aikoihin asti oli kaupunkien pikkueläjien annettu rakennella ja asustaa mielensä mukaan; juuri nyt siellä kuitenkin tehtiin oikeata tietä.

Alhaalla rannassa oli vene veneen vieressä niin tiheässä kuin mahdollista, sillä täällä vuoren vasemmalla puolella ne olivat suojassa. Veneissä ja näiden ympärillä hyöri epälukuinen liuta lapsia, parhaasta päästä pieniä, metelöiden kuin tuhannesta kurkusta. Tomasine aprikoitsi, oliko tuolla sekin, jota hän etsi; hän katsoi jokaista villiintynyttä vastaantulijaa kasvoihin, nähdäkseen tuttuja piirteitä; erittäin hauskaa se ei ollut. Pörröiset tenavat kerääntyivät parveksi hänen ympärilleen, kun hän tiedusti Marit Stöeniä, ja vähintään kaksikymmentä viittasi ylös, korkealle ylös; mutta hänen oli mahdoton erottaa, mitä he kaikki yhteen suuhun sanoivat. Pysähtyä ei hän myöskään tahtonut, vaan alkoi Andreas Bergin kanssa nousta noita korkkiruuvien kierteitä ylös; mellakka seurasi häntä herkeämättä takaa päin, mutta ei yksikään lapsista, mistä hän päätti, ettei kenelläkään heistä ollut Marit Stöenin kanssa mitään tekemistä.

Polku oli kulunut itse kiveen, paikoitellen paranneltuna askelmalla tai parilla, tosin paikoin taas kallioon kiinnitetyillä portailla. Tie kiersi oikealle ja vasemmalle, vasemmalle ja oikealle; ei ollut neljääkään taloa samassa rivissä. Ja kuinka eriskummaisia olivatkaan monet niistä! Niin, olipa joukossa sellaisiakin, jotka oikeastaan olivat lautavajalla lisättyjä laivankeittiöitä. Monissa taloissa oli toisen huonekerran portaat talon ulkopuolella, joissakin ne olivat jälkeinpäin rakennetun kuistin katolla. Useat talot olivat siten rakennetut, että alakerran ulko-ovi oli länsipuolella ja raitti siellä oven tasalla, mutta yläkerran uloskäytävä itään päin, sillä sielläkin oli tie oven tasalla.

Melkein kaikissa taloissa oli merkillisiä lisäkkeitä, enimmäkseen poikki sahattuja veneitä pystyyn nostettuina; mutta oli kattoinakin lautaseinien tai muurattujen alusien päälle kumolleen sovitettuja veneitä. Pieniä kasvismaakaistaleita pujottelihe kaikkialla, usein mitä mahdottomimmissa paikoissa, missä ne saattoivat olla tuskin kahden kämmenenkään levyisiä. Kirpeä töryn haju, jota kuitenkin miellyttävästi heikensi tervan katku, leijaili vuorella, ennenkuin hajautuen nousi kuin hyötyisiä uhrituoksu pyhätaivaalle, — näillä maailman kulmilla vallitsevan olosteluvapauden mukaisesti.

Alhaalla rannassa vilisevän lapsilauman kohu kaikui kuin tasainen kellojen pauhu, jota silloin tällöin vihloi jokin kimakka ääni; joku kukko kiekui, joku satamassa maleksiva laivakoira saattoi luskuttaa ohitse soutavalle veneelle ja saada vastauksen toiselta villaturkilta, joka kavahti koivilleen täällä ylhäällä. Muuten oli aivan hiljaista; he kuulivat vain omien askeltensa rauskahtelevan kivipinnalla ja ylemmäksi päästessään lisäksi kiukkuista lapsen kirkunaa. Tomasine katseli saarten ja salmien yli aina ulapalle asti, joka kaukana alhaalla päilyi kirkkaana kuvastimena. Kaupungin kaduilla näyttäisi joku yksinäinen kävelijä ja tosin paikoin pieniä lapsiryhmiä, mutta ne olivat niin etäällä, ettei mikään ääni voinut sieltä tunkeutua tuon ihan alla kohisevan meurun läpi tänne ylös. Oikealla näkyi kartano, joka juuri lähetti ensimmäisen haikunsa keittiön savutorvesta. Täällä hänen ympärillään olivat kaikki savutorvet jo aikaa tuprunneet; kaupungissakin elpyi vähitellen yksi ja toinen toimintaan.

Päivä oli lämmin; he ponnistelivat ja hikoilivat vuoren kupeella, ja hän ajatteli niitä, jotka raskaasta työstä joka ilta nousivat nämä kaksikymmentä tai kolmekymmentä, ehkä viisikymmentäkin portaikkoa ylös illalliselleen, puunhakkuuseensa ja vuoteellensa.

Hän ei kohdannut ainoatakaan ihmistä, mutta hän näki joitakuita, enimmäkseen vanhoja ukkoja imeskelemässä piippuaan kynnyksillä istuskellen; työmiehet kai nukkuivat ennen sunnuntain puolipäivällistä, naisväki liesien ääressä askarteli. Siellä täällä näkyi sentään joku joutilas tyttö istumassa portailla ja juttelemassa toisen kanssa, joka oli kaiketi tullut illan hauskuttelusta sopimaan. Tai joku nuori meripoika saattoi piippu suussa ja kädet taskuissa nojailla seinustalla puhellen tytön kanssa, joka häveliäänä seisoi hänen edessään. Hiukan yli puolitien päästyään hän tapasi joukon tyttöjä ja poikia, enimmäkseen puolikasvuisia, lojumassa ja istumassa ison paaden ympärillä. Ei mitään mellastusta, ei edes puhelua; hän ei heistä tiennyt, ennenkuin oli ihan heidän lähellään. Pahimmassa löyhkässä he siinä oleilivat, mutta se ei tuntunut heitä häiritsevän. Mitä hommaa saattoikaan heillä olla? Mikään ei ilmaissut sitä. Hän kysyi heiltä tietä. Jotkut kohottausivat hiukan; yksi ainoa vanhempi vastasi, osoittaen punaista taloa, jossa oli valkoiset ikkunalaudat. Tomasine oli juuri puhdistanut kakkulansa ja silmäili nyt taloa; mutta hän näki myöskin selvästi kaikkien kasvojenilmeistä, että jok'ainoa tunsivat hänet, että jok'ainoa oivalsi, mitä hän Stöan muurista tahtoi. Mutta yksikään ei hiiskunut mitään; kuitenkin hän kuuli hiukan tirsakuntaa ja supattelua, kun oli ehtinyt edemmäksi.

Hän kysyi Bergiltä, mitä kummaa he saattoivat puuhata, kun olivat noin hiljaisia, ja Berg arveli, että pojat pelasivat korttia ja tytöt katselivat. Mutta oli juuri aamusaarnan aika, niin että he piilottivat kortit silloin, kun vieraita meni ohitse. Tomasine johtui ajattelemaan, mitä eroa oli pienen norjalaisen kaupungin työkansan ja ulkomaisen suurkaupungin alhaisen välillä, ja palautti mieleensä monia muistoja. Mutta tämän ohella häntä ajattelutti jokin muukin, jokin vastenmielinen; se ei tahtonut heittää rauhaan; — hyväinen aika, mitä se oli? Niin, se oli tuo ylhäältä mäeltä kaikuva kiukkuinen lapsen kirkuna. Nyt lähemmäksi tultuaan hän tunsivat sen, se toi tuskaa mukanaan; sehän oli hänen poikansa vanhaa jollotusta! Niin, sitä se oli! Siinä määrin sama äänensointu, tahti, tarmo, että se pisti ja vihloi; eihän toki pojan sisar siellä ulvonut häntä vastaan?

Lämmin oli hänen ennestäänkin, ja nyt hän alkoi ihan kuin hehkua. Vanhaa pelkoa tunkeusi häneen heti, sekavia ajatuksia menneiltä päiviltä, taisteluista poikansa kanssa... "Mutta rouva, tähän kävelette liian kovaa!" Andreas Berg sitä huusi alhaalta mäenrinteeltä.

Hän tuskin näkikään Bergiä, kakkulat olivat täyttyneet; hän otti ne nyt nenältään, kuivaili kasvojaan ja niitä, huohotti ja nauroi väkisinkin. Berg tuli verkalleen ylös. Lapsenporu pysyi kuitenkin ennallaan, mutta nyt järjilleen tultuaan hän älysi, että se tuli ylempää, kun taas Marit Stöenin talo, punainen talo valkoisine ikkunalautoineen, näkyi melkein hänen edessään mäessä *vasemmalla*; se oli isoin täällä ylhäällä, ja olihan se osoitettu hänelle, hän ei voinut erehtyä. Hän tunsivat mielensä ihan keventyneeksi, kun lähti astumaan sitä kohti.

He eivät päässeet sinne suoraan, vaan heidän piti tehdä kierros ja tulla takaisin pitkin Marit Stöenin ryytimaan aitaa, joka oli maalattu sekin, jos kohta jo jokseenkin kauan sitten. Talon kaksi ikkunaa olivat merelle päin; täältä avautui suurenmoinen näköala. Mutta ovi oli päätyseinässä vasemmalla; sen ulkopuolelle oli rakennettu kuisti, johon johti pari porrasastuinta.

Ihan hiljaista sisällä ja ulkona, mutta lastenhälinä alhaalta ja lapsenkiukku ylhäältä kohtasivat toisensa ilmassa. Kasvismaa, jota myöten he kulkivat oli laajin, jonka he olivat vuorella nähneet. Oikeastaan ei se eikä talo ollut sellainen, mitä nimitetään "vauraaksi", mutta täällä oli siistiä, tai miksi sitä sanoisi... Tomasine ei heti löytänyt oikeata määritelmää, sillä nyt hän näki tummatukkaisen, vilkaskatseisen, ihmettelevän lapsen, joka juuri nousi kynnykseltä helmassa, jotakin minkä hän hellitti livahtaakseen sisälle tupaan. Heti jälkeenpäin näyttäisi vanhanpuoleinen, pitkä nainen, jolla oli vielä suorimaton tumma tukka ja vielä pesemättömät kauniit, älykkäät kasvot. Vaimo tunsivat paikalla Tomasinen, joka nyt nousi ylös portaita kuistille. Vaimo hymyili. "Tuleeko rouva siis meille?" sanoi hän.

Tomasinen piti taas puuhata ainaisten kakkulainsa kanssa. Ja hänen asettaessaan niitä nenälleen oli vaimo järjestänyt tuvassa niin paljon kuin oli voinut, sillä tyttönen riippui hänen liepeissään molemmin käsin, aina pysytellen poissa vieraan näkyvistä, kiepahtipa vaimo minne päin tahansa. Andreas Berg jäi ulkopuolelle.

Marit Stöen pyyteli anteeksi, että täällä oli niin siistimätöntä. Hän teki sen miellyttävällä äänellä ja luontevasti. Olihan jo puolipäivä lähenemässä, joten täällä pitäisi olla toisin, puheli hän, mutta täällä oli edellisenä iltana ollut tanssihuvien tapaiset; "nekös malttaisivat vähällä heittää". Ei hän voinut rouvaa kamariinkaan pyytää, sillä *siellä* oli vielä kehnompaa, hän nauroi. Hänellä ei ollut aivan vähäisiä tuloja tuvasta ja kahvin myynnistä, hän lisäsi. Tupa oli tilavin tällä vuoren kulmalla, ja "vuori on ikäänkuin kahtia jaettu, sillä tämänpuolelaiset eivät tahdo olla missään tekemisissä tuonpuolelaisten kanssa", hän naureskeli.

Tomasine Rendalen oli istunut, mutta kun hänen piti ryhtyä silmäilemään ympärilleen tuvassa, huomasi hän kakkulain taaskin tehneen tenän; hänen oli kai tullut lämpimämpi kuin hän tiesikään. Näitä pyyhkiessään hän kysyi lapsen äitiä. Vaimo vastasi, että "Petrea" oli naimisissa.

"Naimisissa?"

"Niin, perämies Aslaksenin kanssa." Hän oli perin kelpo poika, vakuutti vaimo, "joka viimein tahtoi hänet". He eivät enää asuneet täällä, hän kertoi ja selitti juurta jaksuen, millaisissa oloissa he elivät; Aslaksen saisi pian laivan.

Lapsi pilkisti silloin tällöin mummon liepeiden takaa, ja joka kerta Tomasine tarkasteli häntä. Hänellä oli tumma pörrötukka, ihan kuin mummolla, ja hän oli muuten sekoitus John Kurtia ja sitä, joka seisoi hänen edessään, — sekoitus, joka vaikutti — niin, hän ei voinut sille mitään: se vaikutti vastenmielisesti. Ja kuitenkin lapsi oli kaunis. Silmät olivat Kurtin tuimat silmät, siitä ei ollut epäilystäkään, mutta silti niissä oli jotakin nauravaa.

"Lapsi jää siis sinun luoksesi?" kysyi Tomasine ja osoitti päivän varjollaan sinne päin, mihin tämä oli kätkeytynyt.

"Niin, lapsesta on kylläkin huolta pidetty", vastasi mummo, saaden käsiinsä pienokaisen pään. "Ensiksikin John Kurt maksoi Petrealle, oitis kun hän onnettomuuteen joutui, ja toimitti niin prameat ristiäiset, että ihan hävettää. Ja sitten hän antoi sille sadan taalerin säästöpankkikirjan, ja isän kuoltua se sai samanlaisen lisää, jossa oli toinen mokoma."

Ja Marit Stöen itki. Itki kiitollisuudesta, kun John Kurt oli omalle lapselleen antanut kaksisataa taaleria. Tomasine ei tähän hetkeen asti ollut aavistanutkaan sellaista asiointilaa. "Onko teillä niistä rahoista vielä jäljellä?"

"Onko meillä niistä rahoista vielä jäljellä?" nauroi Marit. "On toki! Pikku pahainen ei toden totta olisi voinut niitä kaikkia kuluttaa, eihän, lapsonen?" Hän nauroi, sai taas kiharapään käsiinsä ja veti sen esille, mutta lapsi livahti jälleen heti taakse.

"Eikö lapsi ole kovin tiellä, kun sinä olet yksinäsi ja joudut tekemään työtä?"

"Eipä vainkaan. Me emme pidä kovinkaan suuresti lukua, emme. No, istukoonpa nyt siinä", hän sanoi ja kääntyi puolittain, hymyillen katsellakseen takanaan kyyröttelevää lasta.

"Onko hän helppo vaalia? Eikö hän ole kiukkuinen?"

"Hoo, parahiksi", nauroi Marit; "on se muuten hauskakin, raukka". Nyt hän veti lapsen väkisin esille, mutta pienokainen rimpuili vastaan. "No, älähän nyt ole niin höperö!"

Mutta Tomasine ei välittänyt joutua lähempään kosketukseen lapsen kanssa, vaan nousi sen vuoksi ja silmäili ympärilleen tuvassa. Savuhormi oli perällä kamarinpuoleisessa nurkassa; ikkunan ääressä oli pöytä ja sillä aamiaisen rippeitä, kahvikuppi ja puuronpalasia sisältävä maitokulho. Vastapäisellä seinällä, siis savuhormin ja sen seinän välillä, jossa ovi oli, riippui joitakin valokuvia ja kiinni naulattuna pari maalausta. Valokuvat esittivät kai Aslaksenia ja Petreaa — rouva Rendalen astui katsomatta niiden ohi; maalauksista toinen kuvasi isoa laivaa täysissä purjeissa, toinen Ranskan uutta keisaria ja keisarinnaa. Jälkimmäisestä ei Tomasine vielä ollut mitään kuvaa nähnyt, joten hän siirtyi sitä silmäilemään. Isonenäinen keisari näytti olevan neljänkolmatta vuoden vaiheilla, hänen puolisonsa oli puolialaston, mutta hän oli kuitenkin hyvin viaton pikku tyttönen, tuskin kuudentoista vuoden iässä.

"Ne ovat sellaisia, joita käydään kaupalla", selitti Marit. "Minusta tuntui hupaiselta saada keisarinna seinälle, sillä eihän hän ikäänkuin ollut syntynyt sellaiseen. — Niin, eiköpä keisarikaan."

Tomasine, joka nyt oli tullut avoimen oven kohdalle, kysäisi: "Mutta, Herra armahda, kuka se on tuo lapsi, joka kirkuu lakkaamatta?"

Marit nauroi: "Hoo, se on Lars Tobiassenin poika, se."

"Hän ei tee muuta kuin kirkuu, hän", kuului äkkiä pienokaisen ääni mummon liepeiden takaa; hän oli innoissaan pistäytynyt ihan esille. Mutta omaa ääntänsä kauhistuen hän nyt pisti päänsä isoäidin liepeisiin.

"Tunteeko rouva Lars Tobiassenia?" kysyi Marit.

Tomasine kävi tarkkaavaksi. "En. Mikä hän on?"

"Sitä ei ole helppo sanoa", vastasi Marit, "sillä se on niin monta lajia. Se vasta on kova juomaan. Nyt viimeksi kuuluu ruvenneen teurastajaksi. Sanovat, ettei siinä ammatissa pidetä kovinkaan tarkalla... Eikö rouva ole sitä koskaan nähnyt?"

"En; mutta miksi sitä kysyt?"

"Voi, saanenkohan sitä sanoa?" Hän silmäili Tomasinea veitikkamaisesti.

"Mikä estäisi?"

"Niin, minähän sanon vain, mitä muut sanovat, minä. *Minä* en sitä suinkaan ole keksinyt!" nauroi hän. "Mitä sitten?"

"Sanovat, että se on Kurt, sekin; niin, ei näitä viimeisiä, mutta hiukan etäämpää." Hän näki sanojensa vaikuttavan Tomasineen ja lisäsi nokkelasti: "Ehkä se on pelkkää lorua. Se ei ole vähääkään niiden näköinen, jotka minä olen nähnyt. Tämä on oikea tappelupukari, tämä näin."

"Semmoisia ovat jotkut Kurtitkin kyllä olleet", vastasi Tomasine, sanoakseen jotakin, ja hän astui ikkunaan katselemaan ulos.

"Niin, kyllä olen kuullut", sanoi Marit; "niitä kuuluu olevan ikäänkuin kahta lajia, toiset paksuja ja mustia ja toiset taas luisevia. Mutta hyviä ne ovat sentään olleet, — useimmat niistä. Sanokoot ihmiset mitä sanovat, mutta köyhää kansaa kohtaan —", hänen kätensä tavoitti lasta.

Tomasine oli samassa kääntynyt ja teki nyt merkin Maritille. Ikkunasta he näkivät kasvismaan aidan takana joukon väkeä; siellä seisoivat myöskin Andreas Berg, ja hän puhutteli muutamia heistä, kenties pidättäkseen heitä siellä, jotta he eivät olisi tunkeutuneet ovelle. Ne olivat enimmäkseen puolikasvuisia, ja Tomasine näki heidän olevan samoja, joiden ohitse hän oli tuolla alhaalla tullut, — jotka olivat lojuneet ja istuneet paaden ympärillä; kenties niitä oli tullut lisääkin. Kaikki seisoivat tähystellen ikkunaan päin.

"Hei, mitkäs markkinat tässä tulee!" sanoi Marit.

"Näetkö tuota vaaleakiharaista, repaleista poikaa?" tiedusti Tomasine.

"Kyllä, näkeehän tuon." Tomasine kuuli äänestä, että Marit tiesi, mitä Tomasine tahtoi tietää. "Sehän on nuoren konsuli Fürstin poika, se; ei se sitä isäkseen valehtelee, eipä vain", — ja se oli totta, sillä noiden vaaleiden, kiharaisten hiuksien ja noiden nauravien silmien kanssa oli Tomasine tanssinut monta, monta kertaa. Hän sävähti hehkuvan punaiseksi. "No, hyvä Jumala, eihän rouva sille mitään mahda."

"Mutta nyt kysyn *minä* rouvalta. Tunteeko rouva tuota tyttöä tuolla, joka seisoo ja pitää liepeitänsä koossa käsillään? Hän on kai repinyt helmanauhansa, raukka, ... tuo tuolla taempana, melkein pelkkä paita yllään — jonka tukka ei ole keltainen eikä punainen ja joka on niin tavattoman valkeapintainen? Katsokaa, *tuo* tuolla! No, eikö rouva voi nähdä, mikä *se* on?" — Sen oli Tomasine nähnyt jo aikaa sitten, suurista ulkomaisista opistoista oli hänellä pitkälinen harjaannus tuntea vanhempia lapsista ja lapsia vanhemmista; mutta hän oli vaiti. "Niin, siinä on niin täysi röökynä Engel kuin missään näkee, onpa vainekin!" nauroi Marit; "vaikk'ei tuo kahisekaan silkissä". Tomasine vetäytyi pois ikkunasta. Marit nauroi, eikä nyt ilman häijyyttä. "Onpa hiukan sekavaa oltavaa täällä vuorella."

Tomasine kiirehti sanomaan, että hän oli ajatellut antaa lapselle 60 taalerialuodessa, ja tässä oli ensimmäiset kolmekymmentä jo kuluneelta vuosipuoliskolta.

Jos hän muuta apua tarvitsisi, piti hänen vain tulla sanomaan. Lapsen tultua isommaksi he puhelisivat, mitä olisi edelleen tehtävä. Marit seisoivat rahat kädessä; tämä oli kovin paljon, paljon enemmän kuin olisi osannut odottaa. Jos kaikki olisivat sellaisia niitä kohtaan, jotka ovat joutuneet onnettomuuteen, niin —; hän itki.

Lapsi oli sillä välin hellittänyt liepeistä ja uskaltanut pujahtaa ulos, kuullessaan kasvismaan aidan luona olevan väkeä. Hän oli hiipinyt kuistille tirkistelemään eräästä raosta. Nyt hän syöksähti sisälle, ja samassa kajahteli ulkoa naurun remakkaa. Lapsi sai vain äännyksi: "Lars Tobiassen!" ja mummonsaa liepeisiin molemmin käsin tarttuen kietoi ne ympärilleen. Tomasine alkoi pelätä, että mies tulisi tänne taloon, ja astui sen vuoksi kiireesti ovea kohti edes jäähyväisiä sanomatta; hän solmi samalla hattunsa nauhoja, jotka hän oli päästänyt irti, ja siitä johtui, että hän oli vähällä kaatua ja joutui vielä suuremmalla vauhdilla portaille.

Mutta Lars Tobiassen oli juuri ehtinyt ohitse, nauru oli remahtanut silloin, kun hänen piti kääntyä oikealle; hän oli tukkihumalassa. Tomasine tuli ulos juuri, kun mies selin häneen oli päässyt ensimmäiselle ylätasanteelle; lapsi kirkui hiukan loitompana. Tomasine näki miehen lyhyeksi kerityn niskan, — missä olikaan hän ennen nähnyt tuon pronssinkarvaisen häränkaulan? Ja tuon hiustupsun sen keskellä? Oi, taivas, sehän oli tuo kamala kaula, joka kumartui hänen ylitseen sinä iltana, kun hänen synnytyksensä tapahtui! Vanhimman Kurtin kaula; se se oli! Ja nyt niska karjui vinkuvalle lapselle: "Niin, maltapas vain! Kyllä minä, lempo rrrrihatkoon, annan sulle kirrrrrkumista, minä!"

Tomasine sääntäsi alas portaita, ryytimaan ympäri, väkijoukon ohitse. Hän ei tahtonut kuulla sadatusta toistamiseen, ei löylytystä — eikä, millään muotoa ei tuota mieletöntä lapsenporua! Hän enemmän juoksi kuin käveli ihmisten ohitse, jotka tekivät tilaa, mutt'eivät enempää kuin sitä oli, joten hän tölmäsi useita vasten, ja alamäkeen tullessaan hän hyppeli askelmalta askelmalle, — oli kuulevinaan naurua takaa päin, mutta hyppeli vain vielä nopeammin; eräässä kaarteessa hän oli vähällä kaatua, mutta sai pysähdytyksi. Kaikesta huolimatta hän herkeämättä kuuli lapsen säikyn ja juopuneen äänen; lisäksi tuli kimakka naisen mekastus. Koirat heräsivät luskuttamaan, mutta eivät olleet kyllin lähellä voidakseen huumata häneltä pois noita ääniä, noita kamalia ääniä, kunnes — Jumalan kiitos! — kaupungin kahden kirkon kellot alkoivat melkein samalla hetkellä kumahdella ja ne sitten valtasivat itselleen koko ilmapiirin yksistään.

Hän oli silloin saapunut sille isolle paadelle, jonka ympärillä nuorisot oli äskettäin ollut; nyt oli paikka tyhjänä, ja siellä hän vaipui alas ja puhkesi heti itkuun.

Vihdoin Andreas Berg tuli perässä; tämän arvokkaasta astunnasta hän tunsikin käyttäytyneensä maltittomasti. Hän ei rohjennutkaan odottaa, kunnes toinen tulisi ihan perille. Taaksensa katsahtamatta hän nousi ja käveli edelleen; hänen polvensa tutisivat, mutta hän ei enää antanut henkien itseänsä ajaa. Siunatut kirkonkellot päästivät hänet kuulemasta enempää; ne kajahtelivat, kunnes hän ehti aivan alas asti. Lapset eivät olleet siellä enää; oli tullut puolipäivä. Neljännestunnin kuluttua hänkin istui pidellen pikku pojuansa helmassaan. Pienokaista kummastutti suuresti hänen kiihkeytensä ja kyynelehtimisensä; hän vakuutteli hyvin innokkaasti olleensa "kiltti" kaiken aikaa.

Siitä hän kiitti lasta uudestaan ja yhä uudestaan taputtaen, syleillen ja suudellen, mutta itki sitten vielä enemmän.

Nyt hän tunsikin käyttäytyneensä häijyksi, kun ei ollut edes laskenut kättänsä pojan pikku sisaren kiharoille, vaikka tämäkin oli ollut "kiltti". Pojan lelut olivat pitkin hajallaan; nyt äiti ajatteli sitä huiviin käärittyä puukapulaa, jonka pojan pikku sisar oli pudottanut säikähtyneenä noustessaan kynnykseltä. Tomasine oli sen nähnyt, hän oli ulos rynnätessään ollut kaatua siihen; mutta mikään ei ollut pehmittänyt hänen mieltään. Eihän lapsi voinut sitä auttaa, että heillä oli sama isä? — Tomasine se totisesti ei ollut käyttäytynyt "kiltisti" sinä aamupäivänä.

3

Lapsia

Tämän käynnin ensimmäisenä seurauksena oli, että Tomasinen täytyi saada puhua jonkun kanssa. Sillä maailmassa oli toki kehnompaakin perintöä kuin Kurtien; hän tahtoi saada selon. Arvelematta hän valitsi sen miehen, jota kohtaan tunsikin syvintä kunnioitusta, "vanhan" Greenin. Niin varmasti kuin tuli ehtoopäivä, asteli vanha Green joka päivä siitä ohitse; kävely ulottui pitkin kasvitarhaa oikealle, sinne mistä tie oli ennen kulkenut ja missä nyt polku vei ylös metsään. Tämä kierros mäissä ja metsissä oli rovasti Greenin rakkain. Tomasine piti häntä silmällä puutarhaportin luona, mutta Green ei viime aikoina juuri koskaan kävellyt yksinään — suutari Nils Hansen oli hänen mukanaan, kaupungin omituisin mies, muuten naimisissa naisen kanssa, jonka Tomasine tunsikin ulkomailta ja joka oli ollut hänen ystävättäriään.

Eräänä päivänä päyyllessään puutarhaportin luona nähdäkseen, olisiko rovasti yksinään, Tomasine kuuli hänen ja Hansenin äänet kaukaa alhaalta mäestä. Mormonit alkoivat siihen aikaan tulla ensimmäisten lähettiensä välityksellä tunnetuiksi Pohjoismaissa; lehdet julkaisivat alituisen jotakin tuosta uudesta opista. Suutari Nils Hansen puhui kovalla äänellä. "Mormonit?" hän pauhasi. "Me olemme itse niin hyviä mormoneja kuin nekin siellä Amerikassa. Kuinka monta vaimoa on miehellä, ennenkuin hänet kirkossa vihitään? Ja jälkeinpäin sitten? Kauppamiehet ovat pahimpia; mutta muut myöskin."

He tulivat lähemmäksi, ennenkuin rovasti vastasi: "Katsokaas, Hansen, minä lähden siitä, että ne suvut, jotka ovat päässeet monogamiaan, todelliseen monogamiaan —"

"Mitä se on?"

Rovasti pysähtyi: "Se merkitsee yksiavioisuutta; polygamia on moniavioisuus."

"Vai sillä lailla!"

"Niitä sukuja, jotka ovat saavuttaneet todellisen monogamian, ei ole kovinkaan monia; useimmat ovat vielä polygamisia."

Taaskin he kävelivät. Suutari Hansen tokaisi: "Niin, se on, kautta kaiken, minunkin mielipiteeni!"

Rovasti: "Edistys on siinä, että ne häpeävät..." Tomasine ei kuullut enempää.

Maailmassa on muutakin kehnoa perintöä kuin Kurtien, ajatteli Tomasine jälleen. Kuinka olisikaan John Kurt muutoin voinut olla siedetty? Niin, vieläpä suosittu? Hän tietenkin miellytti jotakin salaista useimmissa.

Kun hänellä ei ollut rohkeutta mennä suoraan rovasti Greenin luokse, meni hän ensin Nils Hansenin kotiin. Nils Hansenista sanottiin yleensä, että hän eli koko kaupungin vihasta ja menestyi mainiosti. Hänen rikoksenaan oli se, että hän oli joitakin vuosia takaperin järjestänyt pikkuporvarit taisteluun isoisia vastaan; oikeastaan oli rikoksena kai taistelun päättyminen hänen voitokseen. Hän oli ottanut heiltä esimiehyyden, valloittanut kirkkojen tuolisijat, niin että kaikilla nyt oli siellä yhtäläinen arvo; hän oli toimittanut valvontaa kaikkialle ja järjestänyt tulo- ja menoarvion sellaiseen tapaan, jota johtavat piirit pitivät päättömän virheellisenä. Hänen pahin konnankoukkunsa oli luultavasti se, että hän oli kaupungin ulkopuolelta haalittuna raha-avulla perustuttanut vähäväkisten pankin, *Säästörahaksi* nimitetyn, ja että se auttoi monia pikkueläjiä melkoisesti vaurastumaan ja vielä useampia itsenäisiksi. Kaikilla vanhoilla etuoikeutetuilla aloilla olivat hänen sukkelat vastauksensa kalvamassa perustoita.

Oli herättänyt uskomatonta hilpeyttä, kun eräs kaupungin opettajatar, kaunis, vaaleaverinen, tavallista paremmankin kasvatuksen saanut neitonen, jolla sen lisäksi oli varojakin odotettavana, hylkäsi useita "erinomaisia" tarjouksia kihlautoakseen raa'an, ruman suutari Hansenin kanssa. Hän oli päällepäätteeksi suorastaan rakastunut suutariinsa; hän myhäili ja punasteli, kun vain miestä mainittiin, saatikka kun tämä itse purjehti esille, hiukan kallellaan muuten, hullunkurisena naamaltaan, killisilmäisenä, suunnattoman leveine hartioineen ja käsineen. Loppumatonta pilaa lasketeltiin heidän selkänsä takana siitä, että tyttö ensin kihlattuina ja sitten naimisissa piti koulua suutari Hansenille ja että tämä kerskui siitä. Mutta ivaajat saivat kyllä sitten kokea sitä koulua — ja maksaa sen myöskin.

Hän oli vanhempi kuin Tomasine, mutta oli aikoinaan ollut muutamia kuukausia yhdessä hänen kanssaan Englannissa. Tomasinen tullessa kotiin oli Laura ollut vuoden ajan naimisissa; avioliittonsa perusteella hän oli joutunut sen piirin ulkopuolelle, missä Tomasine liikkui, mutta Tomasine kävi hänen luonansa usein, sillä hän piti tuosta pienestä, terveestä, virkeästä vaimosta.

Juuri siksi Tomasine suuttui erittäinkin häneen silloin, kun kävi ilmi, mikä John Kurt oli, — siitä, ettei toinen ollut sanallakaan varoittanut häntä. John Kurtin kuoltua Laura oli tuon tuostakin koettanut saada Tomasinea puhutelluksi, mutta turhaan.

95 95

Mutta nyt Tomasine ajatteli: Jos kenties useimmilla vaimoilla on valittamista ja jos tämä ei estä ketään naista menemästä naimisiin, — niin miksi silloin vaatia, että he olisivat neuvoneet minulle toisin kuin kenties olisivat itse menetelleet?

Ja niin hän läksi Laura Hansenin luo. He asuivat pienessä vanhanaikaisessa talossa torin laidassa Fürstin talon vieressä; tuo omituisen näköinen rakennus, jonka toisella puolella oli ahdas kuja ja iso, tilavaan pihaan johtava portti toisella, oli se perintö, joka oli ollut Lauralla odotettavana ja jonka hän oli nyt saanut. Laura oli hentoinen, mutta siromuotoinen ja puhdaspiirteinen nainen. Toisista hän tuntui rohkealta, toisista aralta; se kai riippui siitä, mistä oli kysymys. Toiset sanoivat häntä puheliaaksi, toiset harvasanaisiksi; hän sovittausi henkilöiden ja tilaisuuksien mukaan. Ystävättäret eivät nyt olleet viiteen vuoteen tavanneet toisiaan. Laura istui ompelemassa myymälän takakamarissa, jonka ikkuna oli pikku veräjälle päin, mutta nousi nyt — ihmetellen, punehtuen ja hiukan liikuttuneenakin. Tomasine oli siis jälleen hänen luonansa.

Molemmat olivat aluksi hieman jäykkiä. Pieni, tummatukkainen tytön tylleröinen istui jakkaralla opetellen neulomista; hän katsoi heihin viisaasti, mutta hänet lähetettiin nyt pois. Äiti ymmärsi heti, että heidän, entisaikojen ystävätärten, piti saada olla kahden kesken ja tehdä tiliä. Ja niin he saivatkin.

Useiden johdantojen jälkeen Tomasine esitti valituksensa häntä kuten kaikkia ystävättäriänsä vastaan, hellävaraisesti, mutta kuitenkin käsitettävästi. Laura vastasi: Kun tyttöä ei itseään loukkaa sellainen elämä kuin John Kurtin viettäminen, ei ole muiden hyvä puhua hänelle siitä. Laura puolestaan oli evännyt useitakin miehiä juuri siitä syystä, että he olivat tässä suhteessa olleet epäiltäviä tai enemmän kuin epäiltäviä. Mutta Hansenin hän tiesi siinäkin suhteessa oikeaksi mieheksi.

Iso Tomasine tunsu pienenevänsä pikku Lauran varmojen silmien ja rauhallisen puheen edessä. Syyttäjän korkealta tasolta hän putosi alas syytettyjen sekaan, — ja putous oli huimaava. Ylväästi hän oli pysynyt korkeudessaan monta vuotta, ja pelkästään muutamat parissa minuutissa lausutut sanat olivat hänet syösseet sieltä.

Hän ei nyt pitänyt omaa kyvykkyyttänsä suurensakaan arvossa; niin, hän oli hetkisen onneton siitä, että oli ollut niin kovin lyhytälyinen. Hän ihan kaipasi koettaa, oliko hän yhtä tyhmä muussakin, mutta sai sentään pian sen verran tasapainoa, että käsitti olosuhteidenkin voivan osaksi johtaa jonkin asian yksipuoliseen oivaltamiseen.

Hän istui siinä puhumatta, kuulematta; äännäteli yksitavuisia vastauksia. Laura käytti tilaisuutta mennäkseen hommaamaan suklaata ja pyytääkseen miestänsä siksi aikaa tulemaan sisälle. Pahaksi onneksi tällä ei juuri sillä hetkellä ollut siihen aikaa, mutta hän oli kuitenkin Tomasinen vierailusta niin iloissaan, että hänen täytyi pistää päänsä sisälle ovesta ja sanoa se. Hänellä oli helmanahka edessään ja polvihihna vasemmassa kädessään; Tomasine nousi tarttuakseen hänen oikeaansa, mutta hän näytti sitä nauraen, se kun ei ollut kateltavassa kunnossa. "Tahdoin vain sanoa monta, monta hyvääpäivää vanhalle ystävälle!" hän virkkoi omalla tavallaan ja vetäysi nyökkäillen pois; mutta samassa tuli pikku Augusta jälleen sisälle myymälästä kuultuaan isänsä äänen. Mies pisti päänsä taas ovesta: "Katsokaas tuota! Minä sanon aina, että mustapintaisen on naitava vaaleaverinen; silloin sitä tulee jonkinlaisia lapsia!" Hän hykähteli.

Augusta oli tavattoman iso ja voimakas ikäisekseen — hän oli kai vuotta vanhempi Tomasiasa —, ja saadessaan hänet nyt luokseen ja puhuteltavakseen Tomasine ihmetteli tätä lasta. Silmissä ja otsalla säteili kuin aikaihminen kirkkautta; hänen puheensakin oli hyvin selkeätä. Tyttö oli vastakohta hänen omalle hermostuneelle punapäällensä, joka ei milloinkaan tehnyt kolmea kysymystä samasta asiasta, vaan tohahti yhdestä toiseen, — hän oli virkistävä vastakohta ulkonaisesti ja sisällisesti.

Pikku Augusta ei lakannut kysymästä, ennenkuin kaikki oli selvillä; vasta sitten hän kävi levollisesti käsiksi seuraavaan asiaan, josta ehkä oli mainittu. Hänen kätensä olivat pyöreät ja kuitenkin kiinteät; Tomasin olivat laihat, pisamaiset, ja rauhattoman näköisetkin. Tytön tukka oli tumma ja tavattoman tuuhea, mutta silti sileänä palmikossa. Tomasin tukka törötteli punaisina töyhtöinä, jotka kasvoivat ikäänkuin hajallaan; siinä ei ollut koskaan järjestyttä havaittavana, niin että Tomasine oli vast'ikään leikannut sen lyhyeksi. Poika oli luiseva ja laiha, tyttö täyteläinen, mutta tervettä voimaa uhkuva. Tomasine muisteli itseään lapsena; miksi ei hänenkin lapsestaan ollut tullut sellaista? Hän tunsu kateuden tapaista. Augustan pikku samettiröijyssä ei ollut ainoatakaan tahraa, vaikkei se ollut laisinkaan uusi; Tomasine haeskeli sellaista katseillaan niin kauan, että koko tyttö tuntui hänestä tukevalta, kimmoiselta sametilta.

Äiti toi kamariin suklaata. Nyt oli jää sulanut, ja keskustelun aiheita ilmestyi yltä kyllin, etenkin sitten, kun Augusta oli taas lähetetty pois. Tomasine kysyi, miten tämä lapsi oli tullut niin viehättäväksi, niin rauhalliseksi, niin ymmärtäväiseksi, ja hänen täytyi nyt kuulla, ettei lapsi ollut koskaan osoittautunut levottomaksi. Ei ensi alussakaan? Ei koskaan. Ja virkku ja reipas ihan pienestä tyyppästä. Tomasine oli kaikkein vähimmin ajatellut sanoa mitään pahaa pikku Tomasistaan, mutta vastakohta oli niin suunnaton. Ja niin tuli esille, mitä *hän* oli saanut kestää ja miten herkeämättömästi hänen vieläkin täytyi pitää poikaa silmällä.

Laura sai hänen puhellessaan sen varman käsityksen, että tämä oli ajan mittaan Tomasinelle liikaa ja siitä syystä vaarallistakin. Niinpä he molemmin läksivät yhdessä rovasti Greenin puheille, ja siitä päivästä lähtien nähtiin tuon muhkean herrasmiehen pitkäliepeisessä takissaan ja leveä hattu päässään usein suuntaavan kulkunsa ylös puistokäytävää lähtiessään ehtoopäiväkävelylleen, eikä kasvitarhan takareunaa myöten kuten ennen.

Edelleen Tomasine joutui vähitellen väleihin entisten ystävättäriensä kanssa; he liikuskelivat taas kartanon puutarhojen leveillä käytävillä, useat lapsiaan talutellen. Niin palasi ajan mittaan hänen elämäänsä iloa ja luottamusta — ja apua.

Sillä nyt, kun Tomasin kasvatuksen piti alkaa, se tapahtui toiseen tapaan, kuin hän oli ajatellut. Poika joutui kouluun, — kouluun, jota Tomasine itse piti hänelle ja joukolle pikku tyttöjä, ystävättäriensä lapsia. Alussa tämä pojasta oli uskomattoman veikeätä; hän oli pohjattoman onnellinen ja avulias, jopa uhraavainen. Mutta vähitellen kuullessaan toisilta pojilta, että oli häpeä liikkua pelkkien pikku tyttöjen parissa, hän tahtoi myöskin tietää, miksi hänet oli siihen tuomittu. Eikö äiti voinut lähettää niitä kaikkia takaisin kotiin ja ottaa tänne poikia tilalle? Hän mankui tätä, riehui, itki; mutta tyttöjen seurana hän pysyi. — Jospa hän vain voisi käsittää, mitä hyötyä siitä oli!

Mitä kaikkea nimittäin täytyikään hänen kärsiä niiden poikien taholta, jotka kävivät yleistä poikakoulua! Ja joilla oli *miehiä* opettajinaan! Kun hän vain pisti päänsä puutarhamuurin yli, kuuli hän: "hamehousu", "löllivauva", "akkaprinssi", "röökynäpisama". Varsinkin tätä viimeistä! Sillä hän oli hirmuisen pisamainen, ihan punapilkkuinen kasvoistaan ja käsistään; lisäksi hänellä oli tuo häpeämätön punainen tukka. Ajatellakin sitten itseään mainittavan, koko poikaa, pisamaksi, röökynäpisamaksi, kuin hän olisi pelkkä pisamatäplä tyttöparvessa! Voi hyväinenaika, kuinka hän halveksi tyttöjä!

Mutta jos hän rohkeni lausua tämän heille itselleen, — ja sitä kaippaa useastikin poika, jolla on sydän

oikealla paikalla; hän ei voi alituisen vain ääneti halveksia, — niin hän sai selkäänsä, todellisesti, hirveästi selkäänsä — äidiltäänkö? se toki olisi vielä voinut käydä päinsä; ei, noilta samaisilta viheliäisiltä pikku tytöiltä! Toiset pitelivät häntä ja raastoivat hänet kumoon, ja toiset löylyttivät häntä, eivätkä ollenkaan leikillään; se kirveli vietävästi. Ja äiti seiso siinä katselemassa ja nauroi, nauroi niin, että kyynel tulivat silmiin ja hänen täytyi ottaa kakkulat nenältään kuivatakseen ne.

Tytöt eivät tahtoneet tietää mistään pienestä vallanhimoisesta tyrannista keskuudessaan, mistään kopeasta nuoresta herrasta. Saatuaan työnsä valmiiksi he sanoivat hänelle, että kohtelias seuramies, hyvä kumppani, oli aina tervetullut; ja jos hän siihen irvisteli, niin taas uudestaan, maahan jälleen ja selkään, enemmän selkään, yhä enemmän selkään. Sitten he niiasivat, yksi kerrallaan, kun olivat valmiit; heitä oli niin kovin monta, he vain huvittelivat.

Mutta pahin on vielä kertomatta. Yhteen noista "tytöntyyppöistä" hän oli samaan aikaan kuolettavasti rakastunut; sen tiesi tyttö itse, se kiittämätön ruoja, ja sen tiesi Tomasin äitikin. Hän oli varma siitä, että hänen äitiänsä varsinkin tästä syystä noin kamalasti nauratti. Se oli niistä kovakätisin, Augusta Hansen, Lauran tytär, — Augusta, jonka kanssa hän oli kirsikoita syönyt yhdessä, siten nimittäin, että he ottivat ne toistensa suusta, ensin Augusta hänen, kun hän piti kantaa suussaan ja marjaa huulillaan; sitten hän Augustan. Augusta oli hänelle lahjoittanut yönauhansa ritarimerkiksi hänen — ypä yksinään muuten — pitämiinsä turnajaisiin. Augustalle oli hän vastavuoroon lahjoittanut koko kokoelmansa tyhjiksi puhallettuja munia; hän oli itse kerännyt niistä jok'ainoan. Silloin hän oli pyytänyt siihen äidin lupaa, sillä se ei voinut oikein käydä päinsä ilman. Hän oli kuiskannut sen takaa päin äidin korvaan; tämä ei sillon saanut katsoa häneen. Ja äiti oli kysynyt, pitikö hän Augustasta, ja hän oli äidille uskonut, että etenkin tukasta. Ja Augusta oli myöskin kiltein ja viisain. Se, mitä Augusta sanoi, oli oikein. Ja siitä oli äitikin ollut yhtä mieltä; hän ei ollut nauranut. Mutta nyt hän seiso katselemassa, kuinka Augusta häntä kurmoitti, sillä Augustan kädet ne mäikyttivät pahimmin.

Moisen petollisuuden jälkeen — eikä näin, sen pahempi, tapahtunut ainoastaan kerran, vaan milloin hyvänsä! — oli hänellä tapana olla pitkän aikaa puhumatta Augustalle; kerran hän sai oluiksi vaiti kolme päivää. Äitiä kohtaan hän koetti samaa, mutta hän ei saanut koskaan pysytyksi totisena, kun äiti katseli häntä; tämä houkutteli hänet alinomaan nauramaan. Sitten hän yritteli vakavammalla, säännöllisemmällä neuvottelulla saada syntymään toista järjestystä vastaisuudeksi; tämä kiistahan ei koskenut sen vähempää kuin sukupuolten oikeata suhdetta, — suhdetta, jonka syvyyttä hän ei tosin vielä pohjannut, mutta jonka hänen miehinen vaistonsa ilmaisi olevan hullulla kannalla täällä ylhäällä kasvismaalla; tämä täytyi saada toiseksi. Mutta siitä ei voinut koskaan valmistua tullut.

Oikeastaan hän piti rovasti Greeniä pahimpaan vikapäänä. Yhdestä asiasta hän oli ihan varma, — että rovasti Green se oli keksinyt hänellekin pakolliseksi soittaa pianoa, kuten pikku tytöt. Kukaan muu poika ei istunut siten takomassa. Tomas vihasi pitkäliepeistä, kyömyenäistä, tuuheakulmaista pappia, joka aina kävi siellä ja myhäili hänet nähdessään; hän vihasi tätä siinä määrin, että maaliin ammuskellessaan aina koetti piirustaa hänet ja osua häntä takkiin, nenään, silmään. Mutta osuipa hän pappia mihin hittoon tahansa, ei voinut tullut mitään muutosta; pianonsoitto jatkui, tytöt pysyivät, ja jos hän jonakin päivänä saikin poikia kasvismaalle, eivät he hyvässäkin lykyssä saaneet olla yksikseen. Eipä vainkaan, nuo kiusalliset tytöt laahautuivat kaikessa mukana. Ja sitten tuli kaikkia jälkijuttuja, — joko jostakin, mitä joku poika oli tehnyt tai sanonut ja mikä sai aikaan, että siitä pojasta oli suoriuduttu; se ei sinne enää koskaan tullut, — tai myöskin siitä, että Tomas itse oli tahtonut rehennellä toveriensa silmissä ja olla isoa miestä. Tästä hän sai jälkeensä löylytystä. Toisinaan he olivat osittaneet hänen rikkomuksensa pikku eriin, joten hän ensin sai selkäänsä yhdestä asiasta ja sitten toisesta.

Augusta oli aina rökittämisen puolella, hän iski hanakimmin, lainkaan muistamatta kirsikoita tai munia tai pikku palveluksia. Lukemattomat kerrat Tomas vannoutui erilleen koko ystävytydestä ja uskollisuudesta; mutta kun sitten Augusta ei siitä vähääkään välittänyt, vaan leiskui tuossa tuuheine palmikkoinensa, vantterilla jaloillaan ... niin, silloin hän suvaitsi alentua. Hänen piti antaa tytön ymmärtää, ettei hän tyttöä kenties pelkästään halveksinutkaan; oli kuitenkin mahdollista tytön saada armokin. Augusta ei ollut häntä näkevinänsäkään. Ja niin oli loppuna, ettei Tomasista ... näyttänyt kannattavan muistella sitä sen enempiä.

Merkillistä oli Augustassa, että hän tuli aina hallinneeksi, vaikk'ei siitä välittänytkään. Hän antoi muiden vallita viimeiseen asti; hänestä oli kerrassaan yhdentekevää, kuka vallitsi ja mitä toiset saivat päähänsä. Mutta joka kerta, kun takelsi, ohjasi *hän* asian ladulleen. Voi hyvänen aika, kuinka Tomas häntä ihaili ja kuinka usein hän sen tytölle lausui! Ja vihoitteli itseksensä, kun ei voinut tekeytyä välinpitämättömäksi. Augustan kanssapa hän viimein joutui kumppanuuteen pianonkin ääressä, — ja siitä lähtien tuli pianonsoitto hänelle kaikista aineista rakkaimmaksi.

Näiden ensimmäisten kiistavuosien jälkeen tuli toisia; hän saavutti nimittäin viimein sen verran etevämyyttä, että ilkesi tunnustaa tyttöoverinsa. Vieläpä hän alentui ottamaan vastaan apuakin heiltä, milloin toisia poikia oli ulkopuolella haastamassa häntä tappeluun; niin — kuka olisi osannut sitä

ajatella? — tulipa aika, jolloin hän uljaan sisukkaasti otteli urheitten ystävättäriensä puolesta, — etenkin milloin joku poika oli nimittänyt Augustaa "suutarintylykäksi", jopa "pylsyksi". Silloin hän olisi halusta "mennyt kuolemaan", eikä se ollut pöyhkeilyä, sillä yhdeksänvuotiaana hän oli vähällä runneltua vaivaiseksi, kun oli tuollaisesta syystä hyökännyt kymmenkunnan kiusanhengen kimppuun yhdellä kertaa, niistä oli vähintään kolme monta vuotta vanhempia kuin hän. Se oli hänen ylpein hetkensä, kun hän makasi verekset etikkakääreet ohimoilla ja Augustan piti päästä niitä vaihtamaan äidin sijasta. Nyt, kun hän oli *todellakin* tehnyt jotakin puhumisen arvoista, — eikä lupailut.

4

Viimeiset vuodet puutarhassa

Tähän aikaan Tomasin ulkonaisessa elämässä tapahtui suuria muutoksia.

Ensinnäkin hän sai kumppanin. Useita vuosia aikaisemmin oli kaupungissa kuollut muuan kappalainen Vangen, joka oli naimisissa erään haavemielisen tanskalaisen naisen kanssa; he olivat viettäneet kahdenkeskistä paimenelämää, kirjaimellisesti ilman huolta huomisesta. Ihmiset ovat sellaisissa tapauksissa varsin ystävällisiä; leski sai sen verran, että saattoi ensimmäiset vuodet elättää lapsensa ja itsensä. Seuraavina vuosina sitä ei tarvittu; hän nimittäin kuoli. Rovasti Greenin välityksellä poika Karl tuli rouva Rendalenin luo "koetteelle"; hän oli silloin yksitoistavuotias, kaksi vuotta vanhempi Tomasia.

Karl Vangen oli pitkä, solakka, tummaverinen, isopäinen; etenkin vei otsa tilaa. Silmäkuopat olivat laajat, harmaansiniset silmät lempeät, suu iso ja miellyttävä varsinkin taipuessaan myhäilyyn. Hän oli hiljainen ja hyvin siivo, uudessa paikassaan arka. Illalla mennessään sisälle Tomasin kanssa, jolla nyt oli huoneensa kylpyhuoneen toisella puolella, hän polvistui sen uuden sängyn eteen, joka oli sinne häntä varten asetettu, ja siinä hän pää käsiensä varassa rukoili kauan ja hiljaa. Jälleen noustessaan hän hymyili kynelet silmissään toverille, mutta ei puhunut. Tomas kuuli hänen sitten kiihkeästi nyyhkyttävän peitteen alla; sitä kesti kauan. Tomasinkin täytyi lopulta itkeä, mutta hän varoi antamasta toisen sitä kuulla.

Kaikki olivat sydämellisen leppeitä tulokkaalle, mutta kukaan ei niin suuresti kuin Tomas. Jos hän olisi voinut lankana punoutua hänen ympärilleen, olisi hän sen tehnyt. Karl kävi lyseota, jossa hänellä oli vapaapaikka, joten he olivat erillään melkein kaiken päivää; he eivät siis lukeneet läksyjänsäkään yhdessä hänen ollessaan kotona. Eikä Karl suonutkaan itselleen paljoa lomaa, sillä hän oli hidas oppimaan, mutta kuitenkin etevin luokallaan ja tahtoi siinä asemassa pysyäkin. Tomas ei niin ollen voinut koskaan päästä häneen käsiksi niin usein kuin tahtoi, — ei päässyt koskaan olemaan häntä kohtaan niin hyvä kuin olisi toivonut. Ja sitten vihdoinkin tullessaan Karl oli väsyksissä; hän ei päässyt oikein vauhtiin. Hän ei kenties myöskään pitänyt kylliksi arvossa, mitä toinen oli hänelle varannut; hän ei käsittänyt, kuinka hartaasti Tomas oli häntä odottanut, kuinka paljon Tomas iloitsi hänestä. Hän oli ensimmäinen kumppani, mikä Tomasilla oli ollut; mutta Karlilla oli useita.

Karl oli ylipäänsä liian vitkallinen ja lauhkea, aina peloissaan vaatteistansa, tarkoin tottelevainen, milloin oli sanottu jotakin; tässä ja muissa suhteissa Tomasin vastakohta. Lopulta Tomas havaitsi, että Karl oli pohjaltaan tyttö, — yksi tyttö lisää talossa, mutta ei läheskään niin hauska kuin nuo toiset. Pian hän alkoi nimittää kumppaniaan Karolineksi; hän pititteli, kun Karl oli viluissaan tai arasteli tehdä jotakin, ja kun Karl suopeasti hymyili, sen sijaan että olisi suuttunut, teki Tomas oman suunsa leveäksi kuten hänenkin oli, venyttämällä sitä molemmin etusormin. Ja kun se oli niin perin metkaa, olivat heti tytötkin siinä mukana. He kehuivat Tomasia hänen ritarillisuudestaan heitä kohtaan; hän oli itsekin tästä ominaisuudestaan ylpeä. Mutta yhdessä hän ja he saattoivat olla kerrassaan epäritarillisia Karlille, aivan sitä huomaamattaan. Kuten esimerkiksi silloin, kun Tomas oli keksinyt, että he joka kerta Karlin näyttäytyessä ryntäisivät yksitellen häneen käsiksi ja harjaisivat kaikki hänen vaatteitansa käsillään, koska hän oli niin arka vaatteistaan; hänellähän oli ollut niin vähän. Häntä harjattiin ja harjattiin, kunnes hän itki. Ja silloin hän oli heti "ruikutusrukoilija" ja "itkupirri". Asia tuli kahta hullummaksi, kun ilmeni, että Karl, joka oli sekä vanhempi että paljon isompi kuin Tomas, kuitenkin oli heikompi. Silloinhan Tomasin piti näyttää kuntoaan, ja tämä sukesi pahoinpitelyksi.

Karlille ei pohjaltaan ollutkaan kovin vastenmielistä olla marttyyrina; hänestä se oli jotakin suurta. Mutta tämän saivat nuo toiset piankin selville; sitä he eivät voineet millään muotoa sietää! Siitä hetkestä alkaen hän joutui yhäkin ahtaammalle.

Mutta miten Augusta suhtautui näihin asioihin? Augusta oli Karlia kohtaan hyvä, ja mitä häijympiä toiset olivat, sitä ystävällisemmäksi hän kävi. Mutta hän ei sekaantunut muiden puuhiin; yleensäkin hän oli viime aikoina yhä tiukemmin vetäytynyt erilleen kaikesta rajusta. Joka kerta, kun Karl turvautui

häneen, hän pääsi kuitenkin rauhaan; siksi tapahtuikin niin yhä useammin, lopulta alituisen. Hän ei uskaltanut tulla puutarhaan ilman Augustaa.

Tomas oli liian ylpeä ilmaisemaan mitään huomanneensa, mutta hän antoi Karlin maksaa. Varsinkin hän vannoi kosta kerran, kun hän oli valittanut pianotunnilla asiasta ja Augusta oli vastannut, että niin saisi olla, kunnes Tomasista tulisi niin kelpo poika kuin Karl oli, sillä siitä puuttui paljon. Lauantaiehtoopäivisin oli Karl aina hautuumaalla asettamassa tuoreita kukkia vanhempiansa haudalle. Kun hän sitten seuraavana lauantaina asteli vasu käsivarrellaan, järjestäytyi Tomas puistokujassa hänen tielleen; siellä hän pyysi Karlia lupaamaan, ettei tämä enää puhuttelisi Augustaa. Mutta muuten niin säyseä Karl ei tahtonut sitä luvata, ja kun Tomas häntä siitä löi, ei hän senkään uhalla tahtonut. Tomas löi ja löi häntä; niin, hän sai lyödä häntä minkä jaksoi, mutta Augustaa puhuttelemasta ei hän luopuisi. Suunniltaan vimmastuneena Tomas potkaisi häntä vaaralliseen kohtaan; toinen kiljaisi vihlovasti ja vaipui maahan.

Tomasin täytyi itse toimittaa hänet kotiin kannetuksi, itse juosta noutamaan lääkäriä, ja hänen tuskan ja vauhdin hiki otsallaan vilistäessään sen paikan ohi, missä Karl oli silmät häneen luotuina lysähtänyt maahan, muuttui Karlin kuva; avuton, hiljainen poika, joka polvistui makuusijansa eteen rukoilemaan ensimmäisenä iltana uudessa paikassaan, vietti ylösnousemustansa hänen sielussaan. Tomas kiiruhti takaisin kotiin ennen lääkäriä; hänen täytyi kiireesti, kenenkään sitä näkemättä, polvistua siihen, mihin Karl oli vaipunut, ja siellä itkeä ja rukoilla.

Samana iltana hänen äitinsä, Andreas Berg ja hän istuivat kolmisin arkihuoneessa. Andreas Berg oli rouva Rendalenin pyynnöstä tullut kertomaan Tomasille hänen isänsä, John Kurtin, lapsuudesta, kertomaan siitä ilman mitään salailua ja äidin läsnäollessa. Berg oli vakava mies, ja ankarakin. Häntä oli useastikin suututtanut Tomasin käyttäytyminen Karlia kohtaan, ja nyt hän kertoili eri kohtia John Kurtin poikuusajoilta, kertoili tuomitsematta ainoallakaan sanalla, mutta tapaus seurasi toistansa raskaampana; tämä oli Bergin tyyliä. Äiti ei katsonut tarpeelliseksi lisätä puolestaan sanaakaan.

Hän kuuli Tomasin sitten illalla kuiskivan ja nyhkyttävän Karlin sängyn ääressä; hän näki poikansa seuraavana päivänä puhelevan ulkona käytävässä Augustan kanssa. Pari kertaa hän oli päivän kuluessa kietaissut käsivartensa äidin vyötäisille ja itkenyt, mutta ollut vaii.

Tätä mielenkuohua kesti kauan. Sill'aikaa päätettiin, että Karlin "koetus aika" oli nyt lopussa; hän siirtyi pojaksi perheeseen. Lääkäri oli selittänyt, että hän saisi eliniäkseen haittaa siitä potkaisusta, jonka hänelle oli mustasukkaisuus ja vallanhimo suvainnut antaa, — ja tämä oli tuottanut ratkaisun.

* * * * *

Vähän jälkeinpäin tapahtui toinen suuri mullistus. Ne tytöt, jotka olivat Tomasin keralla nauttineet rouva Rendalenin opetusta alusta asti, olivat päässeet niin paljon edelle — eivät ainoastaan samanikäisistä tyttökoululaisista, vaan myöskin lyseolaisista, etenkin kielissä, että monet tahtoivat, häntä laajentamaan luokkansa kouluksi ja ottamaan koko kaupungin tyttökoulun kartanoon. Tämä toivomus oli lopulta tullut yksimieliseksi ja kehittyi painostukseksi.

Rovasti Green oli kaikista innokkain. Mihin kauniimpaan rouva Rendalen saattoi käyttää tietoansa ja hallintokykyänsä? Koko hänen kehityksensä, koko elämäkokemuksensa kohdistui tähän päämäärään.

Saattaisiko uskoa, että Kurtien talo kajahtelisi turvallisesta lastennaurusta, että *siellä* tulevat naissukupolvet oppisivat työskentelyä itsenäiseen asemaan pääsemiseksi — sekä avioliitossa että sen ulkopuolella!

Siten esitettyä asia sai vertauskuvallista merkitystä. Ani harvat meistä huomaavat, että jotkin selitykset ja ennusmerkit, erinäiset aavistukset, satunnaiset muistot painavat päätöksissämme paljon enemmän kuin suoranaiset todistelut. Tomasine Rendalen ei ollut poikkeuksena.

Hän oli sentään kyllin käytännöllinen kysyäkseen itseltään, kelpasiko hän tosiaankin kaikkeen siihen, mitä rovasti koulutyöhön sisällytti. Häntä aavistutti, että vanhus kaikkien uudistusmiesten tavoin oli herkkätoiveinen, että hän vaati kolmen sukupolven työtä yhdeltä ja odotti yksilöltä tuhansien ihmisten tuloksia. Tomasine oli myöskin kyllin ymmärtäväinen epäilläkseen, tokko tavallista hiukan perusteellisempi kielten opetus, hiukan paremmin kerrottu historia ja muu sellainen voisi sanottavasti kohentaa siveellisyyttä ja itsenäisyyttä.

Mutta vertauskuva oli voimallisempi kuin nämä järkisyyt. Näyttihän siltä, kuin tässä olisi ollut määrätty asia annettuna määrätyn henkilön ajettavaksi. Hänhän oli nyt täällä Kurtien perijättärenä, suureen koulutyöhön varustettuna; se oli totta. Käydä tasoittamaan huonoa esimerkkiä ja antamaan hyvää ... siihenhän hänellä kaiketikin oli jonkinlaista tottumusta.

Joka tapauksessa tämä antoi hänelle voimia. Kerran päätettyään hän tarttui työhön niin että tuntui, ja

sai muut tekemään samaten.

Hän otti maatilaan uuden kiinnityksen ja korjautti talon ylhäältä alas asti.

Kaikkia ikkunoita isonnettiin. Ne alakerran huoneet, jotka isoista portaista tultaessa olivat oikealla kädellä, jäivät entiselleen, mutta vasemmalla ja sivurakennuksessa sekä kauttaaltaan yläkerrassa tehtiin melkein kaikkiin huoneisiin se muutos, että väliovet muurattiin kiinni, joten niihin pääsi ainoastaan pitkästä sisäkäytävästä.

Vasemmalla sijaitseva iso ritarisali muodostettiin voimistelusaliksi ja kokoushuoneeksi; siellä myöskin pidettiin aamurukoukset. Käytävästä yläkertaan johtavat kaksiosaiset portaat suljettiin ulkokäytävästä väliseinällä ja siihen kumpaisellekin sivulle sovitetulla kahdella ovella. Rouva Rendalen pidätti sillä tavoin itseään varten ulkokäytävän; talon kuuluisat paasiportaat veivät vain hänen asuntoonsa ja suurissa juhlatilaisuuksissa ritarisaliin. Oppilaat saivat oman pääsytiensä pihan puolelta siten, että ison, tyhjän, hyödyttömän tornin alaosasta järjestettiin eteinen. Ulkoa rakennus vapautettiin kalkkikerroksestaan; punainen muurikiven väri verestettiin, ja talo näytti uudelta.

Suuri toivioretki tuonne ylös, kun kaikki oli valmista; suuria toiveita uudesta opinahjosta.

Tomasine joutui melkoiseen velkaan; se koulu, jonka hän otti haltuunsa, täytyi hänen myöskin lunastaa, ja hyvin kalliista hinnasta. Mutta oppilastulva oli heti alusta asti ennen kuulumaton. Pikku tyttöjä ilmoitettiin maalta, vieläpä lähikaupungeistakin. Heidät sijoitettiin hänen osoitustensa mukaan täysihoittoon; itse ei hän ensi alussa tahtonut ottaa ketään asumaan taloon, hänen piti rauhassa järjestää koulu.

Toisinaan hänestä tuntui, ettei hän koskaan saavuttaisi tätä yksinkertaista päämäärää, järjestettyä koulua. Se takelsi ensinnäkin opettajistoon; hänen vaatimuksiaan ei kyetty täyttämään. Hän kokeili ja erotteli; kaikkea sitä pulaa ja säännöttömyyttä, kaikkea sitä liikarazitusta, mitä sellaisista oloista johtuu, hän kärsi parempien aikojen odotuksessa. Jokapäiväinen aherrus, loppumaton rauhattomuus, huolia tuottava rahanhankinta ahdisti häntä päivästä päivään; hän muisteli alkuperäistä päämääräänsä, suurta vertauskuvaa, naurettavana haaveena.

Yksi hänestä näytti varmalta: hän menetti täten poikansa. Ei hänen rakkauttaan eikä ylimalkaan hänen kuuliaisuuttansaakaan, ei myöskään kokonaan hänen opetustaan, vaan hänen luonteensa ohjauksen, hänen likeisyytensä, hänestä iloitsemisen.

Pojan leikkeihin, hänen suunnitelmiinsa, ilmaisumuotoihinsa solui jotakin kiihkeää, mielikuvituksellista, haaveksivaa, minkä äiti näki yltyvän ja mikä oli hänelle syvästi vastenmielistä. Oikaistessaan poikaa hän näki tämän silmien hermostuneessa hätäisyydessä hämäävä kääntymättömyyttä; hän tunsu pojan häntä ylimielisesti arvostelevan. Karlin kanssa seurusteleminen pikemminkin tuki vikaa; Karl oli itsekin haaveksija. Senvuoksi äiti pyysi, että Augusta taltuttaisi pojan kiihkeyttä, koettaisi pidätellä häntä arkisessa todellisuudessa. Mutta Augusta ei koskaan antautunut keskusteluun siitä. Rouva Rendalen näki siten näiden taipumusten kehittyvän. Se tärveli hänen ilonsa koulusta, kun tämä vihdoinkin ainakin ulkonaisesti alkoi sujua. Kaiken kaikkiaan: hän kyseli itseltään, mitä oli tällä ahdistuksen täyttämällä elämällä muuta voittanut kuin lisääntyntä velkaa ja suuresti karttunutta huolta. Nyt hän oli kuitenkin sidottu; jokainen päivä anasti hänet ja luovutti seuraavalle; jos hän hetken lepäsi, uhkasi kaikki kukistua hänen päällensä.

Tästä äidin paljosta huolesta ei Tomasilla ollut hämääntäkään aavistusta; hän eli samaan aikaan onnellista voimakkaan kehityksen elämää. Karlin suuremmat tiedot auttoivat häntä; he haaveksivat ja rakastivat yhdessä, he keksivät kaikkea mahdollista ollakseen "neideille" hyödyksi ja iloksi, he ja heidän toverinsa, sillä vähitellen oli useampia vedetty piiriin, ja kaikessa heidän keksimässään oli enemmän kaunista, enemmän vaihtelua sitten, kun poikia ja tyttöjä oli alituisen yhdessä.

Tomas voimistui, mutta ei näyttänyt tulevan pitkäksi, vaikka molemmat vanhemmat olivat kookkaita. Hän oli erinomaisen sopea ja asteli ryhdikkäästi ja joustavasti ulospäin kääntyneillä jaloillaan, jotka olivat niin pienet, että hän saattoi käyttää tyttöjen kenkiä. Hän oli melkein yhtä kapeakin vyötäisiltään kuin he, mutta harteava. Kahdentoista vuoden vanhana hän sai pojista ensimmäisen palkinnon eräässä voimistelunäytännössä, jollaiset nyt olivat päässeet vauhtiin sielläkin päin maata.

Hänen päänsä oli voimakasmuotoinen, erittäinkin yläosastaan; poskiluut olivat ulkonevat, nenä oli jo nyt kohonnut paljon korkeammalle kuin äidin, mikä antoi hänelle paljon hauskuuden aihetta; äiti kuitenkin aina vastasi, että alaosaan pojan nenä oli vähintään yhtä leveä kuin hänenkin. Hänellä oli ohuet, hienomuotoiset huulet. Silmät eivät olleet isot ja näyttivät vielä pienemmiltä siksi, että hän rypisteli otsaansa ja tirkisteli; ne olivat harmaat, ilmeeltään levottomat ja kuitenkin terävät. Otsa oli valkea ja samanlainen kuin isän, mutta kasvojen, kaulan ja käsien hipiä niin läpeensä kesakkoinen, että se paistoi punaisena kuin tukkakin; tämä törrötti pystyssä ja oli enimmäkseen töyhtöinä. Kaunis hän ei

ollut. Kun hänen vierellään näkyi pitkän, tummaverisen Karlin jyhkeä otsa, isot silmäkuopat, leveä, tasainen suu, lempeä muoto ja hiljainen olemus, näytti hän kuin räpyttelevältä ja herätti kenties äidissään enemmän levottomuutta, kuin olisi aiheutta ollut. Nyt hänestä oli tullut Karlin täysin uskollinen ystävä; hän ihan rakasti tätä, — kuten hän yleensäkin joko rakasti tahi inhosi, vähempi ei riittänyt.

Hän oli neljännellätoista vuodeltaan, kun hänen piti saada syksyllä lähteä enonsa, merikapteenin, matkassa Hampuriin, sieltä Englantiin ja takaisin. Retki oli sovittu jo kevätkesästä, mutta lykätty. Tomas, joka lueskeli yksityisesti, saattoi tehdä sen milloin tahansa, ja miehevintä oli tehdä se syysmyrskyjen aikana. Hänen varustuksensa olivat valmiit; he odottivat purjetuulta.

Eräänä lauantaiehtoopäivänä Augusta ja hän istuivat ylhäällä omenapuussa, hän oksallaan oikealla ja Augusta vasemmalla. Heidän piti karistella puuta, palttinapussit riippuivat tyhjinä heidän vyötäisillään. Augusta oli tarttunut kädellään päänsä kohdalla olevaan oksaan ja nojasi päätänsä käsivarteen, kuunnellen Tomasia. He olivat nähneet lääkärin, tohtori Knut Holmsenin, menevän rouva Rendalenin luokse, ja tämä ihmeellinen uusi tohtori oli niitä, joita Tomas "rakasti". Hän oli äskettäin tohtorin kanssa lukenut Mommsenin esitystä Gracchuksista hänen Rooman historiastaan, ja sitä hän nyt selosti; sellaista ei Gracchuksista heidän omassa historiankirjassaan mainittu. Gracchukset olivat nyt hänen ihanteensa! Mutta kesken innostunutta kuvailua hänen mieleensä juolahti, että kun hän tahtoi olla molempina Gracchuksina, piti Augustan olla Gracchuksien äitinä; mitään suurempaa ei ollut naiselle olemassa kuin olla samalla kertaa Scipion tytär ja Gracchuksien äiti. Mutta siihen ei Augustalla ollut mitään halua; hän ei voinut pitää siitä, että Gracchuksien äiti eli sen jälkeen, kun pojat olivat saaneet surmansa. Augusta oli alituisen niin peloissaan kuolemasta; kuolemassa oli jotakin kamalaa. Hän istui siinä nojaten päätään käsivarteensa ja sanoi tuon hiljaisesti kuin itsekseen. Hän näytti kovin viehkeältä. Vai oliko hän väsyksissä? kysyi Tomas.

Ei, hän ei ollut väsyksissä, mutta hän kaipasi levollista oloa.

Niin, saattoivathan he vielä jonkin aikaa istua.

Augusta muutti asentoaan, ja he puhelivat edelleen.

Kun Gracchuksien äiti tapasi pojat taivaassa —

Mutta tulivatko Gracchukset ja hän taivaaseen? Eiväthän he uskoneet Jeesukseen?

Moninaisten tuumailujen perästä lapset pääsivät yksimielisyyteen siitä, että *nyt* he otaksuttavasti olivat saaneet opastusta Jeesuksesta ja siis joutuneet taivaaseen. Mutta mitä sitten edelleen? Mitä he hommasivat siellä? Augustaa pöyristytti; äänettömyys oli niin pelottava. Hän kätki kasvonsa, ja niiden taas näyttäytyessä hän oli itkenyt. Tomas istui kauan häntä katsellen.

"Kuulehan, Augusta", hän sanoi, "kumpainkaan meistä kahdesta ei kuole, ennenkuin tulemme hirveän vanhoiksi, eikö niin? Niin vanhoiksi, ettemme enää jaksa kävellä? Silloinhan se jo on kuitenkin yhdentekevää, eikö niin?"

Augusta hymyili. "Silloin kerran kun annoit minulle ikikukat sinä pyysit, että muistaisin sinua kuoltuasi, niin pyysit."

"Niin, minä olin niin hirmuisen onneton sinä päivänä. Ja lisäksi olin saanut sen kuvan, joka esitti kuningas Edvardin poikia. [Edvard IV:n molemmat pojat — vanhempi kolmentoista ikäinen — saivat julman lopun. *Suom.*] — Kuulehan."

"No?"

"Nyt merellä syysmyrskyissä ... syysmyrskyt voivat olla varsin vaarallisia, näes ... silloin annan köyttää itseni kiinni, ja sitten kirjoitan sinulle tarkalleen, mitä ajattelen. Ja sittenhän sinäkin kirjoitit, mitä ajattelet sitä lukiessasi?"

"Siitä tulee kamalaa!" nauroi Augusta; hän oli vanhempi.

Tomas tuli hämilleen, joten syntyi äänettömyys. Mutta sen aikana Tomas katseli hänen täyteläisyyttään ja hyväntuulisuuttaan, tuuheita palmikkojansa ja pitkiä silmäripsiään — Augusta istui silmät alas luotuina. Niin, hänpä oli nyt kasvanut, Augusta; olihan hänellä nyt oikea povikin, ja tuollaiset ranteet ja omituisen lujat kädet... Tomas istui katsellen, kunnes sanoi: "Mutta Augusta".

"No?"

"Karl kirjoittaa minulle jok'ainoa päivä; äiti on luvannut hänelle rahaa siihen. Etkö siis sinä voi lisätä puolestasi joitakin rivejä — mitä?"

"Joka päivä, Tomas? Sepä on usein se."

"Mutta etkö kuitenkin —?"

"Minä en suinkaan koe mitään merkittävää joka päivä, minä. Kuule, Tomas, työlääksihän se vain käypi?" Hän katsoi Tomasiin vilpittömästi.

"Mutta", intti toinen, "kaikki, jotka pitävät toisistaan, tekevät niin". — Hän oli tulipunainen ja kääntyi pois; Augusta varmaankin nauraisi.

Mutta Augusta ei nauranut. Tovin kuluttua Tomas kuuli hänen sanovan (sillä hän ei ollut kääntynyt takaisin): "Niinpä niin, pitänee hän se sitten tehdä." Augusta ryhtyi poimimaan omenoita.

Samaan aikaan Tomasin äiti seisoj arkihuoneen ikkunan ääressä lääkärin edessä. Hän katseli vuoroin lääkäriä ja vuoroin ulkona omenapuussa istuvia lapsia. Tohtori oli juuri kertonut, että Lars Tobiassen oli tullut päähulluksi ja että hänen poikansa oli säikähtänyt ja niin ikään joutunut järjiltään; hän oli jo kauan ollutkin menettämäisillään ymmärryksensä. "Kurtien perintöä", sanoivat ihmiset vuorella; siellä oli ollut montakin hullua Kurtia, miehiä ja naisia. Siihen oli sitten rouva Rendalen vastannut, että hän tiesi sen ja oli ollut peloissaan sekä Tomasin syntymän edellä että jonkin aikaa jälkeenpäinkin; mutta nyt hän tunsu itsensä turvalliseksi, — "vaikka", hän lisäsi, "Tomasissa on jotakin suhteettoman liioiteltua, haaveellista".

Hän katsoi kysyvästi tohtoriin, joka vastasi: "Niin, hänen hermonsä ovat tärviöllä."

Tohtori Knut Holmsen oli noita ennakolta vanhoiksipojiksi määrättyjä, jotka tosin joskus huolettomuudessaan voivat ajautua avioliittoon, mutta eivät viitsi ajatella yhdessä tai tuntea yhdessä kenenkään muun ihmisen kanssa, vaan ovat kaikkialla kuin itseksen. Nyt tulla tupsahti häneltä vastaus, joka syntyi itsestään. Mutta äitiä se säikähdytti kamalasti.

"Voisiko Tomas tulla hulluksi?" hän kysyi.

Tätä ei tohtori ollut tarkoittanut; hän vastasikin vain: "Ei hän, mutta hänen lapsensa."

Rouva Rendalen kavahti pystyyn, tuijotti häneen kalmankalpeana ja hänestä ulos puutarhaan. "Tiedättekö, mitä sanotte?" hän kysyi.

Holmsen punehtui, sillä tämä järeä ihminen oli oikeastaan hyvin häveliäs. Ja suoriutuakseen pälkäästä hän alkoi puhua juuri lukemastaan kirjasta, joka olisi oikeastaan pitänyt kaikkien lukea; se oli Prosper Lucasin *Perinnöllisyys*.

Omenapuussa istuvat nuoret näkivät heti jälkeenpäin tohtori Knut Holmsenin ja rouva Rendalenin yhdessä kävelevän kaupungille ja jälkimmäisen sittemmin palaavan kaksi isoa kirjaa kainalossaan.

Seuraavan päivän iltana Tomas läksi matkalleen ja viipyi poissa kaksi kuukautta. Hän oli molemmissa satamissa, joihin he poikkesivat, saanut uskollisen Karlin joka päivä hänen lähdestään asti kyhäämiä kirjeitä, edelleen muutamia sydämellisiä kirjeitä äidiltään, mutta ei riviäkään Augustalta. Tämä oli sairaana, hänen teki kipeätä sydämestä; laajentunut sydän, kirjoitti äiti. Nyt Tomas muisti, että Augusta oli viime aikoina etsinyt rauhaa; hän tunsu kipua. Mutta Augustan lainen sankari ei tietysti voisi nujertua; hän kyllä tulisi taas terveeksi!

Laiva tuli myöhään eräänä iltana satamaan. Kartanossa ei kenelläkään ollut siitä aavistusta, ennenkuin Tomas arkihuoneessa hyppäsi äitinsä kaulaan; tämä istui siellä ihan yksinään tilejensä järjestellen.

Hän huusi "Tomas!" kuin olisi todellakin säikähtänyt, ja se sai pojan vain vielä hullummaksi ilosta; hän painautui kaikkiin voimin äitinsä tukevaa vartaloa vasten, — mutta silloin ... hän huomasi tämän itkevän. Hän hellitti ihmeissään, katseli äitiä, ja tämä heittäysi pöydän yli katkerasti nyyhkyttäen. Augusta oli kaksi päivää aikaisemmin kuollut.

Seuraavana aamupäivänä hän meni äitinsä kanssa kauhuissaan ja itkettyneenä tuonne alas kukkasia viemään. Rouva Rendalen valitsi sivuportin, hän tahtoi tulla sisälle takatietä. Silloin Nils Hansen näki hänet työpajastaan ja tuli heti ulos; Tomas oli jäänyt hiukan taemmaksi. Häntä niin järkytti käyskennellä vanhoja tuttuja teitä, ettei hän voinut heti tulla perässä. Mutta hänen tullessaan sisälle ja Nils Hansenin saadessa nähdä hänetkin, Augustan leikkitoverin ja parhaan ystävän, mies puhkesi rajuun itkuun ja poistui.

Samoin kävi rouva Hansenin. Hän oli tuvassa järjestelemässä vainajan ympärillä; hänen nuorin, kaksivuotias tyttönsä istui hänen luonansa lattialla, kun rouva Rendalen avasi oven ja astui sisälle. Laura tuli häntä vastaan ja kiitti siitä, että hän tänäänkin poikkesi katsomaan. Laura näytti hillityltä,

mutta heti, kun lohdu-ton Tomas pistäytyi esille kukkinensa, lysähti toinen tuolille ja itki ääneen. Lapsikin alkoi itkeä. Tätä ei Tomas voinut kestää; hän laski kukkaset kädestään, tietämättä mihin, ja karkasi takaisin kotiin. Hän oli nähnyt nuo tuuheat palmikot, jotka olivat suorina valkoisella hurstillalla, nukkuvat kasvat ja ristiin lasketuissa käsissä nuo ikikukat; hän tuns ne heti nauhasta.

Kuinka raskaalta taakalta tuntuikaan tähän aikaan rouva Rendalenista koulu, sillä tuo haavoittunut pikku sydän ikävöitsi alinomaan äidin turviin. Hän oli peräti ahdistuneella mielellä poikansa taipumuksesta haaveksimiseen, sen saamasta uudesta aiheesta, eikä osannut ajatella, millä voisi sitä ehkäistä ottamatta häneltä hänen ainoata lohtuaan. Mutta hämmästyipä hän vähitellen nähdessään, että Augustan kuolema vaikutti ihan päinvastoin.

Augusta oli pelännyt kuolemaa, kenties vielä enemmän kuolemattomuutta; tästä piti Tomas horjumattoman lujasti kiinni, joten hän ei ajatellutkaan etsiä ystävätärtänsä sieltä, — se olisi ollut kuin hänen kiusaamistaansa. Useimpia lapsia hirvittää iankaikkisuuden ajattelemine. Varsinkin Karl hautoi nyt tätä aihetta, mutta hänen täytyi olla vaiti. Tomas ei sitä sietänyt. Oli vastoin Augustan tahtoa, että koetettaisiin löytää hänet iankaikkisuudesta; siitä Tomas oli varma.

Karl taipui; eihän hänen ystävänsä epäillyt itse kuolemattomuutta, joten hän saattoi mukautua tämän tahtoon.

Eikö siis Tomas ollenkaan koettanut loih-tia Augustaa esille? Kyllä, istuessaan pianoa kosketellen hän varmasti seurusteli Augustan kanssa; he olivat istuskelleet sen edessä vieretysten. Menneisyyttä hän siis ajatteli. Äiti kummastui eräänä päivänä, kun poika oli antanut hiukan kiivaan vastauksen, mutta palasi heti jälkeinpäin sisälle ja heittäysi hänen kaulaansa. Hän oli niin tottunut poikansa kiivauteen, ettei sitä useasti pannut merkillekään, milloin tämä vain ei ollut epäkohtelias. Hän katseli nyt poikaansa: "Mitä on tapahtunut?" Silloin tämä punastui ja painautui hänen korvansa lähelle, kuten hänen tapansa oli silloin, kun äiti ei saanut katsoa häneen hänen puhuessaan. "Niin, kerran, kun olin vastannut sinulle kiivaasti, Augusta tuli perässäni ulos portaille ja sanoi: 'Tomas, sinä et saa koskaan sillä tavalla vastata äidillesi.' En silloin sen enempää välittänyt siitä, mutta nyt — nyt muistin sen, kun tulit ulos portaille."

Tähän aikaan he innokkaasti lukivat yhdessä esimerkkejä Lucasin kirjasta. Nämä monestikin ihmeelliset todisteet taipumusten ja ominaisuuksien periytymisestä, jotka saattoivat puhjeta esille useiden sukupolvien pysähdyksen jälkeen, vaikuttivat Tomasiin syvästi; hän sai mietittäväkseen koko joukon kysymyksiä, joista selvää saadakseen poikkeili tohtorin puheille.

Vähitellen hän antausi entisiin hommiinsa, mutta hän oli hiljaisempi.

5

Puhe

Neljätoista vuotta tämän jälkeen nähtiin eräänä keväisenä ehtoopäivänä toukokuun alussa suuri vaellus pitkin puistokujaa "Kartanoon". Kandidaatti Tomas Rendalenin piti esitelmällä vihkiä pihalle rakennettu iso, uusi voimistelurakennus. Tässä tilaisuudessa hän tahtoi selitellä, minkä suunnitelman mukaan hän johtaisi koulua, jonka hän elokuusta alkaen ottaisi haltuunsa.

Tiedettiin, että tämä oli ollut hänen päämääränsä, jo ennenkuin hän oli matkustanut Kristianiaan ylioppilastutkintoa suorittamaan, — ettei hänellä ollut kangastanut mitään muuta elämäntyötä opiskellessaan ja sittemmin tutkintojensa jälkeen ottaessaan osaa opetukseen useissa poika- ja tyttökouluissa ja nyt usean vuoden aikana tutustuessaan kumpaisiinkin Saksassa, Sveitsissä, Ranskassa, Englannissa ja lopuksi Amerikassa. Viimeksimainitussa maassa hän oli parhaiten löytänyt, mitä etsi, kerrottiin. Itse hän oli lausunut, että hänen elämänkehityksensä oli siinä puheessa, jonka hän tänään aikoi pitää, ja sitä pidettiin kummallisena; oltiin utelaita.

Niinä neljänä, viitenä kuukautena, jotka hän nyt oli ollut kotona, hän oli rakennuttanut voimisteluhuoneiston, sillä entisen, ritarisalin, hän oli muodostanut joksikin, missä voitiin tehdä kemiallisia ja fysikaalisia kokeita, — ei oikein tiedetty, millaiseksi; mutta kaipahan se aikanaan saataisiin nähdä. Ja tornista oli tullut pikku tähtitorni. Loputtomasti oli hänen laatikoistaansa purettu ja tuotu jotakin, mitä hän sanoi "havaintovälineiksi": lapsille oli esitetty mitä ihmeellisimpiä näytteitä.

Kaikki tämä ja hänen laajat matkansa olivat maksaneet paljon. Millä keinoin oli rahoja hankittu? Rouva Rendalen oli kerran saanut selville, että metsät oli myyty kartanosta erikseen, osaksi ennen, osaksi sen jälkeen, kun oli myyty talot, joihin ne kuuluivat. Toiset näistä metsistä oli aikoinaan myyty vain täydellisesti hakattaviksi; maa oli siis edelleenkin kartanon. Mutta kun ne olivat kauan olleet

käyttämättöminä, oli tämä unohdettu, ja ympäristön talot olivat osittain ottaneet metsät. Muutamia oikeusjuttuja tästä asiasta rouva Rendalen hävisi, toisia voitti, ja kelpo norjalaisilla tukkipuilla Tomas ja Karl olivat opiskelleet, Tomas luonnontieteitä ja Karl jumaluusoppia, ja kumpainenkin matkustanut ulkomaille. Karl oli vuoden kuluttua palannut kotiin, mutta Tomas pitkittänyt matkojaan.

Näinä kuukausina nyt kotona ollessaan hän oli luennoinut ylimpien luokkien tytöille, etenkin luonnontieteiden alalta, m.m. selitellyt heille kaikkein uusimpia havaintoja aivojen toiminnasta, näytellen heille isoja piirustuksia! Kun lapset taas kertoivat aikaihmisille, millä tavoin havainnot oli tehty, teki näidenkin mieli kuunnella, joten ei ollut harvinaista, että vanhempia sisaria ja äitejä, jopa isiäkin, istui sulloutuneina tyttösiensä sekaan kuuntelemassa häntä "Kartanon" luokkahuoneissa.

Siten voi käsittää, miksi ihmistulva nyt oli niin runsas.

Tomas oli ruma, punatukkainen, kesakkoinen nuori mies, jolla oli jokseenkin leveä nenä, harmaat siristelevät silmät ilman kulmakarvoja, ainakaan näkyviä, ja kapeahuulinen suu kuten isällään. Ja kuitenkin sanottiin koko tyttökoulun olevan hurmaantuneen häneen! Tahdottiin nähdä ja kuulla, mitä tämä oli; siksi oli kolme naista jokaista herrasmiestä kohti siinä liudassa, joka kuhisi ylös rinnettä.

Suurilta portailta rakennuksen edustalta oli tehty tie oikealle julkipuolen ja edelleen sivurakennuksen ympäri pihan takalistolle, yleinen koulutie. Sillä puolella oli uusi voimisteluhuoneistokin. Mutta sen pääoven eteen, ylös portaille, oli asetettu vartija, ja ulkopuolella ylt'ympäriä tunkeili joukko ihmisiä pannen osaksi kovaäänisestikin vastalauseensa tästä kohtelusta. Andreas Berg oli saanut toimekseen pitää silmällä, että ainoastaan "lasten vanhempia" pääsi sisälle. Kutsu oli nimenomaan kohdistunut heihin, mutta tätä ei ollut huomattu tai ymmärretty, tai oli tahdottu kuitenkin yrittää ja noustiin nyt kapinaan. Tietysti nämä olivat enimmäkseen nuorta väkeä.

Suurta hilpeyttä syntyi joka kerta, kun joku vanhempi, joka ei ollut virallisesti tunnustettu isäksi tai äidiksi, torjuttiin takaisin. Anton Dösen — jota nimitettiin myöskin "ranskalaiseksi Döseniksi", sillä hän oli asustanut useita vuosia Ranskassa ja kävi nyt kauppa ranskalaisilla korutavaroilla melkein suoraan vastapäätä Jensenin neitejä "Pummin" varrella, — esittäysi "isänä" ja pyrki sisälle; hän ei ollut milloinkaan ollut naimisissa, samainen ranskalainen Dösen. Syntyi suuri hilpeys! Horjumattoman totinen Andreas Berg peräytti hänet takaisin, ja ranskalainen Dösen kysyi, mitä hornaa sitten tarvittiin sisällepääsemiseksi? Täytyikö hänen rientää kaupunkiin hankkimaan papintodistus siitä, että hän oli isä?

Ranskalaisella Dösenillä oli nimittäin etuoikeutena tunnustaa julkisesti kaikki syntinsä; ihmiset mielellään kuuluivat niitä. Hänen myymälästään ostettiin paljon hänen keveistä tavoistaan ja puheistaan huolimatta; kilpailu kahden vinon Jensenin neidin kanssa muotihepenien myynnissä ei ollut vaarallinen.

Mutta kas, tuossahan Jensenin neidit tulivatkin, ja he pääsivät sisälle! Rajaton riemu seurakunnassa! Sillä senhän tiesivät toki kaikki ihmiset, etteivät Jensenin neidit, Jumala paratkoon, olleet lasta synnyttäneet! Andreas selitti sen johtuvan siitä, että heillä oli sisarentytär koulussa. "Siitäkö syystä he eivät ole lasta synnyttäneet?" — "Ei, siitä syystä he pääsivät sisälle; he olivat vanhempien sijaisia." — "Mutta", arveli Dösen, "täytyyhän sitten merkitä enemmän olla *isä* kuin isän sijainen." — Suurta suosiota. — "Olenhan muuten minäkin isän sijainen niille, joille annan ruoan ja palkan; enkö ole?" — Tähän ei Berg vastannut mitään. Nyt tulivat pormestari ja hänen puolisonsa. Heitäkään ei Berg tahtonut päästää ohitse, sillä he eivät olleet "vanhempia", eikä heillä myöskään ollut holhotteja koulussa.

Dösen hurrasi ja taputti käsiään, ja monet hänen mukanaan; kajahteli yleinen naurunremakka. Kaikkihan tunsivat pormestarin eivätkä hänestä pitäneet; odoteltiin siis jotakin hauskaa. Pormestari tulistui paikalla niin vimmastuneeksi, ettei voinut puhua, änkytti vain ja viuhtoi. Hän oli pitkä, laiha, kakkulanenäinen mies, jolla oli huulillaan ainainen virnistys — ei iloisuudesta tai muusta sellaisesta, ei, vaan huonosta vatsasta; sen leima kuvastui hänen vääntyneillä kasvoillaan.

Vihdoinkin hän sai puhekykynsä ja kysyi Andreas Bergiltä, oliko tämä hullu. Ja pormestari, joka tällaisissa tilaisuuksissa mielellään jouduttaisi etunenään, huomautti, ettei kaupungissa voitu sulkea mitään kokousta pormestarilta. Tämä ei vähääkään tehonnut Andreas Bergiin; hän ryhtyi avaamaan toisille tulijoille, jotka todellakin olivat lasten vanhempia, ja lukitsi sitten taas. Nyt täytyi Dösenin puhua pormestarin puolesta. "Andreas Bergin pitäisi ymmärtää, että kun pormestarilla ei ole lapsia, ei se ole pormestarin vika; niin, eikä pormestarinnaakaan." — Pauhaavia suosionosoituksia. — "Vanhempien paratiisia ei voida kokonaan sulkea pormestarilta tuosta syystä, kun kerran sentään...", hän ei päässyt pitemmälle: pormestari kysyi, oliko hän hullu. — "Kyllä, teidän puolestanne, herra pormestari!" vastasi Dösen. Siitäpä vasta naurun mellakka remahti!

Samassa saapui pikku vaimonsa kanssa suutari Nils Hansen. Häneltä oli pormestari toki satoja kertoja kysynyt, oliko hän hullu, — niin että Nils Hansen nauroi heti, kun kuuli tuon sanan. "Kuka *nyt*

on hullu?" hän kysyi.

"Andreas Berg!" vastasi pormestari.

"Ei, minähän", huusi Dösen.

"Pormestari!" luikkasivat jotkut joukosta.

"Ajatelkaahan", sanoi pormestari Nils Hansenille, "Andreas Berg on niin häpeämätön, että — että — epää vaimoltani ja — ja — ja minulta pääsyn sisälle!"

Nils Hansenista näki, että tämä huvitti häntä. Laura-rouva sitä vastoin joutui kummiinsa ja tiedusti Bergiltä: "Hyvä ystävä, miksi?" Mutta jos hän luuli taivuttavansa Bergin vastaamaan, niin erehtyipä. Hän avasi suutarin pariskunnalle: "Olkaa hyvä!" sanoi hän. Ja heidän täytyi mennä sisälle. Mutta he kuulivat Dösenin huutavan heidän peräänsä: "Pormestari rouvineen ei pääse sisälle, kun he eivät ole saaneet lapsia!"

Tämä kuultiin koko salissa; pitkälinen, satakertainen hahatus vyöryi ulos, ja ulkoa vyöryi voimallinen naurun pauhu vastaukseksi takaisin ovea vasten samassa, kun se suljettiin Nils Hansenin jälkeen.

Keskustelun soristessa salissa alkoi ulkona uusi liikehtiminen. Maaherra oli saapunut. Hänen puolisonsa oli ottanut mukaansa vieraan naisen, jota Berg ei tahtonut päästää sisälle; ainoastaan "vanhempia" oli kutsuttu, intti hän vääjäämättömänä. Hän tiesi, että seuralaista nimitettiin "neiti Kriegeriksi"; tämä oli ostanut häneltä kukkia.

Maaherra, lisänimeltään myös "tyttöjen Jukka", vaaleaverinen, kapea- ja veitikkakasvoinen mies, katseli kahta säikähtänyttä seuralaistaan; nämä seisoivat ylhäällä portailla hehkuvan punaisina kumpainenkin. Maaherrattarelle oli alun pitäen ollut se vakaumus selviönä, ettei naista, jonka *hän* otti mukaansa, mitenkään voitu torjua. Ja kuitenkin oli niin käynyt; hän seiso petoksesta kiinni joutuneena, hän ja hänen ystävättärensä, Dösenin ja tämän liittolaisten naurettavana ja tuntemattomien suuren lauman häijyisti tuijoteltavana, — hän oli nimittäin vast'ikään tullut kaupunkiin. Kaunis nainen hän oli, sielukas kasvoiltaan, pitkä, solakka, mutta hän näytti kovin säikkyneeltä; hänen silmänsä harhailivat avuttomasti ja kohdistuivat viimein rukoilevasti hänen mieheensä, joka seiso jo taas alhaalla ja nauroi muiden mukana noille portailla värjöttelijöille.

"Onko siis niin *vaarallista*, jos neiti Krieger pääsee sisälle?" tokaisi maaherra. Suurta naurua. Luultavasti tämä suututti Bergiä; hän kosti sillä, että varoittamatta työnsi rouvan sopivasti syrjään, avatakseen oven toisille. Parvi naisia, kaikki laillisesti vihittyjä ja lapsiansa kouluun laittaneita, asteli nyt ylös ja sisälle. Rouva poloinen sipsutti alas portaita, hämillinen vieras ystävätär kintereillään; heidän välillään oli lyhyt sananvaihto, joka päättyi siihen, että ystävätär läksi. Maaherratar tahtoi lopulta saattaa häntä, mutta tarjouksesta kieltäydyttiin; sitten läksi maaherra ritarillisesti mukaan, mutta vieras nainen riensi häntä pakoon. Maaherra joutui yrityksessään eräiden vaunujen tielle; niiden eteen oli valjastettu kaksi isoa tanskalaista hevosta, joita ohjasi harmaaseen liveriin puettu ajuri.

Siinä tulivat konsuli Engel ja hänen puolisonsa; he ajoivat suoraan sisäpihalle, kun rouva oli kivulloinen. Mikään ei voinut olla herttaisempaa, hellempää, avuliaampaa kuin se tapa, jolla konsuli nyt auttoi puolisonsa ulos kuomuvaunuista, melkein kantoi hänet sisälle. Hän oli komea mies, ylväs kasvoiltaan; hänen tunnettu hymyilynsä oli ystävällisempi kuin koskaan, hänen lipuessaan heikon taakkansa kanssa väkijoukon läpi.

Rouvakin oli sievä; silmien ilme oli viisas ja kärsivä, tai kenties oikeammin kärsivän viisas; silmistä levisi sama ilme suun piirteisiin ja laihoille poskille. Koko hänen hitaalla taivalluksellaan vaunuilta portaille ja edelleen vaivalloisesti näitä ylös seurasivat häntä maaherrattaren pelästyneet linnunsilmät; ne liehuivat sairaan ympärillä niin, että ilma tuli kysymyksiä tulvilleen. Hänestä ne vilahtivat konsuliin, tämän silmistä jälleen rouvan silmiin ... mitä ihmettä ne tahtoivat? Ne täyttyivät kyynelillä; hän pyyhki ne ripeästi, katse arkana. Samassa tuli maaherra viemään hänet sisälle; hän säikähti, punehtui, hymyili; niin, nauroi, — Luoja tiesi mitä nauroikaan.

Rouva Emmy Wingaard astui juuri ohitse nuorena ja säteilevänä. Maaherra kuiskasi hänelle ja saikin sanotuksi jotakin, mikä pani toisen hymyilemään. Sitten maaherra kysyi, eivätkö he istuisi yhdessä. — Rouva Emmy Wingaard oli omaa sukuaan Fürst; hänellä oli kiharainen, vaalea tukka ja sukkelat silmät, joista hän loi muutamia katseita Döseniin, veljensä, meriväen luutnantin, parhaaseen ystävään. Dösen otti epätoivoisen ilmeen naamalleen, viittasi sisälle ja painoi alas päänsä. Toinen ymmärsi, ettei häntä päästetty sisälle, ja hiveli toista hansikoitua etusormeaan toisella pilkaksi hänelle, soluessaan sisälle. Kuinka kaunis ja ilomielinen hän oli; hän muistutti kaupungin ja koko rannikon etevintä seuramiestä, veljeänsä Niels Fürstiä, meriväen luutnanttia.

Jos joku epäili, oliko Niels Fürst rannikkokaupunkien leijona, tarvitsi hänen vain kysyä siltä naiselta,

joka tuli nyt Emmy-rouvan perässä; kysyköön Kaja Gröndalilta, insinöörin rouvalta — insinöörin, joka ei ole milloinkaan kotona. Kysyköön häneltä, onko Niels Fürst, joka on kotona hyvin usein, ympäristön kaupunkien ensimmäinen seuramies, niin tuo rehevä naikkonen katsoo kysyjään punastumatta ja kysyy vastaan, epäileekö sitä kukaan. — Ritarillinen maaherra antoi kaikkien naisten käydä sisälle edellään ja virkkoi pari ystävällistä sanaa Andreas Bergille, joka ei vastannut.

Samassa Berg näki rouva Rendalenin, jota hänen poikansa saatteli; mutta takana saapui pormestari rouvansa kanssa. Kaikki neljä tulivat päärakennuksen oppilaskäytävästä — siitä, joka johti tornin kautta. Pormestari oli siis tunkeutunut rouva Rendalenin luokse valittamaan! Pantaisiinko nyt ehkä tämän vallattoman nuorison edessä Bergin viaksi se, että hän oli ankarasti totellut määräyksiä? He astelivat aivan oikein tätä pääovea kohti sen sijaan, että olisivat menneet toiselle ovelle, joka johti eteiseen, missä oppilaiden voimistelupuvut riippuivat. Mitään muuta varten kuin pääsyn hankkimiseksi pormestarille eivät he voineet tulla tätä tietä.

Lähinnä olijat tervehtivät rouva Rendalenia ja hänen poikaansa. Berg avasi, rouva Rendalen astui ensimmäisenä ylös, mutta peräytyi ja antoi tosiaankin pormestarin pariskunnan mennä edellään; näiden jälkeen meni sisälle hänen poikansa. Itse hän jäi seisomaan.

Hän oli komea nainen; hilkan alla oli tukka tuhkanharmaa. Kasvot olivat ruskettuneet, voimakkaat; niissä oli kakkulain alla jotakin loistavaa. Hän oli tehnyt kelpo määrän työtä ja tiesi saavansa kunnioitusta osakseen.

"Kaikki te, jotka ette kuulu tänne, olkaa ystävällisiä ja poistukaa; täällä tulee nyt olla rauhallista."

Hän oli sen tuskin sanonut, kun jo yksi ja toinen alkoi liikkua, ja kun takimmaisiet kääntyivät kulmasta ja katosivat, mukautuivat pian toisetkin; hiukan hyminää, hiukan kuiskittua leikinlaskua, mutta lähtiväthän he. Andreas Berg oli ainoa, jonka teki mieli mukista, sillä tuo pormestarin juttu oli tukala. "Nyt ei kai enää tule lisää, niin että tekin voitte mennä sisälle, Berg. Paljon kiitoksia!" Ja sillä oli kaikki valmista.

Hän astui saliin; likeisimmät nousivat ja tervehtivät, sillä se oli totuttua tapaa, he kun olivat entisiä oppilaita. Mutta kun he sen tekivät, nousi vähitellen koko yleisö.

Hän tervehti oikeaan ja vasempaan ja istuutui ylös katederin viereen korokkeelle. Hän katseli yli salin. Kaikki istumapaikat olivat täynnä, joitakuuta miehiä seisoi keskikäytävällä; nyt hekin saivat tuoleja, joita eräs vanha vaimo toi.

Tomas Rendalen seisoi taempana ikkunan ääressä ja puheli tohtori Holmsenin kanssa. Tämä herrasmies näytti jokseenkin turpealta ja oli punakka kasvoiltaan. Hänen suuret murjottavat silmänsä kuvastivat ivaa ja ujoutta sekaisin; hän seisoi puolittain hymyillen ja puolittain hämillään hivellen toisella kädellään ruskeaa, hiukan harmahtavaa partaansa, kuunnellessaan Rendalenia.

Tomas Rendalen oli hänen suora vastakohtansa, päättäväinen, tulinen, sorea. Koululapset olivat kilvan kertoneet hänen käyttävän hajuveistä, ja totisesti — hänestä tuoksui kuin hienostonaisesta. Jotakin hienostelevaa oli hänen liinavaatteissaankin, hänen harmaassa puvussaan, joka kadehdittavan kuosikkaasti sopeutui ruumiin mukaan. Hän oli erinomaisen sirovartinen ja hyvin joustava kaikissa liikkeissään. Kuiskailten puhutellessaan tohtoria hänellä oli hermostunut, ponnistava sävy; oli kuin hän olisi tahtonut käyttää silmänräpäystä hyväkseen viimeiseen asti. Sitten hän äkkiä keskeytti puhelunsa ja riensi toisaanne. Ovi nimittäin avautui vielä kerran, ja sisälle tulivat ne, joita hän nähtävästi oli odotellut, vanha Green kappalaisen Karl Vangenin taluttamana.

Niin, nyt hän oli *vanha* Green, köyryinen ukko, joka käveli varovasti, tukenaan pitkä pastori Vangen! Karlin kasvot olivat niitä, jotka eivät hevin muutu; iso otsa, isot silmäkuopat, säyseät silmät ja leveä tasainen, hiukan hymyilevä suu, josta Tomas oli aikoinaan niin paljon pilaa tehnyt, olivat kaikki kuten ennenkin, vartta oli vain karttunut. Tomas tuli tervehtimään vanhusta ja astui kunnioittavasti hänen vierellään ylös korokkeelle, jonne hänelle oli varattu nojatuoli rouva Rendalenin viereen. Karl Vangen istuutui toiselle sivulle, ja Tomas Rendalen nousi katederiin.

Hän pujautti hermostuneet, kesakkoiset kätensä punaiseen tukkaansa, siten kohentaen sen vielä pörröisemmäksi; sieltä taskuun tavoittamaan nenäliinaa, sitten vesikarahviin, sitten kapineihin, joita hän siirteli pois pulpetilta; hän oli kamalan rauhaton olento. Hän katseli harmailla, siristelevillä silmillään terävästi sinne ja tänne, lopulta äitiinsä ja vanhaan Greeniin, hymyili Karl Vangenille — ja aloitti. Hänen äänessään oli tenorisointu, se oli täyteläinen, sydämellinen ja hyvin harjaantunut, joten se kuului miellyttävältä.

Yleisön mitä suurimmaksi ihmetykseksi hän sanoi tahtovansa lähinnä puhua siveellisyydestä. Tämä koulu oli lähinnä rakennettu siveellisiä tarkoituksia silmällä pitäen. Koko kasvatuksen täytyi koulussa tästä lähtien enemmän kuin ennen ottaa siveellisyys päämääräkseen. Hänen voidakseen vapaasti puhua

tästä oli ollut tarpeellista rajoittaa yleisö tarkoin käsittämään yksinomaan vanhempia tai niitä, joilla oli samanlainen vastuu ja joiden voitiin tämän perusteella odottaa käsittelevän tätä vakavaa asiaa vakavalta kannalta.

(Ja hänessä itsessään ilmeni vakavuus, jossa oli hiukan terävyyttä; hän melkein uhkasi. Hän ei ollenkaan nähnyt, kuinka säikähtäneeksi tämä maalaiskaupungin yleisö heti kävi; hän käsitti heidän häminsä jonkinlaiseksi juhlallisuudeksi, joksikin kirkkoväen arkailuksi, — ja jatkoi täyttä vauhtia.)

Ei ainoastaan itse naisen vuoksi pitänyt toden perään aloittaa tästä, vaan myöskin miehen. Kumpainkin ottakoon itsestään vaarin, mies kuten nainenkin; mutta naisella oli se kannustin, että jos hän piti itsestään vaarin, hän pääsi korkeammalle yhdyselämässä ja yhteiskunnassa.

Tähän pitäisi koulun auttaa naista paremmin kuin ennen.

"Se kunnianarvoisa mies, joka istuu oikealla puolellani, on minulle kerran sanonut, että yksistään ne suvut sortuvat juoppouspaheeseen, joiden hermot sukupuolihurjastelu on ensin perin pohjin tärvellyt; sellaisissa suvuissa tulee juoppouspahe helposti perinnölliseksi. Luullakseni voimme siitä lähteestä johtaa muitakin kuin sen. Nautinnonhalun ehdottomasti: se viihtyy useasti näköjään rehevässä maaperässä, mutta ihminen voi näyttää rehevältä ja kuitenkin olla kerrassaan pilalla. Se luonteenlujuuden puute, joka aiheuttaa jaksamattomuutta, tahdottomuutta, kun tulee vastoinkäymisiä, on tavallisesti isien sukupuolisynnin hedelmä, usein omalla lisätynä. Kaikkalainen siveellinen ja älyllinen velttous ja tylsyys, kun se leviää suvuissa, jotka ovat aikanaan kunnostautuneet, voidaan enimmäkseen johtaa tähän syyhyn, ainakin voimakkaimpana useimmista. Meidän kiivautemme, pikaisuutemme, meidän kärsimättömyytemme, meidän liioittelumme, meidän ärtyisyytemme, — milloin niiden tuottajina eivät ole aivan satunnaiset kasvatukseen, aivan satunnaiset sairaudet, — johtuvat myös etupäässä tästä; kaikki sellainen on rappeutumista, tavallisesti useissa sukupolvissa saatua ja kenties viimeisessä lisääntyntä.

"Tutkimukset tällä alalla ovat kovin uusia; me emme voi vielä esittää niin päteviä todisteita kuin aavistamme olevan. Vasta viime aikoina on vakavien miesten ja naisten työ alkanut kohdistua tähän kaikkein tärkeimpään toiminta-alaan; mutta harvat ovat vielä ne, jotka tietävät, että se on tärkein.

"Sentähden ei koulukaan tässä ole tehtävänsä tasalla, naiskoulu ei lähestulkoonkaan.

"Se naisnuorison koulu, jossa olemme tällä hetkellä, on opetuslaitoksena yhtä hyvä kuin mikä tahansa muukin maassa. Sen tiedän, mutta johtajattaren suurena murheena hänen kaiken toimintansa aikana on ollut, ettei hän ole saavuttanut sitä päämäärää, jonka oli itselleen alkuaan asettanut, — tavallista *suuremman* lisän antamista siveelliselle kasvatukselle. Tästä on äitini puhellut kanssani enemmän kuin mistään muusta, joten se viimein kehittyi minunkin jokapäiväiseksi ajatukseksi. Minun syntyperäni, kasvatukseni, elämäni kulku olivat useammalla kuin yhdellä tavalla määränneet sen elämäntyökseni."

(Hänen äänensä värähteli hiukan; hänen täytyi pysähtyä. Hänen äitinsä oli liikuttunut. Yleistä tuijottavaa kummastusta.)

"Naisen siveellinen kasvatusta? vastaavat useimmat. Onko siinä mitään vikaa? Rahvaan keskuudessa kylläkin; mutta kaupungin sivistyneissä luokissa? Eikö se ole erinomainen? Uskonnon turvassa, kodin puhtaassa ilmassa, koulun säännöllisessä työssä, samaan sukupuoleen kuuluvien ikäisten parissa?

"Niin, kuinka onkaan tämän kaiken laita?

"Sallikaa minun ensin ottaa puheeksi kodin puhdas ilma; aivan ohimennen. Merikaupungissa — sen kai kaikki myöntävät — ei siveellinen virtaus ole voimakkain virtaus. Kauppamiehet ja merimiehet — se johtuu heidän kehityksestään — kuuluvat siveellisessä suhteessa keinoimpiin. Kukaan ei rohjenne sitä kieltää. Jo nuorena aloitettu harhaileva elämä työntää kaltevalle pinnalle siveellisyyden. Kauppamiehen elinkeino, jossa voittoprosentti alituisen häilyy kohtuullisen ansion ja — varkauden välillä, ei lujita siveellistä tahtoa. Sivistys on tavallisesti ylen vähäinen, lukeminen supistunut pariin sanomalehteen ja romaaneihin, seurustelu oman säädyn ja perheen ulkopuolella melkein olematon; siinä on siten niukasti vastapainoa. Merimiehen elämä on tavallisesti irtolaisen elämää kaikenlaatuudessa seurassa ympäri maapallon. Yhdeksässä tapauksessa kymmenestä on laivuri sivistymätön mies, kenties raaka, usein laivan isännän polkema; hän polkee melkein aina itse, missä tilaisuus siihen houkuttaa. Ja kun olot ovat meillä kehittyneet nykyiselleen: että laivuri on oppinut juonittelemaan itselleen prosentteja rahdista kuten myöskin kaikesta, mitä hän laivan tarpeiksi ostaa, jopa vedestäkin, — minä tiedän sellaisia esimerkkejä! — siis ovelaan varasteluun — — niin käsitämme, ettei sellaisessa elämässä kasvateta ankaria periaatteita. Siinä tuleekin yleensä annetuksi raaka esimerkki alaisille.

"Ja kun koko tämä joukko kääntyy kotipuoleensa, ei se tapahdu kaupungin siveellisen tahdon vahvistamiseksi eikä sen luonteenlujuuden lisäämiseksi. Ja mitä koteihin tulee, etenkin laivurien, niin käsitämme, että lasten kasvatusta olisi voinut kaivata vankempaa tukea. Jos kaikki eivät käsitä tätä, niin

selvitän sen?"

(Jospa ne, jotka tämän lukevat, voisivat nähdä yleisön säikähdysten, hämmingin, epävarmuuden, tuskan; yksityisten henkilöiden raivon, — esimerkiksi kolmen ruskeanpunaisen laivurin! —, toisten kiinteän tuijotuksen alas hattunsa pohjaan, käsiinsä tai etumiehensä selkään, mutta myöskin moniaitten häväistysjutusta johtuvan vahingonilon! Nämä viimeksimainitut olivat ainoat, jotka uskalsivat katsoa ylös. Silmäykset kohdistuivat ahnaina hymyilevään Engeliin, laivureihin, kauppiaihin, maaherraan, heidän rouviinsa, — kaikkiin, joilla oli omasta tai toisen puolesta jotakin jalkapuussa istuttavaa! Siellä oli naisia itkuun herahtamaisillaan häpeästä, suuttumuksesta, kauhistuksesta sen takia, että heidän täytyi olla saapuvilla; he olivat karkaamaisillaan joka silmänräpäys, mutta eivät rohjenneet. Siellä oli miehiä, jotka ajattelivat: jos tätä jatkuu puoli tuumaakaan pitemmälle, — niin, silloin totta toisen kerran nousen minä! Mutta he eivät nousseet. Kun tohtori niisti nenäänsä, säikähtyivät kaikki, kuin hän olisi ukkosena jylissyt.)

"Monet kai luulevat, että kun lapsi ei näe mitään loukkaavaa kotona tai kuule ruokottomia puheita, on siinä tehty kaikki, mitä tehdä voidaan, erittäinkin jos myös pidetään silmällä, ettei se itse joudu mihinkään hullutukseen.

"Minä sanon, että niin kauan, kun ei enempää tehdä, on lapsi kaikelle alttiina.

"Täällä haaveillaan tietämättömyyden viattomuutta; se on yhteydessä aiheen kanssa, josta en voi nyt puhua, — hankin kyllä myöhemmin tilaisuuden siihen. Täällä rajoitun sanomaan, että se viattomuus, joka tietää, mitkä ovat vaarat ja on taistellut niitä vastaan nuoresta asti, *yksistään se on voimakas*.

"Kaikki kasvatus, joka tällä alalla jotakin saa toimeen, panee välttämättömäksi ehdoksi *täydellisen luottavaisuuden lapsen ja vanhempien kesken*. Joka tapauksessa lapsen ja äidin kesken, tai koko ajatukseni ilmaistakseni: lapsen ja sen vanhemman välillä, joka paremmin kykenee säilyttämään lapsen luottamuksen; tämä on nimittäin erikoinen lahja. Ja ellei kumpaisellakaan vanhemmista ole sitä, kuten voi helposti sattua, niin hankkikoot jonkun, jolla se on! Tehköt kaikkensa, jotta tämä tapahtuu!

"Jos lapsen isä on mies, joka ei itse ole kelpollisesti kestänyt taisteluaan, olkoon se hänelle tullut aikaisin tai myöhään, niin hän on tässä työssä — ei ainoastaan viidentenä pyöränä vaunun alla; se kävisi toki päinsä, — vaan tavallisesti hän on esteenä. Sillä silloin hänen olemuksessaan, puheessaan, seurustelussaan on useimmiten jotakin, mikä loukkaa tai houkuttaa; se, mitä pitäisi käsitellä vakavasti ja lujasti, käy hänen läsnäollessaan huvittavaksi tai häilyväksi.

"Ja tässä kaupungissa, sikäli kuin minä sitä tunnen ja varsinkin mikäli *ne* sen tuntevat, jotka ovat paikkakunnalla vanhoja ja käyneet terävänäköisiksi tässä asiassa, — tässä kaupungissa ovat luullakseni useimmat kodit siinä suhteessa kehoja. Isät eivät ole apuna; äitien yritys täyden luottavaisuuden säilyttämiseksi ikään kuin toveruksien kesken, on varmasti varsin laimea, — sääntönä on kai, että sitä tuskin yritetäänkään. He eivät ymmärrä sitä yrittää.

"Näin ollen pysyy myöskin *koulun* työ asian hyväksi pettymystä tuottavana. Se voi nimittäin helposti syöstä lapset jalon opin ja huonon käytännön välille. Tieto pahasta, kun sitä ei tue valpas, luottavainen suhde, voi helposti koitua kiusaukseksi sekin; jo Paavali on sen pannut merkille.

"Edellytän siitä syystä, että ensi alussa meidän työmme joutuu elämässä useastikin todistamaan meitä vastaan; mutta ei ole kuitenkaan mitään muuta tietä kuljettavana, — ei, ei mitään muuta!

"Eikö ole määrättyä ikäkautta, jota koulun tulee erityisesti valvoa? Eikö ole erittäinkin sen ylitse pelastuminen tärkeätä? Herättää halua tähän, hankkia välineet — kas siinä tehtävä! Kysykää lääkäreiltä; kysykää kokeneilta kasvattajattarilta!

"Minun äitini, jota rohjennen sanoa kokeneeksi kasvattajattareksi, todistaa, että kehitysiässä soluvat useimmat pois, menettävät avonaisuutensa, osittain tai kokonaan ahkeruutensa, järjestyksen harrastuksensa; heihin tulvii jotakin sekalaista vierasta, — eri yksilöillä mitä erilaatuisinta. Ajatelkaahan, hän sanoo, *että näin käy useimpien*. Muu on poikkeuksena; tämä on sääntönä."

(Yleisöä silmäillessään olisi luullut tämän koskeneen ainoastaan naisia eikä miehiä. Miehet nimittäin katselivat vapaasti ja häikäilemättömästi naisiin, mikä teki hetken vielä kiusallisemmaksi — olletikin niille, joiden jokainen tiesi olleen rouva Rendalenin koulun oppilaita.)

"Siis: *tähän* on työ perustettava; tämän siirtymiskauden kohtaamiseen täysin varustettuna on kaikki tähdättävä.

"Sillä sitä ei hyödytä kieltää eikä kiertää: tämä on tärkeintä. Tähän verraten, joka on oikeimmiten sielun ja ruumiin säilyttämistä, ovat esimerkiksi kielitiedot, pianonsoitto, naistentaidot pelkkää ylellisyyttä; historia, maantieto, laskento, kirjoitus merkitsevät hiukan enemmän, mutta ovat kuitenkin

vain kolmannen luokan arvoja.

"Entä uskonto? Eikö *se* voi auttaa tästä käänteestä ylitse? Niin, mitä arvellaan? Tieto Jumalasta, siveyskäskyistä on tietysti välttämätöntä tietoa, mutta se vaikuttaa vasta sitten, kun se tulee elämäkatsomukseksi. *Ja se on hyvin harvinaista*. Älkää perustako liian paljon uskoon, joka voidaan menettää! Ani harvat valtaa harras uskonnollisuus pysyväisesti.

"Toiselta tosin näyttää, koska meillä on vielä uskonto melkein ainoa, mitä tarjotaan ainakaan isompien kaupunkien ulkopuolella, koska me emme täällä yleensä ole oppineet näkemään, ja myöskin siitä syystä, että useimmat vielä tekeytyvät toiseksi kuin ovat.

"Lapset eivät ole poikkeuksena; älkää toki sitä luulko! Lapsia voi helpommin temmata mukaan, mutta he unohtavat nopeammin ja täydellisemmin toisen asian toisen tieltä. Ei paljoakaan tarvitse saadakseen heidät uskomaan, mutta ei myöskään paljoa saadakseen heidät epäilemään. Suhdeluku pysyy senvuoksi samana: ne, jotka harras uskonnollisuus pysyvästi sitoo heidän siveelliseen tahtoonsa, ovat lastenkin keskuudessa ani harvat.

"Täällä on neljä pappia saapuvilla; pyydän heitä nousemaan minua vastaan väittämään; en usko heidän tuntevan tarvetta siihen."

(Tovin pysähdys; kaikkien katseet suuntausivat niihin pappeihin, joita saivat näkyviinsä. Nuo neljä hyvin kunnianarvoisaa istuivat liikkumattomina kuin jumalankuvat.)

"Tarkoitanko siis, ettei uskonnon opetusta kouluissa ole pidettävä tärkeänä? Päinvastoin! Jokainen uskontotunti jumalallisen ilmoituksen täydessä vakavuudessa — mieluummin sen, henkilön johtamana, joka valmistaa lasta Jumalan yhteyteen siihen asti, kunnes tämä pääsee ripille. Mieluummin siis papin; sanoisin, ehdottomasti papin, jos se kävisi päinsä. Suhde opettajaankin pitäisi nimittäin saada tässä tueksi.

"En voi laajemmin puuttua tähän; sanon vain, että näin on meidän koulussamme järjestetty. Nuoruuden ystäväni, veljeni, pastori Karl Vangen, saa oppilaat siitä asti, kun he ovat kuuden vuoden ikäisiä, siihen saakka, kun he täyttävät kuusitoista vuotta, joka koulupäivän aamuna hartaudenharjoitukseensa ja opetettaviksensa, ja tarkoituksena on, että hän johtaa tämän laumansa ripille."

"Mutta jo lausumastani käy selville, että tämä voi merkitä *syvälistä ja kaunista suhdetta* ainoastaan joillekuille harvoille.

"Koulun on jo aika tunnustaa tämä. — Viime aikoina on", hän jatkoi uuden, aivan lyhyen pysähdyksen jälkeen, "alettu korottaa historian opetus, kirjallisuuden selostelu luonnetta muodostavien aineiden arvoon. Kun nämä aineet tulevat kouluopetusta varten enemmän muokatuiksi kuin ne vielä ovat, saavatkin ne suurempaa merkitystä siinä suhteessa.

"Apua on tietysti aina siitä", hän arveli, "että lapsi oppii tuntemaan suuria, hyviä esimerkkejä, tutustuu yleviin ajatuksiin ja saa — vaikka niukankin — yleissilmäyksen ihmiskunnan elämäkulusta kuten yksityisen kansankin, yksityisen suurihmisen. Mutta pääasiaksi ei voi koskaan tulla *se*, että kuulee kerrottavan *muista*."

(Nyt yleisö alkoi käydä uteliaaksi; mihin hän lopulta tähtäsi? He tunsivat, että nyt pitäisi sen viimeinkin kuulua.)

(Hän ojentausi katederin yli ja sanoi verkalleen:)

"Tärkein tieto ihmiselle on oppia hoitamaan itseään, ja lähinnä tärkein on oppia hoitamaan jälkeläisiään.' Nämä Herbert Spencerin sanat ovat pian koko maailman ohjelmanä."

"Ennenkuin tämä tulee tärkeimmäksi koulullekin, eivät muutkaan aineet saa oikeata sijaansa ja siitä riippuvaa järjestystään.

"Mutta sillä, että oppii itseänsä hoitamaan, jälkeläisiään hoitamaan, on siveellinen tarkoitusperä, se on ainoa keino, jota voidaan tässä käyttää perustuksena.

"Jos sinä varhaisella iällä saat riittävästi tietoa siitä, millä tavoin ruumiisi on muodostunut ja toimii, ja jos saat suoran selvityksen siitä, miten sinä voit vaurastuttaa tai vahingoittaa sitä ja itsesi kautta niitä, joita sinusta syntyy tai riippuvaisiksi joutuu, ei tämä sinun tietämisesi ainoastaan ole varmin vartijasi, jos *tahdot* sitä käyttää, vaan se myös tavallisesti tekee sinut halukkaaksi sitä käyttämään. Vastuuntuntoa herättää tieto voimakkaammin kuin mikään muu. Mutta älköön tietoa annettako liian myöhään.

"Minun ei tarvitse sanoa, että yleinen koulu antaa sitä liian vähän — eikä anna sitä sillä tavalla kuin pitäisi."

"Tiedettäköön, miksi sitä annetaan. Oltakoon avosydämissä, perusteellisia, älköön salattako yhtään mitään; juuri se, mitä nyt yleensä salataan, *on tärkeintä*."

"Minä puhun kehitysiästä. Tietääkö lapsi, mitä se on, mikä silloin alkaa, ja miksi se alkaa, — tarkoitan täydellistä tietämystä? Tietääkö se, mitä kiusauksia silloin koituu, tai minkätähden niitä koituu? Onko se oppinut, millä näitä vastustetaan? Onko se oppinut, millä tavoin se sinä aikana voi rakentaa edellytyksiä terveydelle ja siten luonteenlujuudelle, valoisalle maailmankatsomukselle, onnelle? Että tästä ajasta siis riippuu elämän jatko, niin, seuraava sukupolvi?"

"Onko tätä opetettu siten, että tieto on juurtunut lapsen tahtoon? Ovatko ne aineet, jotka edellä mainitsin, tässä tulleet kaikin voimin avuksi sillä, mikä juuri nyt, juuri tässä voisi johtaa mielikuvituksen jaloille urille, vahvistaa päättäväisyyttä, innostuttaa? Sillä lapsia, varsinkin nuoria tyttöjä, voidaan innostuttaa."

"Tai laskeutuakseni siihen, mihin kaikki kykenevät: tietävätkö kodit, että siinä iässä ovat jotkin ruokalajit ja mausteet muutamille luonteille vaaraksi? Että silloin on mieluummin pidettävä määrättyä ruokajärjestystä, ja siinä tapauksessa millaista? Tietävätkö koulut, että erikoisen voimistelun tulee osaltaan olla siinä tukena?"

"Eivät kaikki lapset kaipaa samaa luottavaista suhdetta, huolenpitoa, käsittelyä; moniaat eivät kaipaa kerrassaan minkäänlaista. Mutta että useimmat kaipaavat, — sen tiedätte omasta kokemuksestanne. Te olette kaikki olleet kerran nuoria, ja teillä on ollut tovereita."

(Hän pysähtyi ja katseli ympärilleen. Voitiin kuulla pienen linnun viserrys kaukaa, kaukaa ulkoa.)

"Kysyn vielä lisäksi: eivätkö tässä iässä oppineet salailemaan ne, jotka eivät olleet sitä ennen oppineet? Ja toimimaan piilossa? Häpeilystä loukkaantuu kunniantunto, sen mukana rohkeus. Kun jotakin asiaa saa kosketella, toista ei, — niin silloin saamme kolahduksia rohkeudellemme. Aivan hiljaisesti, tavallisesti huomaamattomina, alkavat tässä iässä itsehävityksen voimat ruumiissa ja luonteessa Kukaan ei rohkene väittää minua vastaan!"

(Hänen kamalat pysähdyksensä olivat miltei pahemmat kuin kaikki, mitä hän sanoi. Tässä hän taaskin pysähtyi; hän nimittäin siirtyi nyt uuteen näkökohtaan.)

Mutta onko missään päin maailmaa, hän kysyi, koulu järjestetty sillä tavoin, kuin nämä kokemukset vaativat?

Tähän hän vastasi seikkaperäisesti kuvailemalla useita Amerikan ja Englannin kouluja, jotka olivat osaksi yksinomaan tyttöjä, osaksi tyttöjä ja poikia varten yhteisesti, samoin kertomalla useista korkeakouluista, joista toiset oli perustettu yksistään nuoria naisia varten, toiset taas sekä nuorille naisille että miehille yhteisesti. Hän ei tarkoittanut niiden jokaisen esittävän kaikkea, mitä hän olisi toivonut; mutta jokainen esitti jotakin, muutamat paljonkin siitä.

Varsinkin hän selosti laajemmalti erästä Bostonin lääketieteellistä yliopistoa, jossa muuan naimaton nainen oli anatomian professorina ja opetti molempiin sukupuoliin kuuluvia nuoria ylioppilaita. Hän kertoi tämän professorin erityisesti pitävän huolta siitä, että hänen naisoppilaistaan tulisi opettajattaria kaupungin tyttökouluihin.

Tämä naisprofessori oli sitä mieltä, että jokaisessa koulussa tulisi olla lääkäri opettajana. Joko lääkärin itsensä tai jonkun muun luonnontutkijan tulisi johtaa lapsen luonnontutkimusta kokonaisuudessaan, mutta aina siten, että opetettava sai tehoisia vaikutelmia. Jo lapsi saattoi mikroskoopilla nähdä, miten esimerkiksi kasvi on rakentunut soluista ja miten kaikki sen erilaiset osat kehittyvät yhtenäisestä perustasta; havaita kasvien hengitystä, solujakoa, latvan kasvua, hedelmöittymistä, saada mielikuvituksensa soimaan, vieläpä luonnon työn ja sopusoinnun ohjaamana.

Lasten piti aikaisin oppia pyhästi ihaillemaan kaikkea, mikä oli tervettä, raikasta, luonnollista, ja säälimään kaikkea vahingoittunutta ja sairasta, inhoamaan kaikkea luonnotonta, mutta samalla säälimään siinäkin.

Tehtäköön analyysijä ja hankittakoon mikroskooppeja sekä sellainen määrä kuvia ja laitteita, ettei voi olla puhettakaan minkään pääkohdan häilyvästä ymmärtämisestä tai opetuksen muodostumisesta pelkäksi kyllästyttäväksi läksyjen pönttämiseksi tai rasittavaksi luentotunniksi. Koulutyö olkoon omakohtaista, todella voimia kehittävää työskentelyä opettajan opastuksella.

Koulu kävisi tietysti paljon kalliimmaksi kuin nykyinen; opetusvälineiden hankkiminen, kun nämä

tahdottiin kunnolliset, oli varsin tuntuva menoerä. Hän kertoi heille, mitä yksistään mikroskooppi maksoi, ja niitä tarvitsi jokainen koulu *monta*; sitä paitsi tarvittiin opettajille suurempi palkka.

"Sotamenoarvio saa sen korvata", hän sanoi leikkisästi. Siveellisesti ja ruumiillisesti voimakas sukupolvi, — se oli täysi hyvitys.

Ajan hankkimiseksi täytyi — paitsi sitä täydellistä välinekokoelmaa, joka suuressa määrin lyhensi luennoimista, — osaksi myöskin muita aineita esittää kokonaan toiseen tapaan kuin nyt ja kaiken läksyjen lukemisen tapahtua opettajain avulla koulussa. Siten olisi koulua pidettävä sekä aamu- että iltapäivällä, ja koulupaikalla nautittaisiin ateria, riittävästi voimakasta ruokaa. Koulusta tullessaan oli lapsi täydellisesti vapaa, ilman mitään omantunnon pelkoa huomispäivästä. Kaikesta tästä ja erittäinkin opetuksen järjestämisestä uuden suunnitelman mukaan hän aikoi puhua samaan aikaan ja samassa paikassa seuraavana lauantaina, ja siihen hän kuten nytkin kutsui lasten vanhemmat.

Hän ei tahtonut salata mielipiteenään olevan, että ennen pitkää koko maailmassa opetus järjestyisi tässä esitettyyn tapaan ja tapahtuisi kokonaan valtion, kunnan kustannuksella. Tämä oli yhteiskunnan suurin asia.

Mutta siitä välittämättä, mitä oli tulossa ja mikä oli olevaista, seurasi nyt hänen koulunsa naisen voimien ja kuntoisuuden kehittämiseksi sitä latua, jota *hän* piti oikeana. Kaikista uusien aatteiden julistamistavoista oli esimerkki pätevin.

Hän pyysi hartaasti vanhempien apua! Hän tahtoi yrittää toimittaa tälle kaupungille sen kunnian, että se kävisi edellä. Mutta se oli menoja vaativa yritys. Mitä maksoikaan pelkästään se naislääkäri, joka nyt siirtyi tänne Amerikasta, johtamaan sitä opetusta, jota hän piti koulun tärkeimpänä!

(Liikehtimistä, sorinaa, vilkkautta yleisössä, ensi kerran koko esitelmän aikana.)

"Niin, Bostonissa olen tavannut norjalaisen naisen, joka muutti synnyinmaastaan hyvin nuorena ja on useita vuosia takaperin suorittanut tutkintonsa lääketieteellisessä yliopistossa; hänen nimensä on Cornelia Hall." (Hän äänsi nimen englanniksi.) "Tämä nainen on jo saanut tottumusta tyttöoppilaitosten opettajattarena. Hän on myöskin hankkinut itselleen käytännöllistä harjaannusta. Hänen tannetulonsa on uhraus, jonka hän tekee isänmaansa hyväksi; mutta me emme voi ottaa sitä vastaan sillä tavoin, että hän kolmentuhannen dollarin vuosituloista siirtyisi tavalliselle norjalaisen opettajattaren palkalle. Täällä hän ei voi ansaita lääkärinä; hän ei saa täällä harjoittaa ammattiansa paitsi 'puoskaroimisasetuksen' ehdoilla, jotka ovat alentavia muualta tulevalle lääkärielle kuten sille kansallekin, joka on sen asetuksen laatinut."

"Edelleen koulun kojekokoelma on kylläkin aika runsas, mutta tuskin se voi kasvaa kyllin suureksi. Sikäli kuin se lisääntyy, keventyy opetustyö."

"Minä en häpeä tunnustaa, että äitini, joka on käyttänyt tähän kokonaisen omaisuuden, ei mitenkään voi mennä pitemmälle; olen kenties jo rasittanut hänen voimiaan liiaksi. Käännyn siis luottavasti kaikkien läsnäolijoiden, erittäinkin naisten, puoleen ja sanon heille: jos kokemuksesta tiedätte, mikä tässä on kysymyksessä, minkä arvoinen on tietorikas nainen, joka on oppinut hallitsemaan itseään, nojautumaan itseensä, — niin tulkaa avukseni! Lastenne tähden tehkää se! Hyvän esimerkin vuoksi tehkää se!"

"Mitä minuun tulee, — niin minä tahdon elää ja kuolla tämän asian hyväksi täällä synnyinkaupungissamme."

* * * * *

Viimeiset sanansa hän lausui äkillisen, kuohahtavan liikituksen vallassa. Se yllätti hänet niin arvaamattomasti, että hän unohti voimisteluhuoneen vihkimisen. Hänen täytyi kumartamatta rientää pois katederista; hän katosi pikku eteisen ovesta ja juoksi sieltä pihan yli taloon.

Yleisö istui, kuin hän ei olisikaan lopettanut. Loppulause kohtasi heidätkin niin rutosti, niin rajusti, ja hänen liikituksessaan oli sähköinen voima, joka levisi laajalle. Kuulijain täytyi koota ajatuksiaan.

Muutamat järeäluontoisemmat nousivat kuitenkin ovensuussa, sitten kaikki. Nyt rouva Rendalenin kohtasi mitä suurinta hämmästyttä tuottava hetki.

Hänhän ei nähnyt hyvin, ei kakkuloillaankaan kauas. Ja sitä paitsi hän oli kaiken aikaa katsellut vain poikaansa. Istuminen pää häneen käännettynä oli saanut lihakset kaulan oikealla puolella kivistelemään; sen vuoksi hän oli lopulta siirtänyt tuoliensa ja istunut suoraan häntä vastassa. Aine oli hänelle tuttu, lause lauseelta, mutta puhujan tarmokas esitystapa, hänen henkilökohtainen vaikutusvaltansa, hänen säikkymättömyytensä oli äidille aina uutta; häntä se ei ollenkaan pelottanut.

Päinvastoin, hän oli itse urhea luonteeltaan, ja hän tiesi, että jos missään asiassa tarvittiin avonaisuutta, niin toki tässä. Hän tunsi olot ja niitä kohtaan vallitsevan välinpitämättömyyden. Hän tahtoi, että he *kerran elämässään* kuulisivat. Ja toinen teki sen niin jalosti, tuntui hänestä. Hän seurasi mukana ja tunsi puhujan sisäisen liikutuksen; hän tiesi, että jos puhuja ei pitäisi varaansa, liikutus tempaisi hänet valtaansa.

Kun siis nuo muutamit yleisölle kohdistetut sanat äkkiä sytyttivät leimahduksen, oli hänkin valmis kuten puhuja. Tämän loppusanat täyttivät hänen kakkulansa. Hänen täytyi ryhtyä pyyhkimään niitä, ja sillä aikaa hän ei nähnyt ketään eikä ajatellut mitään muuta kuin itseään. Mutta hän heräsi ja tuli siinä silmänräpäyksessä valmiiksi nousemaan, kun kuuli toisten alkavan. Hän tahtoi seistä vastaanottamassa niitä, jotka tahtoisivat tervehtiä häntä ja kenties myöskin pyytää häntä viemään tervehdykset *sille*, joka oli rientänyt tiehensä.

Ja ketään ei sitten tullutkaan. Kyllä sentään, Jensenin neidit tulivat, nuo kaksi koukistunutta muotikauppiasta. Hiljaisina, sydämellisinä ja hymyilevinä kuten aina he tulivat, kiittivät ja pyysivät lausumaan "koulunjohtajalle" tuhannet tervehdykset; jos he saivat luvan, halusivat he kyllä itsekin pistäytyä kiittämään häntä. Mutta Jensenin neidit olivat ainoat. Ei edes Nils Hansen tullut, eikä Laura, ei ainoakaan hänen vanhoista oppilaistaan, ei edes rouva Engel, rakas Emilie parka, jota hän oli juuri tullut ajatelleeksi; ei kukaan.

Jos joku olisi astunut rouva Rendalenin luo yleisön puolesta antamaan hänelle korvapuustin, ei tämä kelpo nainen olisi voinut enempää tyrmistyä. Hyvä Jumala, mitä tämä merkitsi?!

Hänellehän tuo esitelmä oli heidän kahden yhdyselämää, ajatus ajatukselta samaa, mitä he olivat oppineet ja kokeneet yhdessä ja mille saaneet toisiltaan vahvistuksen.

Mutta se oli enemmänkin; se oli rouva Rendalenin koko pitkällinen työ, alusta loppuun Tomasin kanssa, suoritettu heti syntymästä asti siihen saakka, kunnes tämä seisoi kuten nyt, selkeänä, tietorikkaana, lämminsydämisenä, suuren päämäärän elähdyttämänä. Esitelmä sisälsi tämän työn, tämän kehityksen kukoistuksessaan; nyt se kävisi hedelmälle.

Kuinka hän rakastikaan poikaansa, kuinka hän ihaili tätä! *Hän* tiesi, mitä hänen poikansa oli taistellut ja suorittanut näinä kahdeksanakolmatta vuonna; hän tiesi, mistä oli punoutunut jokainen ajatus, joka nyt soinnahteli.

Hänellä oli ollut siitä unelma, vaan ei selvyttä; se oli hänen pojallaan! Hän ei olisi voinut toimittaa mitään tällä selvyydellä, jos se olisi hänellä ollutkin; mutta hänen poikansa voi!

Niin, eikö tämä kuitenkin ollut onnellisesti päättynyt uhkayritys, vaikka se olikin vaatinut paljon työtä häneltä ja hänen pojaltaan? Mitä hän oli ajatellut epäselvästi nuoruutensa rohkeamielisyudessa, nimittäin muokata Kurtien perinnön toiseksi lisäämällä siihen oman perintönsä; — ja sittemmin, mitä hän oli uskalikkona aloittanut siistiessään suvun synkeän asuinsijan ja tehdessään siitä valoisan ja puhtaan ja antautuessaan muuttamaan "turvallista lasten naurua" sinne; sen hän oli aloittanut sekavasti, tyhmästi, mutta urheasti, — nyt se seisoi vakaalla pohjalla! Ja se oli tapahtunut hänen lapsensa avulla! Eikö se ollut onnellisesti päättynyt uhkayritys?

Kuinka ylenmäärin onnellinen hän olikaan! Hän olisi voinut polvistua yleisön eteen kiittämään Jumalaa, — niin, vaikkapa laululla, joskaan hän ei osannut laulaa ainoatakaan puhdasta säveltä! Hän tiesi, että jos kaikki nämä ihmiset tulisivat kiittämään häntä, puhumaan hänen kanssaan, ei hän enää voisi hallita itseään. Mutta mitä sekään merkitsisi? Hänen poikansahan oli tehnyt sen niin hyvin!

Ja sitten ei kuulunut ainoatakaan ihmistä. Niin, Jensenin neidit; mutta ei ketään muuta. He läksivät.

Mutta entä vanha rovasti? Niin, hän istui vielä paikallaan ja mietiskeli; välittömän puhumisen tarpeen olisi toki pitänyt kannustaa *hänet* nousemaan, niin, sanomaan jotakin toisten puolesta. Vasta nyt, kun melkein kaikki olivat menneet, hän alkoi liikahtella; hän katsoi ylös, katseli kauan rouva Rendalenia, ikään kuin kysyvästi, nousi vaivalloisesti jaloilleen ja tuli. Vihdoinkin! "Niin, hyvä rouva, tämä oli kelpo työ."

"Niin, eikö ollutkin —?"

"Kerrassaan kelpo työ. Mutta olisin antanut paljon siitä, että sitä *ei* olisi tehty."

"Mutta rovasti —?"

"Niin, minä en voi nyt puhella siitä; täällä on liaksi hälinää, ja minä olen väsynyt. Toisella kertaa. Sanokaa hänelle terveisiä minulta! Hyvästi, rouva!" Hän tarttui Karlin käsivarteen ja tahtoi astua alas.

Yksi ainoa ihminen oli yhtä säikähtynyt, jopa tyrmistynyt tästä kuin rouva Rendalen, nimittäin Karl.

Hänkin oli alusta asti vain seurannut esitelmää ja sen pitäjää; viattomuudessaan hän ei ollut ajatellut sitä mahdollisuutta, että kukaan voisi tuntea muuta, kuin että nämä olivat paikalleen lausuttuja sanoja, oikean miehen puhumia. Mutta sittemmin sattumalta silmätessään yleisöä, nimittäin kun sille tehdyt kysymykset alkoivat, hän oli alkanut epäillä. Ja se oli yltynyt, niin että hänen sydämensä lopulta pamppaili. Mutta että kukaan ei tullut äidin luokse, eipä edes yksikään hänen entisistä oppilaistansa... Karl tunsi hänen kasvonsa, näki hänen tuskansa! Ja nyt vielä rovasti! Oi, hän päästi rovestin käsivarren ja tarttui molemmin käsin rouva Rendalenin käteen; hänellä oli harras halu syleillä häntä, mutta täällä oli vielä liian useita huoneessa. Hän katseli rouva Rendalenia, kunnes kynelet kihosivat hänelle silmiin, ja sitten hän kuitenkin sieppasi hänet syliinsä, vieläpä suutelikin häntä; katselkoot, kutka tahtoivat. Sitten hän antoi hiukan hämmästyneelle rovestille käsivartensa ja auttoi hänet alas portaita.

Tästä kunnon rouva Rendalen jälleen tointui. Hän kiiti kepeämmin kuin kukaan olisi voinut uskoa ulos ovesta pikku eteiseen ja sieltä pihan poikki taloon. Siellä hän etsi poikansa; tämä oli juuri heittänyt yltään hännystakin ja liivit ja aikoi ottaa kylvyn. Mutta äiti ei voinut odottaa, kunnes hän olisi siitä valmis; hän heittäysi poikansa kaulaan, painoi hänet rintaansa vasten ja itki hokien: "Tomas, rakas Tomas! Sinä minun Tomasini!"

Toinenkin oli jo aikoja ymmärtänyt, että jossakin oli vikaa. Nyt vahvasti tätä äidin katse, äidin olemus; edelleen se, ettei hän sanonut mitään, ei tuonut terveisiä keneltäkään, vaikka oli jäänyt jälkeensä. Nyt jännityksen mentyä ohi Tomas Rendalen tunsi hämärää tuskallisuutta, pistoksen sydämessään.

Mutta hän ei tahtonut puhua siitä. Eikä äitikään. Sitten tämä läksi, ja hän otti kylpynsä. —

Andreas Berg jäi jälkeensä voimistelusaliiin. Ja kun viimeinen kuulija oli poistunut, hän lukitsi oven ja asteli arvokkaana pääovenpuoleiseen nurkkaan; sinne oli kasattu erinäisiä voimistelulaitteita, ja niiden yli oli heitetty iso purje.

Tähän purjeeseen hän kävi käsiksi ja riuhtaisi sen suurella rymyllä alas lattialle.

Silloin tuli näkyviin kaksi päätä ja neljä käsivartta, jotka ripeästi punoutuivat toisiinsa, kaksi hametta ja neljä nauhakenkää; kahdet tippuvan hiestyneet, tulipunaiset kasvot painautuivat toisiansa vasten, harrilleen hajaantunut vaalea tukka sekaantui pörröiseen tummaan.

Berg seiso ankarana. "Näin useaan kertaan, että purje liikahteli", hän sanoi. "En voinut älytä, mitä tämä merkitsi; lopuksi luulin tapaavani pari pikku tyttöä. Mutta ne olivatkin kaksi aikuista neitokaista. Ettekö häpeä?"

Toinen piileksijä alkoi itkeä ja toinen nauraa.

"Ja nämäkö ovat kelpo miesten lapsia? Maaherran tytär?" sanoi Berg sille, joka nauroi. "Täyskasvuinen tyttö, ripille päässyt ja ylimmällä luokalla. — Ja sinä siinä. Luuletko, etten sinua tunne? Nils Hansenin tytär; äitisi oli täällä. Olisipa hänen toki pitänyt saada nähdä sinut purjeen alla! Niin, ja isäsi myöskin! Onpas vain kerrassaan ero sinun ja sisaresi Augustan välillä! Hän käyttäytyi aina ihmisten lailla, hän. — Niin, nouse nyt vain koreasti! Kyllä minä menen rouvalle sanomaan." Hän ei ollut vielä ulkona ovesta, kun tytöt jo kavahtivat jaloilleen. Hyväinen aika, minkä näköisiä he olivat! Vaatteiltaan, hiuksiltaan ja kasvoiltaan, erittäinkin kasvoiltaan, ihan kuin pikku lapset, jotka ovat itkeneet ja likaisin käsin laappineet kyyneliään pitkin silmäkulmia ja poskia.

Se johtui siitä, että he olivat tomuisten kojeitten seassa tahrineet kätensä ja joutuneet kuivailemaan hikeä, joka valui virtanaan ja kirveli silmiä. Ja kylläpä he olivat jäykistyneitä ja menehtyneitä! Vaikka heillä oli ollut hyvä tilaisuus laittaa itselleen mukava paikka, olivat he siinä maanneet liian kauan samassa asennossa; vähintään tuntia ennen esitelmän alkamista he olivat pujahtaneet purjeen alle, olematta hetkeäkään turvallisia.

Toinen itki ja morkkasi toista, joka nauroi, mutta kun he pääsivät oikein katselemaan toisiaan ja saivat toisilleen selitellyksi, minkä näköisiä olivat, purskahtivat molemmat huimaan nauruun ja hyökkäsivät rakennuksen toisessa päässä olevaan pikku huoneeseen, missä tiesivät siistiytymistarpeita olevan. Ja sieltä heidän piti rientää täysihoitolaisten luo kertomaan. Sillä eivät he yksistään omasta puolestaan olleet purjeen alla värjötelleet; ei, he olivat ylimmän luokan siihen toimeen valitsemia. Nämä olivat kaikki olleet mukana ja vetäneet heidän ylitseen purjeen.

Heillä oli ollut ruokaa mukanaan ja juomaa myöskin, olutta. Mutta sen he olivat ahmineet aikaa ennen esitelmän alkua.

Tuonne täysihoitolaisten luokse oli ylin luokka kokoontunut, siellä he odottelivat. Senhän täytyi olla jotakin aivan erikoista, minkä ainoastaan vanhemmat saisivat tietää.

Ja nyt nämä kaksi tiesivät sen! Heillä oli tuskin aikaa hieroa pahinta ryöttää ihostaan, suorita

tukkaansa sen verran, että saattoivat häpeilemättä juosta pihan yli. Mutta niin tulisesti kuin he kiirehtivät, toisten kärsimättömyys ehätti heistä edelle. Tuolla ryntäsi luokka pihan yli voimistelusaliiin päin. He olivat istuneet ja odottaneet nähdäkseen Andreas Bergin lukitsevan oven ja katoavan; tämän oli hän tehnyt verkalleen, mutta vihdoinkin lähtenyt keittiöön.

Nuo kaksi oli valittu heidän hyvän muistinsa ansiosta, ja se uskomattomuus tapahtui, että he tosiaankin muistivat koko puheen, ainakin tarkalleen ne käänteet, jotka tehosivat eniten, jotka lausuttiin parhaiten, jotka olivat uusimmat!

Ja jos Tomas Rendalen oli puhunut kiittämättömälle yleisölle, niin tässäpä oli kiitollinen kuulijakunta. Nuoret tytöt rakastavat uljuutta; päästessään itse asettumasta esille ovat he hehkuva intoa tulvillaan. Katsokaahan häntä, vaaleaveristä, pitkää, solakkaa, suurisilmäistä maaherran tytärtä! Hänellä oli äitinsä linnunkasvot, mutta sen sijaan, että äidin olivat pelästyneet, olivat nämä koholla kuin uskaliaaseen lentoon. Kuontalollinen tuuheata vaaleaa tukkaa heilui hajallaan niiden ympärillä, ja nyt, kun silmät, koko kasvot säteilivät, liekehti sekin. Hän ei muistanut kertoa samassa järjestyksessä, kuin luennoitsija oli puhunut; voimallisista hauskin tuli ensin. Häntä ymmärrettiin aivan hyvin; koulusta sekä yhdyselämästä Tomas Rendalenin, hänen äitinsä ja opettajattarien kanssa he olivat saaneet suuremmat edellytykset kuin yleisöllä ylipäänsä oli ymmärtää, mitä Tomas Rendalen tarkoitti. Mutta parhaassa vauhdissa ollessaan Nora pysähtyi, karahti punaiseksi, vaaleni kalmankalpeaksi: rouva Rendalen seisoi portailla!

Andreas Berg oli pitänyt sanansa. Ja he olivat unohtaneet hänet.

Andreas Bergin tullessa käveli rouva Rendalen kuohuksissaan, ja hänelle oli suorastaan mieluisaa saada jotakin suuttumuksensa jäähdyttämiseksi. Hän köpitti ulos isoille portaille; hän tahtoi tavata heidät vereksestä teosta ja taivalsi sen vuoksi koko sivurakennuksen ympäri ja pitkin voimisteluhuoneiston seinustaa, yllättäkseen heidät takaa päin. Mutta jo eteisen ovella, jonka tytöt tietysti olivat unohtaneet lukita, hän kuuli Noran kumppaninsa tukemana esittävän puhetta, Tomasin puhetta — Tomasin äänenpainolla, hänen esitystavallaan, hänen tulisuuudellaan, ... todella kaunopuheisesti ... niin, *siinä* oli yksi, joka oli kuullut!

Kelpo rouva kokonaan itsensä unohtaneena tunkeutui ihan esille, todellakin ainoastaan nähdäkseen ja ollakseen mukana. Mutta siten ei hänen tuloaan käsitetty.

Noran kauhistus, toisten huudahtelut heidän käännähtäessään ja nähdessään tuon voimallisen olennon, sepä oli näky! Rouva Rendalen oli kylliksi koulunpää käyttääkseen tätä hyväkseen; hän siis korotti äänensä ja sanoi: "Minun pitäisi totisesti olla suuttunut, ja syystä. Näen teidän *käsittävän* sen! Mutta mitään niin verratonta kuin Noran muistin vertaista en ole ikinä kuullut." — Ei ollut kuullut mitään "niin verratonta vertaista" — oli hyvä, ettei tätä tyylinäytettä lausuttu koulussa!

Mutta kuullessaan, ettei ollut henki kysymyksessä, ja nähdessään rouva Rendalenin rehellisen ilon heittäysi Nora kuusitoistavuotiaan kaikella innolla ja hehkulla hänen rintaansa vasten. Ja hyrähti itkuun.

Niin, sepä oli kuten rouva Rendalen halusi. Siksi hän sanoi: "Sinä olet suunnattoman herttainen tyttö, Noraseni! Kuulkaa, lapset, kun olette valmiit täältä, niin pistäytykää minun luokseni, otamme itsellemme oikean pakinahetken."

YLEISESIKUNTA

Nyt ajattelee ymmärtäväinen lukija: tästä tulee koulun kuvailu. Ja sitä mieltä olen minäkin, että niin pitäisi.

Mutta elämän päättely ei aina ole sama kuin meidän, ja meidän on noudattaminen edellisen säädäntää.

Jo samana iltana tiesi Tomas, niitä rovasti Green ajatteli; Karl tuli tuoden sen viestin.

Tomas tuli ulkona häntä vastaan nähtyään hänet puistokujassa, ja he tekivät pitkän kävelyn sisämaahan vasemmalle päin.

Rovasti Green oli edellyttänyt, että kun Tomas aikoi esittää opetussuunnitelmansa, oli tosiaankin kysymyksessä opetussuunnitelma eikä mitään oleellisesti toista; hän ei ollut silmänräpäyksikään ajatellut sitä mahdollisuutta, että siitä muodostuisi ohjelmanpuhe suurin piirtein, opetussuunnitelman jäädessä vain vihjaukseksi.

Kenties voidaan sellainen puhe sellaisesta aiheesta jo nykyään pitää maassamme, mutta siinä tapauksessa ainoastaan parissa suurimmassa kaupungissamme; pienissä tuskin kymmenenkään vuoden kuluttua. Ja puhujan tulee olla vapaana liikkuva mies. Mies, joka tahtoo perustaa koulun sellaisen puheen nojaan, — niin, mitään järjettömämpää yritystä ei vanha herra voinut ajatella. Karl oli saanut toimekseen ilmoittaa tämän hänelle sananmukaisesti; Tomasin ei nimittäin pitäisi olla harhatoiveissa siitä, mitä nyt seuraisi. Jos koulu tämän jälkeen pysyi pystyssä, niin se oli yksinomaan sen arvonannon ansiota, jonka hänen äitinsä oli sille hankkinut. Tuollaisen haasteen jälkeen koulua tuomittaisiin — ei opetuksensa mukaan, ei, vaan jokaisen koulusta jo tänä vuonna pääsevän tytön mukaan sitä tuomittaisiin. Jos *hän* astahtaisi harhaan, saisi koulu sen viakseen. Rovasti kuuli puheesta, että tätä pelkäsi Tomas itsekin; miksi ihmeessä ei hän ollut siis pysynyt vaiti? Nyt voisi sattuma kukistaa koulun.

On mahdotonta kuvata Tomasin mielenahdistusta. Hän tunsu Karlin kertoessa, että Karl jo oli yhtä mieltä rovastin kanssa. Hän tunsu, että hänen äitinsäkin siirtyisi sille puolelle, että kaikki siirtyisivät! Hän oli tehnyt suuren hulluuden.

He eivät tulleet kotiin ennen puoltayötä. He eivät voineet puhua äidin kanssa sinä iltana. Kaikki olikin aivan hiljaista heidän saapuessaan huoneisiinsa.

Tomasilla oli vanha suojansa, kylpyhuoneen takana, mutta se oli nyt hänen kotiintulokseen korjailtu uuteen kuntoon. Karlilla oli nyt huoneensa tämän vieressä, kulmakamari. Kuten kaikki kartanon huoneet olivat nämäkin pitkänomaiset, joten kaihdinta, joka eristi sen osan huonetta, missä sänky oli, tuskin huomasi.

Heidän illallisensa odotti heitä, mutta siinä määrin he olivat alakuloisia, että he eivät siihen kajooneet.

Vielä Karlin mentyä levolle Tomas istui hänen vuoteensa reunalla. Ja näin ei käynyt ainoastaan sinä yönä.

Seuraavana aamuna varhain — sunnuntaina — rouva Rendalen pistäysi alas Nils Hansenin perheeseen; hän tahtoi tapansa mukaan käydä suoraan päin.

Hän palasi samaan aikaan, kuin ihmiset menivät kirkkoon; Karl näki hänet puistokujalle antavasta ikkunastaan ja ilmoitti Tomasille, itse hän oli lähdössä kirkkoon. Tomas seurasi häntä ulos äitinsä luo, joka näytti olevan murheissaan. Ei siis edes Nils Hanseninkaan väki —?

Ei; Nils Hansen itse oli sanonut, ettei hänen tehnyt mieli "tulla kirkossa haukutuksi". Mitä hän sillä tarkoitti? Sitä, että hän meni julkisiin esitelmiin oppiakseen jotakin tai huvikseen, ei tullakseen karkeasti puhutelluksi tai kuullakseen muita niin puhuteltavan.

Rouva Rendalen oli hänelle vastannut, että esitelmöitsijän piti saada osoittaa ihmisten vikojakin. — "Niin, mutta ei tarvitse *kutsua* ihmisiä tulemaan vikojansa kuulemaan." — — Entäs rouva Hansen?

Laura ei uskonut Tomasin ehdotusta oikeaksi; "lasten ei sovi tietää kaikkea". Tätä vastaan oli kuitenkin suutari väittänyt, että hänen talonpoikaiskokemuksensa ilmaisi toista. Maalla tiesivät lapset pienestä pitäen kaikki, ja jos siveettömyyskin oli maalla varsin suuri, ei vika ollut siinä, vaan siinä, että maallakin oli koko asia laiminlyöty. Itse hän oli kasvanut ahtaan kujan varrella, missä molemmat sukupuolet kävivät samaa koulua ja ottivat osaa samoihin leikkeihin, kunnes olivat täyskasvuaisia; he olivat selvillä kaikesta, mutta hän muisteli sitä aikaa turvallisesti.

Tätä oli Nils Hansen sanonut niin usein ennenkin, että Tomas ihmetteli, miksi äiti nyt kertasi sen. Toinen tekikin sen ainoastaan voittaakseen aikaa.

Rouva Emilie Engel oli nimittäin sairastunut; vaunuista oli hänet illalla kannettu suoraan vuoteeseen. Tohtori oli ollut siellä eilen, yöllä jälleen, ja tuli sieltä juuri nyt; rouva Rendalen oli kohdannut hänet. Hän hyrähti itkuun. Jos Emilie nyt tähän menehtyisi, olisi se rouva Rendalenin syy. Olisihan hänen pitänyt ymmärtää, ettei Emilie sietänyt puhuttavan miesten uskottomuudesta oman miehensä istuessa hänen vieressään, — Emilie oli niin heikko ja herkkä! Rouva Rendalenin olisi pitänyt hinnalla millä

hyvänsä estää Tomas tekemästä sellaista. Sen sijaan hän oli ollut iloinen siitä, että hänen poikansa teki sen! Se johtui siitä, että hän ja muut Tomasin ympäristössä aina tulivat yksimielisiksi hänen kanssaan, — olivatpa sitä tai ei, sillä tietysti Tomas oli mennyt liian pitkälle; tohtorikin oli sitä sanonut.

Mitä hän oli sanonut? — Hän oli sanonut, että siinä työskentelivät "nuo kirotut hermot", — "Kurtien kohtuuttomuus toisella tavalla". Rouva Rendalen alkoi uudestaan itkeä.

Ja kuin olisi tahtonut paikalla näyttää hänelle, että tohtori ja hän olivat oikeassa, Tomas suuttui silmittömästi. Kamalaa oli olla taas kotona näin viheliäisissä oloissa, joutua työskentelemään häilyvien ja raukkamaisten ihmisten keskellä, jotka säikkyivät kukin taholleen heti, kun joku parannus kohtasi vastustusta.

Ei ollut kysymyksessä parannus itse, vaan tapa —!

Tapa? Parannusta ei voinut varkain toimittaa käytäntöön; sen täytyi tulla näyttäytymään oikeassa karvassaan. Eilen illalla, kun hän oli väsyksissä, tunsikin tämän jäävuorikylymyyden; häntä puistatti. Mutta nyt asia toki kävi liian hulluksi. Jos kaikki väistyisivät, niin *hän* kuitenkin seisoi. Tosin hän oli ajatellut, että hänen äitinsä oli vakaampi kuin olikaan, sillä hänen omia kokemuksiaanhan totisesti olivat useimmat niistä, joita hän eilen esitti. —

Tämä sanottiin sunnuntaina aamupäivällä kasvismaalla. Tiistaina päivällä kannettiin kaupungin sanomalehti, *Tilskueren*, tilaajillensa. Isoa kysymysmerkkiä otsakkeenansa käyttäen halusi joku lähettäjä tietää, saattoiko tosiaankin olla mahdollista, että eräässä kaupungin suuressa koulussa oli enin osa lapsia vaipunut siveettömyyteen. Siitä huolimatta, että johtaja itse oli sen sanonut useille sadoille ihmisille, rohjettiin kuitenkin epäillä. Ettei häntä todellakaan ollut väärin ymmärretty, siitä oli takeena se, että hän oli toistanut sanansa. "Tämä" (siveettömyys nimittäin) "on sääntönä", oli hän sanonut; "*muu on poikkeuksena*".

Kyhäelmä oli allekirjoitusta vailla; se sytytti mykän kuohunnan, tyytymättömyys leimahti ilmiliikkiin. Kukaan ei puhunut muusta. Koulutyttöjä painosti seuraavana päivänä valju kauhistus. Aamurukouksiin kerääntyivät kaikki kuin rangaistukseen, oppilaat ja opettajattaret. Myöskin Karl Vangen oli ahdistuneella mielellä eikä voinut kunnolleen toimittaa rukouksia. Päivän työ kävi hiljaisesti ja haluttomasti. Rendalen ei näyttäytynyt.

Hän vastasi pannen nimensä julki seuraavassa numerossa, torstaina, että jos tuo "väärinymmärrys" oli tahallinen, niin se oli halpamielinen; jos se oli tarkoittamaton, olisi siihen joka taputuksessa pitänyt yrittää saada selvitys yksityistä tietä. Ei ollut sanottu mitään vähääkään tuohon tapaan. Oli vain sanottu, että kehityskausi lapsesta aikaihmiseksi oli niin vaikea ikäkausi useimmille, että se oli vaarallinen; siksi se vaati valppautta.

Ja se, mitä puheessa oli sanottu koulun johtajattaren havainneen, että lapset siinä iässä muuttuivat olemukseltaan, menettivät ahkeruutensa, järjestyksenhalunsa; "että tämä oli sääntönä; muu oli poikkeuksena". Saattoiko kukaan sisällyttää tähän mitään niin kauheata, kuin nyt väitettiin? —

Vastaus oli hyvä, mutta se ei pätenyt; kiihtymys oli jo niin suuri, etteivät sanat mitään vaikuttaneet. Miksi oli kehitysikä vaarallinen, — he arvelivat, — ellei sen takia, josta hän nyt tahtoi kiemurrella erilleen?

Heti Rendalenin vastauksen alla oli samassa numerossa uusi kysymys, yksi ainoa lause, allekirjoituksena "Eräs äiti." — Minkätähden oli niin kovin tärkeätä pienten lasten oppia, millä tavalla suvun jatkuminen tapahtuu?

Tämä kysymys ilmaisi erään *toisen* puolen siitä pahenuksesta, joka täytti kaupungin.

Ja sen kysymyksen alla vielä yksi, osoitettu "Hra kandidaatti ja koulunjohtaja Tomas Rendalenille". Kysymys oli esitetty "kunnioittavasti"; se sisälsi yksistään, eikö hän tahtonut painattaa viime lauantaina tyttökoulun uudessa voimisteluhuoneistossa pitämänsä puhetta. Niiden, jotka olivat sen kuulleet, pitäisi saada nauttia siitä toistamiseen, ja niiden, jotka eivät olleet niin onnellisia olleet, ei sopisi menettää tilaisuutta oppia tuntemaan esitelmää, joka oli niin ainoalaatuinen. Allekirjoituksena: "Terveen ja oikean valistuksen ystävä."

Seuraavassa numerossa (lauantaina) Rendalenin vastaukset. Lapset opiskelivat jo nyt luonnonhistoriaa, siis myöskin lajien jatkamisen ehtoja; *minkä tähden* heidän täytyi tätä opiskella, siihen oli jokainen johtaja tai rehtori yhtä läheinen vastaamaan kuin hänkin. Utta ei hänen ehdotuksessaan laisinkaan ollut tämä ja se koski ala-astetta ainoastaan siinä määrin, kuin aineen laajuus ja opetustapa salli.

Toiseen kysymykseen hän vastasi, että esitelmä, jota kuulemaan ainoastaan lasten vanhemmilla oli

pääsy, ei tietystikään soveltunut julkisuutta varten.

Harvat katsoivat nämä vastaukset tyydyttäväksi. Hän vain kiemurtelihe erilleen. Vähintään kolmesataa ihmistä oli kuullut esitelmän, joten sitä varsin hyvin voitaisiin sanomalehdistöissäkin käsitellä.

Kolme uutta kyhäelmää samassa numerossa.

Ensimmäinen ilmaisi iloa siitä, että vastaukset saatiin niin nopeasti. — Eikö hra Rendalen nyt myöskin tahtoisi selittää, millä tavoin nuorten ihmisten syntinen vaisto voidaan mikroskoopeilla tyrehdyttää?

Tämä sukkeluus tunnettiin oitis Dösenistä lähteneeksi.

Toisen allekirjoittajana oli *Arithmeticus*, ja tämä laskeskeli, mitä maalle maksaisi, jos jokainen koulu tästä lähtien saisi opettajakseen lääkärin. Hän sai yksistään täksi ainoaksi menoeräksi miljoonan kruunua vuodessa. Jos jokaisella koululla olisi myöskin pappi, koituisi siitä toinen mokoma. Summittaisen arvion mukaan Rendalenin suunnitelmaan tarvittavat välineet ja muut ainekset maksaisivat tuskin vähempää kuin satatuhatta kruunua vuodessa. Maan yleistä menoarviota koululaitokselle rasi tettaisiin siis noin kahden miljoonan sadantuhannen kruunun vuotuisella lisäerällä.

Hän kysyi, oliko tämä järjellistä. —

Sitten oli julkaistuna kirjelmä "Hra Tomas Kurtille, myöskin Rendaleniksi nimitetylle".

Eräs kaupungin lapsi oli "häväissyt" oman pesänsä. Jos tämä kaupunki oli huonompi kuin muut kaupungit, mitä lähettäjä epäili, niin esitelmöitsijän oma suku oli varmasti eniten syypää siihen. Ja sekä vanhalta että uudelta ajalta. Hän oli siis se mies, jonka pitäisi puhua kaikkein viimeisimpänä.

Lähettäjä käytti nimimerkinään "*Suum cuique*" [Latinaa, = kullekin osuutensa. *Suom.*]. —

Samana päivänä Rendalen piti toisen esitelmänsä, ja tähän, joka oli ilmoitettu yksinomaan teknilliseksi luennoksi, oli — opettajattaret mukaan luettuina — saapunut 20, kaksikymmentä, ihmistä; kymmenen tuli lisää esitelmän aikana. Saattoi nähdä Tomasista, rouva Rendalenista, Karlista, että nämä kahdeksan päivää olivat olleet heille raskas koetus. Tomas alkoi puheensa tänään kuin toinen ihminen, — hiljaisesti, voimattomasti, hapuillen; hänen hermostuksensa oli kasvanut kahdellakymmenellä prosentilla. Nenäliina vaelteli taskusta taskuun, vesikarahvi tyhjentyi, tukka pöyhystyi, kädet tempoilivat, jalat liikkuiivat kuin urkujen polkimilla.

Mutta ehdittyään koulun opetussuunnitelmaan ja alettuaan näytellä aineistoaan, kojeitansa sekä niitä selitellä, elpyi hän ja oli pian entisellään. Hänen oivallinen kykynsä tehdä kaikki selväksi ja herättää harrastusta oli palannut.

Mikroskooppi ja sen alle asetettu lehti kiersi ympäri hänen puhuessaan; herkeämättä hän osoitti heille jotakin uutta, joko kokonaisia keräelmiä tai myöskin suuria värikuvia tai vieläpä täydellisesti suoritettuja jäljennöksiä, joita voitiin irroittaa liitoksistaan ja tutkia pienimpiäkin osiaan myöten, esim. ihmisen rinnan, vatsan, kaulan, pään. Muutamat hienommat osat olivat suurennetuissa mittakaavassa tehtyjä. Heidän maassaan, kertoi hän itse, ei ollut koskaan kerätty näiden aineksien vertaista; me saimme kiittää suuren maailman harrastusta siitä, että meidänkin pienessä ja etäisessä sopessamme saatiin nähdä sellaista ja että hänen oli ylipäättään ollut mahdollista hankkia kokoelmaansa; osaksi siinä oli hänelle lahjoitettuakin.

Ne harvat, jotka olivat esitelmää kuulemassa, olivat erinomaisen tyytyväisiä. He arvelivat, että koulusta kyllä voisi tulla hyvä, joskin hän oli pitänyt onnettoman puheen.

Mutta tätä hyväntahtoisempaa käsitystä edustivat liian harvat voidakseen saada aikaan vastavirtausta.

Tiistain numerossa kysyi joku lähettäjä "*Suum cuique*"-nimimerkin käyttäjältä, merkitsikö se: jokaiselle sialle [latinaa, sus = sika. *Suom.*]?

Jos tämä kysymys olikin eduksi Rendalenille, niin oli seuraava kyhäelmä ehdottomasti pahin, mitä oli häntä vastaan julkaistu. Lähettäjä aloitti pahoittelemalla, kuinka röyhkeätä oli nuoren miehen, joka päälle päätteeksi oli tuskin lainkaan ollut kotona täysikasvuiseksi tultuaan, kuitenkin pauhaavan ylväästi morkkailla tämän kaupungin tapoja.

Lisäksi hän puhui kuin olisi tuntenut kaikki maan laivurit! Kuin hän olisi seurannut heitä ympäri maapallon ja kuulustellut heitä. Ja kokonaan hävyltä pään puraistakseen hän puhui, kuin hän tuntisi *koko maailman* kauppiassäädyn!

Niin nenäkäs, niin kevytmielisiä puheentapoja syytelevä mies ei voinut olla kasvatuslaitoksen opettaja, kaikkein vähimmin johtaja.

Näin ollen pitäisi viipymättä julkaista kehoitus uuden koulun perustamiseksi. Tiedettiin, että ystävällinen kääntyminen koulun entisen johtajattaren puoleen, jotta hän jatkaisi edelleen ilman herra Rendalenin apua, oli ollut turha. No niin, siispä lähettäjä tahtoi vaatia arvossapidettyjä kansalaisia asettumaan uuden koulun perustamiseksi julkaistavan kehoituksen etunenään. Se saisi yleistä kannatusta.

Kaupungissa kummailtiin, kuka tämä lähettäjä saattoi olla. Kerhossa pohdittiin ehdotusta vielä samana iltana, mutta sielläkään hän ei paljastautunut. Yksimielisesti päätettiin odottaa konsuli Engelin vuoksi. Ei epäilty sitä, että hän tahtois olla mukana, — tiedettiinhän varsin hyvin, mitä seurauksia Rendalenin puheella oli ollut konsulin perheessä; mutta ei käynyt päinsä puhua hänelle suunnitelmasta juuri nyt. Rouva Engel oli vaarallisesti sairaana.

Vaikka neuvottelua kesti vain muutamia minuutteja, olivat kaikki heti yksimielisiä. Neuvottelun päätyttyä ei kello ollut enempää kuin yhdeksän, joten sen passiivisena kuulijana ollut tohtori Holmsen lähti suoraan kerhosta, torin laidalta, ylös puistokujaa kartanoon ja kertoi Tomas Rendalenille kaikki. Mitä pikemmin hän sai sen tietää, sen parempi, arveli Holmsen. Piru nyt enää olkoon tässä lemmon luolassa kauemmin; se oli *hänen* neuvonsa. Tomas vei tohtorin mukanaan äitinsä luo ja kertoi jutun siellä, heti lisäten, että hän ehdottomasti tahtoi matkustaa pois.

Karl tuli samassa kotiin; asia kerrottiin taas hänelle, eikä hänkään uskonut hyödyttävän jatkaa sen jälkeen, mitä hän oli sinä päivänä kaupungilla kuullut.

Mutta rouva Rendalen ei tahtonut mitenkään väistyttävän. Mieluummin painatettakoon koko koulusuunnitelma ja sen perustelu kirjaksi ja vedottakoon kaupungista koko maahan. Täytyihän toki Norjassa olla siksi monia ymmärtäväisiä vanhempia, että he saisivat täyden koulun! Tämä, hän sanoi, ei ollut hänen ehdotuksensa, se oli Tomasin, jonka siis piti se täytäntöönkin panna!

Hämpä tunsu Tomasin; tarvitsi vain suoritua erinäisistä repeloivista vaikutelmista, niin hän oli kyllä mies puolestaan. Sinä iltana ei erottu ennen kahtatoista ja silloin he olivat yhtä mieltä jatkamisesta.

Koulutyö vahvisti Rendalenia. Hän oli verraton koulumies ja sai siitä eheän ilonsa. Ja nyt hän pani kaiken sielunsa työhön. Hän teki hauskimpia ja opettavaisimpia kokeita, mitä tiesi, ja kertoi ja selitti ja luennoi.

Vanhimman luokan hän oli aina kotiintulostaan asti ottanut yhtenä viikon iltana erityiseen kokoukseen rouva Rendalenin huoneeseen. Hän oli tutustuttanut heitä suureen naiskysymykseen, sellaisena kuin tämä kuohutti mieliä yli koko sivistyneen maailman — hän lueskeli heille ja pani toimeen soitannollisia illanviettoja heidän kanssaan. Tähän aikaan näillä kokouksilla oli tietenkin erikoinen merkitys hänelle. Hän ei sanallakaan kajonnut päivän kiistaan, mutta luettavaa ja keskustelunaihetta, jopa musiikkikappaleitakin valitessaan hän ehdottomasti tuli valaneeksi niihin uskoaan suuren asian voittoon, kiihkoaan, kun hänen herkkä mielensä oli tulvillaan. Ylin luokka luotti häneen horjumattomasti, ja sillä oli suuri vaikutus toisiin. Pian hän otti haltuunsa koko koulun laulunopetuksen, harjoitti isompia kuoroja ja hilpeitä numeroita — sekin loi yhteistuntoa.

Mutta kaikesta huolimatta näyttäytyi kapinan oireita. Että nämä joka kerta tukahtuivat, siitä sai kiittää erittäinkin Karl Vangenin aamuhartaushetkiä oppilasten ja opettajain kanssa.

Karl ei ollut mikään etevälahjainen henki mutta hänellä oli yksi ominaisuus, joka vastasi paljoa henkevyttä: hän ei ollut milloinkaan puhunut muuta kuin totta. Hän sanoi asian tarkalleen siten, kuin sen sielussaan tunsu; kukaan ja mikään ei saanut häntä siitä siirtymään. Ja kun hänen elämänsä oli surun vihkimä ja sitten muuttunut iloksi, oli hänellä ilmauksia molempia varten äänessäänkin. Se tehosi.

Hän rukoili niin hartaasti Jumalalta koulurauhaa; älköön ulkopuolella riehuva riita tunkeutuko näiden portaiden sisäpuolelle. Me täällä, mehän tarkoitimme vain hyvää toisillemme; eikö niin? — Ei enempää tarvittu, kun jo muutamat alkoivat itkeä. Eräänä kertana hän lisäsi saaneensa valtuuden sanoa, että se, joka vähimmässäkin määrässä epäili koulua, saisi lähteä milloin tahansa; sääntöjen edellyttämää eroamisaikaa ei tarvinnut noudattaa. Tämän he kaikki saisivat mainita vanhemmilleen; heidän tuli kertoa näille, olivatko tyytyväisiä täällä oloonsa vai eivätkö, *tarkalleen niinkuin asia oli*.

Olivatko koulun viholliset saaneet selville, mikä valta Karl Vangenilla oli tuolla ylhäällä? Nyt suunnattiin nimittäin hyökkäys häneen. *Tilskuereniin* ilmestyi kyhäys "Rovastinapulaiselle Karl Vangenielle"!

Hänen siveellisiä periaatteitaan kuten hyvää tahtoansakin pidettiin arvossa; siksi ihmeteltiin mitä suurimmassa määrin, että hän saattoi liittyä sellaisiin mielipiteisiin, kuin koulussa oli lausuttu. "Kukaan, joka ei ollut aivan vähälahjainen tai liian herkkäuskoinen" (sananmukaisesti), ei voinut erehtyä siitä, että kysymyksessä oli uskonnon syrjäyttäminen ja luonnontieteiden toimittaminen vallitsevaan asemaan.

Tämä saattoi liikkeelle kokonaisen vyöryn. Noista sepityksistä mainittakoon yksi ainoa.

"Se, joka nämä rivit kirjottaa, ei voi olla ilmaisematta suruaan siitä, mitä hän sai kokea, nimittäin että kun eräs röyhkeä ääni kysyi kateederista Tyttökoulun Voimistelusalissa, eikö asia ollut sillä tavalla, että ainoastaan ani harvat ovat taipuisia saamaan pysyväisen uskonnollisen herätyksen, *silloin jäi 4 — neljä — pappia istualleen!* Sanoivatko he tähän pilkkaavaiseen puheeseen sydämessänsä: jaa?

"Eikö siis Jeesuksen suuri sanoma ole käynyt ulos '*kaikille kansoille?*' (Ks. Matt. 28:19, Mark. 16:15, Luuk. 24:47, Ap. Teot 10:42-43, Koloss. 1:23.)

"Siinä määrin se kävi ulos 'kaikille', että sen ensi sijassa voivat ymmärtää yksinkertaiset. (Ks. Matt. 11:25, Luuk. 10:21, 1 Kor. 1:19-27, Room. 1:21-22.)

"Jos eivät ehdottomasti kaikki ole taipuvaisia pysyväisesti heräämään Jumalalliseen totuuteen, niin mitä hirveitä johtopäätöksiä voitaisiinkin tästä tehdä?

"Niin, voisiko Raamattu silloin ylipäätään olla Jumalallinen totuus?

"Se mies, joka kysyi niin julkeasti, elää Kirkon opettajien kesässä, niin, on heidän ystäviänsäkin. Sentähden rohkenen myöskin sanoa, että se on epäuskon ääni, meidän keskestämme lähtenyt. (Ks. 1. Joh. 2:19, Ap. Teot 15:24 ja 20:30, Gal. 2:4.)

"Missä olivat ne neljä Siionin vartijaa? Minä olin siinä ja siinä nousemaisillani, mutta minä odotin heitä. Minä sanon tämän jälleen ja surulla: missä he olivat?

"*Eiväthän kai nukkuneet?* (Ks. Matt. 24:42-43 ja 25:5, Mark.13: 33, Luuk. 21:36, 1. Kor. 15:33-34, 1. Tess. 5:6, Ef. 5:14.)

"Jos nimeni asettaisin alle, ei se ilmaisisi mitään, mikä saisi jonkun ajattelemaan. Sentähden asetan seuraavat pyhät sanat ja luvut:

"Davidin psalmit 80:7."

Koko kaupunki selasi esille Davidin psalmin 80:7 ja luki:

"Sinä olet meidän pannut riidaksi meidän läsnä asuvaisillemme; ja meidän vihollisemme pilkkaavat meitä."

Viittaus ilmaisi sen suuttumuksen, jota kaikki tunsivat siitä, että kaupunki oli heidän riitansa johdosta joutunut naapurien pilkaksi.

Sillä kateellisten naapurikaupunkien sanomalehdet olivat nälkäisinä syöksyneet tähän häväistysjuttuun käsiksi! Sateli pisteliäitä selostuksia ja paljasteluja. Kaupunki ei ollut milloinkaan ollut jumalaisuudestaan kuulu, yhtä vähän kuin siveellisyydestään tai hyveistään yleensä. Sitä enemmän rikkaudesta, rennosta elämästään ja yritteliäisyydestään. "Roskakaupunkien" lehdissä oli alituisen luettavana mitä häpeämättömmimpiä ylistyksiä tästä äkillisestä kääntymyksestä, suurenmoisesta siveellisestä vakavuudesta, joka ihan ihmetyönä oli vallannut "pikku Babylonin".

Pari päivää takaperin oli muuan noita nalkuttajia aloittanut viivanalaisen, joka oli ilmeisesti omassa kaupungissa kirjoitettu. Se olikin päivätty "*Kurtevigissa*", ja kaupungin *chronique scandaleuse* kertoiltiin siinä hyvin sukkelasti — tietysti tekaistuvin nimin, mutta jokainen ihminen tunsii jutut. Se päättyi huomautukseen, että oli helppo käsittää, minkä tähden kävi "Kurtevigin" pyhäksi velvollisuudeksi ehkäistä uudistusta kaupungin tavoissa.

Kun tämä oli ainoa Rendalenin uuden koulun puolustukseksi painettu, uskottiin — niin sokeaan kiihkoon oli jouduttu — Rendalenin, jos ei kirjoittaneen pakinaa, ainakin antaneen siihen aineksia.

Nyt merimiesyhdistys kutsui isoin kirjaimin kokouksen "urheata merimiessäätyämme vastaan eräältä taholta singottujen syytösten johdosta".

Kokouksessa oli se erikoista, että siellä oli tuskin kolmea merimiestä saapuvilla. Puhetta johti eräs laivaveistämön omistaja, joka ei ollut milloinkaan purjehtinut merillä. Pääpuhuja oli kaupungin satamakapteeni, joka tosin oli aikoinaan ollut laivurina, mutta siitä oli hyvin kauan. Hän pauhasi hirmuisesti. Hän oli myös laatinut kirjallisen vastalauseen, joka ilmaisi "merimiesten halveksimisen"

sellaista puhetta kohtaan. Vastalauseen jäljennös lähetettiin heti kokouspaikalta Tomas Rendalenille. Sikäli kaikki kävi kuten pitikin; mutta punssin tultua ja siihen alusta asti ruskasti kiinni käytyä elvyttiin piankin liian innostuneiksi. Silloin ainoa saapuvilla oleva laivuri Kasper Johannesen suvaitsi väittää, että "Tomas Rendalen, pahus vieköön, oli sentään hiukan oikeassa".

Siitäpä jyty nousi! Satamakapteeni esitti viimein, että "tämä uusi häpäisijä" viskattaisiin ulos. Kasper Johannesenin ei tehnyt ollenkaan mieli hyväksyä "ulosviskaalikseen" miestä, joka *"itse oli ottanut prosentteja!"* Tunsihan hän ihmisiä, jotka olivat hänen kanssaan purjehtineet! Laivaveistämön omistaja tahtoi sovittaa jupakan arvokkaasti, mutta Kasper Johannesen käski hänen vain "mennä helvettiin"; eivätkö he kaikki tienneet, että hän oli rikastunut kelvottomilla aluksilla? Eikö itse merivakuutusyhtiön asiamies ollut sitä sanonut? "Koreata huolenpitoa merimiehistä se, perhanassa!" J.n.e., j.n.e. Tämä päättyi katutappeluun.

Päättyi? Se ei päätynyt koko kesänä, ei koko syksynä. Kaupunki ei enää puhunut koulusta. Viikkokausiin ei kukaan puhunut muusta kuin liikeasioistaan ja siitä, kutka olivat rehellisiä ja kutka prosenttivarkaita; liikeasioistaan, ja kutka laivurit olivat suorastaan suurvarkaita ja kutka vain pikku näpistelijoita; liikeasioistaan, ja kutka laivurit olivat ihan rehellisiä; — liikeasioistaan, ja laivuri N.N:stä, jonka nyt kelpasi vetäytyä yksityiselämäänsä ja ryhtyä johonkin hommaan maissa! Laivojen syksymmällä kotiuduttua joutuivat laivurit itse mukaan. Muutamia erotettiin; nämä antoivat ilmi toisia, jotka olivat säästyneet. Perämiehet, matruusit eivät tahtoneet olla todistajina, mutta heidät pakotettiin siihen. Mitä rajuimpia vihavälejä pääsi alkuun — tai taisteltiin loppuun paikalla. "Laivurisota" pelasti koulun. Kaupunki ei ollut kyllin iso pitämään kahta polttavaa kysymystä käynnissä yht'aikaa, ja näistä kahdesta tuli se, joka koski raha-asioita, tietenkin ajan mittaan tärkeämmäksi.

Mutta jos "laivurisota" pelastikin koulun, ei se pelastanut Rendalenia. Hän saattoi odottaa tilintekoa minä hetkenä tahansa. Hän ei mielellään pistäytynytkään alas kaupunkiin, eikä missään tapauksessa iltaisin.

Hän sai taas muistutuksen tilanteen kireydestä, kun hänen vähän jälkeen sodan syttymisen oli eräänä sunnuntaiamuna aivan varhain lähdeävä vaunuilla alas tullivajalle; hän meni vastaan miss Hallia, joka saapui englantilaisessa höyrylaivassa. Lauluseuran ja voimisteluseuran piti tehdä retki; siellä oli siten parisataa nuorta ihmistä koolla varhaisesta ajasta huolimatta. Noiden kaikkien keskellä Rendalen ei tuntenut itseään turvalliseksi. Täpärällä oli, että he jättivät hänet henkilökohtaisesti rauhaan; sisukkaita katseita ja uhkaavia viittauksia sinkoili häneen. Hänen astuessaan veneeseen heitettiin köysi sillä tavoin irti, että se löi hatun häneltä päästä ja roiskautti ryöpyn hänen niskaansa — epähuomiossapa tietenkin.

Käsitettiin, minkä tähden hän oli tänne vaunuineen tullut, tietystikin noutamaan kaupungin uutta hyveenvertijaa, amerikkalaista lääkärimissiä. Englantilaisen höyrylaivan jyhkeä keulapäätä kohosi ihan vastapäätä; ihmiset lykkäsivät oman matkansa, kunnes oli saatu nähdä missi. Tuolla peri Rendalen hänet ja hänen tamineensa veneeseen, hän oli ainoa matkustaja. Täytyihän noin merkillistä katsella.

Ja se olikin sitten lapsi! Pieni, laiha, ripeä nainen, joka ylös hypähtäessään epäsi kaiken avun. Hän kapaisi heti alas portaita takaisin, sillä veneessäolijat koettivat nopeasti penkoa esiin hänen laukkuaan, eikä hän osannut esittää ohjeitaan norjaksi; hän palasi vireästi ylös laukku kädessään, — sitten vaunuille, sitten ylös vaunuihin, yksi, kaksi, kolme, kepeästi, hymyillen. Mutta istuuduttuaan hän kummastellen silmäili taaksensa tuohon painostavaan, epäluuloiseen laumaan. Suuren silmäparin pitkällinen, tutkiva katse lipui yli väkijoukon; Rendalen järjesteli sillä välin matkatavarat ja laitteli ohjaksissa jotakin kuntoon, ennenkuin nousi vaunuihin.

Sitä aikaa käyttivät tämän naisen lääkärintsilmit. Ne olivat saaneet selkeän, kylmän huomiokyvyn; ne eivät enää harhailleet pitkin, vaan valitsivat muutamia kasvoja sieltä täältä nuorison parvesta, ripeästi, varmasti. Ne, joita katse kohtasi, tunsivat sen sydämeensä asti. Eikä laiturilla seisovista kahdestasadasta nuoresta miehestä yksikään epäillyt sitä, että nuo silmät voivat havaita yhtä ja toista.

Laivurisodan kehityttyä hiukan pitemmälle, kesäloman lopulla nimittäin, levisi kaupungilla tieto, että lääkärit olivat menettäneet kaiken toivonsa rakastettavasta Emilie Engelistä, kaikkien köyhien ystävistä, kaikkien ihmisten ystävistä.

Rouva Rendalenilla oli muun lisänä ollut kärsittävänsä yhä yltyviä tunnonsoimauksia rouva Engelin tähden; nyt viesti kohtasi häntä kuin pyörryttävä isku. Koulun oppilaista ei ollut — aina Augusta Hansenin päivistä asti — kukaan ollut sellainen kuin Emilie Engel: niin kunnokas, niin ymmärtäväinen ja hyvä. Rouva Rendaleniin hän oli kiintynyt kuin äitiin, oli myös antanut hänelle (ja yksistään hänelle) luottamuksensa, kun tuli onnettomaksi rakastaessaan sitä, joka petti häntä. Koko kaupunki oli kauan tiennyt, mitä *hän* vasta viime vuosina sai tietää. Emilien kärsimys se enemmän kuin mikään muu oli tehnyt rouva Rendalenin niin iloiseksi siitä, että Tomas "otti kaiken mukaan", kuten äiti sanoi.

Ja nyt?

Rouva Rendalen ja Tomas tiesivät heti, että kaikki tahtoivat tulkita Tomas Rendalenin raakamaisuudellaan surmanneen hänet. Katkeruus heräsi yhä voimakkaampana. Rouva Rendalen ei ollut saanut lääkäriltä lupaa puhutella sairasta; tohtori Holmsen oli järeään tapaansa sanonut, että hän oli "liian läheistä sukua esitelmälle". Lausuma oli tullut muidenkin tietoon.

Emilie Engel kuoli aikaisin aamulla; ehtoopäivällä ajoi kartanoon hänen sielunpaimenensa, vanha Green. Hän toi terveiset vainajalta ja antoi rouva Rendalenille Emilien säästöpankkikirjan; siihen oli Emilie suurin, vapisevin kirjaimin kirjoittanut: "Koululle. Teidän E." Rovasti ilmoitti, että tämä tapahtui hänen miehensä suostumuksella. Talletus oli 5,000 kruunua.

Rouva Rendalenin liikutus ja ilo, — suru ja kiitollisuus olivat niin kiihkeät, että hänen täytyi poistua vanhuksen luota, eikä hän enää näyttäytynytäkään. Tomas saapui samassa kotiin ja kohtasi rovastin, juuri kun tämän piti palvelijan avulla astua alas isoja portaita. Vanhus pyysi häntä menemään äidin luo, tämä varmaankin halusi häntä puhutella. Tomas säikähti, mutta hillitsi itsensä ja auttoi rovastin vaunuihin.

Rouva Rendalen oli makuuhuoneessa, missä hän hillittömästi itkien asteli edestakaisin. Tomasin nähdessään hän heittäytyi poikansa kaulaan, ja Tomas pyysi häntä Luojan nimessä sanomaan, mikä oli hätänä. Toinen sai vihdoin edes viitatuksi talletuskirjaan; Tomas näki ja otti sen.

Samassa silmänräpäyksessä hän tunsi, että tämä oli pelastus. Nyt kävi ilmi, mitä hän oli kärsinyt: hän puhkesi itkuun hänkin.

Seuraavan päivän aamuna kiersi oppilaiden vanhempien luona kirjelmä, jossa rouva Rendalen tiedusti, saisivatko lapset luvan koulun puolesta kunnioittaa rouva Engelin muistoa. Siinä tapauksessa tulisi kaikkien hautauspäivänä kokoontua valkopukuisina kirkkomaan portille Lapset kävelisivät kirstun edellä, kaikkein pienimmät sirotellen kukkia, toiset veisaten virttä, ja haudalla laulaisi lapsikuoro.

Jos he saisivat luvan, olisi kokoonnuttava koululle samana päivänä kello 12.

Kun oli vain pari päivää koulun avaamiseen, olivat melkein kaikki oppilaat kaupungissa; viimeisetkin saapuivat vähitellen. Ainoakaan ei jäänyt pois.

Olipa uskomatonta, mitä Tomas Rendalen sai toimeen seitsemässä, kahdeksassa päivässä; hän tiesi, että tässä suoritettaisiin taistelu.

Tilskuerenin seuraava numero ilmoitti kuolemantapauksesta mainiten muutamia sanoja rouva Engelin suuresta hyväntekeväisyydestä ja lisäksi seuraavaa: "Vainaja kuuluu säätäneen tuntuvan rahasumman erälle laitokselle kaupungissamme."

Mitä tämä uutinen oli selvyudessa vailla, sen korvasi lehti muutoin: sinä päivänä ei ollut riviäkään hyökkäyksiä koulua vastaan.

Näissä olosuhteissa rouva Engelin hautaustilaisuudesta tuli ainoalaatuinen. Sitä ennustivat jo ne valmistukset, joita tehtiin, ne huhut, joita oli liikkeellä. Koulut pyysivät lupapäivää ja saivat sen; päätettiin sulkea kaikki myymälät, sirotella havuilla kadut, joita myöten saattue kulkisi, asettaa väylälle lippulaiva ampumaan kunnialaukauksia. Kuultiin, että oli tilattu lähimmästä garnisonikaupungista rykmentin soittokunta ja että se oli saanut luvan saapua.

Kaupungin ja lähikaupunkien johtavien liikemiesten piti hautuumaan portilla ottaa kirstu ruumisvaunuista ja kantaa se hautaan. Useat höyrylaivat toivat molemmilta suunnilta väkeä, joka tahtoi nähdä ja kuulla. Kun kirkkojen kellot hautauspäivänä alkoivat kajahdella, olivat jo kadut tulvillaan. Hautuumaan portin sisä- ja ulkopuolella ei piankaan enää kukaan voinut saada sijaa. Ellei tätä tungosta olisi ennakoita arvattu ja järjestysvallan vahvistamiseksi hankittu miehiä, eivät naiset olisi uskaltaneet sinne; nyt saivat hyvän paikan sekä koulu että oppilaitten äidit ja sisarukset. Kuitenkin, kun kunnialaukaukset pamahtelivat ja soitto alkoi kaikua, ja vielä enemmän, kun saattue tuli näkyviin, syntyi ahdinkoa; kuului muutamia kirkkauksia, useat säikähtivät, mutta hämminki tasaantui jälleen, — jännitys vain lisääntyi.

Soittokunta marssi portin ohitse, seisahtui sitten ja raiutteli säveliään ulkopuolella sillä aikaa, kun ruumisvaunut pysähtyivät, liikemiehet astuivat esille ja ottivat kirstun, ja se määrätön paljous kukkasia, joka ei ollut mahtunut kirstulle, koottiin ja kannettiin perässä. Rendalen oli samaan aikaan tunkeutunut esille saattueesta ja järjestänyt valkoisen parvensa portin takana. Kirstu kannettiin sisäpuolelle, mutta pysähdyttiin, kunnes vaunut olivat ajaneet ohitse ja saattue liittyi mukaan. Soitto taukosi, koululapset virittivät virren, voimakkaasti, sointuisasti, — ja tämä siirtyminen metallisoittimista naisten lauluun tenhosi mielet. Tästä juhlallisesta silmänräpäyksestä alkaen ja edelleen, kun saattue jälleen alkoi astella

eteenpäin, — kukkasia sirottelevat valkopukuiset pienokaiset edellä, koulun laulukuoro perässä, ja sitten kirstu, — tästä hetkestä vaihtui hautauksen luonne.

Tänne oli tullut juhlakulkue, suru oli muunnettu kauneudeksi, häivytetty täysin käsin jaelluksi kunnianosoitukseksi; rikkauden kulkue oli pysähtynyt vainajien asuinsijan ovelle. Kaikki olivat mukana auttamassa; rouva Emilie Engel haudattiin kuin hallitseva ruhtinatar.

Mutta sillä hetkellä, kun virsi kohosi tuolla edessäpäin naisten keskestä ja kaikki nuo hennot kätöset alkoivat vasuista hapuilla kukkasia, kääntyivät kaikkien katseet sinne, kaikkien ajatukset seurasivat tuota valkoista viirua sen pujottautuessa ylös mäkeä mustan naisparven kesässä, joka kulki yhä mukana.

Se taistelu, joka oli äskettäin riehunut, muistettiin heti; se seurasi ylhäällä heidän yllään uhkailevassa ilmassa ja heidän takanaan astelevassa mustassa saattojoukossa. Nyt he yht'äkkiä näkivät rouva Engelin kalpeat kasvot veisuun takaa. Poloista, poloista Emilietä oltiin hautaamassa, satakertaisesti petettyä Emilietä, jonka kaikki hiukan vanhemmat tunsivat hänen lapsuudestaan asti ja olivat nähneet kirkossa joka sunnuntai valjuna, surumielisenä. Eikö tuntunut siltä, kuin valkoiset pikkutyöt olisivat työntyneet esille ottamaan vainajan niiltä, jotka tulivat hänen kanssaan? Lahjoitussäädöksellään hän oli antanut itsensä näille pienokaisille.

Ja sikäli kuin tämä pitkä valkoinen parvi solui ylös laudoitukselle, joka oli rakennettu heitä varten haudan toiselle laidalle ja varustettu kaiteilla, tuntui vielä siltäkin, kuin heillä — yksistään heillä — olisi sananvalta hänen suhteensa.

Rendalen asteli heidän joukkoonsa hattu kädessään. Kaikki pienet kukkien sirottelijat olivat jälleen saaneet vasunsa täyteen ja järjestyivät hänen eteensä tuolla ylhäällä. Kirstu laskettiin hautaan, oli hiljaista, Rendalen antoi merkin. Alkoi hillitty soitto, ja kuorolaulu nousi ilmoille. Hän johti keveästi kättään liikuttaen, seisten muuten hievahtamatta, hetken täyttämänä ja hallitsemana. Kaikki nämä äänet antoivat vastauksen häneltä; ne lauloivat haudan yli kiitosta tulevaisuuden koululta. Naiset joutuivat liikutuksen valtaan. Karl Vangenin huolehtiva silmä etsi rouva Rendalenia; hän näki, kuinka liikutettu tämä oli, ja raivasi tiensä hänen luokseen. Mutta saatuaan hänet käsivartensa tuekseen rouva Rendalen heti tahtoi päästä laulajien lavan viereen; hänen täytyi nähdä hauta. Ja Karl vei hänet paikalle.

Mutta sitten, kun hänkin oli tullut sinne, tuntui siltä, että tunnelmaan oli tullut jotakin sellaista, mikä kuului toiseen maailmaan eikä tähän. Se kenties tajuttiin vain hämärästi, mutta ajateltiin selkeästi sitten, kun vanha Green laulun päätyttyä autettiin ylös tyttöjen luo ja puhui. Hän mainitsi vainajan eri tilaisuuksissa lausumia sanoja; yhdessä ne loivat kuvan. Kaikki tuli lausutuksi näiden sanojen välityksellä, eikä kuitenkaan mitään; kaikki ymmärsivät kenenkään loukkaantumatta. Erityisesti tuli Engel liikutetuksi, sillä vainajan suuri hellyys häntä kohtaan ilmeni parissa näistä lauselmista. Ja ennenkuin hän itse tiesikään, ja vastoin hänen tahtoaan, nämä sanat pakottivat hänet hillittömään itkuun. Hän ei voinut sitä pysähdyttää.

Silloin Green lopetti. Hän lopetti niillä vainajan sanoilla, jotka tämä oli liittännyt koululle tekemäänsä lahjoitukseen: "Tässä asiassa on kaksi puoluetta —." Vainaja oli valinnut omansa, lisäsi puhuja.

Soittokunta esiintyi jälleen ja sitten kuoro. Vanhus autettiin alas, pienokaiset sulloutuivat kaiteita vasten sirotellakseen viimeiset kukkansa. Samassa jylysi lännessä, meren ulappa kuvastui mustana, rankka sateenpuuska oli tulossa. Ihmiset tähyilivät kaupunkiin päin, missä liput riippuivat värähtämättöminä synkkää taivasta vasten; kaikki ennusti rajuilmaa. Taas ukkosen jyrähdys, paljon voimakkaampana ja lähempänä; saattue alkoi horjua, vähitellen hajota. Muutamat riensivät pois vilkaisuun alas hautaan tai tervehtimättä perhettä. Tovin kuluttua kuvastuivat valkopukuiset tyttöset suurina parvina alhaalla tiellä ilman mustenevaa ja maan tummanvihreää taustaa vasten; jotkut heistä alkoivat juosta, — sitten yhä useammat, ja rouva Rendalenin suureksi kauhuksi he alkoivat nauraa ja huutaa.

* * * * *

Kartanossa oli parahiksi päästy ruoalta, kun rouva Rendalen sai pari pienehköä nimetöntä lahjaa "koululle", tunnuslauseena: "On kaksi puoluetta." Ehtoopäivän kuluessa he saivat useampia, kaikki nimettömiä, eikä yksikään niistä suuri. Mutta se osoitti kuitenkin, ettei koulussa ollut pelkkiä vihollisia. Heillä ei ollut aikaa puhella siitä pitkälti; illalla nimittäin vietettäisiin koulussa pieni muistojuhla, johon oli kutsuttu rouva Engelin ystävättäriä ja molemmat ylimmät luokat. Rouva Rendalen kertoilisi seurustelustaan manalle menneen kanssa; vanha Green oli niin ikään luvannut saapua ja kenties kertoisikin jotain. Sitten olisi musiikkia, virsi veisattaisiin uudestaan j.n.e. Koko päivä oli aherrettu juhlasalissa, mutta valmistuminen oli täpärää. Heidät keskeytti vielä kerran kirje, tällä kertaa tohtori Holmsenin lähettämä; hänen palvelijansa toi sen. Tohtorin nimeä ei ollut alla, mutta käsiala oli yhtä

tuttu kuin palvelijakin. Ja kuka muu kuin hän olisi voinut nimensä asemesta käyttää allekirjoituksena "Vanha sika"?

Kirje kuului:

"Hyvä Rendalen,

'on kaksi puoluetta'; se voi kyllä olla oikein. Ja joskin olen sitä mieltä, että toinen näistä puolueista on käyttäytynyt penteleen tyhmästi enkä varmaankaan vatedeskään jaksa liittyä siihen, — niin oheistettuna on maksuosoitus kolmea 'mikroskooppi' varten, — koska kerran olet saanut takaperoiseen Kurtin-kalloosi, että se on 'mikroskoopeilla' tehtävä!

Minä en usko siihen hiventäkään, en luota enempää tiedon voimaan tässä kuin uskonnonkaan; entisellään pysyy. Mutta ilmassa vilahti tänään jotakin valkoista, niin, jotakin laulun tapaista ja sen semmoista; — voisihan sattua olemaan asiassa jotakin. Kuten sanottu, tässä on rahat." —

Jo nähtiin ylimpien luokkien vähitellen keräytyvän ylös täysihoitolaisten luo, joten he siis piankin saisivat yleisönsä paikalle. Noiden nuorten naisten tuli tavata toisensa surupukuisina — mikäli mahdollista —, ja sehän oli niin uutta ja hauskaa, etteivät he voineet olla tulematta liian aikaisin.

Juhla pidettiin "laboratoriossa", entisessä ritarisalisissa. Oli tietysti ollut perin työlästä saada se järjestetyksi surujuhlaa varten, mutta ensimmäisten naisten tullessa oltiin valmiita, — vain Emilien muotokuvaa odoteltiin.

Noiden kahden tanskalaisen hevosen vetämät ja liveripukuisen ajajan ohjaamat vaunut vierivät verkalleen ylös puistokujaa. Rouva Rendalen ja Tomas menivät isojen portaiden juurelle vastaan. Tomas avasi vaunujen ovet nuorelle, syvään suruun pukeutuneelle naiselle, joka heittäysi rouva Rendalenin kaulaan; hän oli vainajan ainoa tytär. Hänkin oli nimeltään Emilie ja olisi koulussa vielä tämän vuotta.

Hän oli harvinaisen kaunis neitonen, solakkavartinen, ja hienohiipiäinen mustissaan; hiuksilla, jotka olivat oikeata Engeliä perintöä, eivät punaiset eivätkä keltaiset, oli musta hunttu eikä mitään muuta. Hän nousi itkien ylös portaita rouva Rendalenin käsivarren varassa; Tomas toi perässä muotokuvaa, jonka yli oli heitetty peite, sillä nyt sateli. Kaikki nousivat seisomaan heidän astuessaan sisälle; nuori nainen itki silloin vielä rajummin ja etsi itselleen sopen, jonne piiloutui huntunsa ja nenäliinansa taakse. Muotokuva kiinnitettiin mustalla verhoitettuun laboratorion savutorveen; molemmin puolin oli järjestelty Norjan lippuja; nyt kierrettiin seppeleitä sen ympärille.

Juhla alkoi surumarssilla, jonka nelikäsisesti soittivat Tomas Rendalen ja se, jolla oli ollut lyhyt alttosoolo-osa hautuumaalla tänään, Augusta Hansenin sisar, sama, joka tuona lauantaina oli piileksinyt purjeen alla. Sitten seurasivat puheet ja virsi; kaikki kävi onnellisesti, oli tunnelmallista ja toisinaan mieliala liikuttanutkin. Lopuksi veisattiin virsi johdannoksi muutamille Karl Vangenin sanoille. Hän oli hiljakkoin lukenut, ettei elämä ollut umpinainen rata, vaan avoin; tätä hän käytti aiheenaan.

Sillä välin oli kaikissa koulun juhlissa tavallinen vaatimaton illallispöytä, lisänään jälkiruokaa ja viiniä, katettu rouva Rendalenin huoneeseen. Tomas nimittäin tahtoi lopuksi saada tilaisuuden maljalla kiittää kahta ylintä luokkaa ja näiden välityksellä kaikkia siitä, että he olivat tänään auttaneet kauniin muiston viettämistä.

Kaikki, jotka lauloivat tuolla ylhäällä kuolleitten kummulla tänään, allansa kaupunki ja edessään melkoinen osa sen asukkaita, olivat kaiketikin tunteneet jotakin, joka oli koulun kanssa tehdyn liiton kaltaista; vainajan puhdas muisto oli sille hymyillyt.

"Eikö totta", hän lopetti; "sen liiton me pidämme?"

"Niin, niin!" Koko parvi riensi lasit koholla häntä kohti; kaikki nuoret silmät säihkyivät. Etumaisia oli vainajan tytär; toiset tekivät hänelle tilaa. Hän punetui liikutuksesta ja kiitollisuudesta kilauttaessaan lasinsa Tomasin lasiin.

Kello 10 oltiin kartanossa omin väin. Tomas sanoi äidilleen, aikoessaan lähteä levolle: "Ei ollut sentään kovinkaan hullua, että pidin sen puheen voimistelusalissa; mitä sinä ajattelet?"

"Niin, tiedätkös, Tomas, minäkin alan todella taas ... ei, ei! Se *oli* hullutus! Kunhan en taaskin tulisi houkutelluksi tolalta."

Sisäkkö toi kirjeen, jonka palvelusväki oli unohtanut, sillä se oli tullut juhlan aikana. "Näetkö? Näetkö?" Tomas Rendalen nauroi ja avasi:

"Niin, nyt kai luulet voittaneesi, senkin häpäisijä! Näin tämänpäiväisen ylvästelysi, kun

seisoit kaikkien pikku tyttöjen keskellä, jotka olit viekoitellut puolellesi. Itsekkyys pörhistäysi pisamaisesta, killisilmäisestä naamastasi kuin takkuinen Juudaksen-tukkasi. Hyi lempo!

Mutta sinut nujerretaan, kun sitä vähimmin odotat', senkin porsaankuono.

Veritas."

2

Yleisesikunta

"Vaalea Milla ja tumma Tora, tanakka Tinka ja kaita Nora."

Kiisteltiin, missä tämä erinomainen säepari poljentoineen ja loppusointuineen oli ensi kerran kajahdellut, ylimmällä latinanko vai reaalioston luokalla. Kiistaa ei voida enää ratkaista, mutta näiden neljän neitosen näyttäytyessä säkeistöä useasti kiljuttiin, laulettiin, jääryteltiin heidän takanaan — aluksi kilvan Dösenin sepityksen kanssa, joka kuului: "*Tora, Nora, ora pro nobis!*" vaikka tämä joutui edellisestä häviölle, koska se oli vaillinaisempi, siihen kun ei sisältynyt noita kahta muuta nimeä, Tinkaa ja Millaa. Mutta sekin sai väistyä; heistä sommitellun uuden sanan seppo oli selkeästi tiedossa: Rendalen sanoi heitä eräässä tilaisuudessa "*yleisesikunnaksi*", hänen jälkeensä koko koulu, sitten poikakoulu ja lopulta kaikki, jotka pääsivät suomaan heille sen kunnian.

Me tunnemme yleisesikunnasta jo kolme, nimittäin tiedämme heidät, emme tunne sen paremmin. Valoisa Milla ei ole kukaan muu kuin Emilie Engel, joka surupuvussaan näytti emaljikuvalta; tanakka Tinka on Katinka Hansen, Augustan sisar, altoääni, ja kaita Nora on maaherran tytär, hän, joka oli purjeen alla, — jolla oli suuret silmät ja "sädehtivä" tukka. Tummaa Toraa emme sitä vastoin tunne, — ja hän saa vielä tovin häilyä salaperäisyydessä.

Vuosi sitten oli siihen osaan maata tullut uusi maaherra, Jens Tue, jolla oli lisänimenään "tyttöjen Jukka". Sen sijaan, että hän olisi astunut virkaansa, hän matkusti ulkomaille vaimonsa kanssa, jota uhkasi keuhkotauti. Rouva oli mustasukkaisuudesta ja turvattomuudentunteesta vähitellen menettänyt kokonaan tasapainonsa; hänen piti näyttää niin sanomattoman tyytyväiseltä, kaikenlaisiin henkeviin asioihin ja musiikkiin innostuneelta, mutta eräänä päivänä voimat eivät enää riittäneet, — hän sairastui. Mies otti hänet silloin hoivattavakseen ja läksi matkalle hänen kanssaan, ja kun mies sillä kierroksella oli pelkkää herttaisuutta ja hilpeyttä, ei enempää tarvittu; vaimo palasi kotiin terveenä ja iloisena. Mutta heidän ollessaan ulkomailla oli heidän tyttärensä täällä.

Olisi näyttänyt järjellisemmältä, että Nora olisi jäänyt Kristianiaan sukunsa ja ystäviensä luokse. Tosin syystä sanottiin, että rouva Rendalenin koulu ja täysihoito olivat erinomaiset, mutta siinä saattoi tuskin olla koko selitys. Oltiin uteliaita maaherran tyttärestä, kun hän astui maihin.

Nykyaikainen neitonen, pitkä, solakka; jollei juuri elegantti, niin toki sulava sekä asultaan että olemukseltaan, — oikeastaan ylemmyyttä huokuva. Ei loukkaavasti; hän oli siihen liian notkea, liian ripeä myöskin, ja hän valloitti sen, jonka puoleen kääntyi. Hän toi kaikkialle vauhtia mukanaan, ja silloin ihmiset suvaitsevat paljon.

Mutta kukaan ei tahtonut suvaita hänen kirjeittenkyhäilyään eikä sitä uskomatonta kirjeiden paljoutta, jonka hän viikoittain sai! Eivät opettajattaret, sillä hän löi koulutyönsä laimin; eivät toverit, sillä hän löi laimin heidät. Niin, hän oli heitä tuskin vielä nähnytään! Hän vaipui joka yö uneen sormet musteessa ja kasa kirjeitä vuoteensa edessä. Hän joko kirjoitti kirjeitä, luki kirjeitä tai itki kirjeiden sisältöä. Jokaisella välitunnilla hän juoksi lisäämään joitakin rivejä johonkin sepitelmänsä tai lukemaan uudestaan viimeksi saamaansa postia. Kun häntä kiusasivat muiden vainoamiset, hän katosi joka aterian perästä. Missä hän oli? Pantiin toimeen ajometsästys, ja hänet löydettiin ylisiltä, tietysti kirjoittamasta, tällä kertaa suurta tynnyriä pöytänä käyttäen; hän oli sinisenä vilusta. Häneltä oli jäänyt vähintään kaksikymmentä "parasta ystävätärtä" Kristianiaan; kaikki nämä kaksikymmentä kirjoittelivat, ja kaikki kaksikymmentä saivat vastauksia, pitkiä vastauksia; toisen ei nimittäin koskaan saanut olla lyhyempi kuin toisenkaan.

Onneksi hänellä oli toinenkin intohimo, ja usein käy niin, että toinen pelastaa meidät toisesta. Häntä hurmasi soitto ja laulu. Hän lauloi paikoitellen hämmästyttävän runollisesti; vaikka toisaalta hänen laulunsa ei tietenkään ollut teknillisesti viimeistelyä. Mutta näinkin ihailivat häntä toverit — eikä kukaan niin suuresti kuin Tinka Hansen, sillä Tinka oli itsekin musikaalinen, mutta toiseen ja säyseämpään tapaan. Kuten Augusta-sisarensa oli hänkin aikaisin kehittynyt, eritoten johdonmukaisuuden puolesta. Katinka oli tasainen, selkeä, varma; hän osasi ulkoa kaiken soittamansa, ja hän soitti paljon. Hänestä tuli siten se, joka kunnioittavasti säesti Noran laulua pianon ääressä. Mutta

hänen suorituksensa ei ollut paljon arvoista; Nora kävi sitä heti muokkaamaan eikä herennyt, ennenkuin sai esille, mitä tahtoi. Tinka oli tästä hyvin kiitollinen.

Sitten Nora eräänä päivänä huomasi Tinkan soinnukkaan altoäänänen, ja siitä päivästä asti viriteltiin duettoja, duettoja! Ikä kehoitti kuitenkin varovaisuuteen, ja jollei Nora tahtonut pitää rajaa, tahtoi ja piti Tinka. Nora oli tottunut käskemään, joten syntyi taistelu, mutta Tinka oli siinä määrin tottunut voittamaan, milloin hänen omatuntonsa sanoi hänen olevan oikeassa, että Nora piankin hävisi. Tämä oli heidän ystävyytensä perustana. Noralle oli sanomattoman viihdyttävää ja turvallista saada seurakseen toveri, joka häntä ihaili ja samalla hillitsi. Mutta Tinkaan tehoi Nora jokseenkin kuin sarja taidevaikutelmia sellaiseen, joka ei ennen ole mitään nähnyt. Kun Nora lisäksi osoitti ehdotonta luottamusta, tuntui tunnollisesta Tinkasta, että siihen oli vastattava.

Kaikki tiesivät sen, mutta Tinka ei ollut sitä kenellekään kuolevaiselle tunnustanut: Tinka oli kihloissa. "Hän" — miehenpuoli — tuli juuri niinä päivinä ylioppilaaksi; Tinka sai häneltä kirjeen kerran viikossa, hän ei useastakaan syystä halunnut niitä useammin. Frederik oli hänen nimensä, Frederik Tygesen; hänen isänsä oli kärjäkirjuri Tygesen samasta kaupungista. Nora oli "ensimmäinen maailmassa", jolle hän sen ilmaisi.

Voi taivas, kuinka Nora riemuitsi! Tosiaankin oikeissa kihloissa, vanhempien vaiteliaalla suostumuksella, ja saaden kirjeen joka viikko! Miten se oli tapahtunut? Niin, siinä oli se merkillistä, ettei sitä tiennyt heistä kumpainkaan. He olivat kerran, Tinkan ollessa yhdeksännellä, kuulleet avoimesta ovesta rouva Rendalenin ja hänen äitinsä puhelevan Augustasta ja Tomas Rendalenista, nimittäin mitä *toinen* oli sanonut äidilleen Augustasta ja mitä *toinen* oli omalleen Tomasista puhunut. Ja sitten nämä kaksi lasta olivat pysyneet yhdessä kuten nuokin kaksi olivat tehneet, mutta eivät olleet koskaan puhelleet, että he niin tekisivät. Eivät koskaan.

Tälle yhdelle, perustana olevalle luottamukselle he rakensivat lujan ystävyyden, ja Tinkan ystävyys toi muita samanlaisia suhteita mukanaan. Osia Noran sielusta suvaitsi muuttaa tänne Kristianiasta ja vähitellen sijoittua uuteen ihailijatarliutaan. Pian hän kirjoitti parhaille kristianialaisille ystävättäriilleen vain tuolloin tällöin, ja kirjeet alkoivat: "On hirmuisen kauan siitä, kun —" tai "Olenpa ihan heittiö, kun —" taikka "Toistaiseksi lykkääminen on pahinta, mitä on olemassa".

Mutta oli määrätty raja sillä, keitä hän täällä ylimmällä luokalla saattoi valloittaa, ja siihen hän ei ollut tyytyväinen; hän olisi oikeastaan mieluummin halunnut ne, jotka kieltäytyivät. Kuitenkaan ei hän tämän rajan yli päässyt, sillä seikka oli se, että täällä oli ollut kuningatar ennenkin, niin, oli vieläkin. Hänen mahtikeinonsa olivat toiset; mutta olivatko ne vähäisemmät, se riippui kunkin mausta.

Ensiksikin hän oli kaupungin rikkain perijätär, toisekseen palvelija ajoi ylös koululle noutamaan häntä, milloin vähänkin oli odotettavissa sadetta, lunta tai viimaa, ja pari likeistä kumppania sai kyydin samalla. Jotakin hyvää oli hänellä miltei aina mukanaan: hänen taskurahansa olivat sitä laatua, että mitä enemmän hän pani liikkeelle, sitä enemmän hänellä oli; tuo pikku kukkaro tuntui pohjattomalta. Hän sai äidiltä, hän sai isältä, hän sai kahdelta naimattomalta sedältä. Lisäksi hän oli kelpo tyttö, hienotunteinen, herttainen. Kukaan ei ollut kuullut hänen käyttävän kiivasta sanaa tai tekevän rajua liikettä edes voimistelussakaan; hän esiintyi pehmeästi, hiukan hillitysti. Hänen silmissään oli malttinsa menettäminen ilkeintä, mitä saattoi kenellekään sattua. Hän eli kuin untuvissa, ja hänen seurapiiriinsä pääseminen oli myöskin untuviin joutumista. Me tunnemme hänet jo; hän oli Emilie Engel.

Aivan erityisen lahjakas hän ei ollut, mutta ahkera; hän ihan ponnisteli, kun jokin teki kiusaa. Kaikki pitivät hänestä, jotkut liehittelivät, pari suorastaan palvoi häntä. Mihinkään näistä ryhmistä ei Tinka Hansen kuulunut; jos Tinka jollekulle antautui, täytyi tämän olla hänen vastakohtansa, — levollinen, velvollisuuksistaan huolehtiva Milla oli liiksi hänen itsensä kaltainen.

Kun nyt Nora tuli ja ensiksi liittyi Tinkaan ja Tinkan kautta muihin, loukkasi tämä Millaa. Kun sitten Nora lähestyi häntä, oli se myöhäistä. Paljon kohteliaisuutta, jopa avuliaisuutta, — mutta ei koskaan sanaakaan hänen laulunsa kiittelyksi, ei ainoatakaan hymyä hänen Kristianian-huomautuksilleen, ei ainoatakaan katsetta ylös, kun koko luokka hänen vilkkaita esityksiään kuunnelleessaan ihailien tähysteli hänen kasvojaan. Nora ei kestänyt tätä välinpitämättömyyttä; hän alentui liehakoimaan, ja kaikilla niillä tavoilla, joita ainoastaan nuori tyttö taitaa, — turhaan.

Niin jouduttiin puolueiksi. Nora havaitsi Millan tyhjäksi, itsekkääksi, kylmäksi, vaateliaaksi, neitimäiseksi. Milla havaitsi Noran — ei, Milla ei havainnut Norasta mitään; Milla antoi ystävättäriensä puhua ja kuunteli itse. Noran rento kristianialainen puheenlaatu ja olemus oli sopimaton; hänen oikullista seurusteluaan ei voinut sietää kukaan, joka piti itseään arvossa; hänen lahjansa olivat kaikki pintapuolisia, hän oli luonteeton. Edelleen luultiin voitavan muutamista lauselmista päättää, että hän oli vailla uskontoa, ja Millan puolue oli uskonnollinen. Hän pääsi itse ripille pääsiäisenä, ja hänen harrasmielinen äitinsä oli yhä vain kivullosempi, mikä sai hänen ajatuksensa ja katsantokantansa verhoutumaan haaveellisuuden huntuun; hän viihtyi hyvin sen takana, hänen kaipuunsa haki sitä. Ja

tuohon hengelliseen unelmoimiseen hän koetti saada mukaansa tyttärenkin.

Rippikouluaikana Milla sai uskotun itselleen Jensenin neitien sisarentyttärestä, pikku Anna Rognesta, joka silloin oli voimakkaan uskonnollisen herätyksen valtaama. Hän oli pari vuotta vanhempi, mutta pieni kasvultaan ja heikko terveydeltään; olipa hän paria kertaa ollut lähellä kuolemaakin. Annalla oli uskonnollista tietoa enemmän kuin useimmilla aikaihmisilläkään, ja hän ihastutti rippikouluaikanaan Karl Vangenia. Hän sai haaveellisuuttaan siirtymään Millaan, jolla ei ollut mitään pikku haaveksimista vastaan. Heti, kun pikku Anna näki tuon heijastuksen, ilahdutti se hänen sydäntään, ja hän selitti Millan "henkeväksi". Hän piti merkillisenä, että he kaksi eivät olleet ennemmin löytäneet toisiaan.

Sitten tuli se hetki, jolloin lääkärit menettivät toivonsa Millan äidistä. Silloin kävivät pikku Annan voimat yliluonnollisiksi; hän valvoi sairaan luona yhdessä ystävättärensä kanssa, luki, lauloi, rukoili, sillä rouva Engel täytyi pelastaa ja pelastettaisiin! Tohtori ei voinut häntä pelastaa, mutta sen voisi rukous, — kuinka varma hän olikaan, kuinka innostunut!

Ja kun sitten rouva Engel kuitenkin kuoli, olisi Anna kirjaimellisesti antanut mielellään henkensä tyttären edestä. Hänestä oli itsestään ylen kaunista nähdä rikkaan perijättären, jota kaikki elämän mukavuudet ympäröitsivät, vaipuvan polvilleen Jeesuksen edessä. Ja nyt, kun rukoukset eivät olleet päteneet ja hän kuitenkin uskoi, niin, haikkeimmassa lohduttomuudessaankin sentään hänen kanssaan kiitti Jumalaa ihan alamaisesti, — silloin solmi pikku Anna sielussaan hänen kanssaan liiton, jota ei kuolemakaan katkaisisi.

Milla aloitti koulutyönsä nyt kolme viikkoa myöhemmin kuin toiset. Hän asettui Anna Rognen vieruskumppaniksi; tämän kanssa ajaen hän myös melkein joka päivä saapui kouluun, ja hänet jälleen vei luoksensa vaunuissaan, — hän asui nimittäin vielä maalla, ja Anna oli enimmäkseen hänen luonsa.

Millan tulo herätti huomiota, Hänen surupukunsa teki hänet tenhoavaksi; hänen kalpea katsantonsa ja hillitty olemuksensa soveltuivat siihen kuin himmeät hopeahelat mustapuiseen huiluun. Se hiljainen leppeys, jolla hän kohteli kaikkia, Noran palavimpia ihailijoitakin saavutti hienotunteista ystävyyttä; tuntui puolentoista päivän ajan siltä, kuin olisi kaikki vain ollut hiljaista surujuhlaa Millalle.

Mutta ihan hänen edessään olevalle penkille oli tullut uusi silmäpari katseltavaksi, uusi selkä, uusi kaula, uudet käsivarret. Uusi ääni, uudet liikkeet ja — Millalla ei se havainto ollut viimeisenä — uusi puku. Varsinkin kun siihen tulivat lisäksi uusi hattu ja uusi takki, oli tässä värivalinta rohkeampi, kuosi hienempi, yksityispiirteisyys runsaampi, kuin hän vielä oli kenelläkään nähnyt.

Hän tiesi, kuka tämä tulokas oli, — isä oli tullipäällismies Holm Bergenistä, tuo ruskeakasvoinen, suuri- ja tummasilmäinen, valkeakiharainen, ihmeellisen arka mies, joka joi, joi, niin että hän vain armosta sai pysyä virassaan; hänellä oli kymmenen lasta!

Tora oli vanhin ja kaksitoistavuotiaasta saanut kasvatuksensa osaksi Englannissa, osaksi Ranskassa, sedän luona, joka oli ensin toisessa, sitten toisessa maassa laivanvälittäjänä. Nyt hän oli kuollut ja jättänyt kasvatilleen pienen elinkoron. Kaiken tämän tiesi Milla. Ja Anna oli myös tullut maininneeksi, että Tora Holm oli sievä.

Mutta tämä ei ollut oikea sana. Millä silmällä olikaan Anna katsonut? Tora oli kaunotar, erikoinen, "ulkomaalainen". Anna oli kuullut yhtä vähän kuin nähnytkin, sillä kaikki olivat tästä yhtä mieltä.

Milla ei ensi päivänä muuta tehnyt kuin katseli Toraa, ja vaikka tämä käänsi selkensä, ei hän mitenkään voinut kestää sitä alallaan, vaan väentelehti ja kyyristely kuin olisi tuntenut toisen katseet niskassaan. Mitä rauhattomammaksi Tora kävi, sitä rauhallisemmin Milla tutkisteli häntä. Kotona oli arkihuoneessa marmorin veistetty nuori Augustuksen pää; sitä oli Milla pienestä pitäen ihailnut. Tässä se oli nyt penkillä hänen edessään naisruumiiseen juuttuneena ja kääntelehti hohteessa ja väreissä!

Otsa ihan sama, koko pään muoto, leveys yläosassa, poskien kaari, silmäkulmien kaari, leuan kaari — samat, samat! Silmät olivat toisenlaiset ja vilkkaammat; Augustuksen-pään silmät olivat tuntuneet hiukan kuolleilta tai ainakin hidasilmeisiltä; nämä elehtivät herkeämättä harmaansinisinä vivahduksina pitkien, tiheitten, tummien ripsien alta. Suu oli täyteläinen ja kaareva. Tukka mustanruskea, ruskeanmusta, aina sen mukaan kuin valo heijastui. Ihon väri oli jotakin vaaleanruskean tapaista, Milla ei keksinyt sille määritelmää; siinä oli sekoitus, jollaista hän ei ollut milloinkaan nähnyt. Ja iso, liian iso luomi vasemmassa poskessa; se nähtävästi kiusasi Toraa, sillä hän ei koskaan kääntänyt sitä poskeensa päin, milloin kääntyi katsomaan Millaa. Vartalo oli kehittynyt, aika voimakas ja ihan kuin taltalla veistetty. Arvattavasti hän oli yli kuudentoista ikäinen. Tällä haavaa hän ei näyttänyt oikein terveeltä, hänellä oli kepeitä sinisiä piirtoja silmien alla, ja hän hikoili. Koko hänen olentonsa oli huomiota herättävä; Milla silmäili häntä ilman kateuden häivettäköön. Uuden neitosen aisti voitti kaikki, mitä hän oli tähän asti tavannut; kuinka paljon hän varmaan tiesikään!

Milla silmäili silloin tällöin vierustoveriaan. Anna istui siinä terävänäisenä ja laihana; varsinkin

pistivät Millan silmiin tänään hänen suhteettoman pitkät, ohuet, sinertävän valjut sormensa. Tuo oli niin kokonaan toista!

Puhuttelisiko hän tulokasta, olisi huomaavainen? Kenties se olisi hiukan tunkeilevaa; sitten se aikomus jäi itsestään sikseen, kun hän toisella välitunnilla näki hänen kävelevän käsikkäin Noran kanssa.

Noina kolmena viikkona ennen Millan tuloa olikin tapahtunut jotakin, kaikessa hiljaisuudessa mullistus, joka ei ollut vielä päättynyt.

Tora Holm oli eräänä aamuna ilmestynyt kouluun — ja onnettomalla tavalla. Hän oli tullut liian myöhään, ei tavannut isossa käytävässä ketään eikä tiennyt minne mennä. Kaikki olivat kokoontuneina aamurukouksiin "laboratorioon". Silloin tuli Karl Vangen, jota eräs sairaskäynti oli viivyttänyt. Hän oli vähällä tölmätä Toran kumoon ja joutui niin hämilleen, kuin vain nuori pappi voi joutua. Hän otaksui tytön uudeksi opettajattareksi, hämmennytti hänet ja itsensä kömpelyydellään. Kesti sen vuoksi tovin, ennenkuin tyttö bergeniläismurteellaan sai tolkutetuksi, kuka hän oli; ja kun toinen tämän kuuli ja hänen mieleensä välähti, että tytöllä oli ollut tukalaa sedän kuoltua ja nyt surulliseen kotiin tultuansa, huudahti hän: "Täällä me kaikki olemme teille hyvin, hyvin ystävällisiä —!" ja tarttui hänen käteensä: "tervetuloa, tervetuloa!" Eikä enempää tarvittu, kun tulokas jo itki. Hän oli hermostunut ja peloissaan; kaikki oli uutta ja tuntematonta. Mutta silloin ei Vangen tiennyt muuta tehdä kuin avata oven ja kutsua: "Äiti!" ja ulos tuli rouva Rendalen kakkulat viistossa ja kysäisi hiukan lyhyeen (sillä rouva Rendalen oli täsmällinen, ja niin piti muidenkin olla): "Mitä nyt, Karl?"

"Täällä on neiti Holm, tullipäälyismies Holmin tytär, äiti!"

"No niin, anna hänen tulla sisälle", vastasi rouva Rendalen, avaten oven kokonaan. "Tervetuloa!" toivotti hän seisten ovessa ja ojentaen kätensä hiukan hämärässä käytävässä seisovalle oppilaalle. Siinä oli liian paljon käskyä, jotta Tora olisi voinut olla tulematta. Silloin näki rouva Rendalen, että hän tuli kouluun itkien — ihan kuin viisivuotiaat pikku tyttöset; hän joutui ihmetyksiinsä. Hän osoitti Toralle paikan, jolle tämä ujonä asettui, ja pyysi sitten erästä opettajataria auttamaan häneltä pois hattua ja päällystakkia, — jotka uusi hupakko oli istuutuessaankin jättänyt ylleen, ajatteli hän itsekseen.

He veisasivat virren, ja Karl puhui kohtaamisesta. Kun kohtasi ihmisissä olevaa hyvää, silloin kohtasi Jumalan; tämä oli hänen aineensa. Se solui Toran ohitse kauniin äänen kohuna. Häntä kiusasi hänen onneton esiintymisensä ja vaikutus, jonka se oli tehnyt — ensinnäkin rouva Rendaleniin, mutta myöskin toisiin; sen hän oli kyllä huomannut. Hän ei saanut rauhaa; vääntelehti, kun joku katseli häntä; kääntyi päin ja kääntyi pois, kuin olisi tahtonut sekä näkyä että olla näkymättömissä. Jos häntä puhuteltiin, kuten tietysti vähin erin tapahtui, punehtui hän ja vastasi jotakin, jotka hän heti jälkeensä paranteli.

Ja näin meni ensimmäinen päivä, toinen ja kolmaskin. Hän ei osannut Norjan maantietoa eikä Norjan historiaa; niin, hän ei osannut mitään paitsi englantia ja ranskaa ja karahti tulipunaiseksi, kun tämä kävi ilmi. Mutta kun selvisi, että hän puhui näitä molempia kieliä sujuvasti, punastui hän samaten. Hän ei tahtonut millään muotoa voimistella; viimeisenä verukkeena oli se, ettei hänellä ollut pukua. Hän ompeli itselleen sitten puvun, ja siitä tuli keimailun mestariteos. Mutta hän ei myöntänyt sitä, se oli muka jokapäiväinen, oikeastaan rumakin. Hän ei jaksanut voimistella, vaikka olikin tukeva; heittäytyi kerrassaan ryhdittömäksi ja alkoi itkeä. Miss Hall, joka valvoi voimistelua ja järjesti erityisiä liikkeitä yksilöiden mukaan, otti hänet ikkunan luo ja tarkasteli häntä. Miss Hall oli osittain unohtanut norjan kielen eikä kiireessä muistanut, että Tora puhui englantia; hän hapuili jotakin sanaa, tutkiessaan tyttöä. Tora ymmärsi hänet väärin ja karkasi hänen luotansa, pukeutui, juoksi suoraa päätä kotiin eikä enää tahtonut tulla kouluun.

Oli jokseenkin työlästä taivuttaa häntä — ei ainoastaan takaisin kouluun, vaan myöskin täysihitoon; hänen täytyi saada parempaa ravintoa kuin hän sai kotonaan, sillä hänellä oli kalvetustaudin alkua. Tämä oli se sana, jota miss Hall ei ollut muistanut. Tora tuli nyt miss Hallin huonekumppaniksi, hän oli ensimmäinen siihen asemaan joutunut; sittemmin oli melkein aina joku miss Hallin luona.

Vähin erin unohti vastatullut itsensä sikäli, että hän saattoi istua alallaan, mutta ei koskaan silloin, kun joku pitempään katseli häntä tai hänestä puhui. Hän ilmeisesti tunsikin sen selässään, arvelivat toverit. He tekivät kokeita, ja heistä oli hauskaa, kun hän todellakin kävi vähitellen levottomaksi, vihdoinkin kääntyi ja katsoi heihin.

Nora oli asunut koulun täysihoidossa koko edellisen vuoden; sen vuoksi hän oli siellä nytkin. Hän ei puhutellut Toraa, paitsi ohimennen; mutta eräänä sunnuntaina Tora kysyi häneltä, voisiko hän saada luvan sommitella hänen hiuslaitteensa. Se herätti hoitolassa sellaista huomiota, kuin hän olisi tarjonnut Noralle uusia hiuksia. Viesti kulki huoneesta huoneeseen, kaikki riensivät koolle, vanhemmat kuten nuoremmatkin; kaikki tahtoivat nähdä Noran saavan uuden tukan. He seisivat, he riippuivat toistensa yli tuon suuren toimituksen tapahtuessa. Mutta vähempää ei se todella ollutkaan; nauru vaihtui pian

hämmästykseksi, riemuksi, käten taputukseksi.

Eräänä päivänä Noran tukan joutuessa epäjärjestykseen oli Tora heti nähnyt, että tällainen tukkalaite soveltuisi hänelle. Se sopi noihin suuriin avoimiin silmiin, jotka olivat kokonaan hallitsevina hänen pienissä kasvoissaan. Otsaa ei ollut juuri nimeksikään, posket päättyivät ihan alkuunsa, ja suu vastasi kirsikkaa tai paria; nenä täytti osan, — oikea suvun nenä, mutta se vain ohjasi huomion silmiin, jotka siis joka tapauksessa yksinään valtasivat katsojan huomion.

Nyt oli löydettävä sellainen hiuslaite, että sekin olisi silmien apuna. Tora oli nähnyt paljon ja tottunut saamaan "valoisia aatoksia"; mutta tukkasommitelmissa ei hänellä ollut sellaista vielä ollut. Hän sai sen!

Hän aloitti tietysti päästämällä hiukset hajalleen ja suorimalla ne; sitten hän otti otsatukan ja solmi sen kahdeksi isoksi kiehkuraksi kumpaisellekin sivulle. Se oli itsessään hyvin pieni eikä ollenkaan silmiinpistävä; mutta vaikutus oli tässä hämmästyttävä. Kun silmiin tuli säihkyä, niin tukka näytti kuin nostavan siipiänsä ja kohottautuvan lentoon. Toisinaan se taas ikäänkuin sädehti; hiukset olivat myös luonnostaan hiukan aaltoilevat.

Tähän asti ei Noraa milloinkaan ollut sanottu kauniiksi; hänessä oli muuta kiintoisaa. Mutta nyt täytyi itse Rendaleninkin, jonka ei muutoin ollut tapana juuri kiinnittää huomiota yksilöihin, seuraavalla luentotunnillaan pysähtyä, sattumalta vilkaistessaan Noraan päin. Koko luokka tiesi, mitä hän ajatteli.

Se, joka kenties vähimmin välitti siitä, oli Nora itse; nyt hän oli suoriutunut tukastaan, eikä hänen tarvitsisi enää vastedes nähdä siitä vaivaa. Mutta kun Tora heidän ystävyytensä edelleen kehittyessä alkoi ihastella hänen lahjakkuuttaan ja liioittelevaan tapaansa vakuutti, että Nora oli "pelkkää henkevyyttä", että Noran soitto ja laulu "suorastaan veivät loihtumaailmaan", että hänen lentävät sanansa "kaikki iskivät naulan kantaan", — niin, *se* oli jotakin! Tällaista tahtoi Nora kylläntymättä ahmia lisää, ja hän helli tätä ystävyttä. Tora Holm teki alituisen uusia havaintoja, ennen kaikkea sen, että Nora oli aina oikeassa; silloinkin kun hän oli muita kohtaan ollut oikullinen, kiivas, niin, vieläpä saatuaan jonkin pikku uskottomuudenpuuskiansakin oli Nora oikeassa ... *pohjaltaan*.

Silloin Noralle selvisi, että Tora Holm oli ensimmäinen, joka konsanaan oli häntä täydellisesti ymmärtänyt. Ajatellakin, että tämän heti huomasi vieras, uusilla, puolueettomilla silmillä katseleva!

Mitä hartaammin nämä kaksi keskenään seurustelivat, sitä lahjakkaammiksi he tulivat. Toran kyky jutella tarinoita oli "verrattomin", mitä Nora tiesi. Hän keräsi kaikki puoluelaisensa häntä kuuntelemaan, — ja silloin se alkoi! Seikkailuja ja romaaneja täyttä vauhtia; mitä kaikkea olikaan Tora lukenut, millainen muisti hänellä olikaan! *Tuhannen ja yhden yön tarinoista* — ei nuorisonlaitoksesta, ei, vaan oikeasta kokoelmasta — saattoivat tytöt kuunnella yhä uudestaan samoja kertomuksia kuten pikku lapset. Lisäksi he rakastivat sellaisia todellisuuden kuvauksia, jotka eivät olleet sen korkeammalla, kuin että he niihin yltivät; kuitenkin piti rakastajien (ja määrättyillä ehdoilla heidän itsensäkin) mieluummin olla jaloja ja onnettomia. Nämä 15—17-vuotiaat (Tora itse oli melkein seitsemäntoista täyttänyt) olivat eri syistä vain varkain lukeneet kirjallisuutta kouluaineiden ulkopuolella, joten kaikella heidän lukemallaan oli pelkän satunnaisuuden leima Ne kirjat, joita Rendalen oli nyt lueskellut heille, olivat ripeästi laajentaneet heidän näköpiiriänsä ja kaipuutaan, joten Tora oli hirveän tervetullut.

Mutta tarinoimisten lomassa Nora tahtoi saada Toran itselleen, oikein omaksensa. Nora—Tora, Tora—Nora punoutuivat toisiinsa; muita ei voinut tulla lisäksi. Nora selittikin avoimesti, että he halusivat mieluummin olla kahden.

Toverit tunsivat Noran ja tiesivät, että puska tasaantuisi muutamassa päivässä; he nauroivat vain. Mutta yksi ei nauranut.

Tinka Hansen ei voinut sietää uskottomuutta. Hän oli pari kertaa ottanut Noran ankaraan tilintekoon ja varoittanut häntä. Tällä kertaa hän oli vaiti ja antoi rangaistuksena olla sen, että jäi pois tarkalleen toivomuksen mukaisesti; Nora ei koskaan saanut häntä seurakseen.

Pian tuntui Norasta tyhjältä kaikissa noissa upeissa itämaisissa linnoissa. Hän ei tiennyt, ennenkuin sai kokea, ettei hänellä ilman Tinkaa ollut täyttä vapautta viehättyä Toran kertomiin; ilman häntä ei hän edes oikein rohjennut kuunnella, Toran romaanit olivat usein kovin "ranskalaisia". Hän oli nyt runsaan vuoden ajan ollut tottunut Tinkan rajoihin; hän oli epävarma siitä, oliko hän rajain sisä- vaike ulkopuolella, — paha omatunto pyrki mukaan. Sitten se pian purkausi Toraan. Hän ei tiennyt, mihin he ryhtyisivät, hän keskeytti aloitetun puuhan omavaltaisena, käski jotakin muuta, mutta pysähdytti senkin. Lupasi eikä täyttänyt, — kyllästyi.

Ja juuri tämän ajanjakson alettua tuli Milla kouluun.

Torstai-iltana rouva Rendalenin luona — Tomasin piti juuri lukea heille ääneen erästä uutta näytelmää — Tora Holm sattumalta seisahtui Millan eteen ja katseli hänen uutta mustaa pukuaan, joka oli toinen kuin hänen koulussa käyttämänsä. Pukua lähestymättä hän piirteli sormellaan ja virkahti: "Reunusteiden olisi pitänyt kulkea näin, eikä noin, — ja mieluummin olla kapeammat." Hän ei odottanut vastausta, vaan astui edelleen ja istuutui.

Seuraavana päivänä, jo ennen aamurukouksia, tuli Milla hänen luokseen kiittämään; hän oli nyt koettanut neuvoa ja havainnut sen oikeaksi. Aikaa ei ollut enempään. Mutta ensimmäisellä välitunnilla he ehdottomasti etsivät toisensa.

"Miten saatoitte sen heti nähdä?" kysyi Milla.

"Olin sitä äskettäin koettanut nukelle", vastasi Tora.

"Nukelle?" toisti Milla hiukan punehtuen.

Silloin Tora tunsi, että sitä ei hänen kenties olisi pitänyt ilmaista; hän oli aina epävarma oikeasta. Voi hyvänen aika, kuinka hieno vaisto Milla Engelillä täytyikään olla, kun hän punehtui hänen tähtensä! —

"Te siis puuhaillette nukkien kanssa?" sanoi seuraavana päivänä Milla hymyillen, soluessaan ohitse.

Tora vakuutti ... niin, ei voinut käsittää, mitä hän oikeastaan vakuutteli — myönsikö hän itsellään tosiaankin olevan pari nukkea, vai hänen sisarensako ne olivat; puolustautuiko hän sillä, että naineillakin naisilla usein oli nukkia, joten siinä ei voinut olla mitään hupsua, vai huomauttiko hän varsin hyvin tietävänsä, kuinka sopimatonta se oli, koska kunkin ikäkauden tulisi pysyä omissa hommissaan... Bergeniläinen tankkaili tätä ja muuta lisäksi, ja Milla myhäili.

"Ettekö pistäytyisi minun luokseni iltapäivällä? Olemme nyt tulleet kotiin maalta."

Tora ajatteli vasta kieltäytyttyänsä. Sitten hän oli siitakin julmasti pahoillaan.

Mutta kello 6 hän oli siellä.

Tora tahtoi eteen- ja ylöspäin. Hän ei olisi suonut itseään sitovan sellaisen kodin kuin hänellä oli, sellaisen kohtalon, joka siellä uhkasi. Hän siis noudatti kutsua, mutta oli samalla pelokas.

Konsuli Engelin talo oli kaupungissa jokseenkin ainoa, joka pidettiin lukittuna päivälläkin. Ovikelloa soitettaessa tuli milloin miespalvelija, milloin sisäkkö avaamaan. Sitten oltiin talossa, missä samat brysselinmatot kulkivat pitkin käytäviä, portaita ja huoneita ja missä ensiksikin joutui kahden seinäkuvastimen väliin, joista näki itsensä kiireestä kantapäähän.

Tora opastettiin yläkertaan; "neidin" huoneet olivat siellä. Hänet otettiin sydämellisesti vastaan. Kamarit olivat olleet rouva Engelin olopaikkana viime vuodet; hän tuli silloin harvoin alas. Täällä hän oli kuollutkin; siksi oli perhe tänä vuonna mennyt niin myöhään maalle ja vasta nyt muuttanut kaupunkiasuntoon.

Täällä oli kaikki sirous ja mukavuus, millä voi huoneen varustaa. Huonekalut kaikki kuin pieluksia sairaan ympärillä; mihin kajosi, se antoi myöten. Ne oli päällystetty sammalen vihreällä silkillä, jota myöskin ikkuna- ja oviverhot olivat. Seinien väri oli tumman epämääräinen. Vanhanaikainen, ruusuapuusta valmistettu, taiteellisilla veistoksilla somistettu *chiffonnier*, sisälsi loppumattomasti pikku komeroita ja kätköjä. Tora ei saanut kylläänsä sen katselemisesta. Siellä oli Erard-piano veisteltyine päineen ja vertauskuvineen; kirjakaappi samaa tyyliä. Maalaukset, jotka enimmäkseen olivat maisemia, olivat erityisessä ulokkeessa, jonne tuli ilta-aurinko. Kaikkialla oli hillittyä, miltei kuin liekomättäillä metsän syvyyksissä. Tora siirtyi toisesta toiseen; hän katseli jokaista esinettä kuin yksilöä, jonka kanssa hän halusi päästä väleihin. Makuuhuoneessa hän ihaili pehmoista mattoa, johon jalka upposi, nurkassa olevaa pikku leposohvaa, upeilla uutimilla eristettyä sänkyä, peilipöydän esineiden moninaisuutta ja siroutta.

Milla oli iloinen, kun sai näytellä Toralle kaikkea. Tämä kävi ilmi siitä, että hän sanoi tuntuvan siltä, kuin ei hän koskaan ennen olisi saatellut ketään äitinsä huoneissa.

Yhden ainoan huonekalun Tora aina säännöllisesti sivuutti. Lopulta hän ei enää voinut lainkaan sietää sitä; sehän rikkoi koko yhtenäisyyden. "Mitä onkaan tuossa kaapissa?" hän kysyi; "miksi se on tuohon asetettu?"

Milla vastasi hymyillen, että se todella pisti räikeästi silmään; sen hän tiesi. Ei se ollut siinä ennen ollutkaan; se oli nimittäin hänen ja oli seurannut hänen mukanaan lapsuudesta asti...

"Mutta eikö sitä sitten voisi sijoittaa muuanne?"

"Ei, eipä oikein." Vastauksessa oli jotakin pidättelevää; ei sopinut kysellä enempää.

Toran lähtiessä Milla pyysi häntä taas pian poikkeamaan luoksensa. Mutta oli parasta ilmoittaa tulonsa ennakolta, jotta he voisivat olla kahden kesken; se oli hauskinta. Tora ymmärsi tämän koskevan etenkin Anna Rognea; mutta sehän ei ollut hänen asiansa.

Niinpä tapahtui, että kun hän seuraavalla kerralla puolipimeässä tarinoitsi erästä Tuhannen ja yhden yön seikkailua Noralle ja hänen ystävättäriilleen, jotka tilaisuutta varten olivat leiriytyneet matoille ja pieluksille pitkin lattiaa, hän tokaisi: "Kaikista tuntemistani ihmisistä muistuttaa Gulnarea enimmäin Milla Engel."

Tämä oli siinä ympäristössä samaa kuin sanoa kuninkaan kuullen, ettei hän ole valtakunnan viisain mies. Nora ällistyi, ystävättäret lisäksi kuohahtivat. Tora tunsikin tehneensä jotakin hullua; hän yritti selviytyä antamalla Millalle sen "passiivisen" kauneuden, josta tässä oli kysymys. Sanat "aktiivinen" ja "passiivinen" olivat siihen aikaan iskusanoja ylimmällä luokalla. Oli "aktiivisia" ihmisiä samoin kuin "passiivisiakin", "aktiivisia" silmiä ja "passiivisia", "aktiivisia" värejä ja "passiivisia".

"Mutta, voi toki", virkahti eräs tytöistä, "eihän Millalla edes ole mustaa tukkaa. Hän on vaaleaverinen!"

"Niinhän Norakin on", vastasi ajattelematon bergeniäri.

"Minä en ollenkaan tahdo olla mikään 'passiivinen' kaunotar, minä, — mikään itämainen prinsessa", huomautti asianomainen pahastuneena.

"Ei, enhän minä sitä lainkaan tarkoittanutkaan; minä tarkoitin vain —", hän vaikeni, sillä hän ei tosiaankaan tiennyt, miksi oli se sanonut.

"Tämä on silkkaa lironlarua", arvelivat toiset ja ahdistivat Toraa niin kauan, kunnes hän kyynelsilmin selitti, että Milla oli hienoin ja kunnollisin koko koulussa; hän, Tora, oli äärettömän onnellinen tuntiessaan jonkun, joka oli niin säveä, niin hienotunteinen. Semmoisia eivät totisesti kaikki olleet.

Tämä meni yli kaikkien rajojen. Yksinpä niinkään sääliväinen tyttö kuin Gina Krog ei nyt empinyt ilmaista, mitä hän oli jo kaksi päivää tiennyt tahtomatta sitä kenellekään sanoa: että Tora kulki Millan luona ja että he olivat "sinuja"!

Tuli hiljaista. Seuraavana hetkenä oli Nora poissa, seurue hajalla. Tora koetti selitellä puolestaan, mutta kukaan ei ottanut kuunnellakseen. Millan puoluetta ei ollut täysihoidolassa; kukaan sikäläisistä tytöistä ei ollut astunut jalkaansa Milla Engelin kotiin — siitä syystä, ettei heitä ollut koskaan pyydetty.

Miten Tora heittelehtikään itseään ja pääanalustansa käännellen sinä iltana, — unta hän ei saanut. Häntä vaivasi, kalvoi, ettei hän voinut olla toisen ystävättärenä olematta toisen kanssa epäsovussa. Nyt piti koko täysihoidola häntä uskottomana heilakkana, — Jumala taivaassa tiesi parhaiten, ettei hän semmoinen ollut. Mutta tämän takia hän voisi joutua muiden ulkopuolelle, kenties saada itseensä häipymättömän tahrin. Hänellä oli alituisen tulevaisuus kysymyksessä. Hän oli niin ajalehtinut pitkin, että tunsikin itsensä kovin turvattomaksi; hän tapaili ja hapuili tukea, ja se lipui aina hänen käsistään.

Hän vuodatti karvaita kyyneliä. Molemmista hän piti, kumpaisestakin eri tapaan. Minkä tähden se ei voinut olla hänelle sallittua, kun hän kaipasi sitä? Mitä hän tekisi? Hän ei olisi tahtonut uhrata kumpaistakaan.

Seuraava päivä oli sunnuntai; hänen täytyi mennä kirkkoon, mutta hän ei mitenkään voinut odottaa toisia, joiden myöskin piti lähteä, vaan pyyhälsi kiireesti Millan luokse.

Milla oli pukeutunut niin ikään kirkkoon mennäkseen; he tulivat käytävässä vastakkain. Mutta kun Tora pyysi saada häntä puhutella, kummastui hän, vei hänet sisälle ja kiersi oven lukkoon. Nyt Tora hyrähti itkuun ja kertoi kaiken, tarkalleen niinkuin asia oli; hän ei salaillut, että piti heistä molemmista, eikä syytä siihen; eikä myöskään, kuinka hylätty hän oli ja, mitä seurauksia tästä voisi koitua hänen koko tulevaisuudelleen. Nora oli niin mahtava siellä täysihoidolassa ja koulussa.

Kesken kertomisen, juuri kun Tora oli hiukan pysähtynyt itkeäkseen, Milla kuuli jonkun olevan ovella; siellä koputettiin. Hän avasi sen verran, että sai hiivityksi ulos. Toinen kuluttua hän palasi ja kertoi, että hän ja Anna Rogne olivat sopineet kirkkoon menemisestä, mutta nyt hän oli tehnyt esteeksi päänkivistyksen; tosin hän oli jo viime sunnuntaina menetellyt samaten, mutta sille ei mitään voinut. Millan kävi sääliksi Toraa; hän tunsikin vilpittömästi hyväntahtoisuutta häntä kohtaan, se kävi ilmi nyt. Hän lupasi olla panematta pahakseen, mitä hyvänsä Tora keksisi ollakseen hyvissä väleissä Noran ja tämän monien ystävättärien kanssa. Milla oli todella herttainen.

Tora ehti vain syleillä ja suudella häntä siitä; hänen täytyi näyttäytyä kirkossa. Mutta eikö hän saisi tulla jälleen iltapäivällä? Kuinka lohdutettu hän nyt olikaan; mutta hän kaipasi lisää, hän oli niin peloissaan, hänen piti saada neuvotella kaikesta Millan kanssa. Tämä pyysi häntä palaamaan niin pian kuin mahdollista.

Kahvihetken jälkeen hän tuli sinne, ja Milla kuiskasi, lukittuaan oven ja laskien käsivartensa hänen kaulaansa, että nyt hän toimittaisi ystävättärelleen erään ilon; ainakin hän luuli sen häntä ilahduttavan. Kenellekään, ainoallekaan sielulle hän ei ollut näyttänyt, mitä Tora nyt saisi nähdäkseen. "Tuo kaappi tuossa —"

"Tuo kaappi tuossa —?"

"Aikoinaan on se ollut minun nukkekaappini."

"Sinun nukkekaappisi!"

"Nyt tietävät kaikki, ettei se ole se enää", sanoi Milla. Samassa hän kiepautti sen auki: sen isot kaksoisovet käännähtivät alhaalta ja ylhäältä auki yht'aikaa, ja tyttöjen katseille ilmestyi rakennuksen neljä huonekertaa: alimmaisessa täydellinen, uskomattoman sievä keittiö, pesukomero ja ruokailuhuone; sen päällä sali, iso ja komea sali, jossa oli mitä hienoimpia silkillä päällystettyjä huonekaluja, kiilloitettu pöytä, uuni, kuvastin, kaappikello; kolmannessa huonekerrassa makuukamareita ja niissä mitä viehättävimpiä pikku sänkyjä, todellisia, täydellisiä vuoteita, sekä pesutelineitä, joista ei puuttunut mitään aina eräisiin nimittämättömiin pikku kapistuksiin asti... Neljännessä huonekerrassa oli vaatekammio, — suurenmoinen varasto nukenpukuja silkistä, sametista, *moire antiquesta*, eri värisistä suuri joukko vielä leikkaamattomia kankaita, kaikenlaisia jäännöspaloja, ilmeisesti ahkerasti huolella monien vuosien mittaan keräiltyjä. Ja liinavaatteita, vieläpä sukkia, muita alusvaatteita, kaikkia kaksittain, samoin kuin hattuja, päällystakkeja, koruja, vöitä...

Tora kirkaisi! Hän oli polvillaan ja kurkotteli, mutta ei ollut vielä sormellaankaan kajonnut, vain ahminut silmillään, kykenemättä ajatuksissaan kokoamaan näkemäänsä. Sillä sitä ei voinut tarkastella kokonaisuutena, siinä oli liian paljon, liian moninaista, liian odottamaton yksityispiirteiden paljous; hän ei ollut vielä edes lukenut nukkeja. "Yksi, kaksi, kolme, neljä, — viisi, — kuusi! seitsemän!! kahdeksan!!! —" Hän oli aloittanut hiljaa, mutta korotti ääntään joka numerolla, joten Milla kiirehti sanomaan: "Kaksitoista, kaksitoista! — Niitä on kaksitoista!"

"Kaksitoista! Kerrassaan kaksitoista! Hyvä taivaan Jumala! Sinä olet säilyttänyt kaikki nuket, mitä olet eläessäsi saanut? Et hävittänyt ainoatakaan?!"

Kyllä, kyllä sentään; mutta ei enää seitsemän vuoden ikäisestä saakka.

"Odotahan!" — ja juhlallisesti kuin peläten tavoiteltavan katoavan Tora pisti varovasti kätensä sisälle ja otti mitä suloisimman ison nuken, joka oli puettu vaaleanpunaiseen silkkiin; kengät ja hattu samaa vaaleanpunaista, päivänvarjo tummanpunainen, pikku viuhka pistetty vyöhön. Alusvaatteet oli ommeltu pitsein ja kirjailuin kuten aikaihmissen, hameessa oli tasku ja siinä nenäliina sekä käsiin sopivat ranskalaiset hansikkaat; olipa vielä lemmikkien muotoinen siro, pienoinen rintasolkikin, ja samaa tyyliä olivat rannerengas ja kello. Hän mykistyi ihailuun; hänen käännellessään sitä, tutkiessaan kuosia, vaateusta, alusvaatteita, pitäen sitä kaukana itsestään, pitäen sitä lähellä, keskeytti hiljaisuuden koputus ovelta. Joku oli tullut portaita ihan kamarin luo tyttöjen kuulematta puuhiltansa hisahdustakaan; he säikähtivät.

Milla kohotti sormensa; ei äännähdystäkään! Hän punastui ja kalpeni jälleen. Tietysti siellä oli Anna. Mutta Anna ei ollut milloinkaan nähnyt nukkeja, eikä saisi nähdä. Hän ei ymmärtäisi! Olipa täällä — selitti hän sitten — kaksi surupukuistakin nukkea, mutta Anna oli tähän aikaan ollut niin paljon Millan parissa, ettei hän ollut saanut valmiiksi useampia, vaikka hänen aikomuksenaan oli ollut nähdä ne kaikki surupukuisina; siitä olisi tietysti tullut erinomaisen somaa. Nyt koputettiin jälleen, epävarmasti, heikosti. He pidättelivät hengitystään; Milla oli siihen menehtyä. Sitten he kuulivat loittonevia askelia, ja nyt olivat korvat niin jännittyneinä, että he kuulivat hänen sipsutuksensa vielä portaistakin. Tämä onneton sattuma oli kerrassaan epätoivoon saattava. Milla oli ilmoittanut, että jos kukaan muu kuin Tora tulisi, olisi hän päänkivistyksensä tähden lähtenyt ajelulle.

Mutta palvelijatar, joka oli sen tiedon saanut, hänen oma palvelijattarensa, ei siis nähtävästi ollut pysynyt paikallaan, vaikka nyt oli hänen vuoronsa. Mitä Milla tekisi?

Mutta näistä mietteistä tempasi hänet eräs tuulispää.

* * * * *

Nora lojui Tinka Hansenin vuoteella. Huone oli pieni, siniseksi maalattu, laudoitettu komero suutari

Hansenin uudessa talossa torin laidassa. Sängyn lisäksi siellä oli ruskeaksi maalattu, avonainen kirjakaappi, pari tuolia, iso kahdelle aiottu pesuteline, jolle ei ollut muutakaan paikkaa löytynyt, sekä korkea, lyhyt sohva, jossa nyt Tinka istui katsellen ystävätärtään ja nojaten oikeata käsivarttansa edessään olevaan pieneen kirjoituspöytänsä.

Nora makasi ja nyhkytti ääneen, ja sitä levollisesti katsellen istui Tinka. Nyt oli Norakin kokenut, miltä uskottomuus tuntui; nyt hän tiesi, miltä maistui tulla toisen takia hylätyksi.

Mutta suruna oli muutakin kuin hylätyksi joutuminen. Hänet oli syösty alas, tuhottu. Tora oli ensin kohottanut hänet korkealle; hänhän oli pelkkää henkevyyttä, erehtymätön. Nyt oli sama Tora antanut hänen kukistua — Milla Engelin tähden!

Maaailma oli pelkkää valhetta ja petosta.

"Hyvä Jumala, minkä tähden et voi pitää minusta, Tinka? Sinä et tiedä, kuinka onneton olen."

Mutta Tinka oli vaiti.

"Minä en voi elää ilman sinua, Tinka; ei, minä en voi! Tästä aamusta asti olen huomannut, että olen aina väärässä. Minussa ei ole vähääkään ryhtiä; ei, ei ole."

"Eipä kyllä", lohdutti häntä Tinka.

"Ei, ei ole. Voi taivas, mitä tekisin? Etkö voi puhua minulle?" Hän itki nyt ihan hirveästi.

"Sinä tahdot itseäsi vain palvottavan, Nora."

"En 'vain', Tinka; älä sano 'vain'!"

"En — en. Mutta sinä et ole koskaan onnellinen, paitsi milloin sinua palvotaan, ja siihen ihmiset kyllästyvät."

"Mitä tekisinkään, Tinka? Kautta taivaan, olen siitä itsekin kylläännyksissäni. Niin, sinä et sitä usko? Mutta se on totta. Erittäinkin nyt, kun Millaakin palvotaan, — uh, iljettää katsella sitä!"

"Kaiketi vain siitä syystä, että sinä et itse ole Millan sijalla?"

"Ei, kautta taivaan, Tinka!" — hän kohottautui kyynärpäänsä varaan.

"Tora on tehnyt sitä niin liian paljon, että olen nyt kyllästynyt. Niin, olen ihan! Ja ajatteles, että nyt hän on Millan luona!" Hän heittäytyi taas pitkäkseen ja itki suuttumustaan ja häpeäänsä.

Hän nousi äkkiä: "Mutta minun täytyy päästä; erilleen tästä. Se on inhoittavaa; minä halveksin itseäni! Sinä et tiedä, mitä olen aamusta asti ajatellut. Auta minua, Tinka! Sinä olet niistä kaikista ihan ainoa, joka puhuu minulle totta."

Tinka istui liikkumattomana. Nora heittäytyi taas pitkäkseen, kääntyi pois ja itki.

"Minä en voi käsittää", aloitti vihdoin Tinka, "että sinä, joka niin haaveksit —"

"Älä käytä sitä sanaa!" keskeytti Nora kädellään torjuen; "se on käynyt niin ellottavaksi, nyt kun Millakin sitä käyttää. Milla 'haaveksii' myöskin! Voitko ajatella mitään niin..."

"Kyllä, kyllä; minä en sano 'haaveksit'..."

"Ei, älä totisesti sitä tee —!"

"Sanonpa siis: harrastat; sinä, joka niin harrastat kaikkea, mikä on oikeata ja suurta, ja joka olet niin urheakin — sillä urhea sinä olet: sinä voit auliisti mennä kuolemaan sen puolesta, minkä uskot oikeaksi —"

"Niin, niin voin, Tinka! Minä uskon voivani!" hän nousi puolittain; "voi, kuinka viehättävää on kuulla jälleen jotakin hyvää, — ja erittäinkin sinun suustasi! Olin ihan kuin kappaleiksi raadeltu!"

"Niin, mutta nyt tulee se, mitä aion sanoa, näetkös. Eikö ole häpeä, että niin kelpo tyttö kuitenkin on moinen riikinkukko..."

"Riikinkukko, Tinka?"

"Riikinkukko juuri; sinä näytät riikinkukolta."

"Minäkö? Oletkohan sinä —?"

"Niin, en sitä minä ole sanonut..."

"Ethän tietysti, sen saatoin arvatakin —!"

"Tora sen on sanonut..."

"Onko Tora —? Sitä petollis—"

"Mutta Tora on oikeassa! Sinä olet peloittavasti riikinkukon kaltainen, Nora ... ohuet pikku kasvosi, — ja sinä olet niin hentoinen..."

"Ei, mutta Tinka!"

"Totta se on. Kaikki me ystävättäret olemme yhtä mieltä siitä. Meidän pitäisi olla silminä sinun laahuksessasi, — niin, juuri niin."

Nora viskautui vuoteelle ja voivotti pää ja kädet pielukseen painettuina.

"Olet tietysti loukannut Toraa, sinä olet loukannut kaikkia. Sinähän olet niin oikullinen, olet niin hemmoteltu..."

"Niin, *niin* minä olen", kuului pieluksesta.

"Niin olet. Samaa sanoo myös Frederik."

"Mitä Frederik sanoo?" Hän käänsi punaiset kasvonsa heti ylös pieluksesta; Frederikin sana painoi.

"Minä luen sen sinulle", vastasi toinen, avasi kirjoituspöydän ja otti esille vähintään viisiarkkisen kirjeen. "Hän kirjoittaa tässä", puheli hän, etsien käsille neljännen arkin neljännen sivun yhtä vitkallisen varmasti kuin oli avannut kirjoituspöydän, hakenut kirjeen, lukinnut kirjoituspöydän ja nyt luki:

"Sinun ei myöskään sovi olla hänelle liian ankara; sillä jos hän olisi sellainen luonnostaan, niin hän käyttäytyisi toisin ja osaisi toisella tavoin pitää ihailijansa kiinni. Nyt hän on vain hemmoteltu lapsi, joka ei ole milloinkaan tehnyt mitään siitä ylistelyä saamatta ja on lisäksi käynyt niin oikulliseksi, että tänään kyllästyy eiliseen kehujaansa."

"Hyvä Jumala, kuinka totta se on, Tinka!"

"Mutta kenties hän kerran kyllästyy siihenkin. Sillä tahtoohan hän jotakin parempaa kuin tätä; sen vaikutelman sain kesällä. Mutta auta häntä sinä, Tinka!" — —

"Niin, tee se!" Nora oli kohottautunut ja istui nyt sängyn reunalla; hän oli laskenut kätensä ristiin ja katseli Tinkaa. "Sinun pitää alituisen olla minun parissani, Tinka. Minä en tyydy itseeni muulloin kuin silloin, kun sinä olet tyytyväinen. Voi, Tinka! — Minä en koskaan, koskaan, koskaan enää ole sellainen! Jos vain näet merkkejä siitä, niin ota minut siitä kiinni! Minullahan on halua olla jotakin parempaa, tiedäthän. — Minulla on halua tulla kuuluksi, — niin, älä nyt naura! Minulla *ei* pohjaltaan ole halua laulaa ja näytellä ilvenäytelmää noille toisille ja saada kehuja ja kehuja; mutta on vain niin käynyt, minä en sitä ymmärrä! — Minulla ei ole halua; minä tahdon *taitaa* jotakin, minä tahdon *olla mukana* jossakin tenhoavassa! *Niin, sitä minä haluan!* Luulen toisinaan, että lähden sotaan, tai kuolen nihilistien riveissä Venäjällä ... niin, luulen! Tai matkustelen ympäri ja puhun, joudun alashuudetuksi ja häväistyksi. Niin, minä voisin... En tiedä, mitä varten se tapahtuisi; mutta minua haluttaa. — En sano sitä kerskatakseni, Tinka; sanon sen vain siksi, että tunnen niin, — kautta taivaan, tunnen niin!... Jos erehdyn, niin se johtuu siitä, että se on pelkkää kaipuuta. Kenties olen epäkelpo. No niin, silloin se on pelkkää kaipuuta, kuulehan! Silloin se ei ole muuta. *Mutta kaipuu minussa on!* Minulla ei ole halua siihen, mistä nyt pöyhistelen ja kehumisia saan. Minussa on sellainen sanomattoman suuri, suuri, suuri kaipuu! —"

Hän oli noussut seisomaan, silmät säihkyivät läpi kyynelten, tukka kuohuili; hän oli ojentanut pitkät käsivartensa, mutta samassa yllätti itku, — nyt hän kiemurteli vuoteella. Tinka ei kyennyt vastustamaan kaikkia niitä hyviä muistoja, joita Nora nyt oli herättänyt. Hän huojui kaikessa leveydessään ja täyteläisyydessään vuoteen vierelle ja kumartui hänen ylitseen.

Ja niin he sitten istuivat tuokion yhdessä vaipuneina siihen supatteluun, joka on sovinnon onnekk uudelle ominaista. Tinkan mielestä ei häipynyt pois, mitä hän näinä päivinä oli muistiinsa piirtänyt Noralle lausuttavaksi, mutta kaikki ponsi puuttui siitä; Noran sukkelat vastaukset tekivät sen melkein äiteläksi. Hänen täytyi lopulta nauraa *sitä*, mikä oli hänestä äsken näyttänyt hyvin vakavalta, tavattoman arveluttavalta.

Ja kesken kaiken joku hyökkäsi ylös portaita, askelma askelmalta ensimmäiset portaavat kuin rumpukapuloilla, sitten toiset, nyt kolmannet tänne ylös ja eteenpäin ylisten poikki samana riehuvana, heikentymättömänä tuulispäänä... Oli vain yksi, joka toisinaan tuli sillä tavalla; mutta hänhän ei siellä toki voinut olla...?

Täällä ylhäällä ei ovi ollut lukossa. Täällä ylhäällä ei koputettu, täällä ylhäällä vain tempaistiin auki. Niin, Tora se oli. — Hyvä Jumala!

Noiden kahden tytön hämmästyttä, loukkaannusta, arvokkuutta ei kyettäisi hovissa osoittamaan paremmin. Tinkan pimeä tietämättömyys siitä, että maapallolla saattoi olla mitään Tora Holmia, tai Noran ylhäinen, sanaton "älä-koske-minuun!" ... oivalliset!

Milloinkaan ei ole niin hyvä näytös surkeammin jäänyt tehoansa vaille.

Tora säihkyi iloa, voittoa, riemujuhlaa, puhui *kahdestatoista* nukesta, joista useat olivat tavallisten lasten kokoisia, ja — hän uskoi itse — *puolestasadasta* nukenpuvusta, monenlaisesta *moiré antiquesta*, silkistä, sametista, aamupuvuista; kirjailluista paidoista, ja housuista, silkkisukista, hansikkaista ja päivän varjoista ynnä muusta; kaihtimilla eristetyistä sängyistä, pesutelineistä kaikkienensa, mitä siinä oli, nimittämättömästä kapistusta myöten, joka nimitettiin; kaikesta keittiöpuolesta saliin ja salin kalustoon asti; suurenmoisesta suunnitelmasta, että kaikkien nukkien piti joutua hovitanssiaisiiin kuninkaan syntymäpäiväksi; Millasta, joka oli satatuhatta kertaa parempi kuin he saattoivat uneksiakaan ja jolla ei ollut mitään vastaan, ei, joka *toivoi*, että he molemmat saapuisivat hänen mukanaan katsomaan sitä *heti paikalla* ja olisivat saapuvilla noissa hovitanssiaispuuhissa... tietysti mitä hirmuisimman vaitiolon säilyttäen. Niin, se oli totta! Se *oli "kautta taivaan"* totta!

Sitten hän kertoi, miten tämä oli tapahtunut, — Millan kamareista, miltä ne näyttivät, miten hän oli käynyt siellä monet kerrat, kuulematta sanaakaan nukesta. Mutta tänään oli Milla ne hänelle näyttäneet vain sydämensä hyvydestä lohduttaakseen häntä. Nyt hän tahtoi ne toisillekin näyttää, jos siten kaikki voisi olla hyvin ja kunnossa ja kaikki neljä olla tästä lähtien ystävyksiä! Tora oli sitä esittänyt; Milla tali säikähtynyt, mutta sitten hän oli siirtynyt Toran kannalle ja lopulta havainnut sen kauniiksi! Milla oli hyvä, — ja niin piti heidänkin olla! Ei mitään empimisiä — *heidän täytyi!* Minkä tähden täällä piti olla kaksi puoluetta? Milla oli *omalla* tavallaan, ja Nora omallansa. Oikeastaan he eivät olleet tehneet toisilleen vähintäkään, kukaan heistä. Eivät rahtuakaan! "Siepatkaa vain yllenne! — ja aika vauhtia; puhumme siitä sitten matkalla edelleen!"

Nuo kaksi silmäilivät toisiaan, mutta Tora ei suonut heille hengähdyslomaa: "Voimme ilmoittaa kotiin, että jäämme sinne iltaan asti, sillä se on tarkoituksena! Eihän toki käy päinsä hylätä kutsua? Nimenomaista kutsua Engelille?"

Tora oli myrskytuulena, ja tempoi ruumiillisestikin mukaansa. Ja myrskyn riehuessa oli syttynyt palo silmiin, liikkeisiin; hän räiskyi kipinöitä. Hän valtasi heidät...

Tovin kuluttua he kaikki neljä seisoivat kaapin edessä. Johdanto, alku-ujoilu, kursailu ja vastakursailu saivat hädin kahta minuuttia osalleen; Tora tarttui Millaan ja työnsi hänet hiljaa kaapin ääreen: "Avaa! Avaa! Me puhumme sitten! Avaa!" Milla tunsu itse, että tässä oli toiminta parempi kuin puhuminen, — ja avasi.

Kahden vastatulleen ihasteluhaudot palkitsivat hänet täydellisesti! Tuossa pikku kokoelmassa oli talletettuna melkoinen määrä ahkeruutta, järjestyksenhalua, uskollisuutta, kauneustajua, josta hän oli itseksensä tietoinen ja joka kiinnitti siihen hänen sydämensä. Se oli hänen aarteensa, sitä eivät olleet milloinkaan nähneet monet eikä nyt pariin vuoteen kukaan muu kuin hän itse; sitä sulostutti siten erityinen salaperäisyydenkin viehäytys. Siitä nautittaisiin, kun se aikanaan avattaisiin muiden hämmästyneille katseille, — ja nyt siitä nautittiin!

Kukin löysi omansa. Tinkan silmissä nuo nuket olivat lapsia; hän laverteli niille lastenkieltä: "Voi hiveän sujoista", "hellan telttu". Hän alkoi riisua erästä saadakseen iloita sen pukemisesta.

Tora riemuitsi kankaista, tunnusteli muutamia, piteli niitä päivänvaloa vasten, asetteli niitä vastakkain. Erikoisesti hurmasi häntä muuan korukudoksen kappale, jonka hän nyt vasta näki (Milla etsi sen häntä varten esille). Se herätti suunnitelman toisensa jälkeen; hän puhui herkeämättä.

Nora nautti kaapista kokonaisuutena, taidekokoelmana. Milla esiintyi hänen silmissään uudessa valossa; kaikki tunsivat, mitä Nora hänestä nyt ajatteli, — sen näki Millan keveästä punehtumisestakin. He osoittivat sitten koko illan toisiansa kohtaan arvonantoa, jonka muut katsoivat luonnolliseksi.

Pian he kaikki istuivat pöydän ympärillä nuket välissään; kankaat ja kaikki vaatetustarpeet, mitä voitiin ajatella käyttökelpoisiksi suurta päämäärää — hovitanssiaisiiä — varten, oli levitetty pöydälle, ja kahdeksan silmää ja neljäkymmentä sormea penkoi tuota paljoutta. Ei voitu päästä yksimielisyyteen.

Tora tahtoi saada pukutanssiaiset, ja hänen taukoamaton puheensa täytti ilman kuvilla ja kirjavilla väreillä; ritarineitoja ja *rococo*-naisia nauhoilleen, sulkineen ja hattuineen kieppui yhtenä vilinä. Milla pysytteli nykyajassa, muotilehdessä, erittäinkin muutamissa ihan äsken tulleissa numeroissa. Nora liehui milloin toisen, milloin toisen mukana, mikäli jokin yksityisseikka tenhosi hänen mielikuvituksensa. Tinka vastusti koko ajatusta. He voisivat kukin vaatettaa oman nukkensa miten parhaaksi katsoivat.

Tämä herätti Noran ja Toran paheksumista; täytyihän toki olla yhtenäinen tyyli. Milla kohteli esitystä säveämmin, mutta oli vastaan hänkin. Noran taholta tuli väittelyyn pian kärsimättömyyttä, ja sellaisen taituruuden nojalla, johon ainoastaan tytöt pystyvät, sukesi tästä sitten kiista — Tomas Rendalenista ja Karl Vangenista! Ei ollenkaan Tinkan ja toisten välillä, vaan Tora Noraa ja Tinkaa vastassa. Toran herkkähermoisuus ei sietänyt tuota samaa ominaisuutta Rendalenissa; joko oli tämä syynä tai hänessä oli vastustuksen henki: toisin ei voi selittää sitä, että hän ensimmäisestä päivästä asti oli ollut epäsuopea Rendalenia kohtaan. Hypähtävä vertaus jonkin punapilkkuisen tilkun ja Rendalenin käsien välillä oli nyt syyttänyt kinastuksen; Nora vastasi nimittäin heti, että Rendalenin kädet olivat sukkelat, oikein puhuvat kädet, kun sitä vastoin Vangenin olivat "tyhmät ja pitkät, yhtä leveät ylhäältä kuin alhaalta".

Kun tyttökoulussa on vain kaksi miespuolista opettajaa, eivät oppilaat hevin voi ylistää molempia; toista on morkattava silloin, kun toista kiitellään. Ja siinä koulussa sai säveä Karl Vangen syrjäytyä, kun haluttiin hurmaantua henkevään Rendaleniin. Mutta tässä oli Tora päinvastaisella kannalla; aina siitä asti, kun Karl Vangen oli kätkenyt hänen kätensä omaansa lämpimäksi tervetuloksi ja samalla säteilyt hänelle lempeällä silmäparillaan, niin, päälle päätteeksi tehnyt sen senpäiväisen rukouksensa tekstiksi ... siitä asti Tora piti hänestä. Ja mitä kömpelömpi ja herkkäuskoisempi Karl Vangen oli, sitä enemmän Tora tappeli hänen puolestaan, joten toisten *täytyi* kiusoitella häntä.

Tällä kertaa se alkoi varsin vaatimattomasti; he sinkauttelivat Toralle vain Karl Vangenin "tyhjän, tyhmän" otsakuoren, hänen leveän suunsa, hänen pitkät sormensa, pitkät säärensä, isot jalkansa. Tora puolestaan Rendalenin punaisen tukan, siristelevät silmät, hänen naismaisen sievisteleväisyytensä, hänen hajuvedellä pirskoitellun nenäliinansa. Mutta sitten ottelu kävi tuimemmaksi. Toran terävä äly haki esimerkkejä Rendalenin hillittömästä kiivaudesta ja hänen silloin tekemistänsä hairahduksista; esimerkkejä hänen epätasaisesta mielialastaan: toisinaan hän harppaili neljännestantuntain edestakaisin luokkahuoneessa puhumatta, kuulematta, näkemättä, sitten hän taas oli pelkkää eloisuutta, kerrassaan remuavan hyväntuulinen, — joka suhteessa liikoihin menevä. Toiset pitivät tätä arvostelua kohtuuttomana, syystä että se noin irrallisena ei antanut vähäisintäkään käsitystä Rendalenista, joka kuitenkin kaikenkin oli herttaisain ja kunnollisin opettaja, mitä olla saattoi. Tinkalla oli mainio matkimistaito eikä vähäisintäkään taipumusta uskonnollisuuteen, joten Karl Vangen helposti tuntui hänestä hupaiselta; hän alkoi nyt saarnata tai oikeammin määkiä papin tapaan, — silmät taivasta kohti kääntyneestä hartaudesta jäykkinä. Nora nauroi katketakseen, Tora itki.

Millakaan ei ollut voinut torjua naurunhaluaan, mutta ryhtyi nyt kuitenkin puoltamaan Karl Vangenia; hän huomautti levollisesti, että Vangen oli hänestä "viehättävä". Rendalenista hän ei puhunut.

Koska Milla oli emäntä ja Nora ja Tinka ensi kertaa hänen vierainansa, lopettivat he. Mutta Tora ei hellittänyt; nyt hän vasta oikein veisasikin Karl Vangenin ylistystä.

Vastaamista välttääkseen ja vihjatakseen, että tämä jo saisi riittää, Nora nousi nenäänsä nyrpistäen ja katsoi ulos ikkunasta.

"Voi hyväinen aika, tuollahan menee Anna Rogne!" huudahti hän.

"Onko hän käynyt täällä?" kysyi Milla, nousi kalpeana ja astui ikkunaan päin.

"On varmastikin."

Hän näki Annan kiitävän tiehensä, hän oli ilmeisesti hyvin kiihdyksissään. Itse hän riensi soveliaan ripeästi ulos ovesta ja alas portaita. Kesti tovin, ennenkuin hän palasi.

Silloin hän oli hiljainen ja todella järkkynyt. Anna oli ollut ihan ylhäällä asti, siis heidän ovensa takana.

Yleinen ihmetys. Milla kertoi sitten, mitä oli aamupäivällä tapahtunut ja kuinka viaton hän pohjaltaan oli siinä asiassa. Tora otti sen heti itseensä ja oli hirveän onneton.

"Ei, syy on yksistään minun", arveli Milla.

Mitä hän tekisi? Hän oli valjastuttanut vaunut.

Kukaan ei vastannut, mutta he katsoivat tahtomattansakin Tinkaan.

"Niin", tuumi Tinka, "mepä kaikin noudamme Annan ja selitämme hänelle, miten tämä on tapahtunut". Nora ja Tora yhtyivät ehdotukseen heti. *Se oli ainoa oikea!*

Millakin myönsi, että tämä kai oli paras menettelytapa. Mutta hän ei ollut milloinkaan hiiskunut nukeista sanaakaan Annalle; Annalla ei ollut luontumusta sellaiseen. Ja nyt ei tätä nukkejuttua voinut kunnolleen selittää Annalle häntä loukkaamatta.

Nora ja Tora älyivät sen; se ei käynyt päinsä.

Mutta Tinka uskoi sen käyvän. Hän oli valmis ottamaan toimen yksin suorittaakseen.

Ei, jos sen joku tekisi, piti Millan se tehdä.

Tämä johti Millan mieleen ajatuksen kirjoittaa. Sanoa yksinkertaisesti, että toiset olivat tulleet; eikö hänkin yhtyisi joukkoon? Kirjelmää viemään hän lähettäisi vaunut. — Kyllä, arvelivat toiset, se kävisi päinsä.

"Lähde itse!" neuvoi Tinka.

"Ei, niin epäkohtelias en vieraitani kohtaan ole", nauroi Milla. Hän istuutui kirjoittamaan.

Toiset istuivat sill'aikaa hiljaa. Mutta Nora keskeytti: "Tinka on totisesti oikeassa; lähde itse! Mehän voimme siksi aikaa lähteä kävelyille."

"Ei", vastasi Milla, käännähtäen kirjeestään; "eihän Annan tarvitse tietää, että me olemme hänet nähneet. Silloin on mitä luonnollisinta, että lähetän hänelle kutsun, koska te olette tulleet tänne."

Sen huomasi toiset oivalliseksi. Hän sai kirjeensä valmiiksi ja kiiti alas. Hänen palatessaan he kuulivat vaunujen vierivän ulos talon sivuportista.

Milla myhäili: "Minä kirjoitin toisella kertaa selittäväni, minkä tähden te olitte tulleet. Hansia pyysin kiirehtimään ja tekemään pikku kaaroksen, jotta hän ei tapaisi Annaa; kenties vaunut siten ehtivät perille ennenkuin hän itse."

Hän oli silmin nähden iloissaan siitä, että oli taitavasti suoriutunut kiusallisesta tilanteesta.

Palattiin jälleen neuvotteluun nukkejuhlasta; mutta ennenkuin vaunut toisivat Annan, täytyi nuket tamineinensa asetella kaappiin.

Äkkiä Nora huudahti: "Kun emme siis kuitenkaan puhu nukeista Annalle, niin miksi ihmeessä emme voineet kaikin lähteä mukaan?"

He silmäilivät toisiaan kotvasen kummastellen; sehän oli totta! He purskahtivat nauruun: kuinka he olivatkaan saaneet sen hupsun ajatuksen, että kaikkien lähtö olisi ollut samaa kuin nukkien ilmaiseminen? He koettivat muistella sitä. Yksimielisenä päätelmänä oli, että se joka tapauksessa todisti paha omaatuntoa.

Tinka esitti, että nuket, puvut ja kankaat hyvissä ajoin järjestettäisiin paikoilleen Millan valvonnan alaisina, mutta Milla tarjoutui järjestelemään kaikki jälkeinpäin; heidän piti vain istua rauhassa. Sitä vastaan he nostivat kapinan, paikoilleen sovittelu ja järjestely oli niin hirveän hauskaa. Ja niin kävi.

Vaunut palasivat ilman Annaa; "hänellä oli päänkivistystä".

Tora katsoi Millaan ja Milla Toraan; tämä oli kiitoksia viimeisestä. Se nolostutti heidät kaikki tuokioksi, mutta muistaessaan, että hehän siis saattoivatkin ottaa nuket jälleen esille, olivat nuo kolme vierasta piankin lohdutettuja.

Heidän jälleen päästyään puuhiinsa johtui keskustelu tietenkin Annaan. Kukaan noista kolmesta ei pitänyt hänestä; heidän mielestään hän oli tekeytyvä, "*prétentieuse*", kuten Tora sanoi suipistetusti ääntäen ranskaa. Anna ponnisteli erikoisen muodon tavoittamiseksi; kaiken hänen sanomansa tai tekemänsä piti olla niin hirveän oikein. Mutta kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että hän kirjoitti hyvin; siinä tuo virheettömyys ja tarkkuus oli paikallaan. Sitten he yltyivät pilkkaamaan hänen uskonnollista haaveksintaansa. Edelliseen ei Milla ollut kajonnut; jälkimmäisestä hän tyytyi sanomaan, että hänessä ehkä oli sitä liaksi. Nora oli ensimmäinen, joka irtausi pöydän äärestä, hän ei kestänyt pitempään, hänen täytyi saada hiukan musiikkia, sanoi hän. Koeteltiin Erard-pianoa. Milla pahoitteli, ettei se ollut oikein vireessä, eikä se ollutkaan; mutta kuinka soinnukkaat olivatkaan siinä sävelet! Nora lauloi, muiden vaaliessa nukkejansa. Sitten hän tahtoi saada Tinkankin esille, mutta Tinkan ei ensimmältä tehnyt mieli jättää sinistä nukkeansa; lopuksi Millakin pyysi häntä.

He olivat laulaneet pari numeroa, kun ovelle koputettiin; Millan kamarineito ilmoitti, että konsuli oli tullut. Suuri yllätys, häntä ei ollut odotettu; Milla riensi alas. Toiset sopivat keskenään, että heidän siis oli lähteminen; olisi tukalaa syödä illallista konsulin seurassa. Varsinkin Tora vaikerteli; hänen kalvosimensa olivat käyneet epäilyttäväiksi, voisikohan pyytää Millalta paria lainaksi? Neuvottelun kestäessä avautui ovi, sisälle tuli Milla nopeammin kuin kukaan olisi uskonut hänelle mahdolliseksi. "Isä tulee!" hän kuiskasi, riensi pöydän luo ja kaikki perässä; sieltä kaapille, kaapilta pöydän luo, pöydän luota kaapille ... otsat kalahtelivat yhteen, hartiat tuuppailivat toisiaan, varpaille tallattiin, hillittyä kirahtelua, hillittyä naurua, hillittyä torumista... Kaikki oli poissa pöydältä, lukon takana, kun konsuli koputti ovelle.

Nora oli työntäissyt Tinkaa, niin että tämä oli kuukertunut sohvalle; itse hän istui nyt totisena tuolilla, Milla ja Tora seisoivat kaapin luona.

Konsuli astui sisälle hienona, hymyilevänä kuten aina. Hän näki nuo neljä tulipunaisina pidätetystä naurusta tai mistä lieneekään ollut, hämillisinä, tekeytyneinä. Hän ajatteli: mikä hitto noiden on? — ja astui Noran, maaherran tyttären, luo, tervehti kohteliaasti, toivotti hänet tervetulleeksi ja kysyi hänen vanhempiensa vointia; siirtyi sitten toisiin, jotka Milla esitteli, sitten takaisin Noraan ja kysyi hilpeästi, suotaisiinko hänelle huvi viedä neiti alas ruokapöytänsä. Hän tuli höyrylaivalta ja oli merimatkan jälkeen niin nälkiintynyt kuin ikinä mahdollista.

Nora antoi hänelle käsivartensa, mutta hän tahtoi toiset käymään edellä, ja nämä empivät; näytti siltä, kuin toinen odottelisi toista. Tinka ei lopulta voinut ymmärtää, miksi Tora ei hievahtanut, ja kun konsuli uudestaan vetosi häneen, läksi hän, vaikka se oli kiusallista. Minkä tähden ei Milla auttanut häntä? Hänkin nimittäin seisoivat kuin kiinni naulittuna. Konsuli työnsi keveästi Milla: "*avancez, mesdemoiselles!*" Milla horjahti keskilattialle, — ja näkyviin tuli nukan alaosa! Se makasi siinä "paljain pyllyin", kuten laulussa sanotaan. Tora yritti sitä peittää, mutta konsuli oli huomannut sen ja "Anteeksi, neiti!" kumartunut ottamaan sen ylös.

Tora juoksi, Tinka juoksi, Milla juoksi, Nora hellitti ja juoksi, ja konsuli nukke kainalossaan perässä. "Mitä tämä on? Mitä ihmettä tämä on?" Kaikki ryntäsivät ruokailuhuoneeseen ja seisoivat siellä yhtenä rykelmänä, nauruun pakahtumaisillaan, kun konsuli tuli nukke korkealle kohotettuna kuin lippu. Se oli sininen nukke, jonka Tinka oli riisunut kolmanteen kertaan ja aikoi panna makuulle silloin, kun konsuli tuli ja kaikki meni mullin mallin. Se oli nähtävästi luistanut tyttöjen kantamuksista lattialle ja häijyesti asettunut jonkun liepeen suojaan silloin, kun kaappi lukittiin. Milla ja Tora olivat havainneet sen yht'aikaa, yht'aikaa asettuneet pitämään sitä piilossa.

Konsuli kävi pöytään nukan keralla. Ensin hän istui nukke käsivarrellaan, sitten asetti sen ruokaliinaansa ja sitä pariin kertaan hyssyteltyään laski sen pöydälle makaamaan teevati pääanalusena; siitä sieppasi sen Milla talteensa.

Leikkivätkö he siis tosiaankin nukeilla?

Kaukana siitä! He olivat kokoontuneet joululahjoja valmistamaan. — Milla antoi tämän vastauksen.

"Miksi salata niin viatonta?" kysyi konsuli.

"Tietysti siksi, ettei nukke ollut puettu", vastasi tytär. Saattoi kuulla, että he olivat tottuneita miekkailijoita. Pian tuli Nora lisäksi; hänelläkin oli tottumusta, sillä hänelläkin oli isä, joka kiusaili nuoria tyttöjä.

Toiset kaksi joutuivat ikään kuin hiukan ulkopuolelle. Mutta korvaukseksi konsulin katse viipyi heissä melkein koko ajan. Tinka saattoi kyllä ymmärtää, että Toran täytyi herättää hänen huomiotansa; mutta miksi katseli konsuli häntäkin? Vähitellen hän kävi epävarmaksi; hihasta oli kai jostakin kohti sauma ratkennut, sellaista sattui hänelle toisinaan. Hän tähysteli vikaa niin hyvin kuin taisi, mutta ei pystynyt havaitsemaan mitään. Hänestä tuntui, kuin hän olisi alasti.

Konsuli oli hyvin hilpeä; äkkiä hänen koko huomaavaisuutensa kohdistui Toraan. Ei ollut pitkälle päästy ateriassa, ja Tora oli jo lopettanut!

Nuo onnettomat kalvosimet hermostuttivat nimittäin Toraa aivan hirvittävästi. Konsulihan tuijotti häneen lakkaamatta. Luomea hän ei katsellut, sillä sen sivun hän oli saanut käännetyksi Millaan; ei yleensä kasvojakaan, — hän katseli alemmaksi. Hän työnsi lautasen edestään ja pisti kätensä pöydän alle piiloon.

"Hyvä neiti Holm, ettekö syö? — Ettekö voi hyvin, pikku neiti Holm? — Mikä on vikana? Vai haluatteko jotakin? Sanokaahan vain! — Milla, annahan neiti Holmille uusi kupillinen teetä, — niin! — Eikö teetäkään? — — Lasi viiniä? Hoo, lasillinen viiniäpä tietenkin! — Maljanne, neiti! — Mutta tähän

ette maistakaan? — Pidätekö enemmän madeirasta? — Mutta, hyvä neiti, punastutteko siitä? — Päänkipua? Ai, hm! — Kenties tahdotte —? ... Tulisiko Millan auttaa teitä? Ei sitäkään. Sanokaahan toki, mitä haluaisitte, neitiseni!... Onko teillä useinkin päänkipua, neiti Holm? — No, siis sitä ei teillä toki ole. Minä tunsin erään nuoren tytön, jolla oli päänkipua milloin vain hänen kalvosimissaan oli jotakin vikaa. — Mutta, rakkahin Milla, eihän se mitään neiti Holmin kiusaamista ole. — Eihän, neiti Holm?..."

Toran oli vallannut turvattomuuden tunne, joka syntyi vähemmästäkin aiheesta kuin tällaisesta, ja joka kerta se sai hänet itkemään. Hänen täytyi poistua pöydästä ja kiittää yläkertaan.

Millakin nousi, sävyssään arvokkuus, jota ystävättäret ihailivat; hän meni perässä. —

Kun toisetkin tulivat kamariin, oli Tora mennyt, Milla kalpea, mutta ehdottomasti vaiti tapahtuneesta. Myöskin Tinka ja Nora pukivat ylleen; Milla antoi heidän tehdä sen. Hän suuteli heitä ja pyysi pian tulemaan uudestaan; samaa hän pyysi alhaalla käytävässä. Vasta takaisin yläkertaan tultuaan ja yksikseen sulkeuduttuaan hän puhkesi itkuun. Mitään sellaista ei olisi koskaan tapahtunut, jos hänen äitinsä olisi istunut pöydässä; itse ei hän kyennyt täyttämään sijaa, häntä olikin isä erityisesti loukannut. Hänen äitinsä oli muuttanut niin kovin liian aikaisin pois. Oi, äiti, äiti, äiti, äiti!

Ovelle koputettiin. Hän kysyi, kuka siellä. Hänen isänsä. Hänen tietysti täytyi avata, mutta hän palasi sohvan luo ja heittäytyi itkien sen takakulman yli.

Konsuli istuutui hiljaa, ja tovin kuluttua hän sanoi varovasti, melkein kuiskaten: "Kuulehan, Milla, minä pahoittelen äskeistä, — enpä enää totisesti tiedä, miten se sattui. Mutta se on kiusallista — tietysti enimmin sinun vuoksesi. Enhän arvannut, että hän ottaisi sen niin sydämelleen. Minä pidän kovin paljon siitä, että ystävättäriäsi poikkeaa tänne luoksesi, ja erittäinkin näistä nuorista tytöistä. Kuitenkin ... ja kenties juuri se tunne ajoi minua ... oletko ollut kyllin varovainen tuon yhden valinnassa, Milla?"

"Mitä sillä tarkoitat?"

"En mitään määrättyä. — Rakkahin, älä siitä niin kiivastu! Sinä et varmastikaan ymmärrä minua. Tyttö, joka siinä määrin on epävarma itsestään, näetkös, ja — niin — jota niin helposti voidaan hämmennyttää...; voisi tulla päivä, jona katuisit seurustelleesi hänen kanssaan."

Milla nousi ihan liidunvalkeana; hänestä aivan tuntui, kuin olisi isä sanonut sen hänestä itsestään. Tuskinpa moni tyttö hänen iässään olisikaan toisin tuntenut. Mutta hän ei hiiskunut sanaakaan. Hän hyrähti ankaraan itkuun ja meni makuuhuoneeseen, lukiten oven perästään.

Seuraavana päivänä, heti kun soitettiin välitunnille, oli Millalla Tora käsikynkässään, ja sitten jokaisella seuraavalla välitunnilla; he olivat molemmat mitä loistavimmalla tuulella. Nora ja Tinka suorastaan ihastuivat Millaan tästä. He eivät olleet ajatelleet, että hänessä olisi niin paljon sydämellisyyttä ja rohkeutta, — ja paremmin kuin mikään muu oli tuo pikku tapaus heidän ystävyytensä pohjana.

"Yleisesikunta" oli muodostunut.

3

Seura

Huomattiin pian, että koko ylin luokka ja sen mukana ylintä lähin olivat joutuneet yhtenäisen johdon alaisiksi.

Rendalen tuli niin ihmeisiinsä muutoksesta, jonka aihetta hän ei käsittänyt, että hän viimein kysyi, ja se kerrottiin hänelle. Tämä huvitti häntä erinomaisesti; hän antoi noille neljälle heidän kuulun nimensä ja teki lisäksi sen ehdotuksen, että he perustaisivat nyt "seuran". Tosin heillä oli viikoittain kokoontumisilta hänen äitinsä luona, ja sitä hän he voisivat jatkaa; mutta parempi oli, että he ottaisivat asian kokonaan omiin käsiinsä, määräisivät, mitä haluaisivat luettavaksi ääneen tai mistä esitelmän kuulla tai mitä itse toimisivat. Varsinkin viimeksimainittua. Nuorilla tytöillä oli niin monia "hepeniä" mielessään, että heidän pitäisi aikaisin uurastaa muodostaakseen jonkin aatteen valmiiksi, seuratakseen jotakuta nimenomaista harrastusta.

Seura! Ylin luokka perustaa seuran! Ystävättäriä voidaan äänestää jäseniksi kaupungilta, niin ikään sopii äänestää vanhempia oppilaita lähimmältä luokalta, ja seurassaan he saavat puhella, mistä itse tahtovat, kutsua kenet itse tahtovat pitämään esitelmiä, esittämään musiikkia ... itse ovat he herroina, — he, eikä kukaan muu. He saavat laatia lakeja, valita puheenjohtajan, kirjurin, säätää sakkoja!... Mitä kaikkia kuvitelmia tämä elähdyttikään liikkeelle — ei ainoastaan ylimmillä luokilla, vaan kaikkialla aina

alinta myöten, missä pienimmät istuivat tavailemassa ja laulemassa kissasta; millaista eloisuutta syntyikään pöytien alitse ja päällitse, kuiskimisia tunneilla, hälinää väliajoilla!

Kun koulun anastaa kysymys, josta ei saa tunneilla puhua ääneen, saattaa se opettajat epätoivoon. Kukaan ei lue, kukaan ei kuule, kukaan ei pysy järjestyksessä eikä muista. Jos tahtoo saada oikeata hupia luokalla vallitsevasta kiihkosta, niin ei saa asettua eteen, sillä silloin he talttuvat; — ei, tulee asettua taakse ja pitää silmällä palmikkoja. Voisi luulla niiden saaneen itsenäisesti toimivan elämän. Ne hyppivät, ne tanssivat, ne kiertyvät ja ne kiehittyvät hajalle; värieroavaisuudet käyvät tässä ylettömässä rauhattomuudessa varsin hauskaksi. Kaikki nuo tulipunaiset, vaaleanpunaiset, ruskeanpunaiset vastakohtina tummille, jotka näyttävät ikään kuin vedessä kostutetuilta tai öljyä tiukkuilta taikka ovat himmeän tummia kuin kahvinsakka; niille, jotka ovat ulkoa mustia ja sisältä ruskeita, ja ihan korpinsinimustille; vaaleille, joissa on kaikenlaisia harmaita, keltaisia ja harmaankeltaisia vivahduksia vihreässä pohjavärisssä; yleensä kaikki nuo mahdollomat siirtymisvärit, jotka ovat kehitykselle ominaisia. Palmikot ovat innokkaita kuin rupattelisivat keskenään, tekisivät temppuja toisilleen, hypähtelisivät toisiansa vastaan; seläntakainen elämä on uskollinen heijastus siitä, mitä edessä tapahtuu.

"Seuran" ensimmäisessä "perustavassa" kokouksessa valittiin Nora puheenjohtajaksi. Tinka oli tottunut siihen, että kaikki työ säilytettiin hänelle, joten hän jo ennakolta tiesi joutuvansa kirjuriksi, ja siksi hän tulikin — yksimielisesti. Siitä oli se etu, arveli Nora, että hän siten voisi jäljentää keskustelupöytäkirjat Frederikille. Ensimmäisenä säädöksenä oli kylläkin, että kaikki oli salaista; mutta Tinkahan oli kihloissa.

Muuten he aloittivat ilman kirjoitettuja sääntöjä; mutta Frederik vaati Kristianiasta käsin mitä tiukimmin lakeja. Hän lähetti luonnoksen, joka sääsi sakkoa poissaolosta, sakkoa määrätyn toimitettavan laiminlyömisestä, sakkoa toiskertaisesta vallattomuudesta, sakkoa äänestämättä jättämisestä. Mutta tytöt ottivat asian käytännöllisemmältä kannalta kuin hän — "pökölö", kuten Tinka häntä tässä tilaisuudessa nimitti. Kaikessa hiljaisuudessa laativat Nora ja hän uuden lakiehdotuksen. Se käsiteltiin seuraavassa kokouksessa vilkkaalla pauhulla; lakeihin ei heillä näkynyt olevan luontumusta.

Kaupungilla tehtiin pilaa "seurasta"; jotkut katsoivat sen sopimattomaksi, jopa muutamat kerrassaan vaaralliseksikin. Mutta kun kaupunkiin samaan aikaan saapui näyttelijäseurue ja sen paras näytäntö sattui "seuran" kokousillaksi eikä tämän jäseniä paria poikkeusta lukuun ottamatta voitu saada uhraamaan illanviettoaan, pidettiin tätä "seuran" innostuksen kenraaliharjoitusnäytteenä; ei katsottu kannattavan houkutella esiin ensi-iltaa, he saivat olla rauhassa.

Pian ilmeni vaarallinen puute "seuran" säännöissä. Jokainen sai nimettömänä lähettää puheenjohtajalle keskustelukysymysehdotuksia; sitten äänestettiin, otettaisiinko ne päiväjärjestykseen vai ei. Siten esitettiin nimettömästi, että keskusteltaisiin "kuolemattomuudesta"; äänestyksessä ei esitys saanut ainoatakaan ääntä. Esityksen tekijä ei siis ollut "seuran" jäsen. Eräs toinen esitys kuului: "Missä määrin on miesväen sallittava viljellä huulipartaa?" — ja se oli kirjoitettu samalla käsialalla. Nyt ehdotettiin, ettei otettaisi lukuun mitään kirjelmää, jota ei ollut kokousten aikana asetettu kirjurin pöydälle. Muistutettiin tätä vastaan, että esitykset eivät siten enää pysyisi nimettöminä; mutta nähtävästi luotettiin omaan kätevyYTEEN, sillä esitys hyväksyttiin.

Vaikka keskustelut olivat ehdottomasti salaisia, kerrottiin kaupungilla jonkun nuoren neitosen tuolla ylhäällä pitämässään esitelmässä katsoneen surkean raukkamaiseksi miehissä sen, etteivät he voineet pitää siveydenlupaustaan yhtä hyvin kuin nainenkin. Silloin Dösen tekaisi kuuluisan lauselmansa:

Nora, Tora, ora pro nobis. [Latinaa = Nora, Tora, rukoile puolestamme. *Suom.*]

Ei muuten koskaan päästy varmuuteen siitä, mitä tytöt olivat kokouksissaan käsitelleet. He olivat sopineet, että antaisivat kaiken heistä sanotun käydä todesta; tuo veitikkamainen salaseura hyväksyi tämän pilan.

Pahimpia heidän härnääjiään oli konsuli Engel. Hän oli pian päässyt sovintoon yleisesikunnan kanssa esittämällä tyttärensä kautta anteeksipyytelyn. Edelleen hän lahjoitti Toralle japanilaisen lippaan, jossa oli monia pienempiä sisällä, ja sisimässä oli uhkea rintaneula. Ja oikein saadakseen kaikki jälleen hyväksi hän pani toimeen sopijaispäivälliset, joille Milla sai kutsua useita ystävättäriään. Konsuli oli ripeästi hankkinut suunnattoman ison nukun, jonka oli asettanut pöydälle ja juhlallisesti ojensi noille neljälle; se vasta oli muhkea.

Tinka oli ottanut ylleen tukevimmän pukunsa. Tora oli yltyöpäisellä tuulella alapäässä Millan luona, jonka vieressä hän istui; hän pakisi herkeämättä, niin että Milla tyrkkäsi häntä pöydän alla saadakseen ystävättärensä vaikenemaan. Silloin Tora nauroi kuin hullu. Nora juoksi pianon ääreen kesken jälkiruoan esittämään laulun, jota konsuli ei ollut kuullut. Tämä vakuutti sitten, ettei hän ollut milloinkaan huvitellut viattomammin. Hänellä ei ollut mitään muuta muotoa keskustelulle heidän kanssaan kuin kiusoittelu; yleensä se kohdistui "seuraan". He nauroivat hänen naljailulleen, he johtivat

sitä pitemmälle; mutta he eivät ilmaisseet mitään, sillä nainen on perin tottunut kärsimään pilkkaa, kun on kysymyksessä jotakin, mistä hän pitää.

"Seura" oli heidän elämässään suuri uutuuus; ja pian se tuli merkitsemään heille muutakin. Mutta sen osoittamiseksi kääntykäämme takaisin erääseen, joka odottelee meitä.

Anna Rogne ei tullut kouluun sinä maanantaina, jona Milla oli vastassa sydän itsesoimauksia tulvillaan. Heti kouluajan päätyttyä Milla tavoitti häntä vaunuineen, mutta Anna oli sairaana; tädit tulivat myhäillen vastaan ja vakuuttivat, ettei häntä saisi häiritä. Seuraavana päivänä Milla saapui uudestaan; hän kysyi, eikö hän saisi vilahdukseltaan nähdä potilasta. Anna ja hän olivat yhdessä alkaneet lukea *Fabiola*; eiköhän hän nyt voisi lukea ääneen Annalle? Pikku Anna teki esteitä; myhäilijät myhäilivät, — ja Milla lähti.

Kolme viikkoa oli Anna koulusta poissa; Milla tavoitteli häntä vielä pari kertaa, mutta ei päässyt sisälle asti. Sitten hän heitti silleen.

Anna ei ollut sairas; hän uskoi tädeille peittelemättä, mikä oli vikana. Hänet oli petetty ja poljettu, niin, vieläpä ryöstettykin. Mitä hän tällä viimeisellä tarkoitti, sitä hän ei pitkään aikaan tahtonut selittää; hän ei voinut. Hänen täytyi saada olla ihan, ihan, ihan yksikseen. He kuulivat hänen päivät pitkät käyskentelevän tuolla ylisillä — toisinaan öisinkin; heitä ahdisti mitä suurin pelko, mutta he tekivät hänen toivomuksensa mukaisesti.

Joka kerta, kun he pitivät hartaushetken, antoivat he hänelle tiedon, mutta hän ei saapunut koskaan. Hänen nähdessään heidän yltyvän kummastuksensa ja huolestuksensa puhkesi viimeinkin ilmoille, että juuri *tässä* hän oli kärsinyt pahimman häviönsä, sillä kaikki, mitä hänellä oli ollut rakkainta, oli hän jakanut Millan kanssa. Puhumattakaan synnintunnustuksesta ei edes ollut ainoatakaan rukousta, ei virttä, ei rakasta raamatunkohtaa sellaista, mitä hän ei olisi käyttänyt kuten käytetään kihlasormuksia, vaihdetaan lahjoja, suudellaan toistensa valokuvia ... hän ei enää sietänyt nähdä sitä tai kuulla sitä, ei ajatellakaan sitä!

Hän ei itkenyt, muiden nähden ainakaan; pikku Annalla oli tahtoa. Hän katseli tapahtunutta kuin toinen vihollinen katselee toista; se ei tuottanut *tuskaa* vaan *suuttumusta*. Hän vihasi toista, halveksi itseään. Hänen erehdyksensä — viimeisen päivän viimeiseen hetkeen asti, jolloin hän seiso i Millan oven edessä ja kuuli toisten nauravan sisäpuolella — ... voitiinko ajatella mitään naurettavampaa? Mitä hän juhlallisen totisena oli toiminut yhdessä mokomankin kanssa, — ja se sisäinen voima, jota hän oli uskonut siinä olevaksi ... ei ollut rajaa hänen häpeämislleen, kun hän sitä ajatteli. Ja kuitenkin sitä oli ajateltava. Hän pakotti itsensä tunnustamaan sen tädeille; hän pakotti itsensä tutkistelemaan sitä sen syvimpiä syitä myöten. Siitä koitui työ, ja se toi muuta mukanaan.

Mutta hän kohottautui siitä, — alkoi liikkua ulkona, tehdä pitkiä yksinäisiä kävelyjä ja vihdo i lukea. Kolmen viikon kuluttua hän saapui kouluun, hiukan kalpeampana kuin tavallista ja vielä laihempana, mutta kaikessa muussa näköjään entisellään.

Hän ei istunut vanhalle paikalleen, mutta oli ystävällinen kaikille, — Millallekin. Tämä ei enää yrittänyt antaa mitään selitystä; mutta ei kenties tapahtunut hänen tietämättään se, että Tora yritti. Anna kuunteli häntä — ja pyysi hiukan keltaista lankaa; hän toimittaisi huomenna takaisin.

Kaikissa seuran kokouksissa hän kävi ahkerasti: tämä ilmeisesti herätti hänen harrastustaan, mutta hän ei ottanut mitään toimivaa osaa.

Sitten lähempänä joulua oli Rendalenia — Noran ehdotuksesta — kutsuttu puhumaan heille Henrik Ibsenin *Kummittelijoista*; hän kieltäytyi, mutta pyysi saada puhua muutamia sanoja sukuvastuusta. Hän arveli nimittäin, että siinä, jos se kehitettäisiin ja omaksuttaisiin, oli useita uusia siveellisyysääntöjä, vieläpä että siitä puhkeaisi paljossakin mullistus. Tultiin jännittyneiksi; ilomieli i ajateltiin saatavan kiintoisa, hiljainen esitys — ja saatiin katkonainen, mutta karmiva saarna. Tytöt istuivat säikähtyneinä sekä Rendalenin omasta liikutuksesta että hänen sanoistaan. Hän huudahti lopuksi, että ne, jotka päästivät periytyviä tauteja lapsiinsa, — ne, joilla esimerkiksi oli tiheään mielisairautta suvussa ja jotka silti menivät naimisiin, — ne, jotka irstailujen heikontamina toimittivat lapsia maailmaan, — ne, jotka rahojen takia menivät naimisiin vaivaisten tai terveytensä menettäneiden kanssa ja siittivät lapsia heidän kanssaan, olivat pahempia kuin suurimmat roistot, pahempia kuin varkaat, väärentäjät, rosvot, murhaajat ... sellaista hän syyti...

Oli täytynyt tapahtua jotakin. Rouva Rendalen olikin muutamien päivien ajan kävellyt silmät punaisina, ja Rendalen itse oli ollut poissa, varmaankin Kristianiassa.

Tästä esitelmästä Anna meni häntä kiittämään omalla "koppavalla" tavallaan. Anna sanoi hänen lähdettyään, että se oli parasta, mitä hän oli kuullut. Vain yksi yhtyi tähän, ja se oli miss Hall; toiset eivät sanoneet mitään, niin, olipa kauan kiusallisen hiljaista. Vihdoin joku lausui, että esitelmä tuntui

hänestä peloittavan rajulta. Siihen pikku Anna vastasi, että ihmisiä täytyi herättää; kaikki tehtiin "ajanvietteeksi", — siinä oltiin tässäkin seurassa jo pitkällä. Tämä nolostutti vielä lisää; Nora loukkaantui ja kysyi, eikö sitten Anna tahtoisi tehdä jotakin seuran hyväksi. Anna punastui, mutta kaikkien hämmästykseksi hän vastasi: kyllä, hän yrittäisi.

Sitten hän katosi koulusta useaksi päiväksi, mutta seuraavaan seuran kokoukseen — viimeiseen tällä puolella joulua — hän ilmoitti esitelmän. Hän toivoi saavansa kuulijoikseen sekä Rendalenin että rouva Rendalenin ja Karl Vangenin; sepä ei juuri ollut kynttilänsä panemista vakan alle, arvelivat ystävättäret. Kutsutut tietysti saapuivat.

Pikku Anna näytti tullessaan rasittuneelta; hänen kätensä myös vapisivat, kun ohuet, kalpeat sormet selailivat käsikirjoitusta tuolla ylhäällä katederissa ja asettivat kynttilät paikoilleen.

Ääni, sanonta olivat täsmälliset, toisinaan miltei terävät. Hänen suuret silmänsä eivät kernaasti katsoneet ylös; milloin ne sen tekivät, kuvastui niissä merkityksellisyys, joka saattoi ärsyttää. Hän luki sana sanalta. Varsinkin alku oli siten pinnistettyä.

"Nainen ei samassa määrin työskentele itsensä parantamiseksi kuin hän asettaa suuria vaatimuksia miehelle. Hän ei karsi olemuksestaan niitä vikoja, joita hän sai toisissa ja huonommissa olosuhteissa. Siten mainitsen tänä iltana yhden vian: valehtelemisen.

"Heikompana olentona hän on totuttautunut valehtelemaan. Mutta nainen ei enää ole niin epävarmalla pohjalla, että hänen tarvitsee sitä tehdä.

"Minä tarkoitan esimerkiksi sitä, että hän alituisen tekeytyy niin lempeäksi, niin hurskaaksi, niin vaatimattomaksi, niin rakastettavaksi vieraiden edessä: kun vain vieras esiintyy, tulee hän siten valheelliseksi.

"Ja minä tarkoitan sellaista, että jos suoran tien kulkemisessa on jotakin epämiellyttävää, tekee hän heti kaaroksen; hän verukkelehtii, teeskentelee. Jos hänen pitäisi tehdä jotakin, mihin hänellä ei enää ole halua, niin hänellä on muka päänkivistys; jos tulee joku, jota hän ei mielellään tapaisi, on hän mennyt ulos, vaikka istuukin huoneessaan. Häntä ei vähimmässäkään määrin arastuta käyttää palvelijatartaan, tyttärtään, ystävätärtään valehtelemaan hänen puolestaan, milloin hän itse ei voi.

"Muutamat naiset — ehkä niitä on verraten moniakin — ovat siinä määrin tottuneet mainitsemaan vääriä syitä tai unohtamaan oikeita, yleensä 'keksimään', että he tekevät sitä ilman mitään ulkonaista pakkoa; se miellyttää heitä jonkinlaisena keikailuna.

"Jospa niin olisi ainoastaan ihmisten välisissä suhteissa! Mutta samanlainen on suhde Jumalaankin. Tästä käytän erään kirjailijan sanoja. Hän lausuu: 'On työläs arvostella naisen uskonnollisuutta, niin kauan kuin uskonto on hänen ainoana henkisenä harrastuksenaan. Mutta kun näkee sata, kaksisataa, kolmesataa naista jonkun muotipapin ympärillä, silloin voidaan aavistaa pahaa. Onhan toisen sanoille antautuminen kylläkin helpoin ajattelutapa; mutta vielä helpommin pääsee hurmaantumalla saarnaajaan itseensä, ja kaikkein helpoimmin olemalla hurmaantuvinaan, koska muut hurmaantuvat...'

"Se usko, joka on menettänyt maalliset ihanteensa ja sitten siirtää ne taivaaseen, ei suinkaan ole niin varma hyvästä vastaanotosta siellä, kuin papit lupaavat. Tavallisesti ei siitä tulekaan enempää kuin epämääräinen kaipuu...'

"... Niin ikään on monia naisia, jotka ovat kovin huolehtivia ennakolta; parasta turvata itsensä ja omaisensa kaiken varalta. Mitähän meidän Herramme sanoo, kun he aloittavat...?'"

Hän lueskeli otteita edelleen, ja useat niistä herättivät naurua — etenkin Karl Vangenissa, kumma kyllä. Siitä hän siirtyi naisen toimintaan hyväntekeväisyysseuroissa, jolloin hän panee toimeen iloisia tanssiaisia köyhien hädästä ("tulot köyhille", kuten sanotaan), laittaa hauskoja myyjäisiä, niin, teatteriesityksiäkin hukkuneiden tai palaneiden jälkeensäjäneistä. Kuvattiin, miten hän sellaisissa seuroissa kuin tämäkin tässä huvitteli suurilla kysymyksillä, viehättyi erityisiin luennoitsijoihin; Anna oli ylen terävä — kuten yleensä nuoriso arvostelemaan antautuessaan.

Lopettaessaan ja alas tullessaan ei hän alussa käsittänyt, mitä hänelle sanottiin; hän vastaili sattumattomasti ja kyseli uudestaan. Mutta hän toipui vähin erin. Silloin hän etsi katseellaan Rendalenia. Tämä oli poistunut.

Anna kummastui tavattomasti. Sitten hän sipsutti rouva Rendalenin luo kuulemaan syytä. Hänen täytyi aloittaa kysymällä, miltä *hänestä* tuntui.

"Niin, tyttöseni, sinä olet varmastikin aikalailla oikeassa; mutta minä niin pelkään, että te nyt yllytte

soveltamaan kaikkeen 'totisuutta'. Teitä poloisia, silloinpa te vasta oikein valehtelemaan joudutte! Harvat naiset voivat pysyä 'totisina', tyttöseni. Mutta muovilla itseään he kyllä voivat; nyrjähdyttää he voivat itsensä myös, — Jumala paratkoon! He käyvät usein niin luonnottomiksi, että iljettää."

Vihdoin tuli Annan kysymys, hitaasti, varovasti: "Miksi herra Rendalen lähti?"

"Luoja tiesi!" — hän huokasi, katsoi ovea kohti, josta hänen poikansa oli kadonnut, nousi ja poistui.

Karl Vangen puheli Toran kanssa. Nyt hän näki Annan seisovan jouten ja tuli sanomaan, että hän oli "kovin mielissään" muutamista otteista; hän tunsikin kirjan. Karl Vangen oli ollut koitumaisillaan muotipapiksi; onneksi hän oli välttänyt vaaran, mutta säikky oli vielä veressä. Sen tiesi Anna tädeiltään, joten hänellä oli salainen avain Vangenin puheisiin; tämä pysytteli yksinomaan naisen uskonnollisessa suhteessa eikä ollut aivan yhtä mieltä esitelmän pitäjän kanssa. Silloin Anna kysyi hänen mielipidettään muusta. "Tunnen naisia niin vähän muissa suhteissa", vastasi toinen hiukan punetuen; "en rohkene puuttua siihen".

Heti aikuisten mentyä puhkesi häly valloilleen, sillä tytöt olivat ihastuksissaan. "Pikku Anna" oli heistä vanhin, ja se unohtui helposti, kun hän oli ruumiillisesti niin jälkeen jäänyt; he eivät olleet ajatelleet hänen kykenevän mihinkään sellaiseen. "Olipa se erinomaisesti sommiteltu; kerrassaan hyvin sanottu. Ja oman jäsenemme suusta!"

Varsinkin olivat Nora ja Tora viehättyneitä. "Sellaisia me olemme! Niin epätosia me olemme — enimmäkseen pikkuasioissa, tietenkä. Ja kuinka me huvittelemmekaan vakavalla, — oih! Ei, tarvitaan tekoja lisäksi; tai ellei tekoja, niin —"

— "aivastuspulveria", virkkoi joku, ja koko parvi kikatti.

Mutta he jatkoivat taas. "Se on totta; kautta taivaan, se on totta! Tässä täytyy tulla muutos; on häpeä, että me olemme tällaisia!"

Aloittaakseen tahtoivat kaikki saattaa Annaa kotiin, — niin, he tahtoivat! Ja sen he tekivät, niin että Annan molemmat vinovartistiset tädit yömyssyissään pelästyivät, kun kello 11 ja 12 välillä yöllä kuulivat parven sorisevan ulkopuolella ja huutavan "hyvää yötä! hyvää yötä! hyvää yötä!" kahdellakymmenellä heleällä tytönäänellä. Entä pikku Anna itse? Hänenhän täytyi tulla sisälle kertomaan heille, mitä oli tekeillä; mutta hän sanoi vain, että nuo olivat saatelleet. Hän ei heti voinut selittää enempää; hän oli epävarma.

Hän oli kirjoittanut tuon sydänverellään. Hän oli kääntänyt katkerimman kokemuksensa hyökkäykseksi; hän oli ollut varma siitä, että hänen kimppuunsa käytäisiin tämän takia, että hänet syöstäisiin hylkiöksi, — ja hän olikin saanut siitä kiitosta ja taaskin kiitosta, riemastusta ja taaskin riemastusta, kehumista ja yhä vain kehumista... Hän makasi vuoteellaan eikä saanut unta.

Samaan aikaan makasi useampi kuin yksi pikku pää pohtimassa, mitä ihmettä he oikein keksisivätkään. Kaipuu vakavuuteen, järkkymättömään toteen tarvitsi ehdottomasti käytäntöä; muutoinhan se voisi kuoleutua. Ja se keksittiin! Millalla oli surua; Milla ei voinut mennä tanssiaisiin jouluna: kukaan ei menisi tanssiaisiin jouluna. Niin, naurakaa vain, mutta se päätettiin yksimielisesti; ystävätärtä ei hylätä surussa. Ei koko talvena tahtonut yksikään "yleisesikunnasta" mennä tanssiaisiin. Millaa imarteli niin suuri myötätunto; mutta... Ei mitään muttaa! Järkähtämätön, yksimielinen päätös. Eikä asia siihen jäisi; aprikoitiin lisää...

Kaupungin nuorisoa suretti niin monen nuoren, iloisen tanssikumppanin puuttuminen salista; mutta siinä ei mikään suru auttanut. Niin, heitä ilahdutti, että surtiin.

Kuten sanottu: se ei jäisi — siihen.

4

Portailla

Tämä yhteistunto niiden kesken, jotka kulkivat etumaisina ja antoivat suunnan, tämä vilkas tiedon, itsenäisen elämäkatsomuksen kaipuu sieti kyllä arvostelua ja kenties hiukan pilaakin, mutta se oli kuitenkin vääjäämätön todiste siitä, että koulu oli nyt hyvällä tolalla.

Kaupungissa hämmästeltiin, että havaintovälineiden, kokeiden, opetustapojen etevyys juurrutti niin selvää ja ennen kaikkea niin harrastukseen perustuvaa tietoa lapsiin asioista, joita kaikki pystyivät

ymmärtämään ja jotka kuuluivat elämän läheimpiin tarpeisiin. Kodit olivat kerrontaa ja tiedonhalua tulvillaan, pyydeltiin saada ostaa kojeita kemiallisiin ja fysikaalisiin kokeisiin, mikroskooppeja, historiallisia piirroksia, jotka valaisivat uskontoa ja elämäntapoja kautta kaikkien aikojen. Poikia ja tyttöjä ei enää voinut toisiinsa verratakaan, kun oli innosta ja opista kysymys.

Tämä saattoi opetustunnit onnekkain; suuret kokoontumiset puolelta päivin pöytien ääreen "aamiaiselle" tuolla ylhäällä olivat juhlia, ja oppilaat juoksivat alas mäkeä ehtoopäivisin ilman kirjoja, ilman läksyjä, vapaina, vapaina, vapaina...!

Mutta onnellisimmat jäivät tuonne ylös; ne olivat rouva Rendalen ja Karl Vangen. Missä rouva Rendalen mennä touhotti kakkulat nenällä hiljaa hyräillen epämusikaalisella äänellä, siinä tuntui syyskesän heinäkuorma tulevan vastaan; raikas tuoksu leyhähti jo kaukaa, ja mielellään antoi tietä noin valtavalle, hyödylliselle ja kukkuroilleen sälytetylle ilmestykselle. Karl Vangen hymyili aina leveästi; hänellä ei enää ollut aikaa vetää hymyänsä takaisin. Hän säteili, kun vain joku vilkaisi ylös koulua kohti, ja saattoi loppumattomiin asti kuunnella tai itse kertoilla koulun pikku tapauksia; ne olivat kaikki merkillisiä tai hauskoja.

Vain *Tomas* ei ollut oikein mukana. Mutta yleensäkin ei Tomasia käynyt sanominen "sävyisäksi", jos sillä ymmärretään luottavaista seurustelua, tasaista hyväntuulisuutta. Joko hän käytti pitkää Karl Vangenia pukkinaan ulkona puutarhan käytävillä, vieläpä sisällä arkihuoneessa, hypellen hänen ylitseen kuten on pikku poikien tapa, tai harppoi edestakaisin, edestakaisin, tavallisesti hymisten, kädet taskuissa, kunnes pelkkä katseleminenkin huimasi sivullista. Toisin ajoin hän soitteli pianoa tuntikausia tai työskenteli koulussa ja koulun hyväksi ilman levon hetkeäkään, mutta saattoi myös syventyä johonkin uuteen kirjaan eikä silloin sietänyt minkäänlaista häiritsemistä. Niin ikään hän teki tavattoman pitkiä kävelymatkoja, luennoitsi ja huvitteli taas tyttöjen kanssa kuin toveri, mutta sitten toisin ajoin ei kärsinyt nähdäkään heitä, koulua tai mitään siihen kuuluvaa. Äidin täytyi silloin hoitaa kirjallisuustunti hänen puolestaan, miss Hall sai osalleen kemian ja fysiikan, Nora laulun; Tomas ei tahtonut, ei voinut. Sitten hän tuli taas iloisempana, reippaampana kuin koskaan, teki työtä kahden edestä. Äiti katsoi syyksi kaikki ne vuodet, jotka poika oli elänyt ilman säännöllistä tointa.

Jos heillä oli vieraita, ei hän tullut näkyviin lainkaan, tai tuli ja tenhosi kaikki, taikka tuli ja istui mykkänä. Seisoi ja puheli jonkun kanssa, sanoi: "Niin, totta kyllä! Varsin oikein!" — lähti eikä enää palannut.

Nyt tuota katseltiin nerokkuuden näkökulmasta; Tomas Rendalenissa oli jotakin nerokasta.

Ennen Amerikkaan lähtöä hän oli "keksinyt" erään historianopettajattaren; "keksiminen" olikin hänen mielitekojaan. Hän oli nimeltään Karen Lote ja opetti käsitöitä, kirjoitusta ja piirustusta. Rendalen oli pannut merkille hänen tietonsa eri tyyllilajien alalta ja sai selville, että tällä nuorella tytöllä oli melkoinen taidehistoriallinen sivistys. "Laajentakaa se sivistyshistorialliseksi!" Hän ei väsynyt antamaan tätä neuvoa. Täällä kotona on sivistyshistoriallinen tietämys kehno, ja ainoastaan tällä historialla on koulussa arvoa. Hän alkoi jo silloin koota sitä suurta piirustuskokoelmaa, joka koululla on, ja siten hän valtasi tytön harrastuksen.

Hän piti sitä yllä lähettelemällä matkaltaan lisää kuvia sekä kirjoja ja neuvoja, ja tuskin hän oli palannut kotiin, kun otti historiantunnit koko koulussa, näyttääkseen opettajattarelle, miten hän tarkoitti opetuksen annettavaksi. Kehitystä, yhteyttä hän etsi ripeällä, historiallisella yleissilmäyksellä, jota valaisi kartoilla ja piirustuksilla; hän teki sen lyhyeksi pienille, pitemmäksi varttuneemmille, käyttäen yksityisseikkoja vain luonteen omaisuuden selittelyyn. Hän teki sen yksipuolisesti, mutta siinä oli voimaa ja värikkyyttä, siitä sai käsityksen historiasta. Karen Lote viehättyi; Rendalenin olemuksen ja mielipiteiden uutuus, hänen ihmeellinen opetuskykynsä, sen voimakkuus, joka sai toisen uskomaan, ettei hänelle ollut maailmassa olemassa ketään muuta kuin se, jota hän juuri sillä hetkellä katseli; — hänen vaatetuksensa sokea aistikkuus, hänen hyvin hoidettu asunsa, aina siihen hienon hajuveden keveään tuntuun asti, joka häntä aina seurasi... tämä syvällisille vaikutelmille herkkä lahjakas neitonen ei kuutenakolmatta ikävuotenaan ollut kokenut mitään vähäkään tämän kaltaista, tämän jokapäiväisen virkistyksen veroista.

Rendalenia kohdannut väärinymmärrys ja vaino kärsimyksineen kohotti neiti Loten tunteet hurmaannukseksi. Mutta hän ei vaivannut sillä ketään.

Sitten Rendalen otti koulun haltuunsa johtajana. Hän tuli ja kuunteli toisen opetusta — milloin sai vapaan hetken, hän tuli, otti innokkaasti osaa tai lähti sanaakaan hiiskumatta. Pysyi poissa pitkiä aikoja, tuli taas sitten joka päivä, otti häneltä kokonaisia tunteja, — tai harppaili edestakaisin, edestakaisin, — ja jäi tykkänään pois.

Joulun edellä meni Karen Lote rouva Rendalenin luo ja vakuutti hänelle, ettei hän voinut olla koulussa päivääkään kauemmin.

Kun hän vain kuuli Tomas Rendalenin askelet käytävästä, vapisi hän; tämän läsnäollessa ei hän voinut kertoa yksinkertaisintakaan tapausta, saati selitellä mitään.

Mutta minkä tähden?

Rendalen osoitti hänelle mitä ilmeisintä vähäksymistä! — Neiti Lote itki ääneensä.

Vähäksymistä?

Niin! Rendalen tarttui yhtä mittaa hänen sanoihinsa, otti koko tunnin häneltä, — tai ei pitänyt häntä oikaisemisen arvoisena, vaan käänsi selkensä, ei tervehtinyt, ei tullut. — Hän luetteli vastuksiaan loputtomasti.

Rouva Rendalen kutsui opettajattaret koolle ja esitti heille neiti Loten valituksen, varmana siitä, että tämä oli mitä kummallisinkin väärinymmärrys.

Mutta se opettajatar, joka oli tullut neiti Loten sijalle piirustuksessa, vakuutti, että ellei hänellä olisi äitiä elätettävänä, olisi hänkin jo aikaa sitten lähtenyt; hän ei sietänyt Rendalenin herkeämättömiä muistutuksia lasten kuullen. Rendalen oli tuskastuttava tyranni; juuri sillä tavoin eikä toisin täytyi kaiken olla pienintäkin piirrettä myöten. Hän oli tehnyt opettajattaren niin hermostuneeksi, että hän vapisi, kun vain kuuli hänen tulonsa käytävästä. Hänkin itki.

Säikähtynyt rouva Rendalen kääntyi nopeasti toisiin; mitä tämä olikaan? Puhukoot kielten opettajattaret, hänen pienestä pitäen kasvattamansa oppilaat, hänen hyvät ystävättärensä, jotka olivat hänen avullaan kehittäneet itseänsä edelleen ulkomailla. Niin, he arvelivat kyllä, ettei Rendalen itse ollenkaan aavistanut "muistuttelewansa", yhtä vähän kuin loukkaavansakaan ketään sekaantuessaan opetukseen siten, että lapset huomasivat hänen etevämmyytensä, — mutta tuskastuttavaa se varmasti useinkin oli. Hän oli niin epätasainen, sekä opettajattaria että lapsia kohtaan; hän ei menetellyt samanlaisissa tilaisuuksissa samalla tavalla, vaan aina mielialansa mukaan. Heidän mielipiteensä oli, ja siihen yhtyivät kaikki, ettei häntä voinut sanoa sopivaksi johtamaan koulua. Samaa mieltä oli itse miss Hall, jolla ei muutoin ollut mitään valittamista.

Rouva Rendalen pyysi heitä kaiken hyvän nimessä ajattelemaan syvästi; eiväthän he toki tahtoneet syöstä koulua nurin? Hän oli kovin kuohuksissaan ja sanoi, että hän toistaiseksi ottaisi haltuunsa johdon. Mutta he eivät saisi antaa sen tulla muiden tietoon! Hän antautui luonteenomaisen rajusti järkkymyksensä valtaan. Silloin toiset pelästyivät, syntyi liikuttavia kohtauksia, he ylistelivät hänen poikaansa, toinen toistansa uutterammin; niin, jos ei olisi äskeistä kuullut, olisi uskonut heidän kaikkien olevan hehkuva ihailua tulvillaan.

Loppujen lopuksi: laatia erinomainen opetussuunnitelma nykyajan parhaitten esikuvien mukaan ja itse olla verraton opettaja, — se on aivan toista ja paljon enemmän kuin olla kelvollinen koulunjohtaja. Siitä olivat he ja äiti pian yhtä mieltä; tällä he lohduttelivat toisiaan niin hyvin kuin kävi päinsä.

* * * * *

Mutta Rendalenille se oli hänen elämäntehtävänsä; jos hän sen menetti, ei hänellä ollut mitään.

Siitä asti, kun Augusta vaipui hautaan ja hän sai tietää, ettei hänen myöskään kannattanut luoda itselleen perhettä, oli se — äidin koulun ottaminen haltuunsa ja tekeminen siksi, mitä äiti oli uneksunut eikä saavuttanut — ollut hänen kihlauksensa, hänen avioliittonsa, hänen sukunsa jatkuminen. Hän oli ylpeä siitä. Tätä oli hänen ensimmäisessä nuoruudessaan, hänen työssään, hänen urheudessaan ilmennyt harras tarmo; tämä oli niin ikään Karl Vangenin horjumattoman ihailun lähde, rouva Rendalenin keskustelujen ja kirjeiden salainen teksti.

Kuitenkin tulivat taistelut, eikä Rendalenin hillitön luonne kestänyt niitä kaikkia onnellisesti. Mutta joka kerta valtasi hänet häpeän tunne ihanteensa edessä, ja se koitui peloksi, — tuoksi lannistavaksi peloksi, jota äiti oli tuntenut kantaessaan häntä sydämensä alla. Äiti oli usein kuvannut sitä voimakkain värein: mutta se ei ollut mitään verrattuna siihen, mitä poika koki; se oli hirvittävä. Se ajoi hänet takaisin avomielisyyteen äitinsä kanssa; se sai aikaan, että hän ehdottomasti säilytti tämän luottavaisen suhteen. Se oli heille välttämätön, sillä heillä oli yhteinen elämäntehtävä.

Kenties hän olisi syössyt nurin äidin, elämäntehtävän ja pelonkin, jos hänen aistilliset rakastumisensa olisivat keskittyneet johonkin yksityiseen ihmiseen, sillä hänessä oli hurjaa tarmoa, joka silloin olisi tarrautunut toisen tarmoon. Mutta hänen luonteensa perinnäinen levottomuus antoi toisen vaikutelman häivyttää toisen; pelko sai aikaan tulla väliin aina voimakkaammin — ja jäi lopulta voimakkaimmaksi. Elämäntehtävä oli pelastettu.

Siitä asti, kun hän oli kokonaan päässyt voitolle, oli häneen kehittynyt jotakin reutovaa. Se oli aina

piillyt hänessä; se muistutti hänen isänsä kuvainkaipua, hänen haluansa ottaa asiat suurelliselta kannalta.

Hänen opintonsa pinnistyivät — ei koskaan yhtä asiaa kerrallaan, vaan rauhottomasti toisesta toiseen. Elleivät tutkintoaineet olisi niin erikoisessa määrässä soveltuneet hänen taipumuksilleen, ei hän olisi koskaan saanut tutkintoaan suoritetuksi; hän oli valmis siitä aikaa ennen määräpäivää ja jo pitkälle ehtinyt muuhun. Hän oli aina edellä siitä, mitä hänellä oli parhaillaan tekeillä; se tuli määrätyn tai ajatellun kokonaisuuden niveleksi. Karl Vangenista, joka näki hänen lueskeluaan, oli usein uskomatonta, mitä kaikkea hän silti ehti. Aivan samoin hän seurusteli ihmisten kanssa; usein ei hän tuntunut olevan saapuvillakaan ja sai kuitenkin aivan selviä vaikutelmia.

Mutta nämä kaikki olivat samaa laatua. Hän näki kuvia ja todistuksia jostakin, mitä parhaillaan tutkiskeli; ei ihmisiä, vaan ilmiöitä; ei esineitä, vaan käsitteitä.

Niin kauan, kuin Karen Loten piti syventyä hänen historialliseen menetelmäänsä, herätti hän tavattomassa määrässä hänen kiinnostustaan, sitten ei vähääkään. Muiden kävi jokseenkin samoin — poikkeuksena miss Hall. Tämän opetus oli uutta; hän oli jännittynyt näkemään sen seurauksia, ensin älyllisiä, sitten siveellisiä.

Entä hänen *oma* työnsä? — sitten kun vuosikausia kestänyt, herkeämätön aineksien ja menetelmien etsintä kautta koko maailman oli päättynyt, — sitten kun takavuosina aloitettu ja korjailtu ja loppumattomasti pohdittu opetussuunnitelma oli pantu käytäntöön, — erittäinkin sitten kun raaka, ulkoa päin noussut vastarinta oli nujerrettu ... niin, mikä lipuikaan sitten sekaan ja tuli tielle —? Eikö hän *voinut* enempiä —? Eikö hän *tahtonut* enempiä —? Eikö se ollut hänelle enää kylliksi?...

Kaikki ihmiset hänen ympärillään olivat iloissaan siitä; varsinkin hänen äitinsä ilo oli liikuttavaa. "Tämä on se koulu, jota olen uneksunut, poikani! Minun rakas Tomasini!" — Hän kuuli tuon melkein joka päivä; hän kiitti ja suuteli äitiänsä siitä, hän kaipasi sitä. Mutta kuitenkin! ... opetus, hänen pääaineensa, — niin, häntä voi jännittää jonkin asian saattaminen vakuuttavan selkeäksi, jonkin johtavan aatteen tekeminen muistettavaksi, vaikeimman kuvaaminen helppotajuisesti; häntä saattoi viehättää uuden käsityksen juurruttaminen vanhempiin kuulijoihin tai heidän huomionsa kohdistaminen johonkin nykyajan kysymykseen. Kaikessa, mikä tarjosi ratkaistavaksi jonkin ongelman, oli hän kekseliään kärsivällisesti mukana; sen ulkopuolella ei hänellä ollut maltin ja harrastuksen rahtuakaan.

Hän tiesi monet puutteensa, ja ne kiusasivat häntä yhä ahdistavammin, hän kun kiihkeästi tutkisteli itseään. Oli hetkiä, jolloin hän ei sietänyt koulua.

Silloin hän tunsu menettäneensä elämänhalunsa, kannustajansa ... hän olisi sanonut rakkautensakin, ellei äitiä olisi ollut, ja Karlia lisäksi; hän piti sydämellisesti Karlista. Vaimon ja perheen kaipuuta se ei ollut, välitöntä ainakaan; eihän kukaan erityisesti vetänyt häntä puoleensa?

Tämäkö se oli onnettomuutena? Ettei hän voinut solmia mitään suhdetta —? Lapsena hän oli voinut...

Kun mies näissä mietteissään siirtyy päivästä toiseen ja jonakin iltana kohtaa äitinsä itkun ja valittelun siitä, että opettajattaret eivät enää tahdo sietää häntä johtajana, ei hän hätkähdä, kuin kuulisi jotakin odottamatonta. Tomas pysyi pianon ääressä, missä oli istunut äidin tullessa; hän näppäsi kosketinta silloin tällöin äitinsä pitkän ja usein keskeytyneen puhelun aikana: hän näki äitinsä epätoivon, kätki omansa. Hänestä tuntui, ettei hänellä nyt enää ollut täällä tehtävää.

Hän huomautti hiljaisesti, että äidin kenties pitäisi toistaiseksi ottaa koulu johtaakseen; hän tokaisi sen, ikäänkuin se ei olisi merkinnyt mitään enempiä. Toinen vastasi, että samaa oli hänkin opettajattarille sanonut. Tomas kävi kalman kalpeaksi. Äiti kiiruhti lisäämään, että tietysti ainoastaan Tomas kykeni valvomaan omaa suunnitelmaansa. Hän pyysi poikaansa heti puhumaan opettajattarien kanssa. Eikähän hän koskaan kenenkään kanssa puhellutkaan. Hehän ymmärsivät häntä kerrassaan väärin; hän loukkasi heitä, kun ei osoittanut heille mitään luottavaisuutta, ei edes aina hienotunteisuuttakaan. Eikö hän sitten pitänyt heistä?

Tämä oli Tomasille liikaa; hän heittäytyi pianon yli ja itki, mutta nousi heti, otti hattunsa ja takkinsa ja läksi ulos, vaikka äiti häntä rukoili jäämään ja puhelemaan edelleen hänen kanssaan kuten entisaikoina. Tomas ei voinut.

Sillä äidinkin suhteessa häneen oli jotakin, mikä nyt tuotti hänelle tuskaa. Hän oli poikansa tullessa kotiin vastaanottanut hänet mitä ihailevimmin; kaikki, mitä hän oli sanonut ja tahtonut, oli oikein. Mutta hänen ohjelmapuheensa jälkeen oli äiti alkanut epäillä. Vähitellen tämä oli yltyntä siinä määrin, että äiti nyt liitti kysymysmerkin kaikkeen, mitä poika sanoi; opettajattarien ensimmäisen valituksen perusteella äiti nyt otti koulun pois häneltä! Tämän saattoi äiti oivallisesti yhdistää, ylpeyteensä poikansa koulujärjestelmästä ja myhäilevään, hiljaiseen riemuunsa sen hyvästä menestyksestä.

Hänen epäilynsä ei silti ollut enempää kuin mihin kenties oli oikeus sellaisella käytännöllisellä järjellä kuin hänen. Hän ei syyttänyt äitiä siitä; hän ei vain voinut sietää sitä.

Tuo opettajattarien jupakka oli kamala. Hänen mielipiteensä heistä oli se, että he olivat erinomaisia; ei kukaan siinä määrin kuin Karen Lote, — muutoin ei hän olisi tästä koskaan välittänyt.

Hänen suhteessaan ihmisiin täytyi sisinnä olla jotakin toivottoman nurinkurista, kun häntä voitiin siinä määrin ymmärtää väärin. Hänen oma tyhjyyden- ja haluttomuudentunteensa ehkä johtui samasta —?

Nämä naiset olivat olleet häneen hurmaantuneita. He, ja ylin luokka myös... Oliko sekin hairahdusta? Vai oliko se nyt häipynyttä?

"Hurmaantua", mitä oli "hurmaantua?" Hän työnsi sen halveksien luotansa ... ja kuitenkin se oli ilahduttanut häntä ja eksyttänyt hänet. Hän oli pitänyt sitä kiinteänä lähtökohtanaan.

Ei, sen, joka tahtoi saada, on annettava. Sen, josta pidetään, on pitäminen. Ja hän ei sitä voinut ... siten ... kuin hän näki muiden voivan.

Eikä se kai ihmeellistä ollutkaan. Hänen sukunsa oli kenties tyhjentyneen kykynsä rakastaa ihmisiä. Mitä se oli tehnyt muuta kuin sitä, polvi polvelta rikkoessaan ihmisten uskollisuussääntöjä, heittäytyessään paatuneeksi ihmisten tuomiolle, haaskatessaan vertansa oman itsensä ja jälkeläistensä hävittämällä, — ja muiden ja näiden jälkeläisten myöskin?

* * * * *

Hän asteli maalle päin vasempaan — samaa tietä kuin sinä kevätiltana, jona oli pitänyt esitelmänsä. Hän muisti, kuinka riemuissaan hän oli tullut kotiin Amerikasta, kuinka hän oli unelmoinut antavansa maanmiehilleen esimerkin, joka valaisisi, jos he sitä seuraisivat. Mikä oli pienen kansan ihanampaa kuin koota suurin voimansa lastensa opetukseen, *siihen* tallettaa säästörahansa? Suuret kansat tuhlatkoot rahansa armeijoihin!

Hän muisti, kuinka häntä sinä iltana ilahdutti se ajatus, että siten sovitetaan isäin pahat teot. Siten on maan päällä kaikki kehittynyt. Herätys on tullut voimakkaimpiin sukuihin; vaistomaisesti ne ovat tunteneet puutteensa ja etsineet veren sekoitusta niiden parantamiseksi. Sen vuoksi on kaikella suurella ja hyvällä suku esi-isänään, sen kärsimys perustuksena kaipuulle, sen kaipuu perustuksena työllensä.

Kun koulussa sadat nuoret innokkaasti pyrkivät eteenpäin, kun he silmät loistaen pyrkivät hänen asettamiaan päämääriä kohti ja kun vanhimmat hänen vaikutuksestaan johtivat asiain kulkua, kohottivat lippuja —, olivat he ensi sijassa *yhden suvun* talossa ja pääsivät osallisiksi sen suvun kehityksestä. *Hänen* sukunsa kehitys oli johtanut tähän kouluun.

Mutta sisimpänä se kuitenkin toi heikkoutensa mukanaan. Hänessä, joka oli rakentanut, oli myöskin häviön itu; hän ei siis voinut päästä pitemmälle siinä. Hänellä ei ollut kantavaa rakkautta; — hänellä oli kyllä näkemystä, yritystä, kunnianhimoa, mutta... Sodan lahjoja, miks'ei; ei rauhan.

Niinkuin hän mitteli maantietä tuona iltana esitelmän pidettyään, sydämeltään sairaana, tuskaisena, oi, niin tuskaisena, sillä hänen monivuotista varmuuttaan oli horjutettu, — Karl oli harppaillut hänen vierellään kuin pitkä, korkeakoipinen koira, säyseäkatseinen, mykkä ... samoin asteli hän nyt jälleen, mutta nyt oli vain talvi ja hän oli yksin; häntä hävetti ottaa ketään mukaansa. Se epävarma uumoilu, joka oli häntä silloin ensi kerran puistattanut, oli nyt varmuutta. Hän ei voinut päästä pitemmälle. Hyvä Jumala, hän ei voinut. Hän oli koulun sairaus.

Lumi kajasteli tuolla päivinä, pelloilta se nimittäin oli sulanut; kuutamossa maisema näytti aaveelliselta. Metsässä oli honkien juurella lumi kiinteätä, osaksi myöskin poluilla, mutta tässä oli ajotie jäätynyt syväurtoiseksi, täynnä teräviä pikku kiviä, hevosten kokkareita; missä oli paljasta tai puolittain paljasta, siinä oli työläs kävellä. Hän palasi ruumiillisesti ja sielullisesti niin uupuneena, ettei muistanut milloinkaan tunteneensa herpaannuttavampaa väsymystä. Uuden hautuumaan kohdalla, missä hänen isänsä ja isoisänsä lepäsivät ja missä meri aaltoilevana ja mustana vetäytyi lähelle tien toisella puolella, tunsu hän jotakin, mikä saattoi toimittaa hänet tuonne ylös tai tuonne alas, tai molempiin — sekin oli mahdollista.

Kello oli jo kaksitoista; kuten esitelmänkin jälkeisenä yönä ei hän nytkään tahtonut tulla kotiin ennenkuin oli varma siitä, että äiti oli lakannut häntä odottamasta; tavallisesti äiti kävi levolle yhdeksän ja kymmenen välillä. Mutta ylös puistokujaa ponnistellessaan hän pian näki valoa arkihuoneesta ja vähän jälkeensä myöskin Karlin kamarista. Jollei hän olisi ollut niin surkeasti menehdyksissä, olisi hän pyörtänyt takaisin. Nyt ei auttanut.

Äiti oli käytävällä vastassa kynttilä kädessään. "Hyvä Jumala, Tomas, kuinka sinä olet säilyttänyt minua!" hän kuiskasi.

Mitä hän sillä tarkoitti? Tomas katseli häntä; poloinen, vähintään kymmenen vuotta vanhemmalta hän näytti — niin itkettyneeltä, niin kiihtyneeltä, niin surkean hylätyltä. Hän aloitti: "Tomas, koettakaamme toki..." "Ei, äiti", — hän torjui kädellään; "minä olen niin kovin, oi, niin kovin väsynyt". Hän astui hitaasti äidin kamarin poikki sisäkäytävään, hyvää yötä sanomatta, taaksensa katsahtamatta; äiti kuuli hänen askelensa käytävästä, kuuli hänen avaavan huoneensa oven, vetävän sen kiinni ja ... kiertävän sen lukkoon sisäpuolelta! Se herätti aina vanhan muiston, tuo hirveä ääni. Ja miksi hän teki sen? Sehän oli, kuin hän olisi lukinnut heidät eroon.

Tulta sytyttäessään Tomas kuuli Karlin tarttuvan heidän väliovensa säppiin. Hän jätti kynttilän pöydälle, astui verhon luo ja näki Karlin kalpeiden, huolestuneiden kasvojen tähystelevän ovelta. Miksi olivat hän ja äiti asettuneet kumpainkin omaan huoneeseensa? Tietysti, jotta äiti saisi yksinään puhua poikansa kanssa tämän vihdoinkin palatessa, oli Karl vetäytynyt omaan kamariinsa. Hän olisi voinut heittäytyä Karlin kaulaan ja itkeä ääneen. Kaikki, mitä hän oli äidin nähdessä pidätelty, pyrki nytkin esille. Karlin horjumaton luottamus häneen oli hänen voimakkain tukensa. Vielä tällä hetkelläkin se säilyi; hän näki sen Karlin huolestumisen takaa aivan kuten valovirran hänen päänsä takana ovesta, sillä heidän välissään oli pimeätä. "Ei, Karl rakas, ei tänä iltana; minä olen niin väsyksissä." Verkalleen, kuulumattomasti Karl veti pitkät säärensä takaisin sisälle ja kiersi avainta lukossa ihan hiiren hiljaa.

Tomas kävi suoraa päätä vuoteeseen, vaipui heti uneen ja nukkui yhteen menoon. Hänen herätessään ja noustessaan kelloa katsomaan se kävi yhdeksää.

Heti esille pyrkinyt eilinen tuska väistyi tämän pitkän, terveen unen tietoisuuden tieltä. — Ei voi mitenkään olla niin paljoa epäkunnossa, kuin eilen luulin, koskapa en ole tämän rasittuneempi! — Hän hypähti ylös. — Minulle voi olla muu elämäntyö säästettynä kuin tämä tässä, ellei se ole tämä. — Hän pukeutui ripeästi ja sopi samalla itsekseen, että hän tekisi muutaman päivän matkan. Hän tahtoi punnita ja — punnitessaan olla yksinään. Siinä kaikki selvitys, mitä äiti sai tullessaan sisälle hänen luokseen hänen ollessaan aamiaisella. Hän pyysi sanomaan Karlille terveisiä ja matkusti kello 10.

Se ei ollut äidille pelkästään epämieluisia. — Mielenmuutokset ovat hänessä niin nopeita, — ajatteli äiti; — kenties hän tulee takaisin toisena kuin lähtee. — Hänen perusheikkoutensa, mielialojen perustalla puhuminen ja toimiminen, herätti äidissä tuon katseen, tuon kysymysmerkin kaikkeen, mitä poika sanoi; Tomas sai sen nytkin.

Hän vihasi sitä.

Tällä kertaa äiti kuitenkin erehtyi: Tomas palasi ihan samana kuin lähtikin; sen vain äiti huomasi, ensi kertaa puhuessaan hänen kanssaan, että hän oli hiukan katkeroitunut opettajattaria kohtaan. Kiittämättömiksi olennoiksi hän heitä nimitti; hän oli opettanut heille enemmän kuin kukaan ihminen saattoi, joka ei ollut tehnyt hänen matkojaan, kokenut ja lueskellut kuten hän. Hän ei tahtonut joutua tekemisiin heidän kanssaan! — Tavatessaan heidät hän kiusasi heitä sirolla kohteliaisuudella. Se huvitti häntä; hän oli suorastaan säälimätön heille. Opetuksen hän otti haltuunsa kuten ennenkin, — paitsi laulua, joka siirtyi Noralle; tämä oli siis nyt sekä opettajana että oppilaana. Tomas vakuutti hänellä olevan ensiluokkaiset opettajanlahjat.

Kenties hänen harrastuksensa koulua kohtaan heräisi jälleen, ajatteli Karl, jos se saisi kauttaaltaan uudet opettajattaret! Hän puhui rouva Rendalenille tästä. Rouva Rendalenin piti ryhtyä varovasti tutkimaan asiaa, ja hän aloitti puhumalla Tomasin kanssa observatoriosta, jota he olivat vähin erin varustelleet tornissa; heidän oli täytynyt rahojen puutteessa pysähtyä. Ensi kesäksi arveli rouva Rendalen saavansa varoja jatkamiseen.

"Luoja tiesi, missä minä silloin olen!" vastasi toinen ja kiirehti pois.

Jos puhuisin suoraan opettajattarille? — ajatteli hänen väsymätön äitinsä; — jos saan heidät pyytämään häneltä anteeksi? — Hän hommasi heidät koolle eräänä päivänä juuri ennen joulua ja kertoi heille — joutuen heti liikutuksen valtaan —, että hänen poikansa oli nyt useaan kertaan päästellyt lauselmia, jotka viittailivat hänen tahtovan matkustaa muualle.

Syntyi tovin säikähdys. Vihdoin Karen Lote sai sanoiksi, kun kaikki alkoivat tuijotella häntä. Hän ei ollut tarkoittanut sitä, — hän oli vain tarkoittanut, — hän ei ollut tarkoittanut yhtään mitään, olihan vain ollut niin kamalan hermostunut. Hän oli luullut, ettei Rendalen ollut häneen tyytyväinen. Piirustuksen ja käsitöiden opettajatar, hyväpäinen, solakka, vaaleaverinen neitonen, innostui sitten. Tätä spenceriläistä piirustustapaa, jonka Rendalen oli saattanut käytäntöön, ei ollut alun pitäen oikein selvitetty, ja Rendalen oli ehtimän takaa häntä ojentamassa. Kuitenkaan ei hänen olisi pitänyt sanoa mitään; ei, ei olisi pitänyt. Hän itki.

Opettajattaret kaikin vakuuttelivat kiitollisuuttaan; Rendalenhan oli joka alalla nähnyt ja kuullut niin paljon. Mutta oli kovin ikävää, että hän kohteli heitä ... kuin nollia.

Rouva Rendalen tempasi käteensä kakkulansa, puhdisti ne ja asetti nenälleen, — tempasi ne taas pois, puhdisti ja asetti nenälleen.

Ei, nytpä tahtoi miss Hall sanoa, mikä oli vikana. Se, että hän kohteli kaikkia ja kaikkea epätasaisesti. Sellainen menettely saattaa opettajattaret epävarmoiksi ja heikontaa lasten oikeudentuntoa, ja tämä on toiseksi pahin menetys, minkä lapset voivat kokea. Hän olisi niin mielellään puhutellut Rendalenia, sanoi pikku amerikatari; mutta tämä tekeytyi luoksepääsemättömäksi. — Tänään oli hänkin hermostunut.

Tämä pani myttyyn rouva Rendalenin suunnitelman; hän ei tiennyt mitä vastata. Kaikki neuvottelut pysähtyivät kuitenkin tähän; portailta kajahti suuri kuoro riemuitsevia tytönäänä, ja kaikki riensivät ikkunoihin. Siellä oli Nora oppilaiden kanssa. Näinä viimeisinä päivinä ennen joulua oli oppilailla vähän läksyjä, ja niinpä he ryhtyivät harjoittamaan muutamia kuorolauluja, mutta harjoitukset päättyivät joka kerta tuolla ulkona portailla, — se oli Noran monia päähänpistoja. Se saavutti niin myrskyisää suosiota, etteivät ainoastaan kaikki pienimmät, jotka eivät laulaneet mukana, menneet tuonne ylös odottelemaan suurta hetkeä, vaan yleisökin seisoi silloin puistokujassa. Heti kun tytöt vauhdissa ryntäsivät päällysvaatteissaan kulman takaa ja syöksähtivät ylös portaita, vetäytyivät joukot puistokujassa tiheämmin yhteen ja tulivat lähemmäksi; rouva Rendalen ja opettajattaret olivat nyt ottaneet pitkät takit ylleen ja seisoivat avoimissa ikkunoissa.

Tytöt olivat järjestyneet porrasaskelmille ylhäältä alas asti; pienokaiset, jotka eivät laulaneet, täyttivät sivut. Ihan alhaalla seisoi Nora, taaksepäin taivutettu vaalea tukka hilkan alla, joka hänellä oli aina niskassa. Hän oli omaksunut Rendalenin tavan lyödä tahtia, — ainoan, minkä tuo levoton olento teki rauhallisesti, liikuttaen vain oikeata rannettaan ja antaen merkkejä vasemmalla kädellään. Nora piti kättänsä aivan samalla paikalla rinnan edessä kuin Rendalenkin ja sai sen kyllä kuulla.

Laulu kaikui ihanana portailla; säveleet kiirivät voimakkaina kauas. Kenties antoi myöskin lisänsä heidän edessään avautuva näköala, jonka mielikuvitus muovasi soinnuiksi ja väreiksi; kenties kohotti vaikutusta myöskin eräs "*vanha asiakirja*" [johdannossa on siitä käytetty joitakuita kappaleita. *Tekijä.*], joka oli juuri, ilmestynyt jouluksi ja jonka kaupungissa joka kolmas ihminen kahdestatoista ikävuodesta ylöspäin jo tuns. Kenties nimittäin kuultiin samaan aikaan noita pimeitä menneisyyden ääniä, jotka vastakohdan voimalla tekivät tyttöjen laulun valoisammaksi ja hetken viehkeämmäksi. He seisoivat laulamassa jouluvirttä ylhäällä Kurtien portailla.

Heidän alapuolellaan levisi kaupunki ja kahden niemekkeen kainaloon pistäytyvä satama, jonka molemmat rannat nyt talvella olivat laivoja täynnä. Sisinnä poukamassa pitkin savirinteitä kaikki touhuiset tehtaat, suuret lankkuvarastot. Täällä vasemmalla vuori talorykelmineen, venesatama allansa, ja vuoren ja kaupungin ulkopuolella saaret ja meri. Sää on rannikolla rauhatonta; useimmiten heidän siinä laulamassa seistessään ja katsellessaan yli kaupungin ja meren vaikutelmia saaden kiiti ajelehtivia pilviä tai heijastui särkynyttä valoa maiseman yli, tai jos oli rauhallista ja valoisaa täällä, ärjyi merellä. Kenties se selitti, miksi tytöt mieluummin valitsivat kaihomielisiä lauluja.

Opettajattarille kuten oppilaillekin tuli portailta kajahteleva laulu ensi hetkestä asti koulun loistokohdaksi. Jos työ jokaiselta luokalta, koko viikon, vuoden, olisi voinut keräytyä lauluun; jos kaikki hedelmälliset aloitteet, hyvät aikomukset, hienot alut olisivat voineet saada vahvistusta kaikkien äänien sopusoinnusta, ei laulukohtaus olisi voinut tehdä heitä onnellisemmiksi, — opettajattariin nähden kenties juuri siksi, että heidän mielessään oli tällä hetkellä jotakin kirvelevää.

Vanhemmat tytöt, etenkin "seuran" jäsenet, pitivät tätä hetkeä kuin kokouksena. Mitä yhdellä ja toisella, kahdella ja useammalla on erillistä hyvää, se aina yhtyy lauletaessa; kaikella ihanteellisella harrastelulla on luontaista sukulaisuutta sopusointuisten sävelten kanssa.

Mutta syvimmin se vaikutti erääseen joka kätkeytyi suljetun ikkunan taakse, koska ei tahtonut millään muotoa, että hänet nähtäisiin. Itse hän näki Noran, vaalea viitta hartioilla, pää taaksepäin ojentuneena ja tahtipuikko kädessä; mutta hän ei tahtonut tulla esiin.

Laulu yli kaupungin ja kaupungille omistettu — se, joka oli alkanut rouva Engelin haudalla, — kätki noina naisääninä kaikki, mitä Rendalen maan päällä tahtoi. Kuinka onnettomaksi ne hänet nyt tekivätkään! Hän koetti vastapainoksi muistella, mistä hän kuitenkin monin ja lujin ottein oli päässyt voitolle, sillä se oli toki jotakin!

Eikä ollutkaan joka miehen saavutettavissa se, mihin asti hän oli päässyt; — mutta tähän oli raja pantu.

Taukoaisiko nyt laulu pian ... vai kajahtelisiko se vielä hänen jälkeensä? Hän ajatteli äitiään.

Hän, Tomas, se todellisuudessa seisoikin portailla. Sisään vai ulos —?

Ja koko kulkue porhalsi pois, riemuitsevina ryhminä alas puistokujaa, yleisesikunta viimeisenä; Toralla oli nimittäin jotakin kerrottavaa tai esitettävää, he astelivat verkalleen ja useasti pysähdellen. Niin, tämäpä oli kysymyksenä: omistaa jotakin riemussa ja totisuudessa muiden kanssa jaettavaa.

AJOJAHTI

1

Hän nainen lie vai lapsi vasta?

Hän nainen lie vai lapsi vasta?
En selvää saanut ongelmasta.

Kun luulet löytäneesi naisen,
syyliisi saatkin lapsukaisen.

Jos tavoittelet lasta arkaa,
nää: naisena hän luota karkaa.

Kevät tuli aikaisin; siitä nousi nuorten leirissä suurta riemua leppeätä taivasta kohti. Kevät kuohutti heidän veressään levottomuutta, mieleenjohtumia, suuria suunnitelmia, hilpeätä vallattomuutta, tohisevaa huimapäisyyttä; oli päiviä, jolloin koulukoneisto uhkasi hajota pirstaleiksi ja kaikki käskeminen joutui naurun asiaksi. Tarvittiin varoitteluja, nuhteita, osaksi läpsäyksiäkin, lisättyä silmälläpitoa, monia keinoja pikku haahden ohjaamiseksi vaarallisessa kevättulvassa ilman liian kovia yhteentörmäyksiä ja keinahduksia.

Itse "seurakin" joutui huojuvalle kannalle. Ei voinut lehtien puhjettua puutarhassa lähteä ulos ja pihan takalistolle muka osoittamaan harrastusta jonkun ystävättären sepitelmään "naisten nykyaikaisesta vaatetuksesta". Jos kokousta olisi edes pidetty metsässä, olisivat he silloin voineet antaa "nykyaikaisen vaatetuksen" kieriä kanervikossa ja vapaasti repeytyä siekaleiksi, tai he olisivat voineet ripustaa sen johonkin puunhaarukkaan. He olisivat voineet antaa lintujen viserrellä siitä. Nyt he vähät välittivät "nykyaikaisesta vaatetuksesta", joka luettaisiin ainekirjoitusvihosta; he jäivät ihan mutkattomasti, pois. Nora käytti turhaan koko suostuttelutaitoaan ja kekseliäisyyttään. Mutta sitten tuli muuan suuri tapaus — keväästä ja kevätkaipuusta kenties syntynyt sekini — ja "seura kahahti täyteen", kuten Tora bergeniläisellä puhetavallaan lausui.

Miss Hall oli ylimmillä luokilla tarmokkaasti yrittänyt luoda jonkinlaista perustusta luennoille, jotka hänen aineessaan kuuluivat näille luokille. Hänen ja täysikasvuisten oppilasten oli täytynyt oikein yhdessä käydä asioihin käsiksi. Mutta seurauksena olikin sitten se, että he olivat tässä uurastuksessaan saaneet luottamusta tätä pikku naista kohtaan; puheltiin aivan avoimesti kaikesta, mikä kuului naisen rakenteeseen, terveyteen ja lasten hoitoon. Kaupungin äidithän olivat pysytelleet mahdollisimman kauan häveliäinä lasten puolesta, kun nämä eivät itse halunneet lainkaan ujustella. Isät auttoivat aviopuolisoitansa tässä; he olivat peräti säästeliäitä selittelyissään. Mutta kun nuo häpeämättömät tyttölapset alituisen saivat yhä julkeampaa valistusta, ei lopultakaan mikään auttanut.

Mitä seuraan tuli, tämä tietämys ja etenkin tämä miss Hallin kanssa solmiutunut tuttavallisuus vaikutti siihen, että naisasia vähitellen solui fyysilliselle tolalle ja sieltä etsi äärimmäisiä perusteitansa. Vedettiin uudestaan esille eräs teos, joka meidän kirjallisuudessamme selittelee, että se vapaus, jonka mies ottaa itselleen avioliiton edellä ja osaksi jälkeenkä, tarvelee miehen luonteen ja naisen aseman, totuttaen uskottomuuteen ja omavaltaisuuteen polvi polvelta.

Karen Lote oli sivistyshistorian opiskelussaan ottanut erityisesti huomioon avioliiton kehityshistorian. Hän osoitti nyt, että se keino, jota oli useasti ehdotettu, nimittäin saman vapauden antaminen naiselle, minkä mies itselleen otti, olisi taka-askel, tavaton katko kehityksessä; ilmeisen selvästi kävi edistys kohti loukkaamatonta yksiavioisuutta, yhtä pyhää miehelle kuin naisellekin. Nyt seuraavassa kokouksessa miss Hall otti asian käsiteltäväksi sen fyysilliseltä puolelta. Voidaanko fyysillisesti todistaa, että miehellä on suurempi kiusaus kuin naisella? Siis parempi oikeus puolustautua? Hän todisti päin vastoin, että naisella täytyy olla monin verroin suurempi. Siitä huolimatta nainen useimmiten piti avioliittoa kunniaa siveällä elämällä, kun taas täytyi vielä voida sanoa, että miehen laita oli ihan

vastakkainen.

Tämä puhe herätti vilkkaan puheensorinan. Mies oli siis tässäkin ottanut väkevämmän oikeuden omaksi edukseen, — mutta todellisuudessa sekä itselleen että yhteiskunnalle turmioksi. Nainen sitä vastoin oli sivistyneissä yhteiskunnissa kautta satojen sukupolvien kuulunut vain yhdelle miehelle. Siten hänellä oli *peritty* kyky olla uskollinen. Siispä mieskin voisi saavuttaa tämän kyvyn.

Esitelmää seuranneen keskustelun aikana mielenkiinto asiaa kohtaan vielä kasvoi, ja viikon varrella tähän aineeseen kohdistui niin monia ajatuksia, että täytyi jouduttaa uuden kokouksen pitämistä.

Ensi kertaa yhdistyksen perustamisesta asti puuttui Tinka Hansen puheeseen. Se nainen, joka otti puolisoikseen siveettömästi eläneen miehen, teki itsensä osalliseksi syyhyn. Hän hyväksyi sukupuolensa sillä tavalla kohtelemisen. Ja nainen saisi itse rangaistuksen. Kuvitteliko kukaan nainen, että moiseen elämään totuttanut mies voisi siitä heretä?

Niin, sitä eivät missään tapauksessa voineet *ne* kuvitella, jotka olivat viime vuosina kuulleet esitelmistä, että tapa on hermostokysymys. Ei useampi kuin yksi sadasta voita tapaa vapaalla tahdollaan; useimmiten siihen tarvitaan kovaa välttämättömyyttä.

Tinka oli kuten aina käsitellyt kysymystä "Frederikin kanssa"; ihmekö siis, että hänessä tuossa seistessään oli uskottavuutta riittämään kahdellekin.

Huomautuksia seurasi sellainen kohu ja sorina, että seuran koko olemassaolon aikana tuskin oli moista nähty. Kahden tai kolmen muodostamissa ryhmissä puhkesi ilmoille lauselmia, jotka kuvastivat kunkin tunnelaatua, kuten: "Syleillääkin miestä, joka —!" — "Ajatelkaahan, ruumis ruumista vasten sellaisen kanssa, joka —!" Tätä supateltua suuttumusta kuuli Nora mennessään katederiin ja sanoessaan, että heidän ei pitäisi sinä iltana erota lupaamatta toisillensa: *he* ainakin tekevät voitavansa, jotta nainen tässä suhteessa saisi oman arvonsa ja vastuunsa tuntoa. Hän ei saanut puhutuksi loppuun, kun jo kaikki nousivat seisomaan, kuin olisi äänestys ollut tapahtumassa.

Muutamia päiviä myöhemmin heillä oli taas kokous. Oli tullut väliin jotakin, mikä hajaannutti ajatuksia, — uusi tapaus.

On kai huomattu, että Tora mielellään kertoili haaveellisia seikkailuja ja sille rajalle kuuluvia tapauksia, — hänen mielilukemisensa oli Bulwerin *Omituinen tarina*. Hänen pikku Augustuksen-päänsä, joka oli täpöisen täynnä värikkäitä korukankaita ja siroja kuoseja, vieraita kieliä ja salaisia juorujuttuja, kaikkia maallisia turhuuksia, hurmaantui kaikkeen salaperäiseen! Eräästä päivästä alkaen ei kukaan ystävättäristä kuitenkaan enää kuullut sanaakaan sellaisesta. Vain yksi ainoa, yksi ainoa saisi vastedes nähdä tämän hämyisen puolen hänen kirjavasta olemuksestaan. Siitäkö syystä, että hän tahtoi tämän yhden kanssa omistaa tämän yhden — kuten työt usein? Vai oliko *sekin* jonkinlaista mystiikkaa, että ainoastaan tuo yksi henkilö eheästi sopi siihen?... Missä hän sitten kohtasikin Karl Vangenin, ja olivatpa he kahden kesken tai kahdenkymmenen seurassa, — Tora sai sovitetuksi niin, että he joutuivat kuiskailemaan.

Hänen ystävättärensä ihmettelivät. Mitä merkillistä supateltavaa hänellä papin kanssa oli? Juuri nyt oli Vangen antanut hänen lukea John Wesleyä. Tora ahmi kirjan kuten hän kaikki kirjat ahmi, ja sitten nämä kaksi puhelivat John Wesleyyn äkillisistä herätyksistä. Ihmiset, jotka joutuivat hänen katseensa, hänen haastelunsa, hänen läheisyytensä vaikutukseen, tekivät kääntymyksen ja olivat hänen omiansa siitä hetkestä alkaen. John Wesley polveutui pitkästä pappisarjasta sekä isän että äidin taholta; tietysti tämä seikka oli suuressa määrin keskittänyt hänen uskomis- ja julistamiskykyään. Se tehoi kuin sähköinen kosketus; eräät luonteet eivät voineet sitä vastustaa.

Miten tästä siirryttiin Kurteihin, jotka tähän aikaan ylen määrin kiinnittivät Toran mieltä, niin, se on hänen arvoituksensa.. Mutta pian istui kelpo Karl Vangen innostuneesti kertoilemassa hänelle Tomas Rendalenin taistelusta, jota tämä kävi vapautuakseen Kurtien perinnöstä. Ennenkin oli suvussa ollut veren sekoitusta ja ponnisteltu sen tapoja vastaan; mutta Tomas Rendalenin kasvatus ja taistelu oli tarmokkuudessaan mallikelpoinen. Salamyhkäisesti Vangen kysyi, oliko Tora huomannut Tomasin siisteyden, huolellisen pukeutumisen. Oliko hän havainnut tuon keveän, miltei aistimattoman tuoksun, joka johtui hienosta — voi, niin kalliista! — hajuvedestä. Se seurasi häntä aina. Ehtimiseen hän peseytyi ja kylpi, lisäsi nuori pappi punehtuen. Useimmat luulivat tämän johtuvan turhamaisuudesta, ja turhamainen hän oli. Mutta eikö Tora voinut aavistaa, mitä se merkitsi?

Tomas Rendalen oli taisteluillaan lopulta saavuttanut saman puhtaudenkaipuun, saman pyhän puhtaudentunnon, joka on nuorissa tytöissä synnynnäinen. Rendalenille oli ruumiin hoito ja asu ja tuoksu jonkinlaista temppeleipalvelusta, — aivan niinkuin nuorille naisille, milloin heillä on varoja ja aikaa siihen. Hän oli sen tajunnut Tomasin lausunnoista; hän oli varma siitä, että näin oli asian laita. Niin, oli merkillistä, että se kehitys omaksui juuri tämän muodon, eikö ollutkin? Mutta se johtui kenties

siitä, että hänet oli kasvatettu tyttöjen joukossa. Mitä Tora arveli siitä? — Karl Vangen esitti tämän viime arvauksensa hyvin hämillään; hänelle oli syystä tai toisesta tärkeätä, että toinen selvästi ymmärtäisi miehen voivan olla nuhteeton, vaikk'ei hän juuri somistelisikaan itseään eikä hajuvedellä pirskoittelisi.

Siitä hetkestä asti oli Tora Holmilla *yksi lisää* haaveilukseen, — yksi lisää runsaassa ohjelmistossaan!

Nyt hän kuvitteli ymmärtävänsä Rendalenin elämänsuunnitelman ja toiminnan heidän keskuudessaan!... Ja jollei hän ymmärtänytkään tai oikeammin ajatellut hänen mielialansa rauhattomuuden, hänen epävakaisuutensa syitä, ei se enää häirinnyt Toran tästä "tarmokkaasta" luonteesta muodostamaa kuvaa. Hän rakasti Rendalenia! Ei ollut muuta sanaa sille, että hän olisi voinut Rendalenin tähden tehdä mitä ikinä tahansa. Ja siinä muodossa hän kertoi sen, kertoi ensin läheisimmille ystävättärilleen, sitten lähinnä läheisimmille, sitten edelleen pitkin piiriä. Ehtymättömän voimakkaasti pursusi sama juttu samassa äänilajissa kahdenteenkympmenteen kertaan koko heidän ystäväsarjansa viimeisille, ennenkuin seuraava päivä oli lopussa!

Noin suuri innostus tarttuu; jollei Tomas Rendaleniin entuudestaan oltu hurmaantuneita, niin nyt oltiin. Punaisen tukan, kesakkoisen ihon, leveän nenän, siristelevien killisilmien, kulmakarvattomien, levottomien kasvojen uhalla hän oli miehen ihannekuva! Hän jäähdytti sitä hiukan itse, kun tuli luokkaan ja alkoi harppailla pitkin penkkirivejä vilkaisematta ainoankaan heistä. Tai kun hän kiivaasti, — niin tulistuneen kiivaasti, — että he hypähtelivät istuallaan, — tarttui johonkin, mikä häiritsi opetusta, sillä hänen kanssaan ei käynyt leikitteleminen! Mutta he saivat hurmiokuvansa jälleen koolle hänen lähdettyään, tai erittäinkin milloin hän sinä päivänä sattui oikealle tuulelleen ja kävi tarmokkaaseen tapaansa suurpiirteisesti ja selkeästi selittelemään, — silloin ei ollut hänen vertaistaan.

Mutta juuri siitä syystä, että oli vain yksi Tomas Rendalen, oli luonnollista, että muutamat heikommat luonteet alkoivat kysellä itseltään: "Mutta hyvä Jumala, kun on vain yksi, ja meitä on niin monta?" — Niin, sitä he kyselivät.

En tahdo sanoa, kutka tai edes kuinka monet joutuivat tähän epäilykseen. Kysymys on asiassa vähimmin tärkeätä; vastaus se merkitsee. Vastaus! Sillä me voimme aivan hyvin jo nytkin tunnustaa, että muutamat näistä tytöistä olivat ponnistaneet hiukan liikaa sinä iltana, jolloin he olivat niin yksimielisesti myöntyneet Tinka Hansenin ylevään esitykseen ja Noran jyrkkään lupauksen vaadintaan. Sellainen tajutaan jälkeensä, kun rauhassa ajatellaan sitä yhtä, jota hieman rakastetaan tai jolta kernaasti suodaan saatavan rakkautta ... ja josta tiedetään, että hän jo... Niin, sillä vanha Kurtien kaupunki oli hirmuinen juorupesä.

Silloin alkaa hiukan epäillä noita lujia lauselmia Eikö asianomainen nuori mies, siitä huolimatta mitä oli tehnyt, kuitenkin ansainnut luottamusta, kun lupasi *hänelle*, tytölle jotakin? Ja kun hän puolestaan lupasi tuolle nuorelle miehelle jotakin? Oi, varmastikin! Hänestä kyllä koituisi kiltti poika, koituisi toden totta, kun vain pääsisi hyvään hoivaan. Suurilla teorioilla ei kukaan elä.

Joku sitten huomasi tämän olevan kavallusta, ja niin he joutuivat vihoihin keskenään, ja niinpä pidettiin uusi kokous. Siellä haastettiin ne puhumaan, jotka olivat viime kerran jälkeen rohjenneet muuttaa mielipiteitään. Pitkään aikaan ei kukaan tahtonut esiintyä, mutta sitten tosiaan sanoi kuitenkin eräs urhea tummaverinen suoraan, että he hänestä tuntuivat viimeksi menneen liian pitkälle. Jos kaikki miehet olisivat olleet kuin ... kuin viimeksi oli toivoteltu heidän olevan, niin silloin —! Mutta sellaisia he eivät nyt ole, — ja mitä siis? — Niin, siinä nyt seisomme!

"Ja siinä saamme seistä!" oli vastaus. Tämä sankarillinen vastaus sai myöskin vastauksen, — ja siten syntyi kaksi puoluetta sekä välittävä ryhmä; viimeksimainitusta ei kuitenkaan oltu oikein selvillä, kuten keskipuolueiden laita useasti on. Tinka Hansen (ja "Frederik") ja kaikki, jotka olivat yhtä mieltä näiden kahden kanssa ("frederikiläiset" siis), taistelivat sukupuolten ehdottoman tasa-arvoisuuden puolesta. Rikkomukset siveyttä vastaan tuli tästä lähtien tuomita yhtä ankarasti, olipa rikkojana mies tai nainen. Miss Hall oli opettajattarista ainoa kokoukseen saapunut, ja hän oli hyvin innokas "frederikiläinen". Sikäli kuin tietämyksemme avartuu, virkkoi hän, ei edes siveettömyyden seurausten tarvitse olla sukupuolille erilaiset. Ei siis tätäkään voitaisi enää esittää erikoisena syytöksenä naista vastaan. Ne, jotka määrittelivät erotiikan siksi seikaksi, että naisen rikkomus loukkasi kotia, kun taas miehen ... loukkasi toista kotia, loukkasi toisen vaimoa tai tytärtä, ne saivat hävetä ja vaieta.

Vähintään kahdesti miss Hall kertasi tämän, kun siihen ei vastattu mitään. Vastapuolue sivuutti sen kokonaan; se hoki ja hoki, että mies saattoi olla erinomaisen kunnollinen, jos olikin rikkonut tätä vaatimusta meidän nykyisissä olosuhteissamme. Ainoastaan yleisesti tiedetty siveettömyys teki avioliiton mahdottomaksi.

"Frederikiläisiä" suututti sellainen "kevyt" puhe. Se oli oven avaamista leveälle jatkolle. He käyttivät niin voimallisia sanoja, että toisetkin kivahtivat. Syntyi sekamelska; kaikki puhuivat, kukaan ei tahtonut

kuunnella.

Tämä sattui torstaina. Seuraavana iltana istui "yleisesikunta" Millan luona koolla. He olivat aloittaneet samasta aiheesta, mutta vähitellen palanneet Rendaleniin, mikä aihe siis osoittautui vielä kulumattommaksi kuin tuo toinen.

Tinka piirteli isolle puoliarkille Rendalenin käsialan jäljittelyä. Toiset tarkkailivat kokeita, Rendalenin järeä käsiala oli hänen siistin asunsa vastakohta, nimittäin huolimattomasti kokoon solmiutunutta, kirjaimet toistensa niskassa ja sanat samoin. Tinkan liioitellut näytteet muistuttivat korukirjailukaavauksia.

Tinka kirjoitti: "Minä en kestä tätä; tulkaa tapaamaan minua tänään torille kello 9!" Tuon hän kirjoitti ikäänkuin pilkalliseksi reunahuomautukseksi siihen, mistä he puhelivat, he näet parhaillaan juttelivat niistä, jotka olisivat onnellisia moisen kirjeen saadessaan. Hän kirjoitti sen poikittain, suurena punoksena yli koko sivun; lehden toisensa perästä hän töherteli.

Kuka ensimmäisenä esitti, mitä nyt seurasi? Siitä he eivät jälkeinpäin päässeet yksimielisyyteen. Vain se seikka on varma, että ainoastaan Milla vastusteli, mutta siinä määrin heikosti ja naurunhaluisesti, että muistutusten varsin oikein tulkittiin merkitsevän päinvastaista. Kukin heistä otti toimittaakseen yhden kirjeen perille lauantaina aamupäivällä; yksi pistettiin Karen Loten päällystakin taskuun, yksi piirustuksenopettajattaren pitkän, kauhtuneen, sinisen viitan taskuun; kolmas ja neljäs livahti miss Hallin ja erään kieltenopettajattaren kauhtanoihin.

Kirjeet olivat allekirjoitusta vailla, kuoret avoimet ja ilman osoitetta, — kutsu oli kyhätty niin keveästi, että koko juttu saattoi käydä pilasta. Mutta se siinä juuri olikin houkuttelevaa.

Toiselta puolen ei nimittäin voitu kieltää, että juuri huolettomasti sohaistua voitiin ajatella Rendaleniin luonteenomaiseksi, silloin kun hän tuskaantuneena tahtoi tehdä pikaisen lopun.

Kello 9 lauantai-iltana, niin rauhaisena ja leppoisan lauhana, ettei kissakaan olisi osannut ajatella petosta, palasivat viimeiset urheat kävelijät maaseudulle suuntaamallaan runolliselta iltataivallukselta; enin osa vetäytyi hartaina torin yli kaupunkiin. Samaten pyörsivät siihen aikaan ne täysihoitolaiset, jotka olivat olleet ulkona huvittelemassa, pitkin puistokujaa koululle. Siten oli laskettu yleisesikunnan voivan liittyä jompaankumpaan näistä ryhmistä, kun se epäluuloja karttaen halusi kokea pyydyksiään.

Tietysti he olivat paikalla kaikki neljä; he tapasivat muutamia pahantuulisia ystävättäriä täysihoitolasta kappaleen matkaa alempana ja lyöttäytyivät heidän seuraansa. He sovittivat niin, etteivät menneet torin yli ennenkuin täsmälleen määrähetkenä. Ja aivan oikein, laupias taivas: torin yläpäässä, juuri oikealle johtavan puistokujan syrjässä, asteli samana hetkenä Karen Lote; kukaan ei voinut erehtyä, hänen hoikasta vartalostaan, harmaasta päällystakistaan ja hattutöyhdestään. Siinä määrin oli noille kaikille neljälle odottamatonta kohdata *hänet*, että jos nämä täysihoitolaiset eivät olisi olleet niin yrmeitä ja väsyneitä, he olisivat huomanneet salaliittolaisten hämmennyksen. — Saattoiko siellä todellakin olla Karen Lote?

Tuolla hän taas kääntyi vasemmalle; kaiken maailman nähden hän siis käveli täällä jotakuta odotellen.

He tuijottivat hänestä toisiinsa. He eivät nauraneet, he eivät tehneet mitään merkkiä; he olivat säikähdyksissään.

Mutta mieliala muuttui, kun he näkivät pitkän piirustuksenopettajattaren heilahtavan puistokujaan ylhäältä päin! Hän asteli ripeästi alas heitä kohti; hänelle oli nimittäin samaksi hetkeksi asetettu kohta puistokujaan! Milla kyyristäytyi Toran taakse, Tora olisi myöskin mielellään lymynnyt jonkun suojaan; heidän täytyi keksiä koirankuria saadakseen tekosyytä nauramiseen. Piirustuksenopettajattaren pyyhältäessä ohitse kuumeessa ja kiireessä he olivat juuri saaneet Tinka Hansenin syöstyksi erääseen kuoppaan, joka kaikeksi onneksi oli kuiva.

Nyt he innostuivat kokemaan noita kahta muutakin sadinta! He läksivät yhdessä täysihoitolan huoneisiin, mistä saattoivat nähdä pihan yli. Miss Hallille he olivat sovittaneet kohtauksen voimistelusalin taakse, mutta ellei hän värjötellyt siellä aivan liikahattomana, ei hän siellä ollut. Paljoa paremmin ei myöskään onnistunut heidän retkeilynsä puutarhan poikki oikealle, missä kieltenopettajattarella olisi pitänyt olla kohtauksensa. Tämä kyllä aivan oikein tuli alas polkua, mutta hän tuli useampien seurassa, hypellen täyttä vauhtia ylhäältä metsästä. Hän ei edes vilkaissut ympärilleen. Jos hän oli kirjettä luenutkaan, niin oli hän pitänyt sitä pilana. Itse livahtivat nuo neljä puutarhan halki ulos samaa tietä; he eivät tahtoneet toistamiseen tavata Karen Lotea.

Mutta muutamia tunteja aikaisemmin oli tapahtunut jotakin, mikä olisi saattanut kaiken ilmi, ellei sitä olisi pysähdytetty; silloinpa eivät nuo neljä olisi enää jalkaansa kouluun astuneet.

Miss Hall oli kello kuuden tienoissa kävelyiltä palatessaan hyvin hermostuneesti, hyvin tiukasti vaatinut saada puhutella herra Rendalenia. Hän ojensi Rendalenille kirjeen heti tämän tullessa. Toinen otti sen, luki, piteli sitä jonkin matkan päässä ja ratkesi nauramaan, ja kun miss Hall otti asian vakavalta kannalta, nauroi hän vielä enemmän, lopulta ihan hillittömästi.

Kymmenen minuuttia myöhemmin hän sai miss Hallilta kirjeen, jossa tämä ilmoitti matkustavansa ensimmäisellä höyrylaivalla. Rendalen tulisessa kiireessä etsimään äitiä, jonka vihdoinkin löysi navetasta. Pilkallisesti hän selitti tälle koko jutun ja vakuutti, että miss Hall oli epäilemättä menettänyt järkensä. Rouva Rendalen kiiti sitten miss Hallin luo. Tämä oli rajusti kuohuksissaan, itki ja antoi kummallisia, kiivaita selityksiä, rouva Rendalenin ottaessa kakkulat nenältään ja puhdistellessa ja puhdistellessa niitä; hän ei ymmärtänyt rahtuakaan. Kenties selviää englanniksi paremmin, ajatteli rouva Rendalen; mutta yhtä pimeänä asia sittenkin pysyi.

Lyhyimmin sanoen: mistä hän oli suutuksissaan? Miksi hän tahtoi matkustaa? Mitä pitäisi tehdä? Mitä hyvitystä hän vaati?

Hän vaati, että syyllistä *rangaistaisiin!*

Eikö muuta! — He riensivät molemmin täysihoitolaisten huoneisiin, jotka olivat nyt tyhjillään. Siellä he ryhtyivät tutkimaan kirjoitusvihkoja, kirjesalkkuja, kirjankansia; he halusivat saada selville, kuka ylimmillä luokilla oli niin konnamainen, että harjoitteli Rendalenin käsialan jäljentämistä. Sieltä lähdettiin alas luokkahuoneisiin. Ylimmät luokat olivat ihan siinä kunnossa, mihin olivat jääneetkin, sillä näiden luokkien pesupäivä oli keskiviikko, eikä iltasiivous ollut vielä ehtinyt sinne. Sieltä he huolellisesti poimivat kaikki sinne tänne viskellyt paperitukot, kiehittivät ne sileiksi ja tutkivat ne; he pilkistelivät ainekirjoitusvihkoihin, koulukirjoihin, pulpetteihin. He tahtoivat saada selville, kuka se onneton oli, joka harjoitteli Rendalenin käsialaa.

Kaikki tekivät sitä!...

Sikäli kuin tämä tosiasia valkeni, että siis kaikilla koulun täysikasvuisilla tytöillä pyöri mielessä *Rendalen* ja *Rendalen* ja yhä *Rendalen*, lauhtui miss Hall. Viimein he molemmat poistuivat luokkahuoneista; ei hiiskunut sanaakaan toinen eikä toinenkaan.

Miss Hall ei enää koskaan puhunut siitä asiasta.

Mutta rouva Rendalen puhui Karl Vangenin kanssa. Maanantain aamurukous otti tekstikseen, ettei kenenkään pitäisi koskaan menetellä muita kohtaan toisin, kuin soisi muiden menettelevän häntä itseänsä kohtaan. Tämä kärjistyi suoranaisiksi nuhteiksi nuorisolle, "jolle oli suurta riemua etsiä muiden heikkoja tai kipeitä kohtia ja oikein pistää heitä niihin".

Nuo neljä eivät rohjenneet katsoa ylös, mutta rohkenivatpa vilkua hiukan sivulle, piirustuksenopettajattareen, joka oli sinä päivänä saanut päänäpiston istua laboratoriopöydän ääreen, päin muita. Hän nojasi pitkää käsivarttansa pöytään, pää oli vaipunut käsivaraan; toinen käsi hypisteli jotakin pöydällä, johon hän herkeämättä tuijotti. Mutta kyynel toisensa jälkeen kierähti pitkin kasvoja, hänen liikahtamattansa tai niitä pyyhkimättänsä; hän oli kerrassaan unohtanut ympäristön.

Kaikki neljä näkivät sen. Ja kun päästiin kolmanteen väliaikaan ja opettajatar oli yhtä lohduton, itki yhä edelleen, — silloin ei Nora enää voinut kestää tätä. Hän veti opettajattaren mukaansa erääseen täysihoitolaisten huoneeseen ja käsivartensa hänen kaulaansa kietaiten kuiskasi häneltä anteeksi, anteeksi ja anteeksi; ei tullut sanotuksi mistä.

He painautuivat toisiansa vasten mykässä luottamuksellisuudessa; suru, myötätunto, häpeä, anteeksiantavaisuus sulautuivat yhteen. Pitkää, köyhää neitiä, jolta he olivat kavaltaneet hänen kalliin salaisuutensa, lohdutti vihdoinkin noin rajaton katumus, noin täydellinen ymmärtämys, noin harras, harras sydämellisyys.

Samana päivänä kuulivat Tora ja Tinka, mitä Nora oli tehnyt. He tahtoivat tehdä samaten, mutta hän kielsi; onnettoman ei millään muotoa pitänyt aavistaa, että hänen salaisuutensa tiesi useampi kuin yksi.

Karen Lote kääntyi sairaaksi. Rendalenin täytyi ottaa hänen aineensa ja siirtää muutamia omia tuntejaan miss Hallille.

Kaikki kolme tunsivat, ettei kenenkään sopinut edes lähestyä Karen Lotea.

Kuinka kummassa he olivatkaan joutuneet mihinkään niin inhoittavaan kuin mitä olivat saaneet aikaan? Ja vieläpä parhaassa vauhdissa käsitellessään naisen asemaa, naisen kunniaa ja vastuuta?

Milla ei enää tahtonut puhua toisten kanssa; koulussa hän pysytteli itsekseen, ja jos joku tavoitteli

häntä kotoa, oli siellä ovet lukittu. Heistä kaikista oli kuin myrskyn edellä.

Mutta että Milla vetäytyi pois heistä kuin *he* olisivat syylliset eikä hän, sitä ei Nora kärsinyt. Niinpä nuo kolme eräänä päivänä vetivätkin Millan syrjään ja vaativat hänet tilille. Milla tahtoi loukkaantuneena päästä rauhaan, mutta siinä ei auttanut mikään. Ja silloin Milla antoi kuulla, että he olivat viekoitelleet hänet sellaiseen, mikä ei ollut oikeata. Ja sellaisessa ei hän enää tahtonut olla mukana.

Hän ei saanut muuta vastausta kuin Noran suuret silmät, mutta niitä hän punastui. "Tietysti oli hänelläkin osansa tapahtuneessa; siitä hän ei tahtonut peräytyä. Mutta hän toivoi vastaisuudeksi pääsevänsä häpeämstä itseään, niinkuin hän oli nämä päivät hävennyt." Silloin toiset kysyivät, luuliko hän, että *he* olivat hävenneet vähemmän.

Milla uskoi nyt heille hieman ylväästi, että hän ensimmäisessä säikähdyksessään Karl Vangenin puheen jälkeen oli kysynyt isältään, pääsisikö hän mukaan isänsä kylpymatkalle Etelä-Saksaan. Tämä oli hyvin iloissaan myöntynyt; nyt ei Milla voinut enää peräytyä, he matkustaisivat muutaman päivän kuluttua.

Ensin ystävättäret tunsivat sen kylmyyden, joka ilmeni siinä, että Milla oli todellakin ajatellut kadota sanaa sanomatta. Mutta Milla tunsu sen kyllä itsekkin, sillä hän teki siitä hetkestä asti käännöksen ja koetti haihduttaa sitä vaikutelmaa. *Hän* se nyt kaikin puolin oli herttaisin. Kun sitten piirustuksenopettajatar astui esille, yllään hyvin siro viitta ja hattu, eikä ollut mahdollista saada selville, kuka se "hyvä ystävätär" oli, jolta hän oli nämä saanut, oli noille kolmelle heti selvää, että ne olivat Millasta lähtöisin. Milla sen kyllä kielsi, mutta se oli hänen taholtaan vain yhä kunnollisempaa. Siten sulautui molemminpuolinen närkästys vielä likeisempään liittymiseen näiksi harvoiksi päiviksi, jotka hän vielä oli heidän keskuksaan.

Hänen isänsä tarjosi "erojaispäivälliset". Päätapauksena niillä oli kakun paljastaminen, jonka laella neljä sokerista valmistettua tyttöä piteli toisiaan sormettomin käsin, tanssien punaisen lipun ympärillä, jossa oli vaalilauseena "*Emansipaatio*". Jalustassa oli kirjoitus "*Seura*".

Mutta pilkka ei enää tehonnut. Sama seura pani seuraavana päivänä toimeen läksiäiskemut Millalle. Kaikki hyvät henget suosivat tätä heidän viimeistä yhdessäolooaan, sen monia lyhyitä puheita, sen musiikkia ja laulua, sen koko tunnelmaa. Eräs vakavamielinen tyttö muistutti mieliin, että kaikki se viehättävä, mitä heillä oli yhteisesti ollut tänä kouluvuotena, oli alkanut ylhäällä rouva Engelin hautakummulla; nyt se päättyi täällä Millan läksiäiskemuilla. Silloin tämä tuli liikutetuksi, ihan särkyneeksi. Hän selitti olevansa aivan arvoton, hän ei ansainnut heidän osoittamaansa hyvyttä, hän ei ollut sellainen kuin he luulivat.

Tora tuli syleilemään häntä, ja se tapahtui vilpittömästä sydäimestä, sen tunsivat kaikki. Tora oli kiitollinen elämänsä kauneimmista päivistä; sen hän nyt kuiskasi Millalle, ja se tuntui hyvältä. He päättivät saattaa Millan kotiin; hän pisti käsivartensa Toran kainaloon.

"Nyt minulle alkaa ikävät ajat", nyhki Tora.

"Mutta tulenhan minä takaisin, Tora!"

Tinka torui hänen liiallista herkkyyttään. Se uhkasi nimittäin tehdä kaikesta irvikuvan, niin että se kävi muille tukalaksi. Mutta Tora ei ollut ensi kertaa sellainen.

Heidän hyvästellessään Millan oven edustalla Tora juoksi perässä portaille ja käytävään: mikään ei voinut olla kylliksi. Sisällä käytävässä hän otti esille pikku lippaan, jonka Milla heti tunsu: siinä oli hänen ainoa arvokapineensa, perintö sedältä, joka oli nuoruudessaan tuonut sen Kaliforniasta, — pienistä raakakullanrakeista pujotellut painavat ketjut, kerrassaan komea koru. Hän painoi ne Millan käteen; itse hän ei ollut niitä milloinkaan käyttänyt.

Mutta Milla ei millään muotoa tahtonut riistää niitä häneltä; hän ei edes tiennyt, millä puolustelisi sellaista tekoa isälleen. Hän torjui sen päättävästi, lopulta kylmästi, niin että Tora loukkaantui ja kapaisi pois; mutta Milla saavutti hänet, pidätti hänet, pakotti hänet sisälle luoksensa, suuteli häntä. Eikö hän uskonut Millan tajuavan, kuinka suurta hän tarjosi? Mutta Millalle oli epäminen omantunnon asia. Eiväthän he saisi erota toisistaan tuolla tavoin. Tora jäisi hänen luokseen. Hän olisi siellä yötä. Eikö niin?

Ja niin kävi. Kun nuoret tytöt oikein pitävät toisistaan, täytyy heidän nukkua yhdessä.

Ulkopuolelle jääneet odottelivat tovin. Kun Toraa ei lopultakaan kuulunut, he astelivat kappaleen matkaa loitommaksi; heidän pisti vihaksi. Kuitenkin he tulivat kaikin takaisin ja hiipivät hiljaa puutarhan veräjältä sisälle, konttorirakennuksen ohitse. Vähän myöhemmin kuulivat molemmat

ystävättäret ylös makuuhuoneeseensa hillittyä naiskuoron laulua ikkunan alta. Tinkan alttosooloon he lauloivat: "Uinuos!"

Sitten kaihdin vedettiin puolittain ylös, ja vaalea ja tumma, toisiaan syleillen, kumpikin valkoisessa yöpuvussa, nyökkäili nauraen alas...

Koko koulu oli seuraavana päivänä tullivajan luona, rouva Rendalen, opettajat, opettajattaret, kaikki — paitsi Anna Rogne; hän ei ollut saapunut eilisiltäisiin läksiäsiinkään.

Yleinen itkun, suutelemisen ja Millan matkapuvun ihailun kohu. Pienokaisistakin tuntui, että heidän piti olla mukana; itkeä he eivät voineet, mutta he osasivat suudella. Ensimmäinen yksi pienempi tarjosi suukkosensa, sitten kaksi, sitten viisi. Viimein kaikkien täytyi saada suudelma matkalaiselta ja hengitystään pidättäen hypätä takaisin.

Kamarineito sai kaikki kukkamaljat ja sitten useita vateja täyteen kukkasia; hän ihan laahasi niitä.

Itkettynyt Tora oli ilmestynyt sinne Millan ja Engelin seurassa saaden jälkimmäiseltä kaikkea mahdollista kohteliaisuutta osakseen; mutta nyt hän pysytteli kaikkein takimmaisena. Millan täytyi etsiä hänet käsille antaakseen hänelle viimeisen kädenpuristuksensa, viimeisen suutelonsa.

Kun höyrylaiva viimeisessä käänteessään sivuutti laivasillan ja tuo mustapukuinen solakka olento, — jonka hatunharso oli repeytynyt puolittain irti, niin että sekin liehutti, — kohotti nenäliinansa ystävättäriä kohti, tuli laivasillalla siinä silmänräpäyksessä pelkkää valkoista näkyviin; pienet edessä, isommat näiden takana, *kaikki* huiskuttivat nenäliinojaan. Höyrylaivasta katsoen se näytti mereen syöksyvän kosken vaahtoamiselta.

2

Kyyhkyslakassa

Keskipäivällä voimistelusalissa, missä ylimmät luokat parhaillaan harjoittelivat, hiukan laiskasti, sillä sää oli liian kaunis ja isosta vuorelle päin antavasta ikkunasta oli pari ruutua avattu, joten ulkoa tulvi sisälle puiden ja kukkasien tuoksua; keskipäivällä voimistelusalissa, juuri kun miss Hall oli saapunut paikalle ja tavallisuuden mukaan keskeyttänyt säännönmukaiset harjoitukset ottamalla muutamia yksityisiä tekemään erityisiä liikkeitä; keskipäivällä voimistelusalissa, missä sen johdosta osa tyttöjä hetkeksi vetäytyi ikkunan luo taaskin katsahtaakseen noihin satoihin kukkiviin hedelmäpuihin, jotka amfiteatterimaisesti kattoivat ison neliön heidän yläpuolellaan kohoavasta rinteestä yhtenäisellä ainoalla tiheällä kruunulla; keskipäivällä voimistelusalissa, juuri kun samaiset tytöt eivät voineet täydellisesti nauttia tästä hetkestä, kuten olisivat tahtoneet, koska ihan ikkunan alla muutamat nenäkkäät pikkupuut tänä samaisena vuonna olivat niin satumaisesti kasvaneet pituutta, ettei piankaan enää ollut mahdollista nähdä rinteen ihanuutta muualta, kuin mistä ne sen sallivat, — niin, vielä pahempi, nämä nuoret puut houkuttelivat paikalle mehiläisiä keoistaan oikealta, ja nämä mehiläiset olivat vielä nenäkkäämpiä, sillä ne surisivat sisälle avoimista ruuduista ja säilyttivät tyttöjä, milloin nämä tahtoivat pilkistellä puiden punoutumien lomitse; keskipäivällä voimistelusalissa, kun kaikki kasvitarhan päivätyö-työläiset, ne, jotka käyttivät luisia eikä teräksisiä lapioita, kuokkia ja tadikkoja ja aloittivat työnsä joka päivä auringon noustessa, lopettaaksensa hyvissä ajoin ehtoopäivällä, ja ahersivat ilman vakinaista työsopimusta, mutta myöskin ilman valvontaa ja irtisanontaa koko kesän ja syksyn läpeensä, rouva Rendalenin ruoassa sekä vaimoineen että lapsineen, hyvinä ystävinä kaikkien paitsi kissan kanssa, parhaillaan kerrassaan satalukuisena joukkona parveilivat joka kulmalta ja suoristautuivat jälleen köyristyäkseen alas ja piiloutuakseen pensasiin joka taholle, — seisivat tytöt nyt sitä ihmetellen, kun samassa metsän puut taipuivat istutusmaan vasemmalla puolella syvään, ja hiekkamultaa ja siemeniä tuprusi ilmaan tehdäkseen synkän hyökkäyksen kasvismaalle, syystä että pikapäinen "maatuuli" oli syöksähtänyt harjulle, käyden suomimaan vähäisintäkään varoitusta antamatta vasemmalta oikealle, — ja tuskin se oli saavuttanut puutarhan, kun puiden kukkasot eivät enää olleet puiden, vaan ilman: jok'ainoa täysin kehittyneen umpun jok'ainoa terälehti lehahti leijaillemaan, — kepeämmin, eloisammin lennellen kuin lumitähdet voivat sinkoilla, sillä nämä tavoittelevat maata. Ilmassa liehui miljoonia kukkasiipiä pelkkänä tuikkivana valkeiden perhosten vilinä, jonka aukoista vilahteli yhtä ja toista vihreätä kuin saarina pilvimeressä, kuin kangastuksen kareina.

Tytöt riemuitsivat, kirkuivat, taputtivat käsiään, kaikki hyökkäsivät ryhmäksi, kaikki huusivat, ihmeen lipuessa loistavana kasvitarhan ylitse. Metsästä tohahtanut synkkä vainolainen ehätti kasvismaalle, seurasi perässä samaan suuntaan. Pian se oli siinä, missä äsken oli kukkasade ollut; sen ura oli soukempi, mutta vauhti vinhempi.

Tytöt syöksähtivät isoa ovea kohti, joka oli puolittain auki; he tahtoivat seurata valkoista vaeltajaparvea, hedelmäpuiden karkulaisia. He unohtivat olevansa voimistelupuvussa, täällä rakennusten takanahan ei sillä ollut väliä; he kirkuivat, he hyppelivät, — kun ovi ulkoa päin työnnettiin ihan auki ja portailla seiso i nuori mies, yllään valkoiset housut, meri väen upseerin takki ja samoin lakki. Hän nauroi, ja hän tervehti. Hän tervehti, ja hän nauroi. Tulija oli Niels Fürst.

Hänen takanaan seiso i alhaalla pihalla Kaja Gröndal vaalean hatun ja sinipunaisen päivänvarjon suojassa. Hän näytti muhkealta. Hänkin nauroi.

"Eikö Elisa ole täällä?" kysyi Niels Fürst. Kumpaisellakaan ylimmällä luokalla ei kukaan ollut nimeltään Elisa; kukaan ei tuntenut koulussa ketään Elisaa.

"Ei, ei Elisa", sanoi Fürst. "Olava?"

Ei ketään Olavaakaan kahdella ylimmällä luokalla. Olava? Kukaan ei tuntenut ketään Olavaa koko koulussa. Hän ei vähääkään välittänyt siitä, että kaikki ymmärsivät sen olevan leikin tekoa. Hän silmäili heitä voimistelupukuisina, — toista toisensa jälkeen... Molemmat kädet olivat kukkasia täynnä; hänen täytyi tervehtiessään asettaa oikeassa kädessään olevat rintaansa vasten ja painaa niitä vasemmalla käsivarrellaan. Myöskin rouva Gröndalilla oli kukkasia. He olivat ilmeisesti juuri ostaneet ne kartanosta, ja samassa oli hän kuullut, että molemmat ylimmät luokat parhaillaan voimistelivat, ja sitä hän oli halunnut nähdä.

"Suokaa anteeksi", hän puheli, "kenties hänen nimensä oli Petra? Tai kenties hän ei ollenkaan ollut täällä?"

Hän kohotti lakkiaan, hänen tukkansa kaikki vaaleat kiharat tuntuivat niin ikään nauravan, ja kaikki tytöt nauroivat niin, että voimistelusalin seinät kajahtelivat. Niels Fürst hyppäsi alas, rouva Gröndal kääntyi ja läksi hänen kerallaan; heidän kiertäessään sivurakennuksen kulman Fürst vielä nyökkäsi taaksensa.

Tyttöjen nauru kiiri korkeassa hallissa. Omituinen kiihtymys oli vallannut heistä useimmat. He juoksivat toistensa ympärillä, viskelivät kysymyksiä, odottamatta vastauksia; missä kolme seiso i ryhmänä, siihen täytyi useampia rynnätä lisäksi. Jos joku nauroi enemmän kuin toiset, säntäsivät kaikki sinne.

Kaksi joutui kinaan, ja suukopu yltyi. Pari kiirehti paikalle, sitten useampia, viimein kaikki. Kinakin koski ovelle ilmestynyttä suurta kyyhkyssiappa.

Tinka oli kinastelijoista toinen; hän oli vain kuohuksissaan tunkeilijan häpeämättömyydestä ja etsi itselleen puoluetta. Silloin hän sai näkyviinsä Toran, joka oli istunut oven suuhun ja oli kalmankalpea. Miss Hall parhaillaan hoivaili häntä.

Tinka juoksi heidän luokseen, ja jo kaukaa hän kysyi: "Mikä on hätänä? Mitä on tapahtunut?"

Tora oli seisonut voimistelemissa erikseen; hänestä oli nimittäin tullut kiihkeä voimistelija, ja hän noudatti omaa järjestelmää. Parhaillaan harjoitellessaan hän näki puoliavoimesta ovesta pienen lintuparin, joka liehui edestakaisin erään pensaan ympärillä. Oliko pensaan alla joku? Oliko niillä siinä pesä? Oliko se pelkkää kisailua?

Silloin hän näkee Kaja Gröndalin punaisen hameen peittävän pensaan, ison kukkavihon ja päivänvarjon lintujen sijalla, meriväen upseerin puvussa nuoren miehen, kädet täynnä kukkia. Tora ei tuntenut häntä. Nyt Kaja keksi hänet, ja joko Tora kuvitteli sen tai Kaja todellakin sanoi: "Tuossa hän on!" Meriväen upseeri katsoi nyt Toraan, sitten hän piti silmänsä herkeämättä tähdättyinä häneen, ja nämä silmät nauroivat ja pistivät. Kaja Gröndal tahtoi pidätellä häntä ja vetäytyi taaksepäin, mutta toinen eteni vakaasti, ei pysähtynyt portaidenkaan juurella, vaan nousi niitä ylös ja edelleen, silmänräpäyksiksikään päästämättä Toran katsetta irti omastaan. Tora ei voinut jäsentäkään liikuttaa. Ikkunan ääressä remahtaneen suuren pauhun, tuulispään, joka kohotti rouva Gröndalin harson ja uhkasi kääntää hänen päivän varjonsa nurin, pensaitten taipumisen, puiden kohinan ... kaiken hän näki, kuuli, mutta etäisesti. Hän ei voinut oikein käsittää sitä, koota aistimuksiaan yhteen, — kummallinen raukeus yllätti hänet, etenkin herpaannuttaen polvet, ne eivät olleet kannattaa.

Silloin tytöt päästivät huikean kirkunan ja ryntäsivät yhtenä parvena ovelle päin; samassa upseeri työnsi oven kokonaan auki jalallaan. Tämä tuntui Torasta kuin raikkaalta ilmalta, kuin joku olisi käynyt häneen kiinni ja tukenut häntä. Mutta niin kauan kuin upseeri seiso i tuossa, ei hän päässyt pois, vaikka halusi; hänen *täytyi* seistä.

Vasta tunkeilijan mentyä hän koetti tajuta, missä rahi oli, ja sille istuutuessaan — vasta silloin — hän tuns i voivansa pahoin. Hän jäi taistelemaan kohtauksensa kanssa. Miss Hall tuli avuksi, ja nyt myöskin

Tinka, ja kun Tinka kysyi päättävästi ja voimakkaasta niin se auttoi; hän sai itketyksi.

Toiset parveilivat paikalle, mutta näiden kalmankalpeiden kasvojen edessä he kävivät hiljaisiksi, hiiskumattoman hiljaisiksi. He eivät edes kyselleet.

"Hän on voimistellut liian rajusti", kuiskasi miss Hall.

"Hän tekee kaikki niin rajusti", lisäsi Nora hellästi istuutuen hänen viereensä ja painoi hänen päänsä rintaansa vasten.

Toiset läksivät, miss Hallin pyynnöstä. Heidän kuultiin sitten pikku eteisessä pukua muuttaessaan saavan takaisin koko entisen hilpeytensä; sen jälkeen heidän kuultiin ryhmittäin poistuvan.

Vielä puolisolulle soitettaessa Tora istui siinä Tinka toisella puolellaan ja Nora toisella sekä miss Hall edessään. Tora oli puhunut useita kertoja ja vakuuttanut, että nyt hän jaksoi hyvin. Kaikki kolme luulivat, että hän oli voimistellut liian lujasti. Hän luuli niin itsekin, mutta hän huoautti: "Hyvä Jumala, kuinka ilkeä ja paha ihminen!"

Muut katselivat toisiaan. "Tarkoitatko Niels Fürstiä?"

Hän ei vastannut heti. "Se siis oli Niels Fürst?" Vähän myöhemmin häntä puistatti kuin vilusta. Mutta hän ei selittänyt sen enempää. Hän ymmärsi tapahtuman siten, että voimistelu oli sen aiheuttanut, — että tunkeilijalla oli ollut omituinen vaikutus häneen, kun hän oli tullut heikoksi voimiltaan. Hän oli mieluummin puhumatta asiasta.

Myöhemmin miss Hall poistui. Toiset kaksi istuutuivat jälleen, Tora pyysi sitä. Oli niin viihdyttävää pidellä heidän käsiään.

3

Toisista erotettuna

Jo seuraavana päivänä Tora kuuli Niels Fürstin sanoneen, että hän oli "viekkein kaunokainen", minkä Fürst oli Norjassa nähnyt. Tora ei tahtonut ensin uskoa sitä, mutta hän sai sen lähpäivinä kuulla joka taholta. Hänen seuraavana kertana kohdatessaan Kaja Gröndalin kertoi tämänkin sen; Tora oli rouvaan tutustunut Millan kautta ja oli hänen kanssaan tervehtimisväleissä. Nyt oli Tora toipunut sen verran reipasluontoiseksi jälleen, että vastasi bergeniäläisellä murteellaan: "Ellei luutnantti Fürstillä olisi niin huono maku, niin olisipa se arvostelu ollut norjalaisille tytöille ikävää."

Kesä tuli hyvin lämmin. Kaikki, jotka kykenivät, olivat muuttaneet maalle rannikolle tai korkealle tunturiseutuun. Heti koulun päätyttyä sen asujaimet hävisivät, vain muutamia köyhiä jäi jäljelle, ja Tora niiden joukossa. Nora pääsi äitinsä seurassa kylpylaitokseen; Tinkan vanhemmat olivat vauraudessaan hankkineet maatalon. Anna Rogne oli kaupungissa: Rendalenin avulla hän valmistautui historianopettajattareksi Karen Loten jälkeen, joka oli jättänyt koulun. Mutta Anna ei halunnut seurustella etenkin Toran kanssa niiden välien takia, joita tällä oli Millaan. Ja kun Tora silti tahtoi yrittää, hän huomasi Annan siinä määrin syventyneeksi hommiinsa ja tuskaiseksi — hänen kun piti jo kesäloman päättyessä ottaa alemmat luokat haltuunsa —, että Tora kyllästyi häneen.

Tora asui jälleen hiekkaniemekkeellä äitinsä luona (isästä ei puhuttu), — asui ullakkokamarissa kahden sisarensa kanssa sekamelskassa ja mylläkässä tuntien häpeää ja haluttomuutta, jonka hän ravisti pois joka kerta, kun lauttautti itsensä salmen yli, juostakseen kartanon yläpuolella olevaan metsään tai maantietä myöten torilta oikealle ulos "lehtoihin". Nämä olivat maantien vierellä metsässä huvipaikka, avara aukea, jossa oli useita siistittyjä "pikkulehtoja" ja näihin aseteltuina penkkejä ja pöytiä. Niiden välitse kierteli haarova polkujen verkko..

Eräänä lauantai-ehtoopäivänä hän taaskin aikoi lähteä sinne kuulemaan soittoa, mutta ensin pistäytyä Jensenin neitien luo hakemaan itselleen seuraa. Kaupungilla hän tapasi Kaja Gröndalin, joka oli saapunut miestään vastaan, mutta tätä ei ollutkaan kuulunut. Eikö nyt Tora sen sijaan tulisi mukaan? Höyrylaiva lähtisi tunnin kuluttua.

Tora oli hyvin heikko kutsuille. Vajaan tunnin kuluttua hän palasi mukanaan iso hattulipas, jossa hänellä oli yökapistuksensa ja valkoinen puku.

Seuraavana aamuna — sunnuntaina — hän seisoi ulkona kuistilla rouva Gröndalin pikku maatalossa. Hänen oikealle puolelleen oli kaikki talon kukkaset juuri nosteltu sadetta samaan. Ilma oli vielä usvana, märkänä, sankkana usvana; puutarhan takana oikealla se kääri hongiston vaippaansa. Hän näki

etumaiset puut ja osan alastonta kalliota alempana merellä päin, näkyipä merestäkin himmeästi hämmöttävä juova. Usva leijui hyvin matalalla, ilmassa ei tuntunut värähdystäkään.

Hän kuuli höyrylaivan puhkumisen. Äsken se oli viheltänyt tuolla vasemmalla, missä oli silta; nyt se kiiti edelleen ohitse. Hän erotti epäselvinä hahmopiirteinä vaaleassa usvassa tiheämmän, tummemman, kohisevan sumun. Hän ei ajatellut sitä sen enempää, vaan katseli polkua, joka johti laiturilta tämän puutarhan ja toisen välitse, matalaa, keltaista aitaa, joka oli vastapäätä korkeata, upeata, valurautaista, tämän takana olevia vanhoja suuren puiston puita; siellä hän tiesi olevan useita rakennuksia, joita ei nähnyt tänne. Siellä nimittäin asui Wingaardin väki, ja siellä vietettäisiin nuorison karkeloita tänään. Keitä hän tapaisi siellä? Sitä hän mietiskeli siinä seistessään. Rouva oli omaa sukuaan Fürst; olisiko Niels Fürst siellä? Sitä hän mietiskeli siinä seistessään... Fürst oli laivassaan purjehdusväylällä.

Miksi hän ei tulisi? Olihan sunnuntai. Miksi hän ei ottaisi moniaita upseereja mukaansa?

Jos Tora olisi tiennyt tämän, ennenkuin tuli höyrylaivalle eilen, niin olisiko hän lähtenytkään? Sitä hän tänään kyseli itseltään. Hän oli heti sen kuullessaan tuntenut jotakin ahdistavaa; toisin ajoin palasi sama tunne tänäänkin. Mutta tuo epämiellyttävä aistimus oli nyt häipynyt — merkillistä kyllä, ajatteli hän. Toivoiko hän todellakin kohtaavansa Fürstin? Hän ei toivonut toisen koskettavan häntä; ei, ei! Eikä katselevankaan, kuten viimeksi. Mutta näkevänsä hänet? Ja myöskin tulevansa nähdyksi, — kun se saattoi tapahtua sattumoisin...? Kyllä, sitä hänen teki mieli; hänen teki sitä kovasti mieli.

Kuistilla astuessaan suoraan kohti portaita, jotka johtivat ylös vasemmalta, hän saattoi nähdä sisälle arkihuoneeseen; hän saattoi myöskin tähtyä eräästä kuvastimesta, oliko rouva Gröndalin makuukamarinaan käyttämän sisähuoneen ovi auki. Ei, se oli edelleen kiinni. Silloin hän palasi entiselle seisontasijalleen.

Vielä hän kykeni erottamaan höyrylaivan — liikkuvan, tumman usvaryhmän vaaleassa huurupaljoudessa; se vetäytyi edemmäksi ja ulommaksi. Kuistin kaide oli kostea; hän kuivasi kätensä, unohti sen, ja laski ne taas kaiteelle. Valkoisen pukunsa hän olisi voinut jättää kotiin: tämä oli hienoa tihkusadetta. Linnut viihtyivät märässä ilmassa; ne visertelivät hänen ympärillään. Myöskin kukkaset, puut ja ruoho viihtyivät; hän tunnusteli eri tuoksuvirtauksia.

Yksi näistä vei hänen ajatuksensa kauas, kauas sieltä erääseen Havren lähistön maataloon meren rannalle. Sininen, kirpeä ilma, purjealuksia, höyrylaivoja, pitkä hiekkakaistale, aaltojen kumea huokailu sen yli. Ihan rannassa maatalo, jyhkeä ja harmaa; siellä he asuivat. Puutarhan puolinen kapea veräjä oli avoinna. Hän seiso puutarhassa kivipenkillä lyhyt hame yllään ja käsivarret paljaina; hän näki itsensä pitkissä raitaisissa sukissaan, joita hän ihaili saadessaan ne ensi kertaa jalkaansa. Hän kurkisteli aidan yli, ja samaa tuoksua lemahteli kuin nyt jälleen ajoittain täällä.

Oli iltapuoli; setä oli tulossa kaupungista. Hämärän omenapuutarhan halki vievä polku oli soralla peitetty, hän kuuli sedän askelten narskuvan...

Täällä hän näkee vasemmallaan sateentuhutuksessa suunnattoman ison sateenvarjon ja sen alla parin valkoisia lahkeita. Sateenvarjo ei kohoa niin korkealle, että hän voisi nähdä, kuka tulija on. Nytkään, kun on puutarhan veräjä avattava, se ei kohoa; se vain lipuu matalammalle eteenpäin. Mutta hän tietää nyt, että tuo hiekan narskuminen ei tullut Havren maataloon päin, vaan tänne. Tulija ei ollut hänen setänsä, vaan...

Sateenvarjo kohoa; sen kantaja seisoo puutarhan aidan sisäpuolella. Näkyy tumma takki, olkihattu ja hyvin kummastuneet kasvot. Tora tuntee hiukan sitä ahdistusta, josta luuli jo päässeensä. Mutta samassa kun tulija katsoi häneen, häipyi se — ihan päin vastoin kuin viimeksi. Hän ei ilmeisesti ollut odottanut näkevänsä tummaa naista kuistilla; kenties ei ketään näin aikaisin. Mutta se ei ollut hänelle suinkaan vastenmielistä; hän hymyili ja tervehti, tänään ei silmissä, ollut mitään pistävää. Hän pysähtyi portaiden juurelle.

Sateenvarjo lepäsi oikealla olalla hänen laskiessaan vasemman käsivartensa kaiteelle ja nojatessaan siihen. Tuo sinettisormuksinen käsi oli siromuotoinen. Hän oli solakka ja notkea. Päässä oli kolme huomattavaa piirrettä. Herkkätuntoinen, aistillinen suun seutu oli lakkaamattomassa liikkeessä, kun huulet ikäänkuin joustimilla vetäytyivät edestakaisin, kokoon ja ulos; itse huulet olivat lyhyet ja täyteläiset. Iso silmäpari oli veitikkamainen, naurava, mutta kun hän kohotti päänsä hieman taaksepäin ja puolittain sulki silmänsä, ne pistivät. Runsas ja ihan kiharainen tukka oli vaalean kellertävä; viikset pitkät, punertavat.

Siinä nojatessaan kaiteen yli hän oli pelkkää lepoa, nautintoa ja tyytyväisyyttä uhkuva. Mutta kenenkään ei sopinut luottaa siihen, eikä sitä kukaan hevin tullut tehneeksikään. Sillä päässä, ruumiissa, kädessä oli nauravan, velton, pehmeän takana jotakin kissasta muistuttavaa. Tora sekä näki että tunsi sen, mutta tänään enemmän uteliaana kuin peloissaan.

"Varsin odottamatonta tavata *teidät*. Oletteko ollut täällä kauan?"

"Tulin eilen illalla rouva Gröndalin kanssa; hän oli kaupungissa."

"Oliko hän siellä?"

Ja nyt nämä kaksi johtuivat keskustelemaan matkasta tänne, ilmasta, paikasta, olematta esiteltyjä toisilleen, — haasteluun, jolla ei ollut mitään muuta silmämäärää kuin saada aihetta katsella toisiaan. Jokainen lausuma oli puolinainen tai kokonainen lause, joskus kaksi, ilman väriä, ilman harkintaa, jotta vain viimeksi sanottu ei pysyisi viimeisenä. Fürst seiso tuolla alhaalla ja tarkasteli häntä yhä mieltyneemmin, — pään muotoa ja kasvopiirteitä ilmeinsä. Silmät ihan hohtelivat tiheiden, pitkien ripsien alta; mikä oli tuo väri? Ne näyttivät mustilta, mutta...? Ja povi! vartalo! Kaula, käsivarret, ihon väri, mustan tumma tukka, hänen pukunsa... Fürst siirsi itsensä kokonaan syrjään, ottaen vain vaikutelmia vastaan.

Kuinka kauan tätä kesti, sitä ei kai kumpainenkaan tiennyt. Fürst ei tahtonut häiritä itseään, eikä toinen tahtonut häiritä häntä. Tora näki itsensä elävässä kuvastimessa, mutta viatonta ei huvitus ollut, sillä vähitellen se alkoi häntä huimata.

Tora kokosi ajatuksensa ja keskeytti puhelun, astui kuistin poikki muutamien kukkasien luo ja alkoi hypistellä niiden lehtiä, joita hän varmasti piteli pahoin.

Sitten Fürst tuli hitaasti ylös sateenvarjo olallaan, vasen käsi kaidetta sivellen. "Te kai lähдете mukaan sisareni luo iltapäivällä?"

"Rouva Gröndal sanoo hankkivansa minulle kutsun."

"Tietysti. Me tanssimme. Annatteko minulle ensimmäisen valssin?" Tora ei katsahtanut ylös. "Ettekö tahdo tanssia ensimmäistä valssia minun kanssani?" Tora tunsi koko olemuksessaan, että siihen ei hänen sopinut vastata. "Anteeksi, vasta muistankin, etten ole esitelty; mutta kun tiedätte, kuka sisareni on, niin tiedätte kai myös suunnilleen, kuka minä olen?" Hän hymyili ja tuli lähemmäksi, yhä ison sateenvarjonsa alla ja vasen käsi kaiteella lipuen. Tora suoristausi, mutta ei vastannut. "On siis sovittu ensimmäisestä valssista?" Hän virkkoi sen hiukan huolimattomasti, hiukan ylimielisesti, miltei kuin loukkaantuneena.

Hän näpsäytti sateenvarjonsa kasaan ja kääntyi käytävää kohti: "Rouva Gröndal on kai kotona?" hän astui sisälle. Tora aikoi kiirehtiä sanomaan: "Mutta hän ei ole jalkeilla." Se tuntui kuitenkin samalta kuin pyytää häntä jäämään tänne. Sitä paitsi: *nyt* oli kai rouva Gröndal sikäli jalkeilla, että saattoi itse varoittaa kuullessaan tulijan askelet arkihuoneesta.

Fürst astui arkihuoneeseen, mutta hän ei palannut ulos. Oliko rouva Gröndal tullut sisälle? Ei, sieltä ei kuulunut puhetta.

Tora astui portaiden luo ja katsoi kuvastimeen: kamarin ovi oli selki selällään.

Alas portaita ja puutarhan poikki kiiti hän, ulos puutarhasta ja pois metsään, sitten takaisin sieltä, sillä siellä oli aivan liian märkää, ja ulos merelle päin kalliolle metsän suojaan; siellä hän istuutui isolle kivelle. Hän vavahteli; povi kohoili kuin halkeamaisillaan.

"Neiti Holm?" huusi rouva Gröndal. "Neiti Holm?"

Hän olikin siis pukeutunut! Tuon huudon täytyi tulla kuistilta tai puutarhasta. Rouva Gröndal oli kenties ollut ulkona vieraansa tullessa arkihuoneeseen. Siksi ei ollut syntynyt keskustelua.

Mutta Tora ei voinut heti toipua vastaamaan rouva Gröndalille. Ja kun hän ei ensimmäisellä kerralla vastannut, tuntui hänestä, että piti pysyä vaiti myöhemminkin. Pian huudot lakkasivat kuulumasta.

Mitähän kello oli? Saattoiko Fürst tulla vierailulle naisen luo niin aikaisin? Suoraan laiturilta — ei sisarensa, vaan rouva Gröndalin luo? Mitähän kello on?

Mutta hänellä ei ollut kelloa mukanaan; hän oli unohtanut sen.

Tuollahan valkoiset lahkeet tulevat ulos kalliolle häntä kohti ja sateenvarjo myös! Hänet oli siis löydetty. "Mutta, hyvä neiti, ettekö kuule rouva Gröndalin huutavan teitä?" Tora ei vastannut. "Ja kuinka märkä olettekaan! Ilman sateenvarjoa! — Tehkää hyvin! — Miksi juoksitte?" Ei vastausta. "Rouva Gröndal on vatkannut munakokkelia meille koko aamupuhteen."

"Niinkö?"

"Niin. Hänen miehensä piti olla täällä tänään, hän on minulle velkaa munakokkelin. Mutta hän ei

tullutkaan."

"Mitä nyt kello sitten on?"

"Kelloko? Mitä ihmettä sillä tiedolla teette? — Kohta yksitoista."

"Kohta yksitoista?"

"Niin, katsokaa itse!" Hän ojensi Toran nähtäväksi jykevän, amerikkalaisen kultakellon, ponnahtuttaen kuoren auki.

Tora seurasi häntä ääneti.

Heidän jälleen saapuessaan puutarhaan Tora tahtoi tietää, miten Fürst oli voinut niin joutuin löytää hänet. Niin, hän oli nähnyt Toran askelten jäljet tässä hiekassa, ja loput hän oli päätellyt, sillä eihän kukaan ollut voinut näin määrällä säällä mennä metsään, joten hänen täytyi olla kalliolla.

Sitten he hyvin hilpeän mielialan vallitessa söivät munakokkeliä yhdessä. Mutta tuntia myöhemmin Tora istui yksinään ullakkokamarissaan; hän oli lukinnut ovensa. Ja kello kuusi samana iltapäivänä, juuri kun vieraat kokoontuivat Wingaardille, hän istui kaupunkiin takaisin menevässä höyrylaivassa.

Mitä oli tapahtunut? Ei mitään, ei yhtään mitään. Mutta jokseenkin kuten usva yli maiseman, jota se vieläkin verhosi, vaikk'ei niin matalalla kuin aamupäivällä, leijui kaiken tämän yllä jotakin hänelle epäselvää, mahdotonta. Hän ei sietänyt olla Fürstin ja rouva Gröndalin seurassa, hän ei voinut siinä olla luonnollinen; kaikki, mitä hän teki ja sanoi, kävi takaperoisesti.

Sen tähden hän ei uskaltanut lähteä kutsuihin, ja vain ajatellessaankin tanssivansa Fürstin kanssa hän värisi. Se ei käynyt päinsä. Niin, eipä siinä siis ollut muuta tehtävää kuin paeta. Hän alensi itseänsä hirmuisesti keksiessään perusteita paolleen.

Mutta höyrylaivassa hän nyt kuitenkin istui. Se oli melkein urotyö; hän oli iloissaan.

Muut matkustajat olivat ylhäällä kajuutan katolla tai kajuutassa; ikkunat olivat auki. Hän meni keulaan, missä istui pari työmiestä.

Kauas näiden edelle hän istuutui ihan yksikseen. Häntä aivan riemastutti, kun höyrylaiva viiletti ohi saarten; hän tunsu kuin pääsevänsä jostakin ahdistuksesta.

Usvasta huolimatta ilta oli kaunis; oli leuto sää, eikä enää satanut. Saaret, joiden välitse he kulkivat, kuvastuivat selvinä. Niiden moniväriset kalliot, vihreät ruohotilkut, kasvitarhat taloinensa — melkein joka saarella asui joku — näkyivät erinomaisen kirkaspiirteisinä; samoin ihmiset, jotka istuivat ja seisovivat ulkopuolella katsellen ohitse kiitävää laivaa. Hän olisi voinut toivoa asuvansa tuolla tavoin, hän haaveksi elävänsä niin; hän istui järjestelemässä asumusta makunsa mukaan, tällä kertaa hyvin vaatimattomasti. Se oli niin virkistävää sen jälkeen, mistä hän oli lähtenyt.

Ja sitten se tukaluus alkoi jälleen! Tuntui jotakin ahdistavaa, entistä turvattomuutta...

Tietysti muisto, ajatteli hän ja hengähti syvään. Mutta hänen täytyi kääntyä katsomaan taaksensa.

Tuossa hän seiso! Neljän, viiden askelen päässä seiso Fürst kannella. Hän tervehti ja hymyili.

Kalmankalpeaksi valahtaen, taas tulipunaiseksi karahtaen tyttö kääntyi suuren suuttumuksen vallassa...

"Ei, ettehän toki ole vihoissanne minulle? — Minä lähden mieluummin teidän kanssanne takaisin kaupunkiin kuin tanssin täällä kello viiteen asti aamulla. Onko *se* niin ihmeellistä? Enhän kai siitä halveksimista ansainne? Mitä?"

Nyt puhuja istuutui hänen taakseen. Tora tunsu sen ja siirrähti kappaleen matkaa hänestä.

"Mutta miksi noin teette? Tietysti vain saadakseni teitä puhutella läksin mukaan; senhän kai tajuatte?"

Toraa painoi sekä pelon että häpeän sekainen tunne. Hän oli nyt yksinään, toisista erotettuna; hän olisi voinut huutaa heidän nimeään. Aina kun Tora tunsu hylätyn asemansa, hän alkoi itkeä.

Sen näki puhuttelija, ja aivan toisella äänellä hän sanoi:

"Hyvä neiti, älkää mitenkään ymmärtäkö minua väärin! Enhän suinkaan tahdo kiusata teitä; kaikkea muuta! Tahtoisin mielelläni puhua kanssanne, se on totta. Enkö voi saada lupaa siihen? Miksi en voi?"

Tora ei vastannut; mutta, hän ei itkenykään. Toinen siirtyi jokapäiväisiin asioihin ja sai hänet levolliseksi; pahoitteli sitten, etteivät he olleet tunteneet toisiaan aikaisemmin. "Ensi kerran teidät nähdessäni sanoin itselleni ... niin, olkoon sikseen, mitä minä itselleni sanoin. Mutta minulla oli pikku toivomus nähdä teidät vielä kerran. Sen sain sitten tänään odottamattomasti täyttymään. Mutta jutella emme saaneet keskenämme. Te olitte todella kovin kummallinen. Miksi olitte sellainen? — Niin, kenties ette ollutkaan kummallinen? Miksi esimerkiksi tahdoitte lähteä? Minunhan täytyi ajatella, että siihen oli minussa syytä; ettehän te ennen minun tuloani aikonut lähteä? Mitä?... No niin, siten olette tehnyt minut uteliaaksi, tietäkää se. Jos ollenkaan voisin tavoitella teitä, niin haluaisinpa kuulla, millä minä säikytin teidät? Isolla sateenvarjollaniko? Niin, nyt te hymyilette. Mutta miksi tahdoittekaan matkustaa pois, neiti? Sanokaahan minulle! —"

Hän siirtyi hiukan likemmäksi, ja Tora jäi paikalleen istumaan. Fürst puheli kepeästi ja leikkisästi, hetkeksikään pysähtymättä. Kykenipä Tora kerran käännähtämään puolittain päinkin ja vilkaisemaan hänen veitikankasvoihinsa, ja silloin he nauroivat molemmin. Hauska mies hän oli.

Erään seisahduspaikan rannassa oli punainen talo ja siellä joukko nuorisoa kokoontuneena voimistelutelineitten ympärille. Nuori mies ja nuori nainen olivat kiinnittäneet kumpainenkin köytensä napakiikkuun; mies kaahasi naista kaikin voimin: muutamia askelia maassa, pitkä huippaus ilmassa, sitten jälleen muutamia askelia ja taaskin huima ilmahyppy. Saavuttaisiko hän tavoittamansa? Ei mitenkään! Nainen oli keveämpi, notkeampi; hänellä oli epäilemättä lujemmat sääret, hän juosta piipersi niin että tuskin raajoja erotti, ja kuinka riuskasti hän viuhahtikaan ilmassa! Tukka ja hame hulmusivat oikonaan perässä.

Sekä Fürst että Tora tarkkasivat tätä ajoa jännittyneinä, mutta äänettöminä. Tora tunsu Fürstin yht'äkkiä kuin tulena polttavan selkäänsä; hän oli hiipinyt lähemmäksi. Ja nopean mielenmuutteen vallassa hän nousi, meni kajuuttaan ja istuutui muiden joukkoon. Fürst seiso i laiturilla, kun Tora oli astumassa pois hiekkaniemekkeellä; hän tahtoi antaa tälle kätensä, mutta toinen väisti. Fürst tahtoi kantaa hänen hattulipastaan, mutta hän juoksi tiehensä. Mies meni takaisin laivaan, astuakseen maihin sataman pohjukassa.

4

Ajojahti

Tora saapui kotiin jokseenkin samaan aikaan kuin isänsäkin, joka oli ollut toverien kanssa purjehdusmatkalla. Häntä tuettiin maissa, ja hänen vastaanottonsa oli lämmin. Lapset kaikkosivat, Tora sulkeutui ullakolle eikä rohjennut edes mennä alas illalliselle, vaikka olikin nälissään. Hänen täytyi sitten avata ovensa sisarilleen; näiden kanssa hän joutui riitaan, he kun olivat käyskennelleet hänen hienoimmissa kengissään ja melkein tarvelleet ne. Se päättyi siihen, että toinen heistä sinkautti kengät päin häntä, ja siitä alkoi tappelu, sitten kantelu, ja raivoissaan oleva äitikin riensi hätään. Tora itki, kunnes nukkui, ihan kuin lapsi.

Seuraavana päivänä hän koetti autella äitiään taloustoimissa, mutta tämäkään ei käynyt päinsä ilman kovia sanoja ja pistopuheita, kuten että moiset hienot, ylväät neidit olivat vain tiellä. Yleensä hän kuitenkin ajoi tahtonsa täytäntöön, nimittäin päätöksensä olla äitinsä apuna, etenkin vaatteiden laittelemisessa. Pienestä elinkorostaan hän pani lisäksi mitä kykeni, niin että välit pysyivät kyllä hyvinä. Mutta niinpä tuntuikin Torasta, että hänellä oli oikeus olla hiukan itseänsäkin varten. Tuokiota ennen illallista hän lauttautti itsensä salmen yli ja käveli joko ylös kartanon yläpuolella olevaan metsään tai ulos "lehtoihin"; kotona ei ollut rauhaa.

Minne tahansa hän aikoi, metsään tai lehtoihin, hän nousi maihin "Pummin" kohdalla ja meni sen kautta, mikä ei juuri ollut suurin tie. Mutta hän ei tiennyt kaupungissa kauniimpaa paikkaa kuin oli "Pummin" varrella suuressa puutarhassa sijaitseva talo, joten hän joka päivä ilokseen silmäili sitä. Molemmat olivat kuuluneet Wingaardin suvulle, mutta nyttemmin ne oli väyväleissä vaihdettu Fürstien torin laidassa omistamaan taloon, missä Wingaardit jatkoivat Fürstien kauppaliikettä. Lanko Niels Fürst omisti siis nyt tuon ison puutarhatalon.

Tora käveli hiukan arkaillen sen ohi, — vaikk'ei tuo peloittava ollutkaan täällä, vaan ulkona sotalaivoissa. Tämä ahdistus oli keskeytyksenä, askarruksena ajatuksille sekin, joten se ikäänkuin kuului hänen kävelyynsä.

Joka kerta sen häivyttyä hänellä oli tapana sitä huolettomampana astella ylös rinnettä tai sivulle päin. Tuollaisessa pienessä norjalaisessa kaupungissa jokainen nuori tyttö kuljeskelee yksikseen missä tahtoo. Hän tapaa toisia ja yhtyy heihin tai jatkaa matkaansa. Tora enimmäkseen halusi olla pari tuntia

yksin; yleensä hänellä oli vakinaiset paikkansa, ja ne löytäessään hän otti esille kirjan, jos hänellä oli mukanaan, tai haaveksi ilman kirjojen apua. Tai — kuten juuri nyt sattui — hän kirjoitteli pitkiä kirjeitä, yhden joka päivä, siitä merkillisestä, mitä hänelle oli tapahtunut. Hänellä oli salkkunsu kainalossaan ja mustetolppu taskussaan; hän makasi ruohikossa salkku kivellä tai istui kivellä salkku sylissään ja mustetolppu vieressä. Se kävi oivallisesti; siten syntyi aito ulkoilmakirjeitä, joissa sanat lentelivät tuulen mukana ja joukkoon joutui kaikkea, minkä mieli teki.

Ja kuinka kaunista olikaan tuolla hämyyn katveessa, minne aurinko hiukan pilkisteli, missä oravan rasahtelu oksilla hiukan säpsähdytti. Etäinen kohu satamasta, jokitörmän teollisuuslaitoksista tai lehdoissa ja maantiellä puhelevien, joskus soiton ääni, tekivät hänen olosijansa syvän hiljaisuuden vielä tuntuvammaksi. Tämä oli hänen ainoata kesärunouttaan. Heti aamuisin silmänsä avatessaan hän alkoi ikävöidä tänne. Kotiolojen hälinä ja torailu lipui ohitse, kuin se ei olisi häntä koskenut; täällä hän eli. Hänen suuri retkeilynsä rouva Gröndalin luokse ja merkillinen laivamatkansa takaisin kotiin kuvattiin tietysti täällä kirjeessä Millalle, Noralle ja samoin Tinkalle.

Neljäntenä päivänä hänen piti lukea läpi nämä kolmen edellisen päivän kyhäelmät; hän ihan iloitsi, hän tiesi menestyksellisesti toisinnelleensa aihettaan. Mutta jo ensimmäistä kirjettä lukiessaan hän kävi hiukan arvelevaksi; hän nimittäin muisti nuo toiset, ja eroavaisuus oli varmaankin vähitellen käynyt liian suureksi. Jos neitoset joskus sattumalta vertaisivat niitä toisiinsa, — niin, silloinpa helposti sattuisi tuollainen ikävä kohta, jossa Tora vedettäisiin tilille. Ei, sellaista ei hän enää halunnut.

Ensimmäisessä kirjeessä hän oli käsitellyt asiaa vakavasti, kuvaillut hämmennystään, erehdystänsä, pelkoaan; kukaan, joka luki sen, ei voinut olla huomaamatta, että Toralla oli ollut edessään henkilö, jota hän oli pelännyt. Toisessa kirjeessä hän teki pilaa itsestään ja Fürstistä ja koko seikkailusta. Kolmannessa hän kuvasi tummatukkaista tyttöä, joka vaelsi vieraalla rannalla ja näki vetehisen nousevan esille vaaleaviiksisenä ja kiharatukkaisena. Hädissään tumma tyttö pakeni laivaan lähteäkseen kotiinsa omalle maalleen: mutta vetehinen ui kaiken aikaa laivan perässä käsi sydämellään. Tytön noustessa maihin hän päästi valitushuudon; neito kuuli sitä sitten yöllä unessaan.

Tora repäisi kaikki kolme kirjettä kahtia eikä kirjoittanut ainoatakaan uutta.

Mutta kävelyjään hän yhä jatkoi. Hänellä ei ollut aavistustakaan siitä, että Niels Fürst oli palannut kaupunkiin, että eräs toveri oli ottanut hoitaakseen hänen virkansa, että hän hiljaisuudessa lueskeli kieliä, valmistautuakseen uutta uraa varten, loistavampaa kuin entinen, ja että hän asusti omassa talossaan. Vielä vähemmin tiesi Tora, että Fürst ikkunakuvastimestaan ensimmäisenä päivänä taas kaupungissa ollessaan näki hänen kävelevän ohitse ja hiukan arasti vilkaisevan taloon päin ja että hän seuraavanakin päivänä teki saman havainnon. Fürst tiesi, ettei tämä tie ollut ylös metsään lyhyin — sinne käveli Tora ensimmäisenä päivänä — eikä lehtoihinkaan, minne hän toisena meni. Fürst oli molempina päivinä lähtenyt ulos. Nyt kolmantena päivänä hän istui valmiina seuraamaan perille asti; nyt hän luuli ymmärtävänsä.

Hän tunsu hiukan tyttöjä, jotka sekä tahtoivat että eivät tahtoneet — juuri tuohon tapaan he käyttäytyivät.

Tänäänkin Tora saapui odotuksen mukaan; tänäänkin hän tuskaisesti silmäsi taloon ja sitten asteli edelleen salkku kainalossa. Hänet pysähdytti joku, ja silloin hän tuli katsataneeksi taaksensa. Siten hän huomasi Fürstin! Tämä tuli rivakasti; hän oli ajossa, hän oli päässyt jäljille.

Tora hyvästeli nopeasti, ja niin pian kuin huomiota! herättämättä saattoi, siirtyi hän tavallisesta käynnistään ripeimpään, mihin kykeni; häntä oli alkanut peloittaa, selittämättömästi peloittaa. Hänen olisi kenties pikemmin pitänyt kääntyä takaisin; mutta tänään hän ei sietänyt Fürstin silmiä, eikä täällä ollut ihmisiä lähistöllä. Siten hän asteli joutuin, joutuin, joutuin; mutta hän aavisti toisen lyhentävän välimatkaa, melkeinpä tunsu sen.

Juosta hän ei rohjennut maantiellä, mutta hän luotti siihen, että hän oli paremmin perehtynyt lehtoihin kuin ahdistajansa ja kykenisi hiipimään pois. Hän poikkesi siis tieltä ja läksi rientämään oikopolkua metsään; kauhukseen hän näki ajajansakin heti hypähtävän metsään, tehdäkseen samaten. Silloin hän uskalsi juosta ylöspäin, mutta *kohti* sitä reunaa, jolta toinen lähenei; siellä hän kyyristyi ison kiven taakse. Hän oli menetellyt oikein, sillä melkein heti hän näki Fürstin astelevan ohitse ja eteenpäin vain pikku matkan päässä piilopaikasta, niissä hän istui kyyryssä, sydän pakahtumaisillaan sykintäänsä. Täällä, missä kukaan ei voinut ajajaa nähdä, tämä juoksi, loikki, hyppeli; hän tunkeusi suoraan päin yli esteiden.

Tora odotti, kunnes hän oli kadonnut näkyvistä, ja läksi sitten kiitämään metsän poikki päinvastaiselle suunnalle. Hän ei pysähtynyt ennenkuin oli korkealla kartanon yläpuolella yksinäisen, lehtipuiden ympäröimän hongan suojassa kivellä. Ja hänen kiihkein hengähdyksin ja katsein silmäillessään ympärilleen ja havaitessaan eriskummalliseksi sen, mitä hän silmänräpäyksessä näki allaan, kuvastui

vainolainen hänen sielunsa silmien eteen sellaisena, kuin hän oli ollut kiven ohitse hyökätessään. Hän oli iljettävä! Se mies saattoi tehdä mitä hyvänsä.

Eikä hän enää koskaan päässyt kiusaajastaan eroon. Kaikkialla ja aina hän, kuin ei muuta olisi olemassakaan. Tai oikeammin, jokaisena päivän hetkenä Tora pakoili häntä, mutta taas hän oli tuntuissa.

Sisarukset kertoivat hänelle, että Fürst kävi siellä soutelemassa ja käväisi sisällä; että hän kulki ohitse ja käväisi sisällä; että hän puhutteli heitä ja lähetti heidän kauttaan terveisensä. Se saattoi heidät intoihinsa, he olivat ylpeitä siitä; heidätkin oli saavuttanut sana, että Tora oli "viehkein kaunokainen".

Mutta Toran kauhistus yltyi. Häntä vainottiin; ahdistaja ei enää hellittäisi, sen hän tuns.

Minne hän kääntyi? Rendalenin väestä ei enää ketään ollut kotona. Hän saisi tulla sinne lupa-ajan jälkeen, mutta sitä kestäisi vielä lähes kolme viikkoa. Kenellekään muulle hän ei voinut puhua; häntä hävetti. Hän ajatteli hiukan suutari Hansenin väkeä, mutta rouva Hansen oli ankara; hän tuskin ymmärtäisi asian laitaa. Äitiänsä hän ei ajatellutkaan.

Mutta koko tämä taisteluhan tapahtui hänessä itsessään; hänen ei tarvinnut olla kenenkään ihmisen vallassa, kun ei itse tahtonut.

Ei, mutta kun hän nyt kerran ei voinut häättää ahdistajaansa ajatuksistaan?

Lauantai-iltana hän oli heittäytynyt vuoteelleen niin uupuneena, kuin olisi päivän pitkän tehnyt mitä raskainta ruumiillista työtä. Hän makasi katsellen ohitse soluvan laivan raakapuita. Hän seurasi katseillaan tuulessa lepattavien, keveästi pingoitettujen purjeiden poimuja. Ne näyttivät niin läheisiltä, kuin hän olisi voinut koskettaa niitä. Ulkona kävi raju aaltoilu. Ulapalta, myrskystä, palaamassa tänne satamaan. — Hänkin tahtoi etsiä satamaa!

Oli lauantai-ilta; huomenna hänen täytyi mennä kirkkoon. Karl Vangenin kasvot hymyilivät hänen ylitseen samassa, kun hän sitä ajatteli, ja hänestä tuntui heti hyvältä, ennenkuin hän vaipui uneen. Jos Karl Vangen olisi ollut tyttö, olisi hän mennyt hänen, juuri *hänen* luokseen ilmaisemaan mieltänsä ahdistuksen. Niinpä hän istuikin seuraavana päivänä takimmaisessa penkissä. Karl Vangen oli kohdannut hänet, tervehtinyt ja sanonut, että oli hyvä, että hän jälleen tulisi heidän luokseen kartanoon ja auttaisi rouva Rendalenia.

Näiden sanojen johdosta hän oli valinnut kaikkein takimmaisena penkin; hän ei ollut varma siitä, ettei hyrähtäisi itkuun.

Mutta sitä hän ei tehnyt. Oli jotakin kylmää kirkossa ja hiljaisuudessa ja ihmisissä; ei ollut kesäpäivä kuten ulkona. Sitä paitsi, kun Karl Vangen nousi saarnastuoliin ja aloitti rukouksensa, oli se sama kuin Toran ensimmäisenä koulupäivänä, toistensa kohtaamisesta, — melkein sanasta sanaan sama! Ja se kiusasi häntä. Että Karl Vangeninkin rukous oli vanhaa läksyä! Tämä pikku sattumus anasti hänen ajatuksensa, joten hän ei seurannut kirkonmenoja. Hän kuuli saarnan käsittelevän kääntymystä ja Karl Vangenin tapansa mukaan valaisevan sanojaan elämästä otetuilla esimerkeillä. Mutta Tora tuns nämä esimerkit koulusta, joka ainoan.

Silloin hänet herätti nimi John Wesley. Tämän kääntymys, arveli Vangen, oli perusteellisin, joka vaiheessaan täydellisin, mitä hän tuns. Hän kuvaili sitä ja siirtyi sitten mainitsemaan esimerkkejä *äkillisistä* kääntymyksistä ja mainitsi pari Wesleyyn itsensä aikaansaamaa. Toiset luonteet, toinen entisyys, toinen tietämys, toisenlainen pelko.

Mutta näistä nopeista kääntymyksistä hän tahtoi erityisesti puhua tänään. Hän oli tuntenut nuoren tytön, jolla oli palava halu saada synnilleen armahdus, eikä hän voinut sitä saada, kunnes eräänä päivänä näki Rubensin maalaaman ristiinnaulitsemisen ja ristin juurella Maria Magdalenan, pitkät hiukset hajallaan. Maria Magdalena tahtoi hän olla! Ja heti kun hänen onnistui ajatella itsensä ristin juurelle Maria Magdalenan sijalle, ajatella siinä määrin että hän eikä kukaan muu siinä polvistui, — hän sai varmuuden siitä, että *hänen* tähtensä oli Jeesus ristinpuussa; *hänen* syntinsä olivat annetut anteeksi. Hänet valtasi suuri, suuri riemu. — Useita samanlaisia esimerkkejä puhuja, tiesi etenkin naisista. He olivat niin hartaasti tarttuneet johonkin yksityiseen Jeesuksen elämän kohtaan, johonkin hänen yksityiseen sanaansa johonkin armon salaisuuden piirteeseen, — tuijottaneet siihen, kunnes se vaikutti suurena valona, autuaallisena näkynä. Kaikki kävi heille siitä hetkestä selkeäksi, heidän syntinsä otettiin pois; heidän tahtonsa sai siitä päivästä ja hetkestä asti riemukkaan rohkeuden.

Enempää ei Tora kuullut — eikä siis myöskään, että Vangen tahtoi puhua juuri sitä *vastaan*.

Paikalla hän oli vauhdissa tekemään yrityksen! Saarnaajan peräti tuttu ääni sorisi edelleen, kaikki hänen ympärillään ja koko paikka turtui häneltä ... hän katseli Jeesusta ristinpuussa keskellä vierasta,

ajelehtivien, mustien pilvien kattamaa maisemaa, jossa oli joka kukkula, joka laakso, joka puu suruharsoon verhoutuneena. Tora näki Vapahtajan silmien vajoavan syvälle, hänen rintansa kohoavan ja laskevan, ja tuli yö. Hän tuns i oman pikku kärsimyksensä kätkeytyvän tähän suureen, kauheaan.

Kuinka kauan hän tässä horrostilassa istui, sitä hän ei tiennyt.

Saarna ei ollut päättynyt. Hän ei siis voinut lähteä, mutta ei myöskään kuunnella; hän ei tahtonut.

Ja kirkosta lähtiessään hänellä oli vain yksi toivomus: voida antautua tähän jälleen niin pian kuin kävi päinsä.

Hän ei ollut moneen päivään käynyt ulkona ovestaan. Nyt iltapäivällä hänen täytyi päästä liikkeelle. Fürstiä peläten hän kapusi vuorelle ja suuntasi sieltä kulkunsa ylös metsään pitkin hautuumaan viertä, löysi taas tiensä ison hongan luo oikealle ja istuutui kivelle sen suojaan; paasi oli matala ja tasainen.

Hänen mietteissään oli totisuutta. Ei hän unelmoimista ja nautintoa etsinyt; ei, todellista apua, uutta elämää. Nämä kovat päivät olivat valaisseet hänen mieltään. Hän tiesi nyt olevansa vähän kaikkea, tahtovansa vähän kaikkea, sitäkin, mikä oli syntiä; sen vuoksi hän oli helppo saalis roistollekin. Hän ei ollut puolustautunut alusta asti; hän oli ihan valmistautumaton, — niin, vaarassa oli jotakin houkuttelevaa.

Nyt tämän piti olla lopussa Hän ryhtyisi mihin hyvänsä, kunhan se vain sitoisi häntä. Hänessä ei ollut enää kunnianhimoa, vain mielentuskaa.

Hän heittäytyi polvilleen, ja lämmenneenä ja herkistyneenä ripeästä kiipeämisestä hän lähetti taivasta kohti rukouksen sydämensä sisimmästä syvyydestä. Se oli mitä nöyrin, mitä surkeimmasti anova. Hätä oli ankara.

Saada tahto sitä vastaan, joka hänen tahtoaan vainosi! Hän ei hetkeäkään epäillyt, että *hänen* täytyi saada tämä lahja välittömän näyn muodossa.

Hän näki hengessä itsensä hyvin voimakkaana. Hän näki itsensä pelottomana uurastamassa jonkin asian hyväksi — yhdentekevää minkä, kunhan se vain antoi tukea! Jos sitä aherrusta kestäisi koko eliniän, niin kestäköön kernaasti. Se olisi toivottavintakin! Niin, hän ei nyt voinut ajatella suurempaa onnea, kunniaa, rikkautta kuin saada jonkin raskaan tehtävän; hänen luonteensa sai hänet toivoilemaan äärimmäisyyksiä.

Ja sitten hän tahtoi vaipua näkyyn, — ei, hän pysähtyi; häntä häiritsi ystävättärien ajattelevinen. Millan suurimpana tuskana viime kirjeessä oli ollut, ettei sää pysyisi kauniina, ja Nora oli pelännyt, että hänelle unohdettaisiin lähettää uusia soittokappaleita. Miksi piti yksistään *hänellä*, joka tässä istui piilossaan, olla niin hirveän tukalaa? Hänen hylätyn asemansa olisi pitänyt tehdä ihmiset armeliaiksi, mutta se juuri vain usutti heitä.

Hän istui kääntyneenä pois päin maisemasta, hongan rotevaan runkoon nojaten. Edessään hän näki pelkkää rehevää vesakkoa ja tiheätä saniaiskasvillisuutta.

Hyvä Jumala, kuinka voimatonta olikaan kaikki se, mitä he olivat käsi kädessä käyskennelleet loruilemassa seuran kokouksissa ja muualla! Vain muutamia viikkoja oli siitä, ja nyt hänen täytyi piileksiä täällä. Jos se tulisi tunnetuksi, niin hän kai menettäisi saavuttamansa pikku aseman? Tuskinpa hän silloin enää pääsisi Engelin perheeseen; hän ei voisi käydä Millan ystävättärestä, eikä hän kaiketikaan saisi palata rouva Rendaleninkaan luokse!

Ja hän itki. Mutta sitten hän tahtoi reipastua. Hikiset, kiihtyneet, kirotut kasvot tuolta rinteen kiveltä kuvastuivat hänen silmiinsä! Häntä pöyristytti! Sillä hän ymmärsi itsekkin, että se pelko, jolla hän itseänsä säikytteli, oli vaarallisempi hänelle kuin mies.

Hänen olisi oikeastaan pitänyt lähteä takaisin kotiin; mutta eihän ollut häpeä harkita asiaa. Ja niin hän jäi.

* * * * *

Toran äsken noustessa ylös mäkiä kohti pistäytyi Niels Fürst erääseen laivaan, jonka kapteenin hän tuns i, ja juuri kun tyttö saapui laakealle paadelle hongan juurelle, seisoi Fürst laivan uusi kaukoputki kädessään, koetellakseen sitä. Hän asetteli sen kuntoon ja suuntasi sen ensin jokitörmää kohti ja antoi sen sitten lipua ylemmäksi ja pitkin näköpiiriä.

Tora oli tuskin istuutunut kivelle, kun kaukoputkikin hänet saavutti ja sen pitelijä tuns i hänet...

Fürst kiirehti oikotietä torin yli ja edelleen kartanon istutusmaista oikealle.

Viime kerrasta asti Fürst ei ollut ajatellut mitään muuta. Hän ei kyennyt enää ryhtymään mihinkään, ja hänen oli vaikea saada unta. Noin suurta kauneutta ei hän ollut koskaan ennen ajanut takaa. Kun tyttö päivä päivältä käveli hänen asuntonsa ohi ja kuitenkin heti hänen tullessaan piiloutui, niin hän oli vielä viaton. Oli siis vain löydettävä hänet sieltä, missä hän istui; mitään suurempaa palvelusta ei tytölle voinut tehdä. Mitä useammin tyttö lymysi, sitä harkitumman viekkaasti hän halusi löytyä. Nyt Fürst ymmärsi, miksi tyttö kesken kaiken oli lähtenyt rouva Gröndalilta. Nyt hän ymmärsi, miksi tyttö itki höyrylaivassa; voi noita lapsosia! Mutta tämä ajo kävi kuluttavaksi, jos se venyi liian pitkälle. Kunnianhimokin tuli peliin; älköön kukaan ajatelko puijaavansa *häntä*. Niin ikään olisi hänen maineensa parhaiten turvassa, jos hän menestyisi yrityksessään, silloin toinen pysyisi vaiti. Kunhan ei tyttö vain saisi häntä näkyviinsä liian aikaisin. Kunhan vain ensin pääsisi niin likelle, että kykenisi hallitsemaan häntä silmillään —!

Riehuvaassa kiihkossaankin hän hiiviskeli ketterästi eteenpäin, — ei poluilla, vaan suoraan metsän halki lehvistön suojassa. Hän kiipesi, missä ei voinut kävellä; hän loikki, missä ei voinut kiivetä. Tora istui hapuilemassa kiinteätä mielikuvaa, jota voisi laajentaa, kunnes se kokonaan valtaisi hänet ja ummistuisi hänen ylitseen. Mutta se ei onnistunut; jokin särki sen joka kerta. Sitten risahti oksa tuolla alhaalla. Kaiken aikaa hän oli tuntenut kiusausta kääntyä katsomaan taakseen. Oliko siellä kuitenkin joku?

Hän katseli alaspäin. Ensin hän ei huomannut mitään, tai kyllä sentään, oksien heiluntaa; hän kuuli myös lehtien rapinaa. Siellä saattoi olla joku kartanon hevonen tai lehmä; niillä oli siellä hakamaansa. Hän sävähti kuitenkin kuumaksi, hänen teki mieli nousta ja lähteä; mutta silmät kiintyivät tähystämään noita oksia, niiden alla kuvastui jotakin tummaa. Sitten pistäysi pää esille, mies, *hän*. Miten ihmeessä —? Tiesikö Fürst, että hän —? Miten hän tuli —? Hänen tahtonsa sekosi voimattomiin, kauhistuneihin kysymyksiin.

Silloin tulija katsoi ylös. Ponnistaen kaikki voimansa Tora kohottautui, vaikka häneen tuntui olevan kiinnitettynä sadat punnukset. Mutta hän ei kääntynyt tulijasta pois eikä päässyt hievahtamaan; hän menetti vähitellen tahtonsakin tehdä niin. Sitten oli vain paasi heidän välissään. Toraa värisytti pelko, ja se piristi häntä; nyt hän käänsi päänsä, eteni kompastellen muutamia askeliakin — ja kohtasi ajajansa. Hän kumartui pois päin. Toinen kosketti hänen kättään, hänen käsivartensa hiipi tytön käsivarren alle, tämä sai ikään kuin tulivyön uumilleen. Hän kaatui niin odottamattomasti ja niin raskaasti, että toinen oli vähällä kuukertua nurin hänen kanssaan.

MITÄ USKOLLISUUS MERKITSEE

1

Autuaallisuutta

Rakas Nora, tiedän ennakolta, että tästä ei tule säälinen kirje; minulla ei ole aikaa. Luulen melkein, että sinä et saa tätä näyttää toisille; he tuskin tajuaisivat tunteitani. Onhan kerta kaikkiaan olemassa jotakin, mikä erottaa toiset meistä kahdesta; sen sanoo minulle jokin tunne. Kunhan nyt vain voisın saada *jotakin* ilmaistuksi kaikesta, mitä nyt — tunnen, olin vähällä vielä kerran kirjoittaa. Tiedätkös, minä olen elänyt elämäni suurimman, kauneimman, rakkaimman päivän.

Niin, nyt sinä käyt uteliaaksi. En tahdo kiusata sinua, mutta kumminkin minun täytyy aloittaa siitä, millä tavoin ja miksi tulın sen kokeneeksi.

Kun tulimme tänne Kööpenhaminaan, niin kuka olikaan asemalla vastassa muu kuin Niels Fürst? Tietysti se oli sovittua hänen ja isän kesken, sen älysin kohta; mutta isähän osaa niin oivallisesti olla vaiti kaikesta. Tiedätkö, mistä Niels Fürst tuli?

Sofierosta.

Niin, nyt se on kirjoitettu, ja nyt ymmärrät kaiken. Niinkuin olen sinulle kertonut, osoitettiin isälle jo jonkin aikaa sitten se kunnia, että Hänen Majesteettinsa kutsui hänet katsomaan Sofierota, kun hän seuraavan kerran matkustaisi ulkomaille. Monelle norjalaiselle ei sitä liene tapahtunut, joten tämä on isälle hyvin mairittelevaa.

Hän ei ollut siitä mitään kertonut minulle; hän ei tahtonut ennenaikaisesti saattaa minua "hermostuneeksi", sanoi hän. Fürst saapui suoraan Sofierosta; ajatteles, hänestä kukaties tulee käskyläisupseeri sille prinssille, joka on merimies, nimittäin H.K.K. prinssi Oskarille. Fürst mainitsi, mihin aikaan junat seuraavana päivänä lähtisivät. Hyvä Jumala, jo seuraavana päivänä! Silloin meitä odotettiin sinne!

Minä en saanut lupaa ryhtyä minkäänlaatuisiin pukeutumishankkeisiin; minun piti vain tulla ihan matkapuvussani kuten isänikin. Häijy luutnantti Fürst — sinä tiedät, että hän on sukua meille; hän nimittää minua "serkuksi", vaikka enhän sentään ole —, hän sanoi minulle, että minä olin kyllin "soma" sellaisenänikin. Tunnetko häntä?

Pitipä siis saada nukutuksi matkan jälkeen, käsitähän, sillä niukka nukkuminen tarvelee ulkonäköä. Enkä ole koskaan niin ponnistellut unta saadakseni; olin läpikotaisin säikähdyksissäni, sen arvaat. Ajattelin mitä maailmassa ikävintä oli, muistatko tullivahtimestari Jacobsenin nenää? Makasin tirkistellen hänen nenäänsä, kunnes todellakin huumaannuin uneen siitä. Ja niin väsynyt olin, kuulehan, että kun uneen pääsin, nukuin kuin pölkkö. En Jumalan kiitos ollut kovin kehnossa kunnossa, kun nousin ylös. Mutta sittemmin kävi tukalaksi, ihan toivottoman tukalaksi. Sinä et ole koskaan ollut sellaisissa olosuhteissa, joten ehkä pidät kummallisena, että mitä enemmän muistelin tuota suurta hetkeä ja ajattelin, että minulla ei ollut tiedossani ainoatakaan naista, jolta kyselin — miesväki ei voi vastaila sellaisiin asioihin, ja ne nauravat —, sitä pelkäilevämmäksi tulin. Tuntui hiukan aamukylmäkin, ja nämä kaksi, vilu ja säikky — Fürst nimitti sitä "kanuunakuumeeksi" — tuottivat lopulta seurauksia. Se oli hirmuisen noloa, sillä ajan mittaan en voinut sitä salata; niin, ymmärräthän. Mutta minä saan lohduttautua sillä, etten ole ensimmäinen nuori tyttö, jolle on näin käynyt silloin, kun hän joutuu hovissa esiteltäväksi.

Käännyn viimein suoraan sairaaksi, ja siitä syystä minulla on tuskin käsitystäkään matkasta tai mitä sen varrella puhelimme. Kuitenkin jouduin riitaan. Fürst sanoi, että kuningasvalta kaikissa maissa koettaa kerätä rahavaltaa ympärilleen alempia luokkia vastaan. Se minusta kuitenkin näyttää kovin nurinkuriselta. Onko kuningasvalta olemassa puolustaakseen itseänsä? Minä ajattelin, että se oli olemassa alempien luokkien puolustamiseksi. Sen sanoinkin. Silloin isä alkoi härnätä minua "seuralla" ja koululla ja Karen Loten historiantunneilla, — niin, kuulethan jo hänen äänensä? Fürst kysyi, kuka siis puolustaisi rikkaita. He, arvelin minä, puolustivat itseään. Joka tapauksessa oli ilkeätä heidän kavaltaa alempia luokkia. Eikö niin?

Voi taivas, kuinka Juutinrauma on viehättävä! Kun läksimme ylitse (olenhan unohtanut sanoa, että me tulimme sinne, Helsingöriin nimittäin, rautateitse) — niin, siitäpä näet, millaisessa kuohunnassa olen tänään! — — — Ei, minä pyyhin kaiken pois. Muutoin en pääse koskaan valmiiksi. Isähän tahtoo minua mukaansa ulos aamupäivällä; saat pian kuulla miksi.

Aloitin linnasta, joka näkyy salmelle. Sen asema on eriskummainen, mutta se ei ole niin iso kuin olimme odottaneet. Ja niin tulimme Helsingborgiin. Siellä, kuulehan, — niin, nyt joudut ihmeisiisi, siellä odottivat meitä kuninkaalliset vaunut. Sekä isä että Fürst eivät muka olleet millänsäkään; mutta olen nyt varma siitä, että he olivat vähintään yhtä hämmästyneitä kuin minäkin. Vaunut muuten olivat kuten muutkin vaunut; liveri vain erottaa. Mutta minä istuin mitä kuolettavimmassa pelossa; kuinka tässä kävisikään? Vaikka ilma oli nyt tullut herttaiseksi, täytyi minun kuitenkin, ennenkuin astuimme vaunuihin, ensin olla yksikseni. Missä määrin se tarveli minulta kaiken, sen voit päättää siitä, että minä hikosin läpi hansikkaitteni; mutta minulla oli tietysti toiset ottaa käsiini, kun jouduin perille. Isä teki minut epätoivoiseksi sanoessaan: "Kuinka rasittuneelta näytäkään, tyttöseni!" Luulenpa saaneeni kyyneliä silmiini, sillä Fürst, jota vastapäätä istuin, alkoi hauskutella minua. Mutta minä en paljoakaan kuullut.

Kesken kaiken huomasin maaperän olevan hiekka-, kivi- ja kivihiilikerrostumaa ja purojen olevan vahvasti raudanpitoisia, — ja muistin Rendalenin sekä hänen karttansa ja kokoelmansa. Niin, mitä kaikkea minun mielessäni vilahteli tuskassani, sitä et voi kuvitellakaan. Jos joku olisi päästänyt minut kotiin takaisin ja vaatinut korvaukseksi siitä vaikka melkein kaiken, mitä minulla on kaunista, niin toden totta olisin hyväksynyt tarjouksen. Me ajoimme pikku metsän halki ja päädyimme suurelle avoimelle paikalle, — linnan eteen!

Nähdessäni paikan ja siinä kasvavan ruohikon, — niin, mistähän kaikkea sellaista johtuneekaani mieleen! — muistin kovin selvästi sen ajan, jolloin koulussa opin, että tuollainen paikka oli englanniksi *bowling-green* ja että rouva Rendalen samassa tuli luokkaan ja kysyi, minkä tähden sen nimenä oli *bowling-green*. Ja että Tora kuiskasi sen minulle;

kuinka näppärä Tora olikaan semmoisessa! — Niin, en enää tiedä, mihin me pysähdyimme. Minä tulin ulos vaunuista siten, että hyvin ylhäinen herra otti meidät vastaan ja antoi minulle käsivartensa. Meille osoitettiin pukuhuoneet; minun kanssani tuli joku rouvashenkilö. Jumalan kiitos! Siihen silmänräpäykseen asti en ollut ihminen. Pääsin siksi vasta, kun täälläkin sain olla yksinäni; sinä ymmärrät. Ellen sitä sinulle kertoisi — vaikka se onkin minulle kiusallista —, niin koko päivä ei saisi väriänsä; sinun täytyy saada tietää se sellaisena, kuin se oli. Se oli hirveätä. Kuinka erottamatonta onkaan korkea ja alhainen!

Katselin itseäni kuvastimesta; voi, minkä näköinen olinkaan! Saatoin niin selvästi huomata sen isäni kasvoista, kun tapasimme toisemme eräässä huoneessa, — ajatteles, minä en tajunnut, mihin suuntaan kuljimme tai missä päin huone oli! Tiedätkös, minne meidän piti mennä? Puutarhaan, ja siellä olisimme lounaalla Heidän Majesteettiensa seurassa. Suurempi ei varmaankaan voi olla armollisuus pienen norjalaisen kaupungin porvarillista väkeä kohtaan. Eikö niin? Muistatko, kun silloin kerran puimme nukkejamme hovitanssiaisiiin?

Sama ylhäinen herra — Fürst ei muista hänen nimeään, mutta luullakseni hän oli kamariherra — vei minua ja sanoi minulle jotakin ruotsiksi, — niin, minä en sitä ymmärtänyt; olin suunniltani. Milloinkaan ei kukaan voi olla pahemmassa ahdistuksessa. Nähdessäni puutarhan ja tullessani sinne ... niin, silmissäni sulautui kaikki yhteen, puut, ihmiset, pöydät, palvelijat, tuolit; kuolettava tuskani olisi voinut saada minut vaipumaan maahan. Ponnistin kaikin voimin vastaan, sen vakuutan. Se herra, joka minua vei, kaiketikin tunsu käsivarteni vapisevan tai luki surkeista kasvoistani. Hän pyysi minua rohkaistumaan, Heidän Majesteettiensa olivat kovin herttaiset; tämän puheen ymmärsin.

Voi taivasten tekijä, kuinka he olivatkin säteilevän hyviä! Erittäinkin kuningas! Oi sitä hymyä, sitä kädenpuristusta, niitä silmiä! Kokonainen hyvyden meri läikkyi edessäni. Mutta muutakin kuin hyvyttä, tiedä se; varsinkin silmissä on jotakin viehättävää, niin, "lumoavaa", kuten Toralla oli tapana sanoa. Tahdon näistä silmistä mieluummin käyttää taivaan kuin meren vertauskuvaa, sillä siten sinä voit paremmin ymmärtää, minkä ruotsalainen sanoo olevan "*tjusande*". Norjankielessä ei ole sille vastinetta. Niin, *tjusande* juuri! Vain etelän kansoilla on sellaisia silmiä. Kuinka me olemmekaan kylmiä ja itsekkäitä — se minun täytyy sanoa —, kun katsomme niihin. Ainakin minusta tuntuu siltä.

Nyt saat kuulla minun ihmeeni, sillä ihme se melkein on. Samasta hetkestä, — voin sanoa samasta sekunnista, kun Hänen Majesteettiensa silmät suuntautuivat minuun, minä olin terve. Mitä sanonkaan? Terve? Minä tunsin tuon katseen täyttävän ja lämmittävän koko olemukseni; minä tunsin sen — eikö olekin merkillistä, mutta kautta Luojan, se on totta! — polvissani. Niin, polvissani. Kaikista kieleemme sanoista vain yksi voi täydellisesti määritellä minun tilani. Olen melkein samassa tilassa nyt jälleen, saadessani kertoa sen sinulle; toiset eivät minua ymmärtäisi: minä olin *autuaallinen*. Kenties on arkista, vieläpä synnillistä käyttää sitä sanaa tässä yhteydessä; mutta *tosi* se on. —

Tiedätkö sitten, mitä kuningas sanoi? "Tervetuloa kotiini, neiti!" kauneimmalla, parhaiten sointuvalla norjankielellä, mitä olen kuullut.

Kuningatar hymyili. Hän kysyi, mistä kaupungista olin. Kuningas vastasi minun puolestani. — "Mikä on papin nimi?" kysyi kuningatar. — "Karl Vangen", vastasin minä, mutta se oli hullusti; minunhan olisi pitänyt mainita rovastin nimi tai yleensä vanhempien pappien. Samassa kuningas tervehti isääni, joka seisoi Fürstin vieressä, ja sitten hän sanoi: "Huomaan, että luutnantilla on oivallinen maku." Ihan niin sattuivat sanat, toinen toisensa perästä. Olen niitä sittemmin useasti ajatellut, sillä nehän osoittavat, että Niels Fürst on puhunut minusta näissä korkeissa piireissä. En tiennyt, että he voisivat puhella mistään sellaisesta.

Niinpä kävimme aterialle. Sama komea herra vei minut. "No?" hän sanoi ruotsiksi, ja minä kiirehdin vastaamaan, että olin hurmaannuksissani. "Siten käy kaikkien", vakuutti hän. Me emme istuutuneet, vaan kävelimme niinkuin tahdoimme, ja nyt tuli — ajatteles! — toinen toisensa perästä esittelyttämään itsensä minulle. Yksi oli kreivi, toinen oli paroni, yksi oli kreivitär, toinen vapaaherratar, yksi oli ylitallimestari; varsinkin tämä tuli ja meni ja puheli lakkaamatta. Ei juuri siinä, mitä he sanoivat, mutta heidän koko olemuksessaan ja tavassaan oli jotakin uskomattoman henkevää ja viehättävää. Mutta vaikuttihan siihen kaiketi myös ympäristö ja paikka, sillä minä olin kuin en olisi enää maan päällä ollutkaan.

Vain palvelijat, kuulehan, saivat minut tuntemaan itseni epävarmaksi ja pieneksi; he tuntuivat minusta niin täsmällisiltä, niin huomaavaisilta, niin ylvään tietäviltä, millä tavoin kaiken pitäisi olla. Minä en suinkaan aina käyttäytynytkään oikein; me norjalaisethan emme opi mitään.

Niin, olipa siellä aateluutta ja kauneutta ja hyvyyttä, ja ikäänkuin kovin valoisaa ja korkeata. Mutta prinsseistä ei siellä ollut ketään.

Mitä me söimme — minä en maistanut juuri mitään —, sen kuitenkin osaan ulkoa; olen päättänyt kirjoittaa sen kaiken päiväkirjaani ja jäljentää sen Toralle, sekä sen että linnan sisustuksen ja tuhansia muita seikkoja, joista sinä et välitä. Ethän sinä ymmärrä edes ruoan hyvyyttä. Mutta minä teenkin niin, että lähetän sinulle henkisemmän, etkä sinä näytä sitä ainoallekaan ihmiselle. Voi taivas, jos sen tekisit! Nora, sinä et tiedä, mutta minulla täytyy olla joku, jolle sen sanon; muutoin onni on taakkana. En ole milloinkaan ollut kuten eilen ja tänään; olen kuin hajoillut.

Toralle kuvailen pukuni; minullahan on tietysti nyt uusi, jolla aion yllättää teidät kaikki, vaikk'ei mustasta saakaan paljoa tehdyksi. Kuitenkin luulen sen somistavan minua. Enkä minä enää näyttänyt sairaalta; sain useista kuvastimista nähdä linnassa vilahduksen itsestäni, sillä tiedäkin, että meitä opasteltiin katselemassa huoneita.

Aluksi silmäilimme huoneita sillä sivulla, mistä ensin tulimme; sieltä siirryimme vasemmalle suureen saliin, jossa kuninkaallisia vieraspitoja vietetään kaikessa komeudessaan. Saisipa kerran olla mukana! Vierassali on verhottu valkoisella ja siniselle pohjalle sommitelluilla arabeskeilla, seinillä suuren suuria tauluja; yksi on Markus Larssonin, se on niin kummallinen. Ja sinisellä silkillä päällystettyjä leposohvia ja tuoleja, suunnattoman iso, monivärisestä lasista valmistettu kattokruunu, uhkea! Seinävierellä kaksi punaiseen puettua ja runsaasti kullattua neekerityttöä kannattaa lampuja; oikeita taideteoksia! Suunnattoman iso marmoriuuni — muodoltaan semmoinen, mitä me sanomme liedeksi; mutta sana on niin ruma — ja uhkeasti koristeltuja seinäkelloja ja posliinimaljakoita. Peräti omituinen kukkapöytä japanilaista posliinia; voi, kuinka se oli siro. Samoin japanilainen tai kiinalainen kirjoituspöytä, mustaa puuta ja kultahelainen; mutta se oli kabinetissa.

Tässähän minä olen jo keskellä kuvausta! Se ei ole tarkoituksena; minun siis täytyy sivuuttaa kabinetti. Sen kaiken saat lukea Toran kirjeestä. Sinulle kerron vain sen verran, että kun näköala on isolta ulokkeelta yli salmen ja kaikkien purjelaivojen ja höyrylaivojen ja Helsingborgin ja Kronborgin, on tuskin ollenkaan näköalaa pohjoiseen päin.

Etkö usko, että olimme makuuhuoneissakin? En tiedä, oliko se oikein; mutta siellä olimme. Väen väkiseltä pidätyn kuvailemasta niitä sinulle nyt heti, niitä ja Heidän Majesteettiansa arkihuoneita. Hyvä Jumala, sinun olisi pitänyt nähdä valkoinen silkkipäällyys vaaleanpunaisine reunuksineen kuningattaren kamarin sekä seinissä että katossa, ja siellä oleva kirjoituspöytä! Kuinka olivatkaan kuninkaan huoneet ylevät ja vaatimattomasti sisustetut! Kuninkaan makuuhuoneessa näin päänalusella kaksi hiuskarvaa, niin, sinä tiedät, kuinka hyvät silmät minulla on; silloin jättäydyn hiukan jälkeen ja otin ne kenenkään huomaamatta, talletin ne kellokotelooni.

Mutta tämä muistuttaa minulle suuresta tapauksestani. Kun palasimme puutarhaan, sattui valo juuri hyvin kirkkaasti veräjään; silloin näin jotakin kirjoitettuna, nimittäin aitaan. Minä sinne. Se oli ranskaa ja epäilemättä naisen käsialaa. — — — Niin, sinä näet, että olen sen tästäkin pyyhkinyt jälleen pois, sillä kun on itselleen luvannut olevansa koskaan kertomatta, mitä siinä oli, niin ei saa kertoa. Se oli inhoittavaa. Minä laapiskelin sitä pois sormillani, mutta minun täytyi kiirehtiä, ja siinä tulin puun sälöön repäisseeksi sekä hansikkaani että sormeni kelpo tavalla, niin että vuoti verta, ja sitten pyyhinkin sen näkymättömiin verelläni. Kellekään kuolevaiselle en ole hiiskunut sanaakaan siitä ennenkuin nyt tässä. Et sinäkään saa kertoa sitä kellekään; isälle sanoin piikin pistäneen minua sormeen, kun olin aikonut poimia ruusun. Ihme ettei kukaan minua nähnyt, Nora? Mutta he seisoivat katsellen jotakin puutarhassa. Ja että kukaan muu ei ollut nähnyt sitä kirjoitusta, ennenkuin minä sen näin? Eikö se ollut ihmeellistä?

Kuninkaalliset ja heidän seurueensa eivät enää olleet puutarhassa. Mutta se herra, joka oli ottanut meidät vastaan, ilmestyi nyt. Kun hän ei näyttänyt aikovat viedä meitä toisten luo, pyysi isä häntä esittämään H. Majesteeteillensa meidän alamaiset tervehdyksemme, ja niin läksimme puutarhasta. Vaunut vierivät taas esille, ja hieno seuralaiseni ojensi minulle viehättävän kukkavihkon *"kuninkaallisesta puutarhasta"*; miltä kuuluu sinusta? Se on kirjoittaessani tässä edessäni. Se on sommiteltu Ruotsin ja Norjan väreistä. Fürst kyllä huomauttaa, että useimmissa kukissa on niitä värejä, mutta minä luulin, että siinä oli syvempi merkitys.

Ihailen erittäinkin erästä liljaa ja ruusua. Muutamia lemmikkejä liitän tähän kirjeeseen.

Sillä sinun tulee tietää, rakas Nora, että nyt en minä tulekaan kotiin. Toivoakseni se on

sinulle melkein yhtä suuri hämmästys kuin oli minullekin isän sanoessa sen minulle tänä aamuna. Minä lähdin Pariisiin oppimaan täydellisesti ranskaa.

Onko hän äskettäin tehnyt sen päätöksen, vai minkä tähden hän ei ole sanonut sitä minulle aikaisemmin? kysyt sinä tietysti. Tiedätkös, me matkustamme jo huomenna; mitä siitä arvelet? Isällä ei ole aikaa viipyä kauemmin poissa; meidän täytyy kiirehtiä. Mutta miksi emme sitten matkustaneet suoraan? kysyt jälleen! Niin. Sitä kysyin minäkin, — vaikka toden totta en olisikaan mistään hinnasta eilispäivääni vailla.

Isä vastasi, että hän teki päätöksensä vasta eilen. Luutnantti Fürst oli hänelle huomauttanut, että jokainen hienosti sivistynyt ruotsalainen nainen puhuu yhtä hyvin ranskaa kuin ruotsia, ja samoin jokainen saksalainen ja venäläinen, yleensä tulee jokaisen hienosti sivistyneen naisen puhua ranskaa kuin äidinkieltänsä.

Matkustaminen ei ole minulle epämieluisia. Siihen kyllä menee kokonainen vuosi. Minun siis täytyy erota teistä; mutta sitä enemmän on meillä toisillemme kerrottavaa, kun taas osumme yhteen.

Erästä seikkaa minun täytyy sinulta kysyä. Luutnantti Fürst sanoo, että...

Näin pitkälle olin päässyt, kun isä tuli aamupäivällä ja minun täytyi kätkeä kirje. Hän otti minut ulos eikä antanut minulle aikaa. Vasta nyt illalla olemme jälleen kotona, ja tiedätkö, minkä tähden? Sulloaksemme kapistuksemme ja matkustaaksemme. Heti. Uusi päätös. Luutnantti Fürst suo isälle sen huvin, että lähtee mukaan. Heitämpä siis kirjeen sellaisenaan rautatien postilaatikkoon. Aavistan, että jos lukisin sen, et sitä saisi.

Sinun *Millasi*.

Nora oli äitinsä kanssa lähtenyt kylpylaitoksesta, kun kirje tuli sinne. Se lähetettiin heidän perässään Kristianiaan, missä he oleskelivat. Kotiin tullessaan hän löysi seuraavan, Hampurista lähetetyn sähkösanoman: "Älä lue kirjettä, joka tulee; lähetä se minulle Pariisiin, *Hôtel Continental*."

Mutta silloin oli kirje luettu.

2

Onneton

Vähän jälkeen lukuvuoden alkamisen miss Hall pani toimeen luentokurssit kaupungin naisille. Oli tullut muotiin kuulla hiukan kaikkea sitä sopimatonta, mitä heidän tyttärensä ja nuoremmat sisarensa olivat edellisenä vuonna kuulleet.

Luentoja pidettiin kahdesti viikossa laboratorion isossa salissa, ja se oli tavallisesti täynnä. Useimmat niistä, jotka olivat tänä vuonna päässeet ylimmältä luokalta, kävivät näillä luennoilla myöskin.

Kerran lokakuussa luentosaliiin kokoonnuttaessa tuli Tora sisälle ystävättäriensä seurassa. Yleistä ihmetystä ja tervehtelyä. Missä hän oli ollut? Minkä tähden hän oli niin kalpea? ja voi hyvänen aika, kuinka laihtunut hän oli! Oli siis totta, että hän oli ollut sairaana? Vestlandetissako [rannikkoalue Stavangerista pohjoiseen. *Suom.*] hän oli oleskellut? Milloin hän oli saapunut kaupunkiin? Asuiko hän nyt täällä kartanossa?

Keskustelu taukosi rouva Rendalenin ja miss Hallin tullessa sisälle; ne, jotka eivät istuneet, riensivät hakemaan paikkaa. Mutta näytti olevan tilan ahtautta; tungos ei ollut koskaan ollut näin suuri. Miss Hall nimittäin selitteli eräänlaisia hermoilmiöitä, joita ei ollut ennen tarkattu tai joita oli suorastaan väitetty olemattomiksikin, ja tämä aine kävi tunti tunnilta kiintoisammaksi. Tilan saamiseksi avattiin tänään ulkokäytävään johtava suuri kaksoisovi ja suljettiin samalla käytävä. Tänne sijoitettiin nyt tuoleja; niin ikään asetettiin pari tuoliriviä salin etualalle laboratoriopöydän sivuille. Rouva Rendalenin käskävä ääni kajahteli, kunnes oltiin levollisina. Toralle ja hänen ystävättäriilleen osoitettiin paikat näille etualalla oleville tuoleille.

Miss Hall aloitti siitä, mihin oli edellisellä kerralla lopettanut; "ihmiskunnan moraali ja terveys vaativat, että naisen hermoja vahvistetaan". Siihen ei riittänyt, että nainen aineellisesti vaurastui; hänen tahtoaan oli kypsyttävä tietämyksellä, hänellä piti olla elämässä päämäärä, joka ei hevin sallinut hänen joutua toisen ihmisen pesurievuksi.

Professorimaiseen tapaan hän sitten lyhyesti selitteli niille, jotka eivät olleet viime kerralla olleet

saapuvilla, mitä hän oli silloin puhunut.

Heikkohermoisia ja erittäinkin hysteerisiä luonteita voitiin muutamain koneellisin tavoin saattaa "hypnoottiseen", "somniaaliseen", "magneettiseen" tilaan. Se tila oli tajunnan taintumusta; ihminen teki taintumuksensa aikana, mitä *se* halusi, joka oli hänet siihen tilaan saattanut. Hän oli toisen uhrina. Eikä ainoastaan nukkuessaan; myöskin jälkeensä, herättyään, hän ehdottomasti totteli niitä käskyjä, joita oli tuossa tilassa ollessaan saanut. Miss Hall johdatti kuulijain mieliin pari esimerkkiä.

Tässä tilassa saattoivat joidenkuiden mielteet käydä muissa paikoissa, vieläpä muiden ajatuksissakin, saapuvilla olevien ja etäistenkin. Muutamat harvat saattoivat myöskin nähdä tulevaisuuteen.

Tätä tosiseikkaa ei enää käynyt kieltäminen, mutta selittää sitä ei voitu. Ennen otaksuttiin, että tämä ominaisuus johtui uskosta; nyt tiedetään, ettei se ole sen kanssa missään yhteydessä. Mutta tuohon poikkeustilaan *kykenivät jotkut saattamaan itsensä*, toiset kovin ponnistuksin, toiset pelkästään tahtomalla. Kaikki tekivät sen — mitä sitten muuta lisäksi käyttivätään — herkeämättömästi tuijottamalla johonkin joko ajatuksissaan kuvastuvaan tahi ulkonaisesti näkyvään esineeseen.

Useimmat meistä tuntevat tuollaisen tuijotuksen vaikutusta hiukan, mutta ainoastaan heikkohermoiset voivat erityisissä olosuhteissa siten saattaa itsensä kiihtymykseen ja horrosnäkyihin. Monia kääntymyksiä tapahtuu sillä tavalla, erittäinkin naisten keskuudessa.

"Tänään joudumme sitten siihen, mikä on naiselle vaarallisinta. Muutamilla ihmisillä on kyky vaivuttaa toisia, etenkin naisia, tähän tilaan ilman tavallista mekaanista välinettä, olematta ihan lähellä, ilman mitään kosketusta, pelkällä katseellaan. He voivat pakottaa asianomaisen katsomaan heitä ja katseensa hänen katseeseensa kiinnittäen hallita hänen tahtoaan. Miss Hall kertoi, mitä oli kuullut eräältä maailman suurimpia laulajattaria. Tämä oli kerran seisoessaan rautatievaunussa, — juna oli juuri pysähtynyt ja hän katseli ulos ikkunasta, joka oli aseman vastakkaisella puolella —, tuntenut itsensä huonovointiseksi. Hän tunsu että hänen oli pakko katsoa taakseen ja kohtasi silloin pistävän silmäparin, joka heti tuijotti hänen silmiinsä. Hän riensi joutuin ulos ja muutti vaunua. Mutta mies perässä; tämä nähtävästi tunsu voimansa ja tahtoi sitä käyttää. Laulajatar sai käsiinsä impressarionsa ja pyysi tätä vapauttamaan hänet 'noista vihreistä silmistä'. Se tapahtui. Mutta hän vakuutti itse, että ilman apua hän olisi ollut hukassa.

"Laulajatar sattui olemaan selvillä heikkoudestaan. Kuinka monet ovat? Etenkin kun kosketus tulee lisäksi, ovat he heti suunniltaan. Mies, joka ei tiedä, mitä tämä on, otaksuu sen tietysti tahdoksi saada lisää ja toimii sen mukaisesti.

"Mutta sitä sen ei tarvitse olla. Minä rohkenen vakuuttaa, että moni lankeemukseen suistunut nainen on yhtä viaton siihen kuin tietämätön lapsi.

"Sen tähden..."

Tuoli kolahti nurin, jotakin pehmeätä, raskasta putosi; heti raapivat useat läheiset tuolit lattiaa, kuului ympärillä seisomaan nousseiden kirkkaisuja ja huudahduksia. Silloin nousivat kaikki, takimmaisiet kapusivat penkeille. Kaiken hälyn läpi kuuluivat sanat: "Astukaa syrjään!" Se oli rouva Rendalenin ääni. Penkeillä seisijat eivät kuitenkaan nähneet mitään ja tekivät kuiskivia kysymyksiä etualalle päin. Mutta vain kaikkein läheisimmät näkivät, mikä oli hätänä, eivätkä he vastanneet, mutta eivät siirtyneetkään, ennenkuin rouva Rendalen ja pari muuta nousivat nostaen elotonta ruumista, jonka rouva Rendalen kantoi pois käsivarsillaan; se oli Tora. "Astukaa syrjään", kuului uudestaan.

Miss Hall seurasi kintereillä, sitten Nora, sitten Tinka ja Anna Rogne. Lopuksi useita ystävättäriä.

Miss Hall riensi edelle heti heidän ulos käytävään tultuansa ja avasi oven rouva Rendalenin arkihuoneeseen; hän kiiti sisälle ja asetti sohvalle pueluksen. Rouva Rendalenin laskiessa alas kantamuksensa ja Noran ollessa apuna kääntyi miss Hall moniin ympärillä oljioihin ja pyysi heitä poistumaan. Heti kun rouva Rendalen pääsi suoristautumaan, uudisti hän karskisti pyynnön. He läksivätkin kaikki. Ulkona isossa käytävässä he kohtasivat laboratorion tunkeutuvan tulvan; oli käyty uteliaiksi. Samoin saapui tuljioita kouluhuoneista, jotka vähitellen avautuivat.

Vain Nora, kalpeana kuin ruumis, piti oikeampana jäädä. Mutta kun ystävätärparka alkoi osoittaa elonmerkkejä, valtasi hänet kamala aavistus. Hän juoksi sulkemaan molempiin käytäviin johtavat ovet. Tuskin se oli tehty, kun hän kuuli Toran huutavan: "Niin, niin, näin on *minun* käynyt! Niin, niin!" Ja sitten epätoivon itkua. Se kajahteli käytäviin.

Jos joku ulkopuolella kuulisi sen? Nora kiiti sisempään käytävään väentulvaa vastaan; hän ei selvästi tiennyt, millä aikoi estää heitä tulemasta ovien lähelle. Hän ei itsekään käsittänyt, miten sai tunkeutuneeksi täysikasvuisten ja lasten ahdingon läpi, miten sai ääntä ja rohkeutta huutaa, että he

eivät saisi mennä pitemmälle, että heidän pitäisi tulla sisälle takaisin.

Hän nousi ylös katederiin, otti viivoittimen ja löi sillä voimiensa takaa huomiota saavuttaakseen; molemmilta tahoilta keräännuttiinkin sisälle. Sitten hän takoi jälleen, ja tuli hiljaista. Hän sanoi:

"Tora Holm on maannut hermokuumeessa. Ilma kävi täällä liian painostavaksi, ja luento pelästytti häntä. Ja — ja — ja... Niin, nyt kyllä tulee miss Hall."

Hän sanoi viimeisen lauseensa, kun ei tiennyt mitään muuta sanottavaa; hän syöksyi pois, jottei olisi jo täällä sisällä puhjennut itkuun.

Mutta miss Hall ei voinut tulla, ja lopuksi rouva Rendalenin täytyi mennä luentosaliiin ja nousta katederiin:

"Teidän tulee suoda anteeksi; miss Hallin on oltava sairaan luona. Minun on otettava osalta syykseni se, mitä on tapahtunut. Neiti Holm ei olisi niin huonovointisena saanut istua tässä tungoksessa. Enkä minä myöskään kyllin ajoissa tarkannut häntä; luento vei kaiken huomioni. Onkin aika, että kaikki me, joilla on tekemistä kasvatuksen kanssa, kerran heräämme huomaamaan luentosarjan aiheen tärkeyden."

Hänen äänensä värähteli, hän oli niin valkea kuin hilkka hänen päässänsä; hän lähti välittämättä niistä, jotka tahtoivat puhutella häntä.

Mutta sisällä rouva Rendalenin makuuhuoneessa seisoi Nora painautuen Tinkaan ja vapisten itkunsa vallassa. Tinka oli neuvoton. Joku kurkisti käytävän ovesta. Kun ei kukaan kieltänyt, astui hän hiljaisesti sisälle; hän katseli heitä suurin, tutkivin silmin. Siinä oli Anna Rogne.

"Mikä on tullut?" hän kuiskasi. Nora kohotti kasvonsa, molemmat tuijottivat häneen. Anna oli kesästä asti säilyttänyt muutamia Toran lauselmia mielessään; näihin hän nyt nojautui kuiskatessaan: "Minä aavistan pahinta!" Hän liitti kätensä ristiin, kynelet tulvivat esille. Nora laski päänsä jälleen alas Tinkan olalle ja itki ääneen.

Samaan aikaan he kuuluivat Toran äänen arkihuoneesta. He eivät voineet erottaa sanoja; ne lausuttiin katkonaisesti, toivottomuutta täynnä, itkuisina, hurjina. Sitten tuli ihan hiljaista.

Hiljaisuus oli melkein pahempi. Täällä makuuhuoneessakin syntyi haudan hiljaisuus. Viimein sitä oli mahdoton sietää. Mitä se merkitsi? He vaihtoivat silmäyksiä keskenään ja aikoivat juuri työntyä sisälle, kun kuuluivat raskaita, rivakoita askelia ovi lennähti auki, ja rouva Rendalen riensi sisälle ja heidän ohitse kädet pään yli kohotettuina. Mikä oli hätänä? Jumalan nimessä, mikä? He menivät arkihuoneeseen. Tora makasi nyt lattialla; miss Hall seisoi hänen ylitseen kumartuneena, pöydällä oli vadissa vettä.

Missä Hall katsahti ylös. "Auttakaa minua, että saamme hänet jälleen ylös!" He tekivät niin. Tora ei ollut tainnuksissa, sen he huomasivat; mutta hän ei tahtonut tai voinut ollenkaan toimia. Hänen taas maatessaan sohvalla, ihan kuin kuollut, sinertävänä, laihana, särkyneenä, kääntyi miss Hall omituinen ilme silmissään toisiin. He katselivat häntä kammostuneina. Miss Hall vastasi heille myöntävästi kahdella vakavalla pään nyökkäyksellä...

Kaikki kolme peräytyivät pari askelta.

Tovin kuluttua hiipi ensin yksi lattian poikki rouva Rendalenin luokse hänen huoneeseensa, sitten toinen ja kolmaskin. Rouva Rendalen istui isossa nojatuolissa, liikkumattomana. Nora tuli ja laski päänsä hänen helmaansa.

Ei puhuttu mitään.

Mutta sitten he taas kuuluivat Toran äänen arkihuoneesta, kuuluivat hänen selittelevän, itkevän, vaikertavan. Ja hetken kuluttua miss Hall tuli heidän luokseen.

"Mitä nyt taas?" kysyi rouva Rendalen voipuneesti, melkein ynseästi.

"Tiedättekö", sanoi miss Hall, "mies tuli hänen luokseen vielä kerran". He tuijottivat häneen. "Hän oli siirtynyt pienelle saarelle erään luotsin perheeseen. Sen sai mies vainutuksi tietoonsa ja vaani hänet käsille sieltäkin! Senkin roisto! Silloin hän pakeni Vestlandetiin, ja siellä hän sairastui."

"Lapsiraukka", huudahti rouva Rendalen. Hänen saalinsa heräsi jälleen, hän nousi ripeästi ja kiirehti taas Toran luo; hänen ei olisi koskaan pitänyt jättää tyttöparkaa. "Rakas, rakas lapseni —!" puheli hän tullessaan. Mutta tuskin oli Tora hänet nähnyt, kun kääntyi pois, nosti molemmat kätensä häntä kohti ja huusi: "Ei, ei, ei! Älkää tulko! Älkää sanoko mitään! Ei, ei, ei! — Minä en voi sille mitään, minä en voi

sille mitään! — Kyllä, hyvä Jumala, minä voinkin!" — ja hän ratkesi mitä rajuimpaan itkuun.

Rouva Rendalen tuli kuitenkin. Niin pian kuin toinen saattoi kuulla, sanoi hän: "Älä ota asiaa siten sydämellesi, lapseni! Me emme sinua silti hylkää." Tämä tuntui häntä tyynnyttävän; mutta kun rouva Rendalen virkkoi, että asiassa oli viipymättä tehtävä jotakin ja että hänen täytyi puhua poikansa kanssa siitäs niin puhkesi kiihtymys taaskin valloilleen.

"Ei, ei, ei! Voi, Jumalan nimessä, ei, ei!" Hän joutui ihan raivoon.

"Mutta rakas Tora? Tiedät itse, millä kannalla asia on. Tässä *täytyy* toimia, sillä tämä kohdistaa moitteet..."

"Minä tiedän sen, minä tiedän sen! Mutta ei mitään hänelle! Ei vielä! Ei! Tahdon ensin päästä pois tieltä! Älkää sanoko mitään! Sitä ei tarvita!" Hän riehui, ja hänen äänensä oli niin sydäntä särkevä, että kaikki muut riensivät paikalle. He yrittivät saada hänet olemaan hiljaa pitelemällä häntä käsin, mutta hän ei kaiketikaan nähnyt heitä. Hän vapautti joka kerta kätensä ja päänsä ja kiemurteli ja itki ja rukoili, että he olisivat vaiti, vaiti! Tällä välin tuli Rendalen.

Hän oli sattumalta avannut kylpyhuoneen oven ja heti kuullut itkun ja vaikerruksen; hän oli luullut sen tulevan makuuhuoneesta ja mennyt käytävän poikki sinne. Nyt hän seiso i täällä.

Tora hypähti ylös, kirkkaisi, — heittäytyi sitten pitkäkseen eteenpäin, kasvot käsillään peittäen. Rouva Rendalen astui poikaansa vastaan, tarttui hänen käteensä ja saattoi hänet hänen huoneeseensa.

Tora ponnisteli ylös ja ulos; hän ei nyt enää tahtonut elää, ei mistään hinnasta! Hän reuhtoi itsensä irti heistä, ilman Tinkaa hän olisi karannut pois; hän oli järjiltään. Hän sekä puri että kiskoi; Tinka piteli kunnes oli turtana ja pyysi apua. Silloin Anna nouti rouva Rendalenin, ja heti tämän tultua Tora antautui. Hänen taltuttamanaa n hän suostui ensin istumaan sohvalle ja sitten hiukan tyynnyttyään käymään makuuhuoneeseen, riisuutumaan siellä ja paneutumaan vuoteeseen, joka oli tehty rouva Rendalenin makuusijan viereen.

Sitten rouva Rendalenin täytyi istuutua pitelemään häntä kädestä. Vielä unessakin hän nikotteli kuin lapsi ja voihekaili.

3

Sisäisiä selvityksiä; rauhanehdotuksia ulospäin

Kun rouva Rendalen tarjoutui heti puhumaan poikansa kanssa ja samaten silloin, kun hän tarttui tämän käteen sen tehdäkseen, hän ei tehnyt sitä halukkaasti, vaan päin vastoin hyvin ahdistuneesti. Äidin ja pojan välit olivat, kuten tiedämme, aikaa sitten menettäneet luottamuksellisen luonteensa; viime aikoina ne eivät olleet edes pysyneet hyvinä, jopa olivat lopulta käyneet suorastaan huonoiksikin. Rendalenin puolelta tuntui täysi rikkoutuminen tapahtuneen. Kukaan ei voinut mennä väliin, ei edes Karl Vangen. Tomas kieltäytyi puhumasta siitä; hän kärsi, milloin Karl Vangen sitä yritteli.

Ulkonaisesti oli tämä viime käänne tullut kylläkin satunnaisena. Sopimuksen mukaanhan Tora Holm olisi autellut rouva Rendalenia, mutta kun hän jäi sairaana makaamaan Vestlandetiin, tarjoutui Nora avuksi. Noran lahjat olivat toisilla aloilla kuin Toran, joten hänen apunsaakin muodostui toiseksi; hänet pantiin muun muassa hoitamaan kirjanpitoa.

Eräänä päivänä Nora istui jouten ja kirjoja taaksepäin selaillen vertaili entistä ja nykyistä. Tomasin astuessa arkihuoneen poikki hienona, rivakasti kävelylle aikovana, kysyi hän: "Mikä Tomasine se onkaan käyttänyt niin paljon rahoja? Ei se teidän äitinne ole. Sillä omalle tililleen hän merkitsee suoraan: 'Minulle itselleni.'"

"Tomasine? En ole milloinkaan kuullut ketään Tomasinea mainittavan." Hän astui pöydän ääreen, laski hattunsa pois, ja likinäköinen kun oli, kumartui syvään yli tilikirjan, pörhisteli vaaleakarvaisia silmäkulmiaan, tähysti harmailta, terävillä silmillään. Nora selaili ja näytti hänelle menoeran kuukausi kuukaudelta, siitä oli moniaita vuosia. Nora ei asiasta suuriakaan välittänyt, mutta sitten aloitti *hän*. Noralle ei asia mitään erityisempää merkinnyt; Tomasista se näytti peräti tähdelliseltä.

Hänen tutkiessaan kirjoja Nora tarkkaili häntä ja hänen ruumiillisen läheisyytensä vaikutusta itseensä; tämä oli miellyttävä. Hän katseli sileiksi ajeltujen kasvojen kesakkoja; tässä asennossa näkyivät suun terävät piirteet, silmän välähtely ja otsan paiste vielä selvemmin. Poskiseudun voimakkuus, kapinallinen punainen tukka huvittivat katselijaa. Hän seurasi katseillaan noita lyhyitä, hiukan harittavia, hermostuneita sormia niiden selaillessa lehtiä tai sivellessä näitä ylhäältä alas. Käsi

oli vanteraa, kesakkoinen ja siinä tiheässä vaaleita töyhtöjä, ranne leveä; käsivarren voi ikäänkuin tuntea, Nora seurasi sitä tahtomattansakin ihan olkaan asti, — hän oli varmasti voimakas mies. Hän kuuli paidan kahinan ja kaulahuivin sipseen toisen hengähdellessä; hän tunsu hajuveden keveän lemun, joka nyt hänen päänsä ollessa lähellä sekaantui hänen ihonsa tuoksuun. Katselijan valtasi hiukkanen pelkoa tai huumaannusta. Hän ajatteli keveämmin, ripeämmin, oli tiukemmin jännittynyt. Hän toivoi tätä kestävä; se tuntui ehdottomasti hyvältä.

"Missä äiti on?"

"En tiedä."

"Tämäpä on kovin kummallista." Hän sieppasi hattunsa ja läksi.

Tuskin viittä minuuttia myöhemmin tulla touhuttivat molemmat sisemmästä käytävästä: "Mutta Tomas, millaisen sävyn sinä otatkaan?"

"Sävyn otankaan —?"

Heti, kun rouva Rendalen näki Noran olevan arkihuoneessa, hän kääntyi ripeästi poikaansa: "Sh!" ja astui makuuhuoneeseen päin, toinen perässä. Nora kuuli Rendalenin mitä kiihvimällä äänellä herkeämättä puhuvan; hän kuuli myös rouva Rendalenin torjuvasti, vihdoinkin itkien puolustautuvan. Lopulta Rendalen poistui; pitkän tovin kuluttua tuli hänen äitinsä sisälle, väsyneenä ja suruissaan.

"Minä olen kai tehnyt jotakin aivan typerää?" sanoi Nora hämillään.

Rouva Rendalen ei vastannut; hän asteli verkalleen edestakaisin. Sitten alkoi tuska painaa kuitenkin enemmän kuin hän jaksoi yksinään kantaa, ja Noran ilmeinen osanotto houkutteli häntä. "Hyvä Jumala, tuon luulin olevan parhaita tekojani, — ja sitten kuulen, että se on kehnoin!" Kyynelät täyttivät hänen kakkulansa, ja hän ryhtyi tapansa mukaan niitä puhdistamaan, samalla kun istuutui.

Nora nousi ja tuli myötätuntoa tulvillaan: "Mutta rakas rouva Rendalen —!" Hän polvistui johtajattarensa eteen. Vanhus ikävöitsi tällaista ystävällisyyttä, ikävöitsi saada uskoa huolensa toiselle, ja niin Nora sai kuulla, että Tomasine oli Tomasin sisar. Tyttö oli aloittanut uransa hyvin, mutta sitten, kun hän oli matkustanut Amerikkaan, hän oli joutunut huonoille jäljille, ja hänet lähetettiin mielisairaana takaisin kotiin. Rouva Rendalen oli maksanut hänen hoitonsa kuolemaan asti. Tästä kaikesta oli äiti ollut pojalleen puhumatta; miksi olisikaan tämän tarvinnut sitä tietää? Mutta nyt hän ahdisti äitiään mitä kamalimmilla syytöksillä. Vainajalla oli ollut sama perintöoikeus isänsä omaisuuteen kuin hänelläkin; tätä koskevat lait olivat halpamaiset, kukaan kunnan ihminen ei voinut niitä noudattaa. Mitä kiihkeimmin sanoi hän oli paikkannut sisarensa onnettomuuden äidilleen päin kasvoja; *hänen* oli siitä vastattava!

Nora kauhistui. Hän oli kyllä kuullut yhtä ja toista siitä lähtien kun oli tänne ylös tullut; mutta tätä —! Rendalenin olemus sinä aikana, joka nyt seurasi, säilytti häntä jos mahdollista vielä enemmän; hän kärsi yhtä suuresti kuin rouva Rendalen. Hän nimittäin kohteli äitiään vieraasti, tylysti, milloin näki pakoksi olla hänen seurassaan; yleensä hän kartteli äitiään.

Jo pojasta asti äiti oli Tomasista toisinaan tuntunut järeältä ja jämeältä, niin, kuin eivät he olisi sukuakaan keskenään. Joka kerta olivat sen vastapainona kiitollisuus, maailmankatsomuksen ja toiminnan yhteisyys, ja mitä tahansa Tomas tunsikin, hän ihaili aina äitinsä voimakkuutta, hänen johtokykyään. Nurjamielisyys tuli aina nopeasti ja hävveni heti.

Viime aikoina sitä vastoin...

Äiti ei ymmärtänyt, missä oli vika, eikä myöskään Karl. Mutta he ymmärsivät, että hän oli onneton. Enimmäkseen näytti siltä, kuin hän olisi joutunut yltyvään itsensä kiusaamiseen, ja siinä he eivät erehtyneet.

Nyt hän jälleen saattoi taitavasti kuin Kierkegaard keksiä, että ellei *häntä* olisi ollut, olisi hänen sisarensa elänyt onnellisena. Silloin hänen sisarensa olisi perinyt omaisuuden ja saanut sen mukaisen kasvatuksen. Hänen perinnäisissä taipumuksissaan ei olisi päässyt valtaan se, mikä nyt oli johtanut mielenvikaisuuteen.

Tai hän ajatteli sisarensa kasvatetuksi yhdessä hänen kanssaan, Augustan kanssa, kaikkien muiden tyttöjen kanssa täällä puutarhassa ja koulussa. Taivaan vallat, noilla vierailloilla oli oikeus ja pääsy, mutta ei vain hänellä, hänen sisarellaan, hänen isänsä tyttärellä. Että hänen äitinsä saattoi levollisella omallatunnolla maksaa itsensä vapaaksi tästä vääjäämättömästä velvollisuudesta, — ja muutamilla vaivaisilla taalereilla kuukaudessa! Milloinkaan tuntematta itseltään enempää vaadittavan! Mikä rikos onkaan tehty tuota onnetonta kohtaan! Eikä sitä sitten edes oivalleta!

Kesken tätä kaikkea sattui Toran tapaus. Äiti *tahtoi* puhua hänen kanssaan. Ensimmäisellä kerralla, kuten tiedämme, hänet keskeytettiin. Mutta Toran nukkuessa hän meni poikansa huoneeseen ja uskoi tälle kaiken.

Rendalen näki heti, miten suuri merkitys tapauksella oli koululle, ystävättäriille ja hänelle itselleen, ja joutui sellaiseen vimmaan Niels Fürstiä vastaan, jota hän ei ennestäänkään rakkaana pitänyt, että se voidaan parhaiten kuvata hänen omilla sanoillaan: "Jos hän olisi täällä, niin näillä kahdella kädelläni peittoaisin hänet taikinaksi!" Vaikk'ei Tomas sanottavasti ollut isänsä näköinen, saattoi hän siinä määrin muistuttaa isäänsä, että rouva Rendalenia pöyristytti.

Ja juuri tämä ahdistus antoi äidille rohkeutta. Nyt hän oli vuoden ajan nähnyt poikansa kärsimättömyyttä, ärtyisyyttä, antanut heränneen raivokkuuden yltyä. Aina kun hän itse oli sen aiheuttanut, oli hän kyennyt vain puolustautumaan, kenties poistunut tieltä; poika oli todellakin vähitellen lannistanut äitinsä.

Mutta nyt oli toinen ihminen kysymyksessä. Toran epätoivo ajoi rouva Rendalenia eteenpäin; siinä olikin tuskallista sukulaisuutta sen kanssa, minkä rouva Rendalen näki edessään.

Kun Tomas jälleenkin hillittömän purkauksen jälkeen aikoi rientää pois, asettui äiti tielle.

"Tomas, sinä säikäyttelet minut hengiltä rajuudellasi! Sinä päästät sen joka kerta vapaammin valtoimeksi, niin että se voi kiihtyä yli voimiesi, poikani."

Tomas vavahti ja kävi kalmankalpeaksi.

"Niin, kohtuuttomuus on kohtuuttomuutta, pääsipä se mille alalle tahansa. Ja minusta tuntuu, että sinun tulee varoa itseäsi." Hänen äänensä värähteli, heidän katseensa sattuiivat yhteen ja mittelivät toisiaan. Tomasin katseeseen oli noussut jotakin onnetonta ja katkeroitunutta; se pisti.

"Mutta, Tomas, eikö minulla ole lupaa varoittaa sinua? Minulla, joka olen äitisi? — Ei, älähän toki noin minua katsele! *Minussa* ei ole syytä tähän. Minä olen vastustanut sitä niin hyvin kuin olen ymmärtänyt — niin, jo siitä asti, kun et vielä ollut syntynytäkään, Tomas. Ja aion vastustaa edelleenkin. Nyt tänä vuonna et enää taistele vastaan. Ja varsinkin minuun annat sen purkautua."

Tomas seisoi ikkunan ääressä ja katseli ulos. Nyt hän kääntyi, ja hänen katseensa kuvasti surua.

"Missä vika, Tomas, Jumalan nimessä, missä?" — Mutta Tomas siirrähti pois ja nojasi päänsä käsivarteensa. "En ymmärrä sinua, Tomas! Sinähän oletkin minua paljon etevämpi. Olet sanonut, että minussa on jotakin synnynnäisen sokeata. Ja sen minä tunnustan. — Niin, sinä nöyryytät minua usein. Usein omissa, silmissäni, ja olkoon niin, mutta myöskin muiden nähden, — mitä sinun ei tarvitsisi. Mutta sittenpä sinun pitäisi kyetä sietämään, että minä sinulle huomautan, kun sinä puolestasi teet erehdyksiä."

Viime sanansa hän lausui melkein nöyrästi; ne vaikuttivat painavasti. Tomas ei puhunut, mutta hän kääntyi ja alkoi silminnähtävästi kuohuksissaan harppailla edestakaisin.

"Enkö voisi saada tietää, mitä sinulla on minua vastaan? Eihän vikaani ole ainoastaan se, mistä minua oikaiset... Niin, Tomas, sinä et siedä minun käyttävän sitä sanaa. Mutta *minun* on kärsittävä enemmän kuin sana. Ei ole ainoastaan se syynä; kaiken tämän pohjalla on jotakin. Mitä se on? Minkä tähden et enää puhu, Tomas? Et minun kanssani, et Karlin kanssa? Sinä olet itse onneton, — luuletko, ettemme me sitä näe? Ja silloin mielelläni tahtoisin olla sinulle jotakin. Jos olenkin rinnallasi ala-arvoinen..."

"En siedä kuulla sitä sanaa!" kirkaisi toinen.

"Ei, ei; mutta ethän suvaitse puhella minun kanssani? Joten minun täytyy ajatella ... ei, en sitä sanokaan! Mutta siitä nähnet itse, millainen olet? Sinulle ei edes saa mainita vastaavia sanoja! Ja sinä —? Minä vaikenen. Näen, että sinä kärsit, poikani. Jospa muistaisit, että samoin on minun laitani! Luojan nimessä, saanenhan muistuttaa sinulle siitä, että tätä on kestänyt jo lähes vuoden päivät. Enkä minä tiedä vähintäkään vikaa itsessäni! Tomas, en vähintäkään muuta kuin mikä johtuu kykyjeni puutteellisuudesta. Jos on vikana jotakin, mitä *voin* korjata, voi, sano se! Niin, sano minulle se, olipa se mitä hyvänsä! Etkö voi osoittaa minulle luottamusta —?"

"Etkö sinä voi osoittaa minulle, *sinä?*" puhkesi Tomasin rinnasta. Hän heittäytyi sohvalle kasvot käsien peitossa...

Ja sitten tuli ilmi, että hän riutui. Että hänellä oli lämmin, kiihkeä luonne, jonka täytyi saada luottamusta osakseen, — luottamusta ja rakkautta, muutoin hän menehtyisi. Että se "suhteiden puute", johon hän oli totuttautunut ja jota hän oli kehittänyt väsymättömässä opiskelussa, ainaisessa matkustelussa ja suunnittelussa, se kääntyi tyhjiydeksi, se johti mitä kiduttavimpaan nälkään täällä

vakituksissa olosuhteissa, jotka päivittäin palasivat samojen ihmisten sydämellisyytenä, alttiutena, uhrautuvaisuutena samoja kohtaan, — *hänen* aina ollessaan ulkopuolella. Että hänen olemuksensa anoi sitä, mitä hän sai katsella, — "ei tuota riivattua makostelua", kuten hän sanoi, ei, vaan juuri sitä, missä oli perusmuotona luottamuksellisuus, luottamuksellisuus ja vielä kerran luottamuksellisuus. Heidän täytyisi voida kärsiä häntä ja omaksua hänet sellaisena kuin hän oli, *siksi, että he uskoisivat häneen*. Muutoin hän joutuisi ihan hukkaan.

Ja rouva Rendalen istui siinä viimeiseltä pidellen hänen päätänsä helmassaan. Hän kuunteli ja kuunteli, ja sydän paisui, ja kakkulat hän laski kokonaan pois, sillä niitä ei enää kannattanut yrittääkään käyttää. Hän ajatteli: hän on oikeassa, — hyvä Jumala, kuinka oikeassa hän on! Toinen kuva heijastui hänen eteensä toisensa jälkeen. Mutta kaikkia muita voimakkaimpana se, mitä Tomasille oli opettajatarten osalta tapahtunut. Heitä oli äiti heti uskonut ja heti noudattaakseen, heidän mieltään ottanut koulun pojaltaan, niin, siitä asti ollut jonkinlaisena ylivalvojana. Tähän hetkeen asti hän oli elänyt siinä autuaassa kuvittelussa, että se oli Tomasille yhdentekevää, jopa huojennus!

Sitten häntä aavistutti, mitä hän muutenkin oli ehkä rikkonut — hän ei tuntenut tätä hienoa, herkästi loukkaantuvaa luonnetta. Kun Tomasissa taannutetut voimat taas olivat saamassa valtaa, niin se oli äidin syy!

"Sinä tarkoitat tuota opettajattarien kanssa sattunutta, Tomas?" hän kysyi, ja ääni oli pelkkää itsensä moittimista.

Silloin Tomas tarttui hänen käsiinsä ja piteli niitä, luetellessaan vaivojansa. Siitä sukesi pitkän pitkän sarja, isompia seikkoja ja pienempiä, niinkin pieniä, ettei toinen tiennyt niiden olemassaolostakaan. Vastauksia, ohimennen annettuja neuvoja, toiselle virkettyjä sanoja, mykkiä katseitakin jonkin johdosta, mitä Tomas oli sanonut. Säikähdyksissään kelpo rouva Rendalen pyyteli anteeksi kädellä ja suulla ja käsivarsilla ja povella ja vannoi, että jos Tomas tämän perästä sanoisi kuuhun menevänsä, uskoisi hän poikaansa.

Mutta tuskin hän oli kiihdyttänyt itsensä tähän tukevaan liioitteluun, jolle Tomasinkin täytyi hymyillä, kun hänen muistinsakin heräsi. Hänen mieleensä kuvastui selvästi, millä tavoin hän ensi kertaa oli alkanut epäillä. Se tapahtui hänen poikansa suuren puheen jälkeen; Tomas oli siinä saanut hänet mukaansa iljanteelle, paljon pitemmälle kuin hän saattoi seurata, ja sen huomasi hän vasta perästä päin. Siinä oli syy! Tomasin todistelujen voimallisuus, hänen suostuttelukykynsä ja lisäksi jokin, mikä oli mahdoton kuvata, ei suonut ihmisille vapautta; sen vaikutuksen alaisiksi olivat epäilemättä opettajattaretkin joutuneet.

Mutta ihmiset ovat valitettavasti sellaisia, että heti, kun he huomaavat jonkun saaneen heidät mukaansa pitemmälle kuin heille soveltuu, eivät he asetu vastarintaan ainoastaan siitä, — sehän olisi vain oikein, — vaan he ovat sitten epäuskoisia kaikkeen nähden, mitä hän sanoo. Rouva Rendalen tiesi toisinaan tehneensä niin ja koettaneensa korjata sitä, mutta hän ei aavistanutkaan näin tapahtuneen niin useasti, vielä vähemmän hän oli ajatellut poikansa sitä huomaavan. Hän oli tuntenut vahingoittavansa itseään niin tehdessään, mutta hänen mieleensä ei ollut ennen juolahtanut, että hän vahingoitti myöskin poikaansa. Tomas oli tekeytynyt niin ylvääksi ja niin eristyneeksi.

Niin, siten tuli tässä selvityksiä. Ne keskeytyivät, ja niihin ryhdyttiin jälleen seuraavina parina päivänä aina, kun vain kävi päinsä. Tora paran kohtalo ratkaistiin niiden ohella lähitulevaisuudeksi; se oli vain pikku osakorvaus siitä kaikesta suuresta, mitä hänen kohtauksensa oli täällä saanut aikaan. Nyt avautui luottamuksellisuus, joka Tomasin taholta tulvi valtavan vuolaana. Kokonaisen vuoden suuri tyhjiys täyttyi kahdessa päivässä. Hän antoi niin välittömästi, niin hellästi ja niin uskollisesti pienimmänkin, että äiti enemmän kuin ihaili, — hän rakastui. Jos hän istui tai käveli omissa ajatuksissaan ja poika odottamatta tuli, karahti äiti punaiseksi. Milloin hän vain kuulikin poikansa askelet, saattoi sen nähdä hänen sävystään; hän arvasi, mitä poika tahtoi, ja *kaikki*, mitä hän tahtoi, oli erinomaista. Jos hän näki poikansa olevan hyvällä tuulella, oi, silloinpa hän lauloi, — ja se oli pahinta, mihin hän saattoi puuttua, sillä vielä ei ole kukaan käsittänyt, mitä hän luuli laulavansa. Nora olisi tuntenut itsensä onnettomaksi, ellei häntäkin olisi temmannut mukaansa tämä suuri sovintojuhla, jota kesti aamusta iltaan ja taaskin aamusta iltaan.

Kuten sanottu, kesken tätä mielten uudistumista järjestettiin Toran asia. Rendalenilla oli pian selvillä, mitä oli tehtävä. Sanomalehdissä mainittiin Fürstin tulleen määrätyksi Tukholmaan, ja Rendalen tarjoutui viipymättä matkustamaan sinne Toran saattajana. Fürst pakotettaisiin menemään hänen kanssaan naimisiin. Ei tietysti ollut tarkoituksena, että hän eläisi moisen roiston kanssa yhdessä, vaan että hänen nimensä saataisiin lapselle ja avustus hänelle itselleen, jotta hän voisi oppia jotakin ja pitää lapsestaan huolta. Vaikka Rendalenin pitäisi kääntyä Fürstin esimiesten puoleen, niin, vaikkapa kuninkaaseen asti, niin hän takasi, että roisto joutuisi täyttämään velvollisuutensa. Kukaan asianosainen, kaikkein vähimmin hänen äitinsä, ei hetkeäkään epäillyt. Vallitsi lämmin, hyötyisä ilma, toiveikas mieliala.

Tora poloinen oli alusta asti pitänyt Rendalenin ehdotusta vastenmielisenä. Hänen mukautumisensa ratkaisevana perusteena oli huolehtiminen koulusta ja ystäväpiiristä, jotta mahdollisimman vähäinen varjo kohtaisi kumpaistakin. Oltiin siksi sääliä, ettei sitä mainittu, mutta asiahan oli itsestään selvä.

Vain yhdessä kohdassa muutettiin Rendalenin suunnitelmaa: rouva Rendalenin oli lähdettävä eikä hänen; — matkasta olisi muutoin voinut koitua hankalia seurauksia.

Kahden päivän kuluttua suunnitelman laatimisesta, kolmen päivän kuluttua rajusti keskeytyneestä luennosta he läksivät matkalle.

Viimeisen päivän ehtoopäivänä rouva Rendalen kävi äkkiä alakuloiseksi. Tiedettiin, että oli ollut hiukan pulaa rahoista — mutta sitähan tuolla ylhäällä sattui usein —, ja juuri nyt oli se selvitetty; siitä huolimatta eivät usvapilvet hälvenneet. Rendalen meni häntä puhuttelemaan ja tahtoi tietää, mikä oli hätänä. Pari kertaa äiti torjui hänet verukkeilla, mutta toisen pysicsä tiukkana hänen täytyi purkaa sanoiksi, ettei hän mitenkään voinut sitä ilmaista; se oli toisen salaisuus — ei Toran, hän kiirehti lisäämään. "Käytä omia silmiäsi, niin pääset kiusaamasta minua!"

Ja Tomas käytti omia silmiään sekä ihmisiin että eläimiin, mutta hänen oli aivan mahdoton käsittää, mistä äiti oli apeutensa saanut. Rouva Rendalen matkusti salaisuuksineen. Rendalen kiersi jälkeensä toisilta; kaikki olivat yhtä tietämättömiä.

Kaupungissa herätti huomiota, että rouva Rendalen tähän vuodenaikaan ja kesken kiireintä koulukautta lähti — Tukholmaan. Ja että hän seuraa kaivatessaan valitsi Tora Holmin, joka oli sairas. Tora Holmin äiti kertoi ylpeänä, että tytär ei mahdollisesti tulisikaan takaisin; jos nimittäin Tukholma osoittautuisi oikeaksi paikaksi, niin hän siellä "jatkaisi opintojaan". Kaikki olivat kuulleet, että Tora oli harvinaisen lahjakas, joten tätä pidettiin varsin järkevänä.

Rouva Rendalen oli käynyt maaherra Tuen luona keskustelemassa hänen ja rouvan kanssa Norasta. Hänen nähdäkseen oli Nora kuin luotu opettamaan ja johtamaan. Hän oli myös vähemmän tekeytyvä, mitä enemmän sai vastuuta, eikä silloin myöskään oikullinen. Rouva Rendalen kysyi, eikö Nora saisi muuttaa koululle ja nyt ensinnäkin hänen poissa ollessaan valvoa taloutta ja täysihoidolaa, vastata varojen hoidosta ja kirjanpidosta. Sittemmin hän voisi olla apuna — kenties myöskin edelleen kehittytyä koulualaa varten.

Siihen molemmat vanhemmat antoivat empimättä ja heti suostumuksensa; heillä oli hänestä ihan sama käsitys kuin rouva Rendalenilla. Isä lisäsi myhäillen, ettei hänellä näyttänyt olevan mitään luontumusta rakastumiseen. "Ei", arveli äiti iloisena, "hänellä ei ole mitään taipumusta avioliittoon".

Tietenkin tuolla kartanossa ja täysihoidolassa pidettiin ihmeellisenä, että nuorin opettajatar, edellisen lukuvuoden oppilas, asetettiin heidän yläpuolelleen. Mutta oli kylläkin totta, että Nora nyt osoitti parhaita ominaisuuksiaan; hän oli virkku, neuvokas ja uskomattoman avulias.

Rendalenin kanssa hän tuli hyvin toimeen. Tomasia tuntui miellyttävän puhella hänen kanssaan, tai oikeastaan *hän* puheli ja Nora kuunteli. Mutta Rendalenhan ei koskaan menetellyt toisin; hänellä oli tapana lähteä, kun muut aloittivat.

Vaikk'ei hän vielä ollut kolmeakymmentä vuotta täyttänyt, hän alkoi vähitellen omaksua omituisia tapoja, mutta jokainen niistä oli merkinä jostakin hänen kehityksestään. Eiköhän silläkin, että hän juoksi keskusteluja pakoon, ollut alkuperusteenansa sarja surullisia kokemuksia? Nyt hän rehellisesti taisteli sitä raivoa vastaan, johon jotkin seikat, jotkin nimet saattoivat hänet. Seurauksena oli, että joka kerta, kun hän tapasi itsensä siitä ja pysähtyi, hän kakisteli, kuin olisi saanut sen väärään kurkkuun. Jos tuntui kovin vastukselliselta, niin hän myöskin sylkäisi pariin, kolmeen kertaan huulet yhteen puristettuina — ei mitään näkyvää sylkeä, enintään hienoa tihkusadetta, näkymätöntä suihketta.

Tinka matki sitä verrattomasti. Hän sovitti kasvonsa väänteisiin — pienemmistä asioista kuin olisi ottanut liiallisen annoksen sinappia, suuremmista kuin olisi nielaissut saippuaa —, käänsi päänsä sivulle ja kakisteli kissan kuivaa köhää. Jos hän vielä oli sylkevinäänkin, niin se tapahtui monen penikulman ylväältä etäisyydeltä. Pian kaikki oppilaat osasivat sen; mitään he eivät osanneet paremmin.

Koulussa oli Rendalen nyt, kuten ensimmäisinä aikoina kotiintulonsa jälkeen, pelkkää reippautta ja eloisuutta, uskomattoman kekseliäs saamaan asioita helposti tajuttaviksi, usein tenhoava. Tosin hänestä nytkin koitui opettajatarten vitsaus, se on myönnettävä; mutta ei ollut enää mitään perustetta hänen ymmärtämisekseen väärin, vaikka he monta kertaa hikoilivatkin tuskaannuksesta, kun hän alkoi sekaantua asioihin. Kävi päinsä mennä hänen luokseen ja puhua hänelle siitä, ja silloin hän oli vastustamattoman herttainen; mutta epäkohta ei silti korjautunut.

Lasten epätasainen kohtelu ja saman asian erilainen käsittely vaihtelevien mielialojen mukaan säilyi,

paha kyllä, sekin; mutta se tapahtui välittömästi, ja tämä sekä hänen ehdoton oikeamielisyytensä ja ennen kaikkea se seikka, että hän avomielisesti pyysi anteeksi, kun hänen todistettiin olevan väärässä, korjasivat enimmät haitat. Miss Hallin täytyi tunnustaa, että hän oli liian ankarasti katsellut tätä hänen parantumaton heikkouttaan — kuten useita muitakin. Sillä itse vannoutuneimpienkin ihailijoiden oli sanottava, että Rendalen ei ollut täydellinen. Niinpä hän fysiikan tunnilla useiden luokkien edessä ryhtyi leikkelemään pöytään kasvoja, joiden piirteet sattuma oli aloittanut, ja hetkistä myöhemmin hän riehui kuin turkkilainen, syystä että muuan pikku tyttö oli raapustanut pienen pienen nimen pulpettiinsa! "Luuliko hän, että sitä varten käydään koulua? Ajatteliko hän pulpettien olevan veistelemistä varten?"

* * * * *

Rouva Rendalen ilmoitti Tukholmasta, että Fürst oli poissa, mutta saapuisi jälleen moniainden päivien kuluttua; heidän oli siis odotettava. Aika käytettäisiin Toran sijoittamiseksi kunnolliseen perheeseen.

Matkan he olivat tehneet maitse; vuodenajasta huolimatta se oli virkistänyt heitä, samoin kuin nyt oleskelu Tukholmassa. Kirje oli täynnä toivoa; Tora toipui päivä päivältä.

Rendalen oli ihastuksissaan; se, joka ei häntä tuntenut, olisi uskonut, että hän piti Toran onnettomuutta mitä suurimpana onnena. "Siinä sen näkee!" hän huusi iloisena, kun tapasi jonkun asianosaisista. Mitä hän sillä tarkoitti, sitä ei aina ollut helppo tietää.

Mutta hänen ja muiden voiton varmuudelle oli pahana kolauksena sellaisen huhun leviäminen kaupungilla, että Niels Fürst oli kihloissa! Ja kuka oli hänen morsiamensa? "Teidän uskollinen ystävättärenne, teille ikuisesti kiitollinen Milla Engel."

Huhu oli Anton Dösenistä lähtöisin, Niels Fürstin parhaasta ystävästä. Hän ei pannut sitä liikkeelle muuna kuin oletuksena, mutta hän luuli olevansa varma. Suku pysyi molemmin puolin diplomaattisena; "se ei tiennyt asiasta".

Sietipä nähdä "seuran" jäseniä heidän tavatessaan toisensa niinä päivinä! Ennen kaikkia Tinka Hansenia, kun hän juhlallisesti avasi pöytäkirjan ja näytti heille Millan nimeä! Hän saattoi käydä valalle siitä, että "tietyllä siveettömyydellä" olivat kaikki ajatelleet Niels Fürstiä. Milla oli kuulunut ankarimpiin. Hänen äitinsä testamenttisäädös tekikin sen seikan itsestään selväksi. — Ei, kihlaus oli mahdoton! Hänestä ei voitu ajatella niin kehoa! Sehän olisi uskottomuutta sekä eläviä että kuolleita kohtaan.

Millan monet Noralle Pariisista lähettämät kirjeet luettiin nyt uudelleen. Hän asui erään amerikkattaren kanssa jossakin ranskalaisessa perheessä, joka oli kärsinyt monia häviöitä, mutta suku ja ympäristö olivat ylhäistä. Hän eli legitimistisessä ilmapiirissä, ei kuitenkaan lajiaan ankarimmassa; hän sai tilaisuutta ja halua ihaila kaikkea "hienoa", uskonnosta ja politiikasta riippumatta — kaikkea muodissa olevaa, kaikkea lahjakkuutta ja kauneutta. Ja hän käytti tilaisuutta. "Sinä tiedät, niin hurmaantuvainenhan on luonteeni", kirjoitti Milla.

Hän oli aloittanut "seuran" uskollisena jäsenenä, koulun kuuliaisena oppilaana ja siten ranskalaisuuteen tympeytyneenä. Mutta melkein huomaamattomasti tuli mielenmuute. Maalaukset, romaanit ja teatterinäytännöt viehättivät häntä; ulkonainen elämä, joskin hiukan taempana, kiihdytti. Ihan itsenäinen ei uusi käsitys ollut; erotti amerikkattaren äänen, vaikka käsiala oli Millan. Mutta juuri tämä suhde vaikutti, ettei siihen ollut kiinnitetty sen ansaitsemaa huomiota.

Milla kirjoitti, ettei se käynyt päinsä, mitä he olivat ajatelleet ollessaan koulussa yhdessä; hänen isänsä oli oikeassa. Hän kertoi, joka kirjeessä yhtä ja toista, minkä piti todistaa tätä, — ei etäisimmälläkään tavalla säädyttömästi, vaan päin vastoin käyttäen hienoutta, joka ei ollut taidokkuutta vailla. "Ei saa luoda itselleen mitään harhakuvia", hän kirjoitti, "niin joutuu vähimmin onnettomaksi".

Nora oli vastannut niin kuin hän siitä ajatteli.

Nyt tämä sai uutta merkitystä! Olisiko tuo Millan kirjoitustapa enemmän kuin ohi vilahtelevan elämän satunnaisia varjoja? Olisiko se tosiaan hyvin harkittua johdantoa kihlautumiselle Niels Fürstin kanssa? Mahdotonta! Nora oli yläpuolella niin kehojen luulojen.

Hän oli antanut Toralle juhlallisen lupauksen olla kertomatta mitään Millalle; nyt hän katsoi olevansa vapautettu siitä ja kirjoitti sydämensä kyllyydestä. Myöskin Tinka kirjoitti, kuohuksissaan siitä synnistä, joka on tehty Toraa vastaan, ja huhusta, että moisen henkilön kanssa oli Toran paras ystävätär kihlautunut. Hän, jonka nimi oli pöytäkirjassa!...

Viisi pitkä päivää kului, ennenkuin he taas saivat kirjeen rouva Rendalenilta, ja se oli kuivakiskoinen ja lyhyt; Fürst ei nimittäin vielä ollut saapunut kaupunkiin. Heti jälkeensä tuli pitkä ja liikuttava kirje

Toralta, mutta sitten meni useita päiviä tuomatta mitään viestiä kumpaiseltakaan.

Siitä kun Nora ja Tinka kirjoittivat Millalle, oli jo pian kymmenen päivää kulunut; he olisivat voineet saada vastauksen, jos hän olisi sen heti lähettänyt. Se hänen olisikin pitänyt tehdä sellaisen ilmoituksen ja syytöksen johdosta.

Heidän korviaan alkoi kuumoittaa. Varsinkin kun eräs, joka ei ollut ottanut osaa kirjeen kirjoittamiseen, nyt virkkoi, että hän kuultuaan Millan ja Fürstin matkustavan yhdessä oli ajatellut: "Sepä sopiva pari."

Puhuja tietysti oli Anna Rogne. Miksei hän sitten ollut sanonut? Siksi, että toiset olisivat siinä nähneet epäluottamusta, "ja", hän lisäsi hymyillen, "se olisi ollut väärin".

Vihdoin eräänä iltapäivänä Noran tullessa arkihuoneeseen laulutunnilta oli pöydällä sinetöity iso kirjekuori: "Tässä se on!" oli kirjoitettuna päälle Rendalenin isolla käsialalla. Nora aavisti pahaa, kun Rendalen ei itse ollut heti tullut sitä tuomaan. Nora olisi toisille luvannut olla lukematta sitä ennen heidän tuloaan paikalle, mutta senlaatuista lupauksia ei voi pitää.

Rouva Rendalenilla oli ollut suuri keskustelunsa Fürstin kanssa. Tämä oli kuunnellut kaikkea rouva Rendalenin esittämää niin kohteliaan levollisesti kuin olisi ollut valmistautunut siihen. Ja kun hänen vihdoin piti vastata, aloitti hän huomauttamalla, että tämä oli työläs tehtävä; asianomaisesta henkilöstä olivat henkilömielipiteet niin erilaiset. Hänen silmissään Tora Holm oli tavattoman aistillinen nainen, joka miehen läsnä ollessa tuskin kykeni hallitsemaan itseänsä. Kysymykseen, tiesikö Fürst, mikä voima hänellä tässä suhteessa oli, hän vastasi myöntävästi. Kuitenkin se vaikutti ainoastaan eräänlaisiin naisiin, ja juuri sitä lajia oli Tora.

Hänellä ei ollut vähäisintäkään velvoitusta ottaa vaimokseen Toraa paremmin kuin muita, joiden kanssa oli ollut suhteissa. Lapsesta hän pitäisi huolta, ja kyllähän Torastakin, nimittäin kohtuulliset määrävuodet.

Rouva Rendalen uhkasi kertoa kaikki hänen esimiehilleen, vieläpä kuninkaallekin, jos olisi tarvis.

"Tehkää niin hyvin! Varmaankin minä yletyn yhtä kauas kuin tekin, rouva."

Rouva Rendalen sanoi hänelle, että tästä koituisi kova sota, ja siihen hän vastasi tietävänsä, miten sitä käydä. Hän ei antanut joukon juonittelijoita karkottaa itseänsä uraltaan. Se nainen, joka oli kysymyksessä, oli sopiva *femme entretenne* [Ranskaa, = jalkavaimo. *Suom.*] hienommissa piireissä; pakottaa häntä hänelle vaimoksi oli suunnatonta.

Mutta hän käsitti, mistä oli kysymys. Hänen piti uhrautua koulun hyväksi. Hänen ei kuitenkaan tehnyt mieli olla niin kiltti. Hän tiesi, millaisia esitelmiä koulussa pidettiin, sekä naisten "seurassa" että muutoin; millaisia keskusteluja ja millaista lukemista heillä oli ollut. Oli kylläkin käsitettävää, että aistilliset luonteet sellaisesta tarveltyvät. Sen tähden koulun piti hänen mielestään kestää seuraukset; niitä sille kaiketi koituisi useampiakin.

Rouva Rendalen oli saanut sen nimenomaisen vaikutelman, että oli tapahtunut jotakin, mikä oli vimmastuttanut häntä ja jo ennen puhuttelijan tuloa ilmaissut hänelle, mistä hän joutuisi vastaamaan.

Keskustelu oli siinä määrin järkyttänyt rouva Rendalenia, että hän sairastui, ja siitä syystä hän ei ollut kirjoittanut aikaisemmin. Hän ei ollut tahtonut sanoa mitään, ennenkuin voisi samalla ilmoittaa lähtevänsä kotimatalle seuraavana päivänä; sen hän voi nyt. Hänellä ei ollut rohkeutta ryhtyä mihinkään enempää täällä vieraassa kaupungissa, eikä hän uskonut, että se olisi ollut oikeinkaan. Sikäli kuin hän ymmärsi, toivoi Fürst juuri julkisuutta ja sotaa.

Hän oli peloittava olento; oli oltava varuillaan.

Rouva Rendalen ei salannut, että tämä saattaisi heidän koulunsa vaaraan ja koituisi suureksi suruksi Toralle itselleen ja hänen viattomille ystävättärillensä; Tora oli kovin onnettomalla mielellä. Heitä molempia kammotti huominen ero.

Kirje päättyi valitukseen siitä, että nämä taistelut, jotka eivät kuuluneet koulun toimintaan, eivät milloinkaan loppuneet. "Vihollisemme ovat tästä saaneet vaarallisen avun; pian ilmenee, olemmeko *me* mitään saaneet."

Myöhään samana iltana — miss Hall, Tinka, Anna Rogne olivat kaikin lukeneet kirjeen ja istuivat arkihuoneessa Noran kanssa koolla — tuli sähkösanoma. Luultiin sen tulevan rouva Rendalenilta Tomasille, ja Nora nousi pyytääkseen jotakuta palvelijatarta viemään sen sisälle, kun Tinka huusi, ettei se ollutkaan osoitettu Rendalenille, vaan hänelle itselleen. "Minulle?" kysyi Nora ja tuli lähelle. Aivan oikein; se oli Millan lähettämä. Se kuului: "*Inhoittavaa. Huhu perätön.*"

Neljätoista päivää oli kulunut siitä, kun Nora ja Tinka olivat kirjoittaneet; Millalla oli siis ollut kirje suunnilleen kymmenen päivää, ja sitten hän lähetti sähkösanoman? Mitä tämä merkitsi?

Muiden pianikin unohtaessa sen pohtiessaan rouva Rendalenilta tulleita viestejä, joiden rinnalla tämä uutinen oli jokseenkin vähäpätöinen, jäi Anna Rogne istumaan sähkösanoma kädessään. Hän aprikoitsi ja aprikoitsi.

Toiset kyselivät itseltään, sotkeutuisivatko nyt *hekin* Toran häväistysjuttuun? "Sota" oli kenties jo julistettu? Niels Fürst oli kirjoittanut jollekulle kaupunkilaiselle ja ilmaissut *oman* käsityksensä; mitä siis tapahtuisi? Tulisi kai sellainen aika, jolloin tuskin kukaan heistä rohkenisi näyttäytyä kadulla.

Anna Rogne keskeytti heidät. "Tämä sähkösanoma, — eikö sitä pitäisi viedä Rendalenille?" Kyllä, tietysti, se tehtiinkin heti. Kaikki odottivat, että Rendalen rientäisi heidän luokseen. Mutta turhaan, päin vastoin he kuulivat hänen kotvasen kuluttua näppäisevän pianoa.

"No, kun ei Rendalenkaan näy ottavan sähkösanomaa huomioon, niin saanen minä sanoa, millä tavoin asian kulku lienee käynyt?" kysyi Anna hiukan virallisesti.

Hänen mielestään täytyi asianlaidan olla niin, että Fürst ja Milla olivat todellakin menneet kihloihin, mutta Noran kirjeen johdosta oli Milla heti ja jyrkästi purkanut välit, vihjaten sen verran, että toinen oli ymmärtänyt aiheen. Sen tähden hän oli esiintynyt valmistautuneena rouva Rendalenin keskustelussa, sen tähden hän halusi julkisuutta ja sotaa; muutoin ei hänellä ollut toiveita voittamisesta. Ja voittoa hänen piti; rannikon rikkaimman tytön naiminen oli ehtona hänen tulevaisuudelleen.

Juuri siksi, että Milla oli ollut kihloissa hänen kanssaan, oli hänen ollut työläs kirjoittaa. Niin kauan hän ajatteli — kenties yrittikin —, kunnes keksi keinon sähköttää.

Anna lopetti sanoen: "Oletan luutnantti Fürstin tällä hetkellä olevan Pariisissa."

Sopii yhtä hyvin hetikin sanoa, että Annan suhde Millaan kävi kohtalokkaaksi jälkimmäiselle. Sillä oli vaikutuksensa — ensinnäkin niihin, joiden keskuudessa hän täällä joka päivä istui, ja myöhemmin myöskin rouva Rendaleniin. Niels Fürst oli todellakin matkalla Pariisiin; mutta jos Millan ystävättäret olisivat heti panneet kuoreen rouva Rendalenin kirjeen ja lähettäneet sen hänelle, olisi hän tuskin ottanut vastaan Fürstiä. Ja jos he sitten olisivat pyytäneet Toraa kirjoittamaan Millalle — niin, kuten hän sitten kirjoitti heille itselleen, kun kävi välttämättömäksi, ... ei Fürst millään ehdolla olisi koskaan päässyt puheille, ei suullisesti eikä kirjeellisesti. Nytkään hän ei päässyt. Tarvittiin ensin uusiintuvaa apua kotoa päin. Mutta siitä oli Fürst pitänyt huolen.

Hän ei ollut hukannut aikaa.

4

Sota

Jo päivää ennen rouva Rendalenin kirjettä ja Noralle tullutta sähkösanomaa oli Anton Dösen saanut kirjeen Fürstiltä. Sitä oli hyvin punnittu, ennenkuin se kirjoitettiin, ja ilmeisesti se oli harkittu luettavaksi ääneen tai lähetettäväksi kiertämään kädestä käteen.

Kertomuksessaan Torasta Fürst antoi heidän kohtaaukselleen rouva Gröndalin luona suuren merkityksen. Hän oli nähnyt tytön vain kerran ennen, ja vilahdukselta, eikä ollut aavistanutkaan kohtaavansa häntä tuolla maatalossa. Tyttö oli ollut hauska ja säveä, kertoi rouva Gröndal, siihen asti, kun Fürst tuli; mutta silloin hän heti kävi luonnottomaksi. Hän ei voinut sietää, että Fürst puheli rouva Gröndalin kanssa. Hän piilottautui, etsitytti itseänsä — ja keksi matkustaa tiehensä. Tietysti Fürst läksi sitten mukaan, saadakseen hiukan enemmän nähdä, mitä tuo olikaan. Heti hänen tultuaan tytön läheisyyteen höyrylaivassa tämä itki! Hän ei antanut auttaa itseään maihin, mutta heittäytyi joka päivä leiskumaan hänen asuntonsa ohi ja kurkkailemaan, oliko hän kotona! Kierteli sitten edelleen lehtoihin tai ylös metsään — yksinään.

Hän muisti eräät koululla pidetyt esitelmät ja keskustelut; hänestä tuntui, että nuoren tytön, joka pääsi niin aisteja kiihottavasta ilmapiiristä, täytyi käyttäytyä juuri sillä tavoin. Hänestä näytti, että tässä oli kyllin tepsivää "magneettista vaikutusta"; ei tarvittu mitään muuta.

Hän ei tahtonut puolustella sillä, että oli vihdoin antanut viekoitella itsensä seuraamaan perässä metsään, missä tyttö huvittelitte leikkimällä piilosta hänen kanssaan; kaikki tyttösethän aloittavat niin. Mutta Fürst tahtoi kysyä, tokko kukaan arvonsa tunteva mies naisi heilakkaa, joka päivittäin tepsutteli

hänen ikkunainsa alitse houkutellakseen hänet metsään?

Rouva Rendalen ajatteli toisin; hän oli saapunut perässä Tukholmaan saadakseen toimeen avioliiton. Tietenkin samanlaisen kuin hänen omansa oli ollut.

Hänellä puolestaan oli liian korkea käsitys avioliitosta hänen tahtoakseen sitä sillä tavoin häväistä.

Hän oli tarjoutunut pitämään huolta työstä ainakin niin kauan, kuin lapsi kaipaisi äitiään, ja tunnustamaan lapsen omakseen. Niin pitkälle käskivät kunnia ja velvollisuus hänen mennä; mutta edemmäksi —? Se olisi kehnon teon korvaamista vielä kehnommalla...

Ja siitä olivat yhtä mieltä kaikki, joille Dösen luki kirjeen. Hän luki sitä myymälässä, kadulla, kerhossa; toiset saivat sen lamaksi mukaansa. Vaikka paperi oli huolellisesti valittua, kierteli se niin kauan, että siitä tuli tahriutunut riekale.

Tästä kirjeestä otettiin kaksi jäljennöstä, toinen Rendalenille hänen pyynnöstään ja toinen — niin, Dösen mieltä sitä hetkisen, mutta uudistettujen rukoilujen perästä hän ei voinut evätä sitä — Tora Holmin äidille.

Tästä jäljennöksestä Dösen sai iloa. Toran äiti oli raju, voimakas, elämäntaistelun katkeroittama ihminen. Yleensä hän ajatteli asioita epäilevästi ja pilkallisesti. Suuttuneena hän oli häikäilemätön. Eräänä aamuna, keskellä kiireisintä koulutyötä hän seisoj tuolla ylhäällä käytävässä, yllään raskas, nukkavieru doffeliviitta, räikeänvärisillä höyhenillä koristeltu hattu päässään ja paljaissa käsissään vanha puuhka, jolla hän viuhtoi. Leveimmällä Bergenin murteella hän vaati, että hänen tyttärensä annettaisiin hänelle takaisin! He olivat tuhonneet hänet ja varastaneet hänet! Tora oli tullut tänne kelpo lapsena, mutta täällä, "tässä kiroitussa vanhassa Kurtien pesässä", hän oli pilaantunut. Ja nyt, Jumala sen heille anteeksi antakoon, hän oli ihmisten hampaissa ja häväistävänä. Häntä, joka oli äiti, "sai nyt jokahinen vatvoaksensa". Mutta he joutuisivat sen maksamaan! "Heidät manuuutettaisiin, — hän lähettäisi poliisit heidän niskaansa."

Hänen sapekkautensa oli hillitön, mutta hänen surunsa oli aitoa. Kaikki karkasivat tiehensä; sitten hän tunkeutui erääseen luokkaan, joka heti hajautui siitä syystä, että opettajatar pakeni. Hänen onnistui sillä tavoin hajaannuttaa kolme luokkaa. Hän sai aikaan yletöntä häiriötä. Muutamat säikähtyivät niin, että säntäsivät ihan ylisille asti ja seisoivat siellä viluissaan kuunnellen, uskaltaisivatko tulla takaisin alas.

Jotkut vanhemmat oppilaat, jotka muistivat historiasta, että määrätyissä tilanteissa on osoitettava urheutta, pysyivät paikoillaan puhuakseen hänelle järkeä. Mutta silloin hän joutui suunniltaan; hänellä oli ilmeisesti jonkinlainen käsitys, että täällä opittiin olemaan epäsiiveellisiä. Häntä kuohutti, että "kelpo ihmisten lapset" tahtoivat puolustaa sellaista. He kaikkosivat pois, muutamat sulkien korvansa käsillään.

Mutta pienokaisilla oli hänestä mitä suurin ilo. He piirittivät hänet ja seurasivat häntä riemusaatossa. Kulkue ajautui keittiöön, missä rouva antoi saman esityksen. Siellä sääliteltiin häntä, mutta he varoivat hiiskumasta vastaan sanaakaan. Sitten tultiin taas pian käytävään Rendalenin oven eteen, joka oli suljettu; Karl Vangenin ovi oli suljettu sekini. Palattiin rouva Rendalenin ovelle, joka oli auki. Hänen huoneeseensa he tunkeutuivat; hän tahtoi nähdä, eikö Rendalen ollut löydettävissä.

Rendalen oli kaupungilla ja palasi vasta seuraavalle tunnille.

Mutta Karl Vangen tuli kotiin. Hyvin totisena hän käski olla hiljaa, toimitti lapset pois ja otti äitiparan kamariinsa. Siellä tämä istui vähintään tunnin tyhjentämässä sydäntään. Yhtenä surinana kuului hänen epätoivonsa Torasta, juoposta miehestä ja heidän hädästään. Sata kruunua taskussaan ja kyönelehtivänä hän astui alas puistokujaa.

Koulussa oli sellainen elämä kuin kanakopissa, kun joku on murtautunut sen asujaimia ahdistamaan. Vai eivätkö kaikki ole sitä näkyä nähneet? Ensin kanat pelästyksissään kirkuen lentelevät ikkunoita ja seiniä ja portaita ja orsia vasten, kunnes ovat pökerryksissä ja väsyneitä eivätkä jaksa lentää. Sitten ne edelleen täyttä kurkkua kaakattaen juoksevat ympäri lattiaa, törmäten vateihin ja kaukaloihin ja toisiinsa. Ja vaaran mentyä ohi ei metakka kuitenkaan lopu; ne kaakattavat, torailevat, räähkyvät kaikki yht'aikaa ja heikentymättömästi. Hälyä kestää ja riittää, sillä aina, kun joku aikoo lopettaa, on toisia itsepintaisempia, jotka eivät hellitä; siten ne herättävät kaikki pelon muistot uudelleen, ja koko parvi menoaa entistä pahemmin.

Vihdoin puhdistellaan höyhenet, lyödään siipiä, ravistellaan, kunnes ollaan vanhalla tolalla.

Mutta sille ei koulu päässyt koko päivänä; vaikutus säilyi osittain kauan, uhkasi tulla vaaralliseksikin.

Kylläpä kaupungilla vahingonilo ilkkui! Kylläpä remahteli voitonnauru! Konttoreissa, laitureilla, kaduilla! Ei muusta puhuttu.

Kun rouva Rendalen pari päivää myöhemmin tuli kotiin, oli häntä vastassa suuri ihmistungos, etupäässä miesnuorisoa. Koulussa oli tullut lauantaina tietoon, että hän saapuisi sunnuntaina iltapäivällä höyrylaivassa. Kukaan ei voinut käyttää vapaata aikaansa paremmin kuin katsellakseen, millä tavoin suuruus palaa hävittyään taistelun. Olihan häväistysjuttu, jota hän oli tahtonut matkansa avulla peittää, nyt tullut tietoon samoin kuin matkakin.

Kun Rendalen ilmestyi laivarantaan vaunuissa, ei hän päässyt ajamaan väkijoukon läpi, joten hänen oli etsittävä joku pitämään silmällä vaunuja, hänen itsensä yrittäessä raivata tietä laiturille. Nora, Tinka, Anna ja muutamat muut ystävättäret, jotka olivat päättäneet lähteä yhdessä, pysähtyivät nähdessään väkijoukon — ja pyörsivät takaisin, seuraten pyhän Pietarin ammoiden antamaa esimerkkiä, tietysti siten muutettu, kuin meidän aikamme sallii. Ainoastaan pikku miss Hall uhmasi noita vaarallisia sotavalmistuksia. Hän hiipi eteenpäin, kunnes seiso i hermostuneen Rendalenin vierellä tämän juuri aikoessa astua laivan kannelle.

Rouva Rendalen näytti voipuneelta; niistä katseista, joita hän kiireessä vaihtoi Tomasin ja miss Hallin kanssa, ilmeni selvästi, että hän ymmärsi, miksi väkijoukko oli saapuvilla, ja ettei hän tuntenut itseään turvalliseksi. Hän tarttui hyvin lujasti poikansa käsivarteen.

Mutta kunnioitus häntä kohtaan, kenties nyt silmästä silmään seisottaessa myöskin sääli, sai aikaan, ettei kukaan ryhtynyt mihinkään häiriön tekoon. Heille avautui tie. Tietysti eleistä ja katseista ilmeni, ettei tässä kunniavartiona seisty. Muutamia vanhempiakin tuttavavia oli paikalla. Niinpä pormestari rouvineen. He tuskin tervehtivät. Ylvään siveellisyyden kaikkea ankaruutta soveltaen he katselivat syntisten kulkua ohitse.

Lähinnä laituria seisovat painuivat syrjemmälle eteenpäin vaunuja kohti; vähitellen sinne työntyivät kaikki, jotka nuo kolme olivat sivuuttaneet. Vaunut olivat ihan piiritetyt heidän istuutuessaan niihin. Sitten heidän täytyi verkalleen, askel askelelta, sivuuttaa väkijoukko vielä kertaalleen. Nyt se oli käynyt kiusallisemmaksi. Tuskin he olivat päässeet siitä selviytymään, kun Rendalen läiskäytti hevoselle kelpo sivalluksen raipalla, — hän oli suutuksissaan.

Silloin hän kadulla näki Anton Dösenin ja monien muiden hänen mukanaan kiitävän alas heitä kohti minkä ehtivät; he olivat tulistuneita ja, nähtävästi tulivat suoraan päivällisiltä. Kaikki tervehtivät suunnattoman juhlallisesti. Joko oli Dösenin tervehdys epäkohtelias tai Rendalenista näytti hänen kiihtymyksessään siltä, — yht'äkkiä hän pysähdytti hevoset, heitti ohjokset taakseen miss Hallille, syöksähti alas vaunuista ja Dösenin luo ja sivalsi tätä niin terhakasti korvalle, että toinen kierähti nurin. Vaunujen luo, etuistuimelle ja täyttä vauhtia pois niin nopeasti, ettei kukaan tointunut hämmästyksestään, ennenkuin vaunut jo kumisivat siltakivillä.

Kartanon käytävässä seisoivat nuo kolme karkulaista, Tinka, Anna ja Nora. Miss Hall kiiti ensimmäisenä ylös portaita ja kertoi säihkyvänä, mitä oli tapahtunut. Mutta rouva Rendalenia se ei saanut ilahtumaan. Myös Rendalen katosi heti, kun oli taluttanut äitinsä hänen huoneeseensa; hän palasi vasta pitkän ajan kuluttua ja oli silloin nyreissään.

Keskustelu käsitteli yksinomaan Toran jutun pimeätä kohtaa, jota tämä itse ei ollut pitänyt ollenkaan tärkeänä, tuskin mainitsemisenkaan arvoisena, — heidän kohtaamistansa rouva Gröndalin luona. Kaupungilla se oli tuhonnut kaikki yritykset saada syyn Niels Fürstin niskoille. Rouva Gröndal oli kirjaimellisesti vahvistanut Fürstin käsityksen. "Tora Holm oli hullaantuneesti rakastunut; hän riensi kaupunkiin ainoastaan saadakseen Fürstin mukaansa."

Rouva Rendalen tiesi vakuuttaa heille, että Toran oli tehnyt "hullaantuneeksi" ainoastaan se tuttavallinen tapa, jolla rouva Gröndal ja Fürst seurustelivat keskenään; se loukkasi häntä. Kenties asiaan vaikutti lisäksi se, että Fürst oli alkanut herättää Toran mielenkiintoa; nyt jälkeinpäin Tora ymmärsi sen.

Sovittiin siitä, että annettaisiin Toran itsensä esittää asia. Tinka kirjoitti hänelle samana iltana.

Rendalen oli sillä välin tullut joukkoon, ja nyt juteltiin matkasta ja miten Tora oli jaksanut. Rouva Rendalenin piti juuri esittää käsityksensä sen mukaan, kuin hän nyt Toran tuns i, ja toiset olivat hyvin jännittyneitä sitä kuulemaan, mutta Karl Vangen keskeytti heidät; hän tuli kirkosta. Hänen ja kasvatustaidin välinen kohtaaminen oli vielä sydämellisempi kuin tavallisesti; Rouva Rendalen läksikin Vangenin keralla tämän huoneeseen.

Eikä rouva Rendalenia kuulunut takaisin.

Karl Vangenia oli Toran onnettomuus kohdannut syvimmin, mutta sitä ei tiennyt kukaan muu kuin

hänen kasvatusäitinsä.

Vangen oli oleskellut kaikessa hiljaisuudessa ja tuntenut itsensä onnellisimmaksi ihmiseksi maan päällä. Hän ei milloinkaan kohdannut Toraa tämän silminnähtävästi ilahtumatta. Tätä seikkaa ei Vangen rohjennut tulkita siten, että Tora rakasti häntä, — kaukana siitä. Mutta *hän* rakasti ja ajatteli, että kun rouva Rendalen joskus tulisi avuksi, voisi solea Tora kenties saada hänen kanssaan yhteisiä harrastuksia. Ja sen tehtyään hän kenties avaisi silmänsä Vangenin suurelle rakkaudelle. Silloin hän kukaties tuntisi Vangenin voivan tehdä jotakin, jotta hänkin tulisi onnelliseksi.

Rouva Rendalen oli kyllä nähnyt hänen puhelevan Toran kanssa ja Torasta, mutta hän ei ollut aavistanut mitään, ennenkuin oli eräänä aamuna kertonut Vangenille, kuinka surkeasti Toran oli käynyt. Silloin hän näki Vangenin värin vaihtuvan ja hänen jäävän mykäksi sen sijaan, että olisi ilmaissut osanottonsa ja tarjonnut apuaan. Tätäkään ei rouva Rendalen ollut pitänyt ratkaisevana; hänen ajatuksensa olivatkin niin kiinteästi kohdistuneet Tomasin kanssa muodostuneeseen uuteen suhteeseen, — mutta kuitenkin hän jo hämärästi aavisteli jotain. Kun sitten ei voitu saada hankituksi niitä varoja, jotka rouva Rendalen oli laskenut matkaan tarvittavan, ja Karl vei hänet kamariinsa tarjoten säästörahansa ja pikku perintönsä ... silloin Karl näki hänen silmistään, että hän ymmärsi kaikki. Silloin ei hän enää voinut pidättyä, vaan avasi sylinsä: "Niin, siten on asia, äiti!"

"Rakas Nora!

En tiedä, mitä minusta enää ajatteletkaan, kun en ole kirjoittanut.

Mutta viime kirjeesi saattoi minut niin suureen mielenliikutukseen rakkaan Toramme tähden, etten todellakaan tiennyt, mitä kirjoittaisin. Kuinka hämmentyneeksi ja sanattomaksi sellainen tekeekään toisen, rakas Nora! Ja salli minun heti lisätä — myöskin häpeämään se pakottaa. Hirveätä, että mokomaa voi sattua kenellekään, jonka kanssa olemme seurustelleet!

En milloinkaan unohda, mitä isäni sanoi hänet ensi kertaa tavattuansa. Silloin suutuin siitä kovin, sillä mehän ajattelimme niin hyvää toisistamme.

Oletko myös varma siitä, rakas Nora, että asia on käynyt ihan siten, kuin Tora on kertonut? Tiedäthän, ettei hän aina ollut täsmällinen. Ja etenkin tämänlaisessa tapauksessa ajattelen oltavan jälkepäin taipuvaisia värittämiseen. Etkö sinäkin sitä luule?

En tahdo sanoa, mitä olen kuullut; sekin voi olla erehdystä. Mutta sinä tiedät itse, rakas Nora, ettei hän milloinkaan ollut varovainen. Muistatko, että sinun täytyi pari kertaa pysähdyttää hänet kesken hänen kertoilemisensa? Hänhän oli ollut Ranskassa; hän tiesi enemmän kuin me muut. Kun nyt muistelen, mitä hän aikanaan on minulle jutellut, niin olipa siinä yhtä ja toista. Eiköhän siitä jotakin jäänyt hänen luonteeseensa?

En tietysti sano tätä minään soimauksena; kaikkein vähimmin voisi se johtua mieleeni nyt, kun hän on onneton. Mutta se kukaties selittää kaikenlaista.

Minun tulee häntä hirveästi surku, ja sinä tekisit minulle palveluksen, jos voisit neuvoa minulle, millä tavalla voisin olla hänelle hyödyksi hänen loukkaantumattansa tai kiusaantumattansa.

En tule tällä kertaa vastanneeksi rakkaalle Tinkalle. Vie hänelle ystävälliset terveiseni ja sano, että hänen viime kirjeessään esiintyvä puhetapa 'Toran paras ystävätär' ei missään tapauksessa sovellu minuun.

Saattoi aikanaan näyttää siltä; sitä en kiellä. Mutta se oli kokonaan Toran syy. Hän ei tunkeutunut seuraani, olisi väärin sanoa niin. Mutta hänen kanssaan ollessa oli mahdotonta olla joutumatta liian pitkälle. Minun täytyi olla pitävinäni siitä enemmän kuin minulla oli halua, ja sitä kesti viimeiseen hetkeen asti. Tiedätkös, minä en ollut ollut kolmea päivää hänestä erossa, kun jo tunsin vastenmielisyyttä häntä kohtaan. Kenties se oli minussa ilkeätä.

Hänen vaikutuksensa minuun ulottui kuitenkin pitemmälle kuin eroomme asti. Tätä en heti älynnyt, mutta minulla on tässä edessäni todistus, — se kirje, jonka sinä ystävällisesti lähetit minulle takaisin ja jossa minä kaikella kiireellä töhersin jotakin Sofierossa saamistani vaikutelmista. Minä säilytän sen; olkoon se rangaistuksenani. Olen juuri nyt lukenut sen lävitse. Kun sinäkin valitettavasti olet lukenut sen (mitä en koskaan anna itselleni anteeksi), niin pystyt päättelemään, voiko minulta tullut kirje koskaan olla vieraampi kuin tämä? En tiedä miten, mutta Toran minä siinä näen kauttaaltaan; en osaa sitä selittää. Sen koommin en ole kyennyt kirjoittamaan Toralle.

Täällä, missä kaikella on muotonsa ja missä ei ole mitään sijaa tunteilevalle tuttavallisuudelle, loukkaa niin sanomattomasti tuollaisen pelkkä muistelemisenkin. Se on hiukan samanlaista kuin menisi ulos kadulle tukka huolimattomasti kammattuna — ja vain alusvaatteisillaan.

Mutta kenties olen liian ankara, onhan seurustelusävyssä siellä kotona paljon syytä siihen. Entisyyttä muistutti elävästi mieleeni eräitten saksalaisten tapaaminen; hekin ovat sellaisia. Tora kuitenkin oli pahin, mitä olen tavannut.

Mutta kuinka lahjakas hän olikaan! En ota ylleni uutta pukua enkä tutki uutta kuosia muistamatta häntä. Eikö hänen pitäisi ruveta muotikauppiaksi? Jos voisin tehdä jotakin sen asian hyväksi, olisi se minulle mieluista. Mihin muuhunkaan hän saattaa ryhtyä? Minun on häntä todellakin kovin sääli.

Minulla on paljon kerrottavaa; koenhan jotakin melkein joka päivä. Mutta tuo Toran selkkaus on saanut minut apealle mielelle; minulta puuttuu halua aloittaa mitään iloisempaa.

Tora parka! Voithan sanoa hänelle terveiseni, mutta et saa sanoa mitään siitä, mitä olen luottamuksellisesti kirjoittanut; se loukkaisi häntä olematta hyödyksi kenellekään meistä. Kohtalohan on nyt nostanut välillemme muurin, joten meidän ei tarvitse. Terveiseni Tinkalle, rouva Rendalenille ja kaikille, joilla on mielessään uskollinen ystävättäresi — ja muissa suhteissa hyvin onnellinen —

Milla Engel."

TAISTELE ITSE

1

Molemmissa leireissä

Millan kirjeen jälkeen Nora katosi muiden seurasta; eipä hän moneen päivään kyennyt toimeensakaan ryhtymään, hän oli ihan voimaton. Ensin Tora omalla tavallaan, nyt Milla omallaan ... se oli liikaa hänelle, jolla oli ollut johtava asema heidän yhteiselämässään, — joka oli luottanut heidän työskentelyynsä ja ollut siitä ylpeä. Viime aikoina hän oli kärsinyt pilkkaa — ei vähimmin isältään, sitten kun ilmeni, että hänen esimiehyytensä saattoi hänet naurunalaiseksi; hän oli koettanut kestää sitä, mutta Millan kirje lannisti hänet.

Jo ennenkin hän oli, kuten olemme nähneet, silloin tällöin tuntenut elämänsä pintapuoliseksi ja ulkonaiseksi. Mutta tämän perästä! Hän muisteli yhä uudelleen mielialoja ja tapauksia toveriensa keskuudesta siitä asti, kun oli tänne tullut; hän kohtasi kaikkialla nuo suuret kaipuut ja tuon surkean raukkamaisuuden, kun tuli koetus — kohtasi omassa itsessäänkin. Helposti innostuvia, sanomattoman epävakaisia; aivot täynnä tyhjänpäiväisyyttä, turhamaisuutta, kateutta. Monessa esiintyi iljettävä himokkuus, joka petti heitä itseään sadoissa valeasuissa. Tärveltyneitä vuosituhantisesta perinnöstä, väkevemmän mairittelemisesta... Hän ei enää tahtonut olla seuran puheenjohtajana, tuskin jäsenenäkään; siitä ei ollut mitään hyötyä, ja hänellä oli enemmän kuin kylliksi kiusaa omassa itsessään. Hän näki saaneensa moninaisia irrallisia taipumuksia, "häiriöllistä henkevyyttä", kuten hänen isänsä sanoi äidistä. Juuri nyt eivät vanhempien välit olleet hyvät. Nora tarrasi kouluun, ihan kätkeytyi sinne.

Tuli joului; hänellä oli lomaa, ja hänen piti mennä kotiin, mutta hän pyysi saada jäädä. Hän istui paljon yksinään, Tinkan anasti Frederik Tygesen, joka vietti joulua kotikaupungissa; kihlaus oli nyt jokseenkin julkinen. Anna Rogne lueskeli filosofiaa Rendalenin opastuksella ja oli niin oppinut ja onnellinen, ettei soveltunut seuraksi.

Usein, jonkun tullessa sisälle, Nora istui itkemässä. Hän osasi silloin nopeasti kuivata kyynelensä; käsi sipaili molempia silmiä niin ripeästi, kuin hän olisi karpästä tavoittanut. Sitten hän hymyili tulijalle avomielisesti, — olipa se kuka tahansa; hänen alakuloisuutensa aihe ei siis ollut talossa.

Nora nyreissään? Nora yksinäisenä? Kaikki tiesivät, että sitä saattoi sattua. Mutta tällä kertaa sitä kesti kauan. Tietysti kyseltiin, mutta Nora kävi heti niin ylvääksi, ettei kukaan kysynyt toistamiseen...

Vihdoin joulun välipäivinä tuli kauan odotettu kirje Toralta. Sen johdosta Rendalen lyöttäytyi hänen

koulustävättäriensä seuraan. Kirjeen johdanto selitti heti, mitä tahdottiin tietääkin; se muistutti tapauksesta, jonka he olivat heti muistaneet, mutta tähän asti sitä ymmärtämättä. Se kertoi, miten oli käynyt Fürstin ja Toran ensi kertaa kohdatessa toisensa aamupäivällä voimistelusalissa, kun hän oli ollut kiihtynyt ja rasittunut harjoituksista ja Fürst oli tullut hitaasti kävellen, lävistäen hänet katseellaan ja pidättäen häntä naulittuna, kunnes oli seisonut hänen vieressään.

Kirjeen tempoileva kerronta, jota yhtä mittaa keskeyttelivät lisäykset, sivuhypyt, vakuuttelut, antoivat selkeän kuvan Torasta. Jollei hän ollut aina ollut "täsmällinen", oli hän nyt ihan liikuttavassa määrässä, — kenties juuri siitä syystä, että hän tiesi tuohon itseänsä kohdanneeseen epäluuloon olevan jotakin aihetta. Anna Rogne luki kirjeen ääneen heidän ollessaan koolla; hän osasi sen ulkoa ja esitti sen hiukan tekeytyneesti, tasaisella äänenpainolla. Siten kirje sai puhua omasta puolestaan; sen monet mutkat ja lisäykset pistäytyivät hauskasti esille, vakuutukset kohosivat ilmi kuin suihkut. Naurettiin ja oltiin liikutettuja.

Rendalen oli lukemisen aikana istunut Noraa katsellen. Hän oli juuri kuullut, ettei Nora enää tahtonut olla seuran puheenjohtajana, ja silloin Rendalenin täytyi keskeyttää se kuoreensa sulkeutuminen, jonka hän oli olokseen pakottanut.

Kirjeen anastaessa muiden huomion ja saadessa kunkin haastelemaan siitä naapuriensa kanssa istuutui Rendalen Noran luo ja puheli hyvin kauan ja vilkkaasti hänen kanssaan, — kunnes yksi ja toinen huomasi, että Nora usein pyyhkäisi suuria silmiänsä kädellään. Silloin keskustelu ehtyi; alettiin katsella heitä.

Rouva Rendalen ehdotti, että saataisiin musiikkia; hän pyysi poikaansa soittamaan. "Mielelläni", vastasi tämä, mutta jäi miettiväisenä istumaan. "Mitä siitä sanotte, jos ensin koetan puhua siitä masennuksesta, joka useasti valtaa naisen, kun hänen silmänsä avautuvat näkemään hänen perimiään heikkouksia?"

He kaikki halusivat kuulla! Hän sanoi, että hänelle oli tänä iltana muistutettu, miten hän runsaasti vuosi takaperin oli eräässä seuran kokouksessa lohduttomasti puhunut perinnöstä. Tämä oli todella johtunut vain onnettomasta mielialasta. Hänen mielipiteensä perinnöllisyydestä oli juuri se, että toinen perintö joutuu toista vastaan; ei lainkaan tarvitse olla toiveeton. Aikojen kuluessa ovat suvut niin sekautuneet toisiinsa, että huonolla perintöhaaralla, joka voidaan tukahduttaa, melkein aina on vierellään hyvä, jota voidaan kehittämällä lujittaa. On varottava, ettei sattuma saa *koskaan* vallita; ensin kasvattajan ja sitten itsekasvattajan on oltava ajoissa tarkkaavainen.

Hän oli niin perehtynyt aineeseensa, että pystyi paikalla esittämään sarjan historiallisia todisteita. Hän lisäsi toisia omastaan ja muiden kokemuksesta kerättyjä. Pojasta pitäen oli tämä kysymys askarruttanut hänen mieltään. Hänen suvussa oli taipumusta mielenvikaisuuteen. Jokainen hänen keksimänsä esimerkki siitä osoitti nimenomaan, että tauti puhkesi ilmi ainoastaan siellä, missä se heikkous sai levitä, joka johti mielenvikaisuuteen. Missä heikkoutta vankasti vastustettiin veren sekoituksella, kasvatuksella ja itsekasvatuksella, siellä yksilö pelastettuna kävi elämäntyöhönsä. Perintö ei ollut mikään määrääjä, vain yksi tekijä.

Toisinaan puhuttiin, että tieto ja seurustelu eivät auttaisi mitään. Mutta mitä todisti se kirje, joka oli äsken luettu? No, se osoitti ensiksikin hyvin selkeästi Toran perityt heikkoudet ja toisekseen, että jos miss Hall olisi pitänyt luentonsa neljä kuukautta aikaisemmin, olisi Tora kuitenkin pelastunut.

Voimme siis syystä sanoa: auttakaa toisianne tiedoilla ja pelottomalla neuvolla! Nainen on ollut tuomittuna eristetyksi; mies on etsinyt yhteyttä ja tietoa.

Vasta yhteiselämässä naisetkin opettavat toisiansa taistelemaan oman asiansa puolesta.

"Sisäisellä kehityksellä" on usein käännekohtia, jolloin seurustelu on tukalaa. Siinä menetelkään kukin kykynsä mukaan; "mutta älköön kukaan epäilkö, että velvollisuutemme täyttäminen vain hyödyttää sisäistä kellitystämme".

Enempää ei puhe sisältänyt; mutta tästä illasta asti, niistä keskusteluista alkaen, jotka nyt seurasivat, johtui se voimakas liittoutuminen kaikkien niiden naisten kesken, jotka seuraavana aikana ajoivat koulun asiaa kaupungilla. Tästä illasta alkoi myöskin seuran vallitseminen koulussa. Jokainen soraääni vaimennettiin, ennenkuin se saavutti opettajista ketään. Jo ennen olivat seuran jäsenet jakautuneet kautta kaikkien luokkien auttaakseen hitaimpia läksyjen lukemisen aikana; tämä oli antanut heille vaikutusvaltaa, ja he käyttivät sitä. Tästä illasta sai myös alkunsa — ja se onkin kai ajan mittaan paras tulos — Rendalenin luennoitseminen vuorelle rakennetussa rukoushuoneessa.

Joka lauantai-ilta hän esitti luonnonhistoriallisia lakeja piirustusten ja kokeiden valaisemina ja joka sunnuntai-ilta sivistyshistoriallisia kuvauksia niin ikään kuvilla valaistuina. Nils Hansen maksoi, mitä edelliset tuottivat kuluja Rendalenille; itse hän oli joka ainoa kerta kuulemassa. Rendalen oli aloittanut

tämän myös ajoissa hankkiakseen itselleen puoluelaisia; "hän ei tahtonut leijua ilmassa". Mutta heti hänen siellä seistessään valtasi hänen mielensä tässä avautuva tehtävä, ja hän sai miss Hallinkin sinne puhumaan naisille joka sunnuntai kello kolmen ja neljän välillä. Miss Hall otti luennoidakseen vuorotellen lastentaudeista ja naistentaudeista. Hän sai tavattoman runsaan kuulijakunnan. Siihen ei suinkaan ollut vähäisimpänä vaikuttimena se, että taisteluvalmis miss heti selitti kummankinlaisilla taudeilla osaltaan olevan saman aiheen: miesten siveettömän elämän...

Mutta takaisin tuohon iltaan!

On hetkiä, jolloin ihmisten tahdot ja se, mitä ne ovat ennakolta valmistelleet, kerääntyvät halukkaasti, kuin eivät olisi koskaan olleet epäluuloisia toisiaan kohtaan, koskaan hajallaan; ne ovat uuden kylvön suuria korjuuhetkiä. "Kartanossa" oli sellainen hetki joulukuun 29 p:n iltana; päivä pantiin muistiin ja sitä mainittiin sittemmin usein. Erottiin vasta puolenyön seuduissa; pois lähtevät lauloivat astellessaan alas puistokujaa.

Alettuaan riisuutua rouva Rendalen kuuli ihmeekseen, että Tomas meni jälleen ulos. Hän avasi puolittain oven: "Rakkaani, minne vielä?"

"Voi, on niin tähtikirkasta."

Rouva Rendalen ei ollut "runollinen". Hän astui ikkunan luo ja kurkisti kaihtimen taakse; olipa tosiaan tähtikirkasta. Piste. Koulumummolla onkin niin paljon ajateltavaa; ei liikene yhtään aikaa tähdille. Mutta sävy, jolla Tomas tuon mainitsi?... Oikeastaan ei Tomas viime aikoina ollut koskaan ollut iloisempi kuin tänä iltana. Eikä hän ollutkaan koskaan ennen malttanut pysyä heidän seurassaan koko iltaa, yli puolenyönkin! Tomas alkoi varmasti nyt vakiintua. Vai oliko se erityisesti taistelunhalua? Hän oli hirmuisesti Kurtien kaltainen...

"Rouva Rendalen?"

"Hyväinen aika!"

"Minä se vain olen —"

"Mutta, rakas Nora, etkö ole mennyt makuulle? Nyt minä lukitsen oveni... Mitä näenkään? Sinä olet vielä täysissä pukeissa?"

"Niin, oli niin tähtikirkasta."

"Tomas meni ulos."

"Sen kuulin. Voi hyväinen aika, rouva Rendalen!"

"Mikä on mielessäsi, tyttöseni? Niin, suohan anteeksi, nyt minä laskeudun vuoteelleni! — Kas niin!"

"Minä olen niin onnellinen."

"Oletko? Sepä hyvä, se, sillä sinä olit kauan niin onneton."

"Kaikki, mitä Rendalen sanoi —"

"Niin, tänä iltana hän oli hyvä!"

"Rouva Rendalen, käykö päinsä kiittää häntä siitä? Luuletteko?"

"Luulenko, että se käy päinsä —? Mitä tarkoitat, tyttöseni?"

"En saanut rauhaa, ennenkuin sain sen kirjoitetuksi."

"Kirjoitetuksi? Kun asutte samassa talossa?"

"Ajattelin saada sen lähetetyksi hänelle tänä iltana."

"Tänä yönä, tarkoittanet? Voitpa yhtä hyvin odottaa aamuun, tyttöseni, ja silloin voit sanoa hänelle sen. Tiedäthän, että Tomas on närkäs."

"Mutta tänä iltana hän on hyvällä tuulella? —?"

"Tahdot siis asettaa kirjeen hänen huoneeseensa?"

"Hyväinen aika, enhän minä! Ajatelkaa, jos pastori Vangen tulisi, tai Rendalen itse!"

"Tahdotko sitten, että minä —?"

"Rakas rouva Rendalen!"

"Otahan minun kakkulani tuosta, niin katson!"

"Olkaa hyvä!"

Rouva Rendalen luki:

"Herra Rendalen!

En voi mennä levolle, ennenkuin olen lausunut teille kiitokseni tämäniltaisesta; tahdon niin välttämättömästi vakuuttaa, etten omasta kohdastani tarvinnut sitä. Mutta minä en saanut siellä tilaisuutta. Kiitos!

Syvimmästi kunnioittaen

Nora Tue."

Rouva Rendalenin makuusija narisi, hän kohottautui. "Sen minä asetan hänen pöydälleen kynttilän viereen; onhan sinulla kirjeenkuori? No, siinä se on. — Oletko kirjoittanut päälle osoitteen?"

"Olen."

"Vain hame ja tohvelit, noin —. Tässä sinä teit sievästi, Nora. Niin, hän oli tänä iltana hyvä. Kas niin." Hän köpitti poikansa huoneeseen.

Jälleen päästyään vuoteeseensa: "Mutta, Nora, minkä tähden et heti paikalla lausunut hänelle kiitoksiasi?"

Vastauksen asemesta Nora laski päänsä rouva Rendalenin pään lähelle, suuteli hyvää yötä ja astua sipsutteli pois. Hän kääntyi ovelta: "Sammutanko kynttilän?"

"Älä. Hyvää yötä, tyttöseni!"

* * * * *

Talvi vieri ohi; alettiin toivoa, että "sotakin" soluisi loppuun, — tällä kertaa kuten viimeksikin.

Mutta kun mielet ovat pingoittuneita, tarvitaan lisäksi vain vähän. Valtiollinen taistelu riehui parhaillaan mitä tuimimmin. Niin sanottu "kansanpuolue" oli saanut itselleen sanomalehden; *Tilskueren* tuntui heistä painuneen matalimmalle vääryyden tasolle. Tämän ja uuden lehden välillä puhkesi mitä ankarin kiista; se repeli hermoja pahasti.

Keväämmällä, Rendalenin syntymäpäiväksi, sai sitten "seura" sen onnettoman ajatuksen, että toimitti suuren lipputangon pystytetyksi torniin; siitä liehui merkkipäivänä suunnattoman iso Norjan lippu ilman unionimerkkiä.

Tytöt eivät varmaankaan tulleet ajatelleeksi vanhaa lippuriitaa, mutta Rendalen oli näyttänyt koko koululle piirroksia maapallon kaikista valtakunnanlipuista ja silloin selittänyt, että unionimerkkiä käyttivät vanhastaan vain ne valtiot, jotka olivat sulautuneet toisiinsa, kuten Skotlanti, Irlanti ja Englanti sekä amerikkalaiset vapaavaltiot. Tämä oli maailman käsitys unionimerkistä, lippujen eri väreistä huolimatta. Unionimerkki antoi siis Norjalle, pienemmälle valtiolle, sen leiman, kuin se olisi sulautunut Ruotsiin.

Mutta loppu tulkittiin "mielenosoitukseksi"; se oli "politiikan harrastusta koulussa". Rendalen ei sitten enää antanutkaan vetää sitä ylös, hän tahtoi karttaa uutta kiistaa.

Mutta se ei auttanut. Vihaiset henget olivat heränneet; kaikki vanhat syytökset ilmestyivät jälleen *Tilskuerenin* palstoille, ja kerhossa tiedoitti äkkiä pormestari 5,000 kruunun lahjoituksen "koulun perustamiseksi ilman politiikkaa, ilman yksipuolisesti pinnistettyä opetustapaa, ilman siveydenvastaista järjestelmää". Lahjoittaja halusi pysyä salassa. Siten oli päästy ratkaisevaan alkuun.

Pormestari ja hänen puolisonsa panivat kumpainenkin lisäksi 1,000 kruunua. Hän edelliselläkin kerralla oli uuden koulun perustamista ehdottanut; nyt hän astui julkisesti esille, hän oli niin "sydäntynyt". Nimettömästi annettu lahja oli tarkalleen yhtä suuri kuin rouva Engelin aikoinaan tekemä lahjoitus; oliko konsuli Engel antajana? Heti merkittiin useita kannatuseriä, mutta ne eivät olleet suuria.

Herkeämättä pyrki Rendalen kerhon jäseneksi ja yht'aikaa hänen kanssaan useita hänen ystäviään,

näiden joukossa Karl Vangen ja Nils Hansen. Kaikki nämä päästettiin eräessä suuressa kokouksessa kerhoon, Nils Hansen kuitenkin niukalla enemmistöllä; kerho oli osaksi hänen maallaan, mitä seikkaa hän sai kiittää läpäisemisestään. Rendalenin anomus sitä vastoin "pantiin pöydälle". Säännöissä kyllä määrättiin, että jokainen jäseneksi pyrkiminen oli ratkaistava *ensimmäisessä* kokouksessa, mutta onneksi oli niin monta lakimiestä paikalla, että määräys voitiin tulkita, ja silloin osoittautui, että "ensimmäinen" oikeastaan merkitsi "seuraavaa".

Tähän seuraavaan kokoukseen keräännuttiinkin mieslukuisasti. Pormestari avasi kokouksen antamalla sen hämmästyttävän selityksen, että Rendalen olisi pidettävä loitolla "rauhan" vuoksi.

Mutta kokoukseen oli joukko miehiä lähetetty asianomaisten vaimojensa toimesta äänestämään Rendalenin hyväksi, ja muuan näistä siivoista vaimojensa miehistä teki sen sävyisän huomautuksen, että pormestarin ehdotus jo oli häirinnyt "rauhaa". Tästä toinen niin kiivastui, ettei saanut sanaakaan suustansa pitkään toviin, joten konsuli Engelin asianajaja, kaupungin paras puhuja, huomasi välttämättömäksi tulla apuun. Hänen nimensä oli Bugge, ja hän oli rehevän kaunopuheinen. Useat asianajajat seurasivat hänen jälkiään, ja kaikki he enemmän tai vähemmän haastoivat rauhasta, moraalista ja kristillisyydestä, — joita aineita he toki tunsivat *von hörensagen* [Saksaa, = kuulopuheelta. *Suom.*].

Karl Vangen kysyi, mitä ihmettä näillä suurilla asioilla oli tekemistä sen seikan kanssa, että Rendalen halusi päästä seurustelukerhon jäseneksi. Mutta tuskin oli Vangen noussut puhumaan, kun pormestari veti pitkän luettelon taskustaan. Hän kysyi, saisiko hän esittää pastori Vangenielle moniaita kysymyksiä. "Kernaasti."

"Ensimmäinen kysymys: Onko totta, että herra Rendalen on sanonut, ettei historianopetusta voida kunnolleen juurruttaa ihmisiin, jotka uskovat maallisen elämän alkaneen paratiisissa ja maapallon asukkaiden aloittaneen täydellisinä?"

Hiiskumaton hiljaisuus; sitten Karl Vangen hiukan vavahdellen:
"Kyllä, se on totta. Mutta —"

"Suokaa anteeksi, minulla on puheenvuoro", keskeytti pormestari.

"Ei", arveli muuan noista siivoista vaimojen miehistä, "pastorille kuuluu puheenvuoro, sillä häneltähän kysyttiin".

Tästä syntyi suurta kohua. Todelliset miehet olivat onneksi enemmistönä; siivoilla vaimojensa miehillä ei edes ollut niin voimakkaita kurkkujakaan. — "Toinen kysymys: Onko totta, että Rendalen on sanonut —"

"Mutta, hyvät herrat", huusi Nils Hansen, "ripillepääsemistäkö varten Rendalen kerhoon pyrkii?"

Naurun pauhina oli vastauksena. Koko salista ilman puolue-erotusta kajahteli suunnaton iloisuus. Pormestari odotti; heti hiljaisuuden palattua hän aloitti: "Toinen kysymys: Onko totta —", ja nauru räjähti taas ilmoille äskeistä huumaavampana. Pormestari käänsi luettelonsa kokoon ja läksi.

Nyt Karl Vangen sai suunvuoron. Hänen ystävänsä Rendalen oli sitä mieltä, että historianopetuksen piti tunnollisesti esittää kaikki liikkeet sellaisinaan, siis myöskin kristinopin kehitys, mutta että ihmiselämän kuvaaminen Jumalan opastuksen alaisena kuuluu kirkkohistoriaan.

"Eikö hän siis ole kristitty?" kysyi Bugge.

"Se ei kuulu meihin täällä", huusi Nils Hansen.

"Eikö hän siis ole kristitty?" toisti Bugge.

"Ei, kristitty ei hän ole", vastasi Karl Vangen punaisena kuin pikku poika.

"Sitä taulapäättä", kuultiin Nils Hansenin sanovan puoliääneen; nyt lähti hänkin.

"Silloin hän on pettänyt meitä!" huusi Bugge.

"Se hänen olisi pitänyt heti alussa sanoa", arveli joku toinen, Useat huusivat yht'aikaa, vallitsi levottomuus, häly, ilo. Kaikki siivot vaimojensa miehet vaikenivat säikähtäneinä.

Muuan rauhallinen, arvossa pidetty mies nousi puhumaan: "Niin, minä melkein saatoinkin älytäkin, ettei Rendalen ollut kristitty. Naisen tasa-arvoisuus miehen rinnalla on vastoin kristinoppia."

Silloin pastori Vangen taas nousi korokkeelle, ja nyt hän puhui lämpimästi. Rendalen oli toiminut

täysin rehellisesti. Niin kauan kuin kristinoppi kannattaa ihmisten siveellistä tietoisuutta, tulee jokaisen koulunjohtajan sovittaa, että sitä opetetaan lapsille niin välittömästi ja hartaasti kuin mahdollista. Ja siten oli Rendalen menetellyt. Oli vain valitettavaa, että hänen työkalunsa oli niin keho, nimittäin puhuja itse. Mutta hän takasi läsnäolijoille, että hänellä oli täysi tilaisuus antaa, mitä hän antamaan kykeni.

Tämä teki hyvän vaikutuksen, ja hetkisen näytti siltä, että jupakka päättyisikin siihen. Mutta edellä mainittu kansalainen nousi puhumaan; oli ilmeistä, että hän oli tosissaan. "Jos Tomas Rendalen olisi sanonut tämän, kun hän kaksi vuotta takaperin puhui tuolla voimistelusalissa, jos hän olisi sanonut: 'Minä en ole kristitty', ei koulusta olisi tullut mitään." — Siihen ei Karl Vangen kiireessä tiennyt mitään sanoa; se näytti hänestä jokseenkin todenmukaiselta. Heti jälkeensä toimitettiin äänestys, ja suuren suurella enemmistöllä evättiin Rendalenin pääsy. "Ei siitä syystä", kuten Bugge virkkoi, "ettei Rendalen ole uskovainen, sillä täällä ollaan suvaitsevaisia, vaan syystä, että hän ei ole ollut rehellinen".

Niin pian kuin kykeni, Rendalen keräsi ystävänsä ja kutka kuulijoiksi halusivat päästä, kokoukseen voimistelusaliiin. Ja siellä oli salin täysi yleisö. Tämä oli taistelua, jota kaikki tajusivat, ja useimmilla oli siihen harrastusta. Varsinainen naiskysymyksen oli nyt paremmin selvillä kuin kaksi vuotta takaperin; Rendalen sai puhua vapaasti. Hän aloitti selittämällä, että tässä oli uskontoa, käytetty "viimeisenä pontena". Hän oli sitä kauan odottanut. Kuulijakunta sai hauskan kuvauksen kerhon siveellisestä ja kristillisestä vastuuntunnosta, jota se osoitti tupakansavupilvissä korttipöytien ja punssin ympärillä; samaten siitä miesväen hyveestä, jona oli ankarat vaatimukset — naisen hyveestä.

Työskentelyä naisen ja miehen tasa-arvoisuuden hyväksi ei voitu sanoa "vihamieliseksi kristillisyydelle", ellei hyväksyttäisi juutalaisuuden tunkeutumista kristinoppiin. Jos niin tehtäisiin ja siis hyväksyttäisiin kaksituhatta vuotta takaperin juutalaisten maassa naisten oloista vallinnut käsitys, niin hän voisi taata kristityille, että he eivät sillä tuhoaisi nykyajan vaatimuksia, vaan itsensä. Hän ei kenenkään apua niin kiihkeästi kaivannut kuin totisten kristittyjen. Hän arvelikin, että sen kristityn, jolla ei ollut taantumuksellisia tarkoituksia, täytyi tässä kohden asettua samalle kannalle kuin suuri ranskalainen pappi Pressensé.

Itse hän oli historian opettajana koettanut luotettavasti osoittaa kristinopin vaikutusta. Luonnontieteiden opettajana hän ei sitä vastoin voinut estää, että monetkin tiedot kääntyivät juutalaisia perielmiä vastaan; kristillisimmässäkään koulussa täytyi kunnollisen opettajan joutua luonnontieteissä samaan asemaan. Mutta pääopit, usko Jumalaan ja Jeesuksen kautta tapahtuvaan vapahdukseen, pysyivät kajoamattomina.

Kristinopin julistaminen tässä koulussa oli vapaa, kaikkien kunnioittaman papin johtama. Tietysti hänellä oli täysi oikeus vaatia, että hänen oma uskonsa saisi jäädä ulkopuolelle. Niin, hänen *velvollisuutensa* oli vaatia sitä, kun kysymys tietävästi vedettiin esille pelkästään häiriön aikaansaamiseksi.

Tällä kertaa halkoi koulua vastaan tähdättyä virtausta hyvin voimakas vastavirtaus. Ja oli hyvänä merkinä, että miss Hallin julkiset luennot koululla edelleen saivat runsaasti kuulijoita.

Mutta mitä olisivat Rendalen tai hänen innokkaat taistelukumppaninsa sanoneet, jos olisivat tienneet, että koko liikettä heti lipun nostamisesta asti johdettiin ulkoapäin? Että *Tilskuereinin* parhaita kyhäyksiä ei edes ollut omassa kaupungissa kirjoitettu. Että pormestari oli pelinappulana keveässä, mutta voimakkaassa kädessä. Että ne 5,000 kruunua, jotka olivat kannustaneet hänen kykyjään ja siveysharrastustansa — samoin kuin hänen puolisonsakin — eivät olleetkaan konsuli Engelistä lähtöisin.

Mitä olisi pormestari, mitä olisi asianajaja Bugge virkaveljineen sanonut, jos he olisivat tienneet, että se suuri nimetön, joka oli haastanut heidän kaunopuheisuutensa liikkeelle, oli heittiö, joka oli tarkoin laskenut, että niin ne miehet käyttäytyisivät, kun uskoisivat lahjoittajaksi konsuli Engelin? Mitä olisivat kaikki ne kunnioitettavat miehet ja naiset, jotka taistelivat moraalien ja kristillisyyden puolesta, — mitä he olisivat sanoneet, jos olisivat tienneet, että Tukholmassa istui mies, joka punnitsi heidän intonsa ja ennakkoluuloisuutensa samoin kuin toisien matelevaisuuden ja hännystelyn niin ylemmydentuntoisesti, kuin raakojen luonnonvoimien teho otetaan meidän tarkoitustemme palvelukseen?

Poissaoleva ei kuitenkaan saattanut ihan täsmälleen osua viholliseen; missä naisia on mukana, ei aina ole helppo tehdä kukaan laskelmia. Suurista ponnistuksista huolimatta olivat rahalahjat harvat, — kovin kovin harvat.

Pitäpä siis virittää miina ja räjäyttää pois osa tästä vastarinnasta! Ja niin hän teki. Huhu Niels Fürstin kihlautumisesta Milla Engelin kanssa oli häipynyt; nyt se elpyi uudelleen ja sen mukana koko naispuolueen katkeroituminen! Rendalenin ympäristöstä viskeltiin suuttuneita, pilkallisia sanoja yli kaupungin; ne satuttivat ja loukkasivat molempia sukuja, sekä Fürstin että Engelin. Varsinkin pisti

konsuli Engeliä se, että Rendalenin kerrottiin sanoneen: "Konsulin kaikkien jalkavaimojen pitäisi sinä päivänä lähteä morsiusaatoksi."

Engel toimitti Rendalenille sellaiset terveiset, että tähän asti hän oli pysytellyt ulkopuolella.

Mutta *jos* tulisi häät, varustettaisiin uusi koulu sekä rakennuksella että rahoilla.

Se, joka välitti tämän tiedon Rendalenille, sai heti paikalla vastauksen: "Niin, on parasta, että konsulilla on varauksena *'jos'*. Sillä missään tämän kaupungin kirkossa ei Milla Engel saa itseään Niels Fürstin kanssa vihityksi."

Tämä meni toki yli kaikkien rajojen; sitä mieltä olivat muutkin kuin konsuli. Nyt hän tunsu pakoksi toimia.

Milla ei nimittäin ollut uudestaan kihloissa Niels Fürstin kanssa; huhu oli väärä, se oli juoni. Tähän asti ei konsuli ollut huolinut puuttua asiaan; sellaisissa hommissa on käytettävä sopuisuutta. Hän oli tyytynyt lähettelemään leikkeitä *Tilskuerenista*, pikku kertomuksia, kaskuja jne. Hän oli myös saanut toisia kirjoittelemaan; Millahan ei enää ollut kirjeenvaihdossa kenenkään kartanolaisen kanssa. Mutta nyt konsuli kirjoitti suoraan hänelle. Hänellä oli onneksi lähetettävänä leike eräästä luterilaisesta viikkolehdestä, jossa muuan suuressa arvossa pidetty pappi parhaillaan tutkisteli sitä väitettä, että naisella oli sama oikeus vaatia puhtautta mieheltä kuin miehellä naiselta; tutkistelemuksen ankarasti johdettuna tuloksena oli, että sellainen väite oli epäkristillinen.

"Siinä näet!" kirjoitti isä. "Mitä muuta on tiellä? Sinähän rakastat Niels Fürstiä? Jos sinulla on mitään ehtoa asetettavana avioliitollesi hänen kanssaan, niin mainitse se, lapseni! Sinun ja minun arvoni vaatii, että sinut vihittää meidän olosuhteittemme mukaisesti, syntymäkaupungissasi." Ja Milla mainitsi sen. Jos hänen rakkaan äitinsä pappi, vanha rovasti Green, joka oli toimittanut hänen äitinsä testamenttisäädöksen koululle, vihkisi hänet, *hän omakohtaisesti*, saisi isä heti määrätä häpäpäivän.

Siis vanhan Greenin, kaupungin enimmin kunnioitetun miehen, piti mennä takuuseen puolueesta? Tämän katsoi konsuli jokseenkin mahdottomaksi. Hän kirjoitti Niels Fürstille, että nyt hänellä oli niukat toiveet.

Sitä mieltä ei ollut Fürst. Useimmat vanhukset ovat taipuvaisia sovitteluun. Hän ohjasi lankonsa rovastin puheille, ja tämän käytyä siellä vastasi Fürst konsulille, että asema oli kenties parempi kuin hän luuli. Konsuli matkaan. Ehkä hän kummastui, kun vanhus päättävästi sanoi, että samalla piti koulua vastaan tähdätyjen hyökkäysten päätyä. Omituinen hymy vilahti konsulin kasvoilla, kun hän pahoitteli, että hänellä ei ollut niin suurta vaikutusvaltaa. Vanhus kohtasi hymyn hymyllä; hän uskoi, että vaikutusvallasta ei ollut puutetta. Ja niin sovittiin.

Eräänä perjantaiamuna kutsuivat painetut kirjeet oman ja naapurikaupunkien ystäviä kunnioittamaan läsnäolollaan konsulin tyttären ja meriväenluutnantti Niels Fürstin vihkiäisiä.

Jo seuraavan viikon maanantaina kello 4 ehtoopäivällä ne tapahtuisivat Ristikirkossa; kiirehdittiin. Muutamien vanhimpien ystäviensä kutsukirjeisiin konsuli lisäsi omakätisesti, että perheen vanha sielunpaimen, hänen unohtumattoman vaimonsa ystävä, vanha rovasti Green, osoittaisi rakastavaisille sen kunnian, että vihkisi heidät.

Samana päivänä puolenpäivän aikaan konsuli asteli pitkin laitureita, juuri kun liikemaailman edustajia tuli sieltä tai hyöri siellä. Häntä kohtasi yleinen tervehtely säihkyvin kasvoin ja innokkain hatunheilautuksin, ja ne, joilla oli siihen lupa, hymyillen puristivat onnellista kättä.

Ihmisiä oli suututtanut, että Rendalen tahtoi määrätä, kuka saisi naida ja kuka ei, — aivan kuin menneinä aikoina Max Kurt. Hän, velkaantunut miespoloinen, niskassaan suuri koulu, joka minä päivänä hyvänsä saattoi romahtaa hänen päälleen!

Viesti vihkiäisistä ja että rovasti Green toimittaisi vihkimisen, kiersi lauontaina höyrylaivojen mukana pitkin rannikkoa molemmin puolin, hyppäsi maihin saarilla, kylpi pitkin rantaa, hiipi halki metsien kauas sisämahaan. Kaikkiällä se sai aikaan eloa; toisen puolueen kesävieraat riemuitsivat, toisen suuttumus oli suuri. Mutta kumpaisessakaan puolueessa ei yksikään nainen ollut selittämättä, että sinä päivänäpä hän lähtisi katselijaksi kaupunkiin! Lapset mankuivat mukaan; vihkiäisiä toimiteltiin jo lehdöissä ja kareilla, vanha rovasti Green seisoi lyhyessä mekossa ja paljain käsivarsin messuamassa morsiusparille vapisevalla äänellä.

Hiukan myöhemmin tulla köntysteli se huhu perässä, että se, joka oli antanut 5,000 kruunua uuden koulun perustamiseksi, — oli ottanut rahat takaisin! että konsuli Engel oli moittinut koko koulua vastaan nostettua "rähäkkää"! Jos sitä ajettaisiin pitemmälle, täytyisi hänen tehokkaasti tukea vaimonsa

testamenttilahjoitusta; hänen vaimonsa muisto vaati sitä häneltä.

Oliko ryhdytty sovitteluihin? Palaisiko Milla rauhan enkelinä kotiin?
Entä kristillisyytensä ja siveellisyytensä?

Jouduttiin kiihdyksiin, toisaalta naurettiin. Jotkut eivät tahtoneet antautua, niiden joukossa pormestari. Mutta miten saadakaan uutta koulua ilman Engeliä? Ja kuka ei olisi lopulta halunnut rauhaa, kun päästiin tyynemmin harkitsemaan sen etuja? Lahjoittajattaren tytär vihittynä avioliittoon Niels Fürstin kanssa ... sepä sellainen voitto, että kelpasi! Pari moista naimaliittoa lisää — mieluummin koulun etevimpien oppilaitten keskuudesta —, ja silloin seisoi horjumattomana hyvä vanha perustus, hyvä vanha hyveen- ja vallanjako sukupuolten kesken. Silloin jatkakoot kernaasti puuhiaan Rendalen ja seura ja miss Hall. Torasta ei enää puhuttu.

Maanantaina Milla vihittäisiin, ja saman päivän iltana hän lähtisi matkalle. Perjantai-iltana hän saapuisi; ei kolmeakaan päivää kaupungissa! — se ei osoittanut suurta uljuutta, arvelivat hänen entiset ystävänsä.

Eikä yksikään heistä ollut mennyt laivasillalle häntä vastaan. Mutta sitä ei tarvittukaan; rankasta sateesta huolimatta oli siellä täysi tungos. Ne häät, joita varten hän palasi kotiin, olisivat ilman alkuhistoriaansaakin olleet merkillisimmät miesmuistiin. Sulhanen voisi nyt haltuunsa joutuvan suunnattoman omaisuuden tukemana aloittaa hovista uran, joka veisi maan korkeimpiin aseisiin. Kaikki, jotka hänet tunsivat, sanoivat häntä "synnynäiseksi valtiomieheksi" — ei kovinkaan mairittelevaa tälle kaupungille, mutta sitä en minä voi auttaa.

Morsian oli kaunotar, jolla oli täydellisen maailmannaisen edellytykset; ja hän olisi nyt niin lyhyen tovin kotona, että hänet oli vilahdukselta saatava näkyviin.

Lippuja oli kohotettu kaikkialle, mutta ne riippuivat häpeissään pitkin tankojaan kuin raaviskellut värilaukut. Kaupungin ympäristön kauniita vihreäpukuisia vuoria verhosi sumu; talot, puutarhat, satama hämmöttivät tuhkanharmaasta hunnusta. Katot eivät olleet punaisenruskeita, vaan mustia, talot eivät valkoisia, vaan savenkarvaisia, eivät keltaisia, vaan nokeentuneita; kaikki värit olivat vaimentuneita, niin että rakennukset kyyristyivät kiinteämmin yhteen ja näyttivät ihmeellisen pieniltä ja köyryisiltä sen silmissä, joka tuli Pariisista ja seisoi sateessa höyrylaivan kannella sen lipussa satamaan saarten lomitse.

Ainoastaan kartanon pitkä päärakennus ja jäykät kiviainat puistokujien reunoilla kyräilivät puiden ja vehmauden kehässä. Tiilikiven väri oli uhkaavan tumma, ikkunat ammottivat pikimustina; tylppä, yrmeä torni vaaniskeli. Hänen tullessaan lähemmäksi näkyi tornin huipussa suunnattoman iso valkoinen lipputanko ilman lippua... Kartano oli sulkeutuneena, leveänä ja uhkaavana. Hän tahtoi kääntää huomionsa pois siitä ja alensi katseensa Ristikirkkoa ja sen hoikkaa huippua kohti. Sen huipun alla hänet uhallakin...

Taivaan vallat, mitä tuo on? Kaikki tuo liikkuva musta tuolla laivasillalla? Aina rakennusten seiniin asti? Sateenvarjoja? Todellakin pelkkiä, pelkkiä sateenvarjoja! Mitä tämä merkitsi? Kaikista hänelle lähetetyistä tiedoista ja kenties vielä enemmän niistä, joita ei ollut hänelle lähetetty, hän oli saanut sen käsityksen, että joskaan kaikki ei ollut kuten hän olisi toivonut, oli täällä nyt kaikessa tapauksessa rauha vallalla eikä mitään vaaraa. Rovasti Greenin vaikutusvalta suojasi häntä, ja itse hän ei suinkaan tahtonut olla kenenkään ihmisen vastuksena. Mutta hänen nähdessään kaikki nuo ihmiset johtui hänen mieleensä muisto siitä, millä tavoin rouva Rendalen rukkaa oli tervehditty hänen palatessaan Toraa saattamasta. Ja Milla vaaleni kalmankalpeaksi, — hänet yllätti hirveä pelko.

Vaikka hän ponnisti vastaan kaikin, kaikin voimin, hänen täytyi vavahdella, — ja väristys huojutteli pian polviakin, niin että koko ruumis tärisi; hänen täytyi pidellä kiinni, istuutua. Vähäisessä neljän minuutin ajassa hän koki ... oi, enemmän kuin äitinsä kuollessa, sillä silloin hänellä oli likellään leijuva lohduttaja, jälleennäkemisen lupausten valo, pimeyden kirkastus. Tämä tässä oli pohjattomaan kuiluun tempaava hirviö. Säälimättömästi nauraen se väijyi hänen ympärillään, tavoitteli hänen käsiään, ... minne hän voisi ryömiä piiloon?...

Hänen isänsä oli mukana, mutta tällä haavaa alhaalla hytissä kokoamassa tavaroita Konsuli kuuli laivan käännättävän kohti laiturin kylkeä, sitten satojen hurrausta, ja taas ja taas. Hän kannelle, — silloin hänen tyttärensä syöksähti häntä kohti, hapuili häntä, painautui hänen rintaansa vasten, suupielet värähtelevinä. Hän, joka aina oli eheätä puuta, oli tällä hetkellä pelkinä sälöinä. "Mutta Milla —! Nehän hurraavat morsiamelle! Milla!..."

"Pitele minua", kuiskasi tytär. "Anna minun tointua. En tiennyt; luulin —", ja hän itki, — oi, kuinka hillittömästi hän itki!

Kaikeksi onneksi sattui laituriin laskemisessa jotakin viivytystä; meni aikaa, ennenkuin laiva oli

kunnolleen kiinnitetty. Kapteeni noitui, jännitys jakautui Millan kuunnellessa, niin että hän astuessaan maihin isän käsivarren varassa, vielä vaaleana, vielä hiukan vavahdellen, kuitenkin kykeni muhkeassa matkapuvussaan hymyilemään keimailevan hattunsa alta. Häntä sievisti se, että hän oli itkenyt. Huikea hurraa morsiamelle, konsuli Engelille! Melkein pelkkää miesväkeä, eikä ketään, joita hän tunsi lähemmin; kyllä sentään, tuollapa olivat Fürstin sisar ja rouva Gröndal. Sitten Wingaard ja nyt muita, ja kukkasia ja tervehdyksiä ja tungosta, ja taas ja yhä hurraata ja uusia tervehdyksiä, pelkkää, pelkkää ystävyyden osoittelua, pelkkää, pelkkää riemukasta vastaanottoa. Vielä enemmän kukkasia! Vaunut melkein täyteen! Istuessaan niihin — samoihin, joissa hän 13—14 kuukautta takaperin oli ajanut tänne alas Toran kanssa — hän ei saanut aikaa muistella viimekertaista. Tämä oli suurenmoista, verratonta!

Samana yönä, kellon käydessä kolmea, tulivat kyytirattaat verkalleen ylös puistokujaa kartanoon. Niillä istui tiheään hunnutettu nainen, lapsi käsivarrellaan. Häntä odotettiin, sillä Rendalen kiirehti heti alas ottamaan hänet vastaan ja viemään hänet ylös; portailla seiso rouva Rendalen. Se oli liikuttava kohtaus.

2

Liput liehumassa yli kaupungin ja sataman

Kello kolmen ja neljän välillä porhalsi kaksi onnetonta kirjapainon juoksupoikaa kumpikin omalle kulmalleen sanomalehtitukku kainalossa. He viskoivat *Tilskuerenia* sisälle käytäviin, asettivat portaille, pujottelivat porttien alitse. Kiireesti, kiireesti. Kirkko oli 30 aikaa sitten täynnä; nyt oli torikin "sullottuna" ylhäältä alas asti.

Kun kunnan porvarit tulivat takaisin kotiinsa ja löysivät sanomalehtensä, lukivat he siitä seuraavaa:

"Tänä hetkenä, jolloin lehtemme painaminen alkaa, tarjoaa kaupunkimme juhlallisen näyn. Hra meriväenluutnantti Niels Fürst ja neiti Emilia Engel, molemmat kaupunkimme vanhimpiin ja kunnioitetuimpiin sukuihin kuuluvia, vihitään avioliittoon tänään kello 4 Ristikirkossa kunnianarvoisan rovastimme edessä. Maalta, missä kaikki perheet, joilla on siihen varoja, nauttivat kesälepoaan, on tulvimalla tultu tähän juhlatilaisuuteen. Huomattava määrä vieraitakin täyttää katumme. Kerrotaan, että hra konsuli Engel on Norjan hovin hra ylikamariherran kautta vastaanottanut Hänen Majesteettinsa kuninkaan onnittelun. Hra konsuli Engel on tehnyt onnellisen perhetapahtuman johdosta Yhdistykselle köyhien synnyttäjien avustamiseksi 10,000 kruunun suuruisen lahjoituksen, josta yhdistys saa käyttää korot. Kaikille kaupungin köyhille kustantaa konsuli tänään päivällisen kaupungin vaivaistalossa. Edelleen saimme tietää juuri viime hetkessä, että hän erityisestä anomuksesta on antanut 2,000 kruunua Ristikirkon oivallisten urkujen korjaamiseksi ajanmukaisiksi.

"Liput ovat liehumassa yli kaupungin ja sataman."

Keskipäivällä oli raikas tuulahdus virvoitellut hehkuvan kuumia katuja; nyt leyhähdytteli vain jokin oikukas henkäys lippuja, ja jokakerta, kun ne kohoutuivat, kattoi värikäs harso koko kaupunkia ja pitkää satamaa; useat laivat olivat liputettuja mastonhuipusta kannelle asti. Muuan parkkilaiiva on hinattu ulommaksi, upeimmin koristeltu kaikista, ampumaan kunnialaukauksia siitä hetkestä asti, kun pariskunta on vihitty, siihen saakka, kun morsiusvaunut pysähtyvät Engelin talon edustalle; sitten ammutaan tervehdyslaukauksia päivällisten aikana.

Lenseä taivaan leppoisuus yli vuorten ja metsien ja meren ja kaupungin! Kuinka kodikas olikaan kaupunki päivänpaisteessa! Sen korttelit seisoivat kapearäystäisinä ja maalaisen prameina mukulakiveysten välissä, jotka auringon lämmittäminä hohtelivat lakaisusta tyytyväisinä. Kuvajaiset olivat hyvin voimakkaat; kun rauhallinen ihminen tuli varjosta kadun harmaanvalkoiseen kimmellykseen, tuntui hänestä samalta kuin vanhoina aikoina talikynttilän sydäimestä sen päästessä kynttiläsaksista vapaaksi. Kissa aivasteli auringon paahteessa, mutta uskaltautui kuitenkin kadun yli, sillä tänään olivat koirat kuuroja. Katuoja — muulloin monien pikku jalkineiden riemu ja tärviö — haukotteli toivottomana; sanomalehdenkantajat hyppelivät tasajalkaa sen yli tyhjistä taloista kadun toiselta puolelta tyhjiin taloihin kadun toiselle puolelle.

Kaikkialla näytti ylen puhtaalta ja viehättävältä ja hiljaiselta. Vain laiturikadulla tuntui lahonneen puun, suolatun sillin, merirasvan ja muun lemua. Siellä työskenneltiin; juhla mastoissa, uurastus kannella ja kannen alla. Muualla kaupungissa työt enimmäkseen lopetettiin kello kolmelta.

"Vuorelta" nähtiin lapsiparviin hyppelävän torille päin, ja hiukan myöhemmin sieltä asteli joukoittain

naisväkeä, vanhaa ja nuorta. Tunsivathan vuorelaisetkin hiukan niitä sukuja, jotka nyt yhdistyisivät.

Olipa kerrassaan ihana päivä! Lyhyet maatuulen puuskaukset huokuivat merelle; levottomina, tummina kärkinä ne tohaktivat esille, mutta hävisivät sinisenharmaaseen veteen saarten luo. Ulkopuolella levisi valtavan rauhallisena avara ulappa ja katseli maihin. Kyllä olivatkin metsän peittämät vuoret ja mäet viehkeitä hongan ja lehtipuiden kylläisissä väreissä, reunustanaan niitetyt nurmikot eri vivahduksineen.

Hautuumaan viereisellä tiellä oli pitkä viiru jalankulkijoita; lähiseudun talonpoikaisväestö ponnisteli mukaan viime hetkessä saadakseen vilahduksen komeudesta, miehet edellä, naisväki perässäpäin. Saarten lomasta sukelsi pieni myöhästynyt höyryalus, hohisten ja puhkuen. Se oli täydessä lastissa tuoden lähikaupungin väkeä, pikku torvisoittokunta mukanaan.

Vuori kohosi merestä päivänpaisteeseen kuin muurahaiskeko niiden silmissä, jotka tulivat aavalta päin. Mutta kuva särkyi lähemmäksi päästyä; silloin sen pikku talot kauan muistuttivat kuivamaan ripustettuja sukia ja liinavaatteita. Ihan lähellä siitä sitten muodostui mitä huvittavin merilinnun sukuun kuuluvien ihmislasten pesien sija. Alhaalla kaupungissa kaikki hienot pienokaiset tähystelivät sitä pelonsekaisen kateellisina — erittäinkin tällaisena päivänä, sillä liput liehuttelivat mielikuvituksen hereille.

Tuon tuostakin ihmiset käänsivät päänsä kartanoa kohti. Mahtava punainen muurirakennus kimmelteli kaikista ikkunoistaan aurinkoa heijastellen, mutta lippu ei ollut ylhäällä.

Vielä niin myöhään kuin runsaasti puoli neljältä konsuli Engel nousi sikari hampaissaan ylisille katsomaan, oliko lippu ilmestynyt. Emilie pyrki juuri ylisten portaita alas; hän oli mennyt tuonne ylös muuten jo valmiiksi pukeutuneena, paitsi että hänellä vielä oli *peignoir* yllään. Isänsä kohdatessaan hän punastui.

"Mitä sinä täällä ylhäällä teet, tyttöseni?"

"Minä haen —", hän solui ohitse, sanomatta mitä. Ei ollut lippua kartanon tornissa.

Konsuli pölläytteli paksuja savupilviä. Jos siellä olisi ollut lippu vaikkapa ilman unionimerkkiäkin, olisi se kuitenkin tänään tuntunut uskomattoman hyvältä.

Siitä asti, kun oli alettu huhuta, että Tora Holm oli kartanossa lapsensa kanssa — ja sitä kerrottiin heti lauantaiaamuna, — riippui tuolla ylhäällä vuorella vieremä valmiina syöksähtämään heidän päällensä. Se oli likistänyt konsulista kaikki hänen lahjoituksensa; jos vain joku olisi vielä anonut, olisi hän antanut lisää. Hänellä oli ollut kaksi unetonta yötä! Olikohan totta, että Rendalen oli vanhalle rovastille lähettänyt kunnioitusta uhkuvan kirjeen, jossa hän sanoi, että jos tämän piti olla "rauhaa", ilmeni tässä jälleenkin, että rauha kuuluu pahallehengelle, mutta taistelu on Jumalan!

Mitä he ajattelivatkaan? Häväistysjuttua?... Koko kaupunki kyseli.

Toran ilmestyminen lapsen kanssa juuri nyt oli tuomion julistamista. Toralla oli siis peloton omatunto; tapahtuisi siis jotakin.

Mikään puolustus ei pätenyt tähän ainoaan tosiseikkaan: Tora Holm uskaltaa tulla esille; Rendalen, rouva Rendalen uskoivat häntä, *kaikki* hänen ystävättärensä uskoivat häntä.

Se sai eloa kaikkiin Fürstin nuorenmiehenjuttuihin, nimittäin *sillä* maankulmalla tapahtuneihin. Arkioloissa ne saattoivat osoittaa, mikä lemmon veitikka Niels Fürst oli ja kääntyä roimaksi nauruksi. Nyt nauru pysähtyi. Jutut eivät sietäneet Toran läsnäoloa; ne muuttivat väriään, jotkut kuulostivat ihan roskaisilta.

Ja appi-isän suhteet! Nekin vedettiin jälleen esille. Yksikään niistä ei sisältänyt rivakkaa viettelyä, odottamatonta, suurenmoista valloitusta; ei mitään häväistysjuttua — Jumala varjelkoon! Mutta tiedettiin eräitä hiljaisia suhteita, joita oli usein kaksikin yht'aikaa. Kalliita lahjoja ja pikku elinkorko ja niin ikään tiedettiin. Tiedettiin lapsia, jotka kävivät hänen lapsistaan; jotkut olivat häpeämättömästi hänen näköisiänsä. Nyt heräsi kaikki; "varomattomuuksiakin", kaksikymmentä vuotta vanhoja ja vanhempia, nousi jälleen unheesta. Tuollaisella pikku maalaiskaupungilla on armoton muisti.

Äskettäin olivat ihmiset riemuinneet siitä, että rouva Engelin lahjoitus oli saanut vastalahjoituksen, jotta tuolla ylhäällä valtaan päässyt "siivottomuus" voitaisiin lopettaa. Nyt, kun naisväkeä tulvi kaupunkiin jo sunnuntaina ja nuoremmat heti kiirehtivät kartanoon tai keräytyivät ryhmiksi kaduille, lipui muisto rouva Engelin kauniista hautauspäivästä yli kaupungin. Mitä hänen tyttärensä nyt saattoi täytäntöön, se ei pohjaltaan ollut oikein äidin muistoa kohtaan.

Milla itse oli ainoa, joka ei tiennyt Toran olevan tuolla. Fürst oli tullut lauantaina aamupäivällä, ja hän

kuuli sen heti. Sekä hän että isä ajattelivat, että Tora oli tullut tunkeutuakseen Millan puheille. Peräti huolellisesti järjestettiin niin, ettei Tora itse, ei viestin tuoja Toralta, ei kirje, ei merkki voisi saapua taloon tarkastettavaksi joutumatta. Ympäristöt olivat saaneet tarkat ohjeet; ne olivatkin yksinomaan molempien sukujen jäseniä. Morsiustytöt tulivat kaupunkiin sunnuntaina; hekin olivat sukulaisia ja — yhtä ainoata poikkeusta lukuun ottamatta — kaikki ulkopuolelta kaupungin.

Milla ei tiennyt mitään, paitsi että toinen puolue oli hävinnyt ja kukistunut; se ei mitään niin hartaasti halunnut kuin rauhaa. Hänen isällään oli vakaana aikomuksena auttaa koulua; saattoihan se vaikuttaa paljon hyvää, luovuttuaan hankalimmista haaveellisuuksistansa. Erittäinkin tästä isän lupauksesta Milla oli kiitollinen. Hyväinen aika, miksi ei elettäisi sovussa? Elämme varmastikin, vakuutti Fürst. Koulupuolue on tehnyt rauhan; onhan vanha rovasti Green päässyt selvyYTEEN. Se on totta, vanha rovasti Green on päässyt selvyYTEEN, toisti Milla itsekseen, kun epäily ahdisteli.

Sunnuntaina hän oli kirkossa kuulemassa ukkoa. Se teki niin hyvää. Ja ehtoopäivällä hän kävi isänsä kanssa rovastin luona vieraisilla. Rovasti oli erinomaisen herttainen. Hän kehoitti Millaa kärsivällisyyteen; me emme muuta maailmaa, mutta me voimme antaa sille hyvän esimerkin, — sen oli hänen äitinsä tehnyt. Milla tuli kovin liikutetuksi. Oi, jospa kaikki ihmiset olisivat hyviä!

Hänen isänsä ei ollut milloinkaan esiintynyt niin sydämellisesti häntä kohtaan kuin nyt. Hänen herkeämätön ystävällisyytensä muistutti sitä aikaa, jolloin hänen äitinsä makasi sairaana. Ja tuo suurenmoinen hyväntekeväisyys ... hienommalla, kauniimmalla tavalla hän ei olisi voinut osoittaa tyttärelleen kunniaa.

Fürst oli loppumattoman hyvällä tuulella, ja hän ilmaisi sitä ylimielisesti. Hän kertoili hovista, hirmuisen häijyesti muuten; Fürstin seurassa oli kovin miellyttävää ja henkevää. Milla tunsu itsensä todella onnelliseksi, — joskin ohella tuntui heikkoa kaipuun sivumakua, pientä levottomuuden häiriötä. Sen verran, että hänen täytyi viime silmänräpäyksessä kiittää ylisille katsomaan, eikö tornissa ollut lippua. Mutta ei ollut. Kenties siellä ei ollut ketään kotona? Se olisikin molemmille puolueille parasta. Joskus muulloin he voisivat sitten tavata toisensa. —

Nyt morsiuspuku ylle!...

Olisipa Tora nähnyt sen!... Tora parka! Mutta siten käy, kun ei ole varovainen. Milla pyysi kamarineitsyttä ystävällisesti tarkkaamaan, että poimut painuisivat sileinä yli turnyyrin. Samassa rouva Wingaard tuli sisälle tuoden morsiussepeleen.

* * * * *

Kaikki, jotka lähikaduilla tungeksivat torille, näkivät jotakin punaista kirkon avattua tammista ulko-ovea vasten vasemmalla. Se oli punainen mekko, ja mekko oli pitkän matruusin yllä. Kirkonpalvelija oli tahtonut häntä laskeutumaan alas, mutta se oli turhaa. Ylt'ympäri seisoivat naisia, jotka olisivat mielellään ottaneet parhaan sijan; hän oli vastannut, että hänellä oli yhtä hyvä oikeus seistä siinä kuin kenellä muulla tahansa. Ja se hänellä kieltämättä oli. Hän ei ollut kaupungista; kukaan ei häntä tuntenut. Käteen tatuoitu merkki osoitti hänen palvelevan sotalaivassa, ja sen hän sanoikin; nyt hän purjehti puutavara-aluksessa. Hän oli kookas mies.

Muuten portailla ja niiden juurella sekä kauas siitä eteenpäin seisoivat naisia, pelkkiä naisia, vanhempia ja nuorempia, kaikki, jotka eivät olleet päässeet kirkkoon. Joka kerta, kun sisäovi avautui ja nähtiin sisälle kirkkoon, oli sielläkin molemmilla puolilla aina kuoriin asti pelkkiä naisia, pelkkiä hattuja kukkasineen, sulkineen, harsoineen. Yksinäinen, paljas miehen päälaki eräässä penkkirivissä näytti yksinäiseltä jälkeinpäin kypsyneeltä karviaismarjalta syksyisellä oksalla. Jos herra Max vainaja olisi voinut katsella kuorista, missä hän lepäsi, olisi se varmaankin ollut eloisa näky hänen naisrakkaille silmilleen, olletikin kun nuorimmat kaikkialla istuivat etumaisina. He olivat olleet kiihkeimmät hankkimaan itselleen sijan.

Melkein kaikki päivänvarjot, mitä torilla nähtiin, olivat portailla tai näiden ympärillä tai siinä päässä toria, monivärisenä, liikehtivänä kilpikatoksena, jonka alla tarinoitiin juttuja ja naurettiin loppumattomasti. Tuota "köyhien synnyttäjien" lahjoitusta pitivät kaikki hyvin hupaisena. Että Engel, jolla oli aistia, saattoikaan... No, se johtui tietenkin siitä, että rouva Wingaard oli yhdistyksen puheenjohtajana; se veitikka oli konsulin siihen houkutellut. Kumpainenkin omalla puolellaan portaita ja kumpainenkin oman ryhmänsä keskellä seisoivat ne kaksi köyhää sisarusta, joilla oli ollut kerhon ja hotellin emännöisyys, kunnes heidän molempien täytyi syrjäytyä — Engelin taloudenhoitajattaren tieltä. Heillä ei ollut vähäisintäkään syytä säästää Engeliä tai hänen tämänpäiväisiä vieraitaan, rannikon pomoja.

Lähinnä tätä parvea oli toinen liuta naisia, joilta ei ollut aivan niin hyvin liennyt aikaa paikan hankkimiseen. Siellä oli harvassa päivänvarjoja, mutta runsaasti hattuja, huiveja ja päähineetöntä

nuorisoa. Hihitystä ja kuiskinaa ja supattelua!... Ei mitään hartautta, juhllisuutta, arvonantoa, — ei ollenkaan sellaista oloa kuin maalaiskaupungissa muutoin. Sielläkään, missä miesten tummempi parvi oli vastassa, ei vallinnut totisuus eli "siivollisuus", kuten pormestari olisi sanonut ja kuten hän todella sanoikin viedessään komeassa virkapuvussaan puolisoansa kutsuvieraiden joukossa sisälle kirkkoon kello neljänestä vailla neljä. Siellä lasketeltiin sukkeluuksia ja naureskeltiin, tarkasteltiin juhllisia kutsuvieraita, jotka eivät olleet siitä tietääkseenkään; heitä tähysteltiin hilpein katsein, ikäänkuin tovereita! Kaupunkia oli työläs enää tunteakaan. Kun kaksi pojan vekaraa oli kavunnut erään lähitalon savutorven huipulle, niin heille taputeltiin käsiä ja huudeltiin! Tämä tapahtui juuri pormestarin saapuessa.

Keskellä kutsuvieraita, pormestarin kintereillä, hoiperteli kaupungin urkuri täydessä humalassa. Hän oli pitkä- ja vaaleatukkainen nuori mies, Schwabenista kolme, neljä vuotta takaperin tänne konserttimatkalla saapunut soittotaitelija, joka olikin jäänyt kaupunkiin. Urkuri oli silloin juuri kuollut, urut olivat erinomaiset, ja täällähän sai niin voimistuttavia merikylypyjä. Pehmeäluontoinen, haaveellinen, aito musikaalinen ihminen, joka oli arkipäivinä kaikkien suosikki ja sai enemmän työtä kuin suorittamaan kykeni, ja joka juhlapäivinä, nimittäin "*wenn Konstantinopel erobert worden ischt*" [Saksaa, = kun Konstantinopoli on valloitettu. *Suom.*], kuten hän sanoi, joi itsensä humalaankin. Se sattui hyvin harvoin; mutta silloin hän teki, mitä ikinä päähän pisti. Huippukohdan hän oli saavuttanut kerran, kun muuan sisälähetyksen saarnamies puhui kuorin ovella synneistämme; urkuri näki kaikkien ihmisten haukottelevan — ja intoutui soittamaan urkuja, niin että seinät tärisivät! Se selitettiin siten, että saarnaaja piti liian pitkiä pysähdyksiä; urkuri oli pisimmän käsittänyt väärin.

Tänään oli hänen päähänsä pälkähtänyt sellainen hyvä ajatus, että oli reippaasti pistäytynyt konsuli Engelin konttoriin ja pyytänyt rahaa urkuihin. Ja sen hän sai maksusuosituksena kouransa! Siispä oli taaskin "*Konstantinopel erobert worden*", — ja samppanjakorkit paukahtelivat! Kuka hyvänsä sai juoda mukana. Hän tuli autuaallinen paiste kasvoillaan, suurellisesti heilutellen käsivarsiaan. Kaikki nauroivat, ja hän nauroi. Ihan pormestarin ja hänen puolisonsa kintereillä hän purjehti! He jäykistyivät niin kankeiksi, niin kankeiksi, kuin urkuri olisi saanut heidät valjaisiin ja nyt ajanut heillä kirkkoon.

Suurta kohua syntyi, kun eräät vaunut tahtoivat raivata itselleen tien; tähän asti olivat kaikki tulleet kävellen. Täällä ei ollut tilaa vaunuille, väitettiin, ja asetuttiin eteen; järjestysvallan täytyi ehättää avuksi. Vaunuissa istui epämääräisen ikäinen sievä, hienostunut nainen hiukan pöhöttyneen herrasmiehen vieressä, jolla oli hyvin kaunismuotoinen pää ja ylhäinen ryhti. Vastapäätä naista istui punakka, vanhahko herrasmies, jolla oli isot everstin viikset, pujoparta ja joukko ritarimerkkejä rinnassa; hän puheli koko ajan siihen sävyyn kuin he kolme olisivat istuneet suljetussa kamarissa, missä kukaan ei voinut heitä nähdä.

He eivät olleet tästä kaupungista; kukaan ei tuntenut heitä, ennenkuin he olivat astuneet ulos ja ritarimerkkinen mies vei naisen kirkkoon. Silloin kertoivat hotellin siivoojattaret, että hän oli eräs pääkonsuli Kristianiasta; rouva ei ollut hänen, vaan sen herran, joka käveli vieressä. Tämä oli konsuli Garman, Garman & Worsen kauppahuoneesta. Heti heidän jäljessään tuli kaksi muuta vierasta, konsulit Bernick ja Riis. Edellinen meni maahanpaniaisiin keppi kädessä, jälkimmäinen tanssiaisiin Olavin ritarimerkki rinnassa. Useita porhoja saapui peräkkäin puolisoitten kanssa tai ilman, silli- ja puutavaramiljoonamiehiä. Heidän mustan yksitoikkoisuutensa katkaisi maaherra uhkeassa virkapuvussaan ja ilman puolisoa, vierellään vanha luovaloinen kenraali, joka oli sukua Fürsteille. Sitten seurasi virkamiehiä ja kauppiaita sekaisin, useimmat vaimoineen. Nämä riippuivat miestensä käsivarressa kuin täyteen sullottu ja hyvin kallisarvoinen vasu, jota vailla mies ei voinut täällä näyttäytyä.

Hisahtamaton hiljaisuus levisi torin alimmasta päästä ja eteni ylöspäin kuin verkkainen öljy virta yli kohisevan meren. Sulhanen astui ulos vaunuista tuolla alhaalla, seuralaisenaan lankonsa, konsuli Wingaard. Toisista vaunuista astui ulos pari meriväen upseeria ja kaksi siviilimiestä; toinen näistä oli Anton Dösen. Kaikki neljä liittyivät sulhasen saattueeksi.

Kaikki ne taitavat kenttäliikkeet, jotka olivat saaneet aikaan, että Fürst tänään saattoi purjehtia väkijoukon läpi Ristikirkkoa kohti, ihailtuna tai kadehdittuna, saateltuna tai inhottuna, hän oli itse suorittanut; sikäli hän saattoi voitonsankarina kunniakkaasti kulkea kirkkoon. Mutta hän ei astellut kuin voitonsankari; sen näki lapsikin heti ensi silmäyksellä.

Hän nimittäin oli mitä kuolettavimmassa tuskassa. Tora ei ollut näyttäytynyt, ei lähettänyt ketään puolestaan, ei kirjoittanut. Ei hän eikä kukaan hänen ystävättäristään ollut edes käynyt Engelin talon lähistöllä. Ei siis suostuttelemaan eikä säilyttämään Emilietä hän ollut tullut. Miksi hän siis oli tullut? Mihin tähtäsi Rendalenin uhkaus?

Kirkkoon asti riitti vaaraa. Tuolla sisällä suojasi kirkon oma, pyhyys heitä ja kunnianarvoisaa pappia. Mutta täällä —! Hänen silmänsä tähyilivät ylös rinnettä kartanoon... Se tapahtui vaistomaisesti. Ei tuolla, vaan täällä voisi Tora astua esille. Tai toisia astua esille —! Tora ei ollut ainoa.

Hänen puoliksi ummistuneet silmänsä vaaniskelivat, hänen ahavoituneet kasvonsa olivat liikkumattomat hänen suupieltensä joustimet olivat katkenneet; ei mitään hymyilyä. Hänen vaaleat viiksensä riippuivat venyttäen kasvoja. Muhkean miehen käynti oli tullut pingoittuneen varovaksi... jokainen askel voisi tuottaa onnettomuuden. Ellei se kohtaisi häntä, niin se odotteli perässätulijaa, morsianta. Kaikkialla kiilui silmiä, osaksi teräväkatseisia, mutta ei ollenkaan niitä, joita hän pelkäsi. Hän oli pitempi kuin naiset; hän saattoi katsella kauas, ja hän katseli, — molemmille sivuille. Ei mitään.

Hän oli juuri laskenut jalkansa ensimmäiselle porrasaskelmalle, kun pitkä matruusi astahti askelen eteenpäin: "Anna-Maija käski sanoa terveisiä!"

Lähellä seisovat kuulivat sen; etäämpänä olijat näkivät liikehtimisen: "Sanoiko hän jotakin? Mitä hän sanoi?" S-äänteet suhahtelivat pitkin. Niille, jotka seisoivat etäällä kirkosta, kuului suhina kuin kirkon ympärillä olisi varoiteltu "hyssssssssss".

Fürst seisahtui, silmät painuivat syvälle, ihan kuin olisi hienoa tomua puhallettu hänen kasvoihinsa. Hansikoitu käsi kouraisi nenäliinaa; sen mukana levisi hienoa tuoksua. Hän niisti — ja astui edelleen. Saattue perässä.

Sisällä oli hämy vastassa, päivänpaisteesta tultaessa; mutta hämyssä tuikki silmiä, naisten silmiä, silmiä!

Täällä istuivat Toran ystävättäret! Fürst tunsi koko kaupungin; hän tarkkaili heitä yksitellen. Etumaisina he istuivat, jännittyneinä, levottomina, uhkaavina. Täytyi lopultakin olla tekeillä jotakin! Samassa kuultiin suurten kirkonkellojen alkavan kumahdella; nyt siis nähtiin morsiamen vaunut torin alapäässä. Mitä nyt tapahtuisi?

Nora, Tinka, Anna Rogne istuivat aivan hänen vasemmallaan hänen astellessaan kuoriin. Hän loi väkisinkin katseensa toiselle puolelle; siellä oli ensimmäinen tuolirivi tyhjänä. Kuorissa noustiin seisten vastaanottamaan sulhasta.

Ulkona alkoi kuhina. Nyt morsiusvaunut ja niiden takana morsiuistyttöjen ja rouva Wingaardin vaunut eivät ainoastaan tulleet, vaan harmaaliverinen ajaja tahtoi lisäksi päästä ihan kirkon edustalle, ja sepä ei käynyt laatuun. Lähimmät painautuivat taaksepäin, tehdäkseen tilaa, mutta takana olijat eivät antaneet itseään työnnellä ja asettuivat hanakasti vastaan, joten monet horjahtivat vaununikkunoihin. Kirahduksia, vihaisia sanoja, käskyjä ja vaunuissa pelkoa. Engel pisti päänsä ulos, mutta hänen ääntänsä ei kuultu; sitten hän astui esiin. Järjestysvalta oli paikalla ja teki innokkaasti tilaa raharuhtinaalle, morsian seurasi kintereillä, ja pian olivat morsiuistyötkin päässeet alas. He järjestyivät, ja niin läksi kulkue liikkeelle. He eivät tulleet samaa uraa kuin toiset olivat saapuneet, mutta kaikkialla väistyttiin.

Myrtti kellanpunaiseen tukkaansa pujotettuna morsian näytti englantilaisen akateemikon moitteettomalta teokselta. Kasvojen piirteet olivat säännölliset ja aito englantilaiset, hipiä hieno ja hyvin valkea, hartianviiva hiukan notkolla, tavattoman sievä käsivarsi, ryhti kainon, hienon neitsyen. Hän astui etukumarassa kehenkään katsomatta. Käsi lepäsi keveästi isän käsivarrella; hiukan alapuolella isän ritarimerkin näkyi vilahdukselta tyttären timanttikoriste, mutta ainoastaan niille, jotka seisoivat heidän edessään tai korkeammalla. Vanhanaikainen solki, kallisarvoinen koru, jota hänen äitinsä tiedettiin mielellään käyttäneen, kiinnitti kukkavihon hänen povelleen. Tuulenpuuska kohotti hänen huntuaan heidän tullessaan portaille; se tavoitti matruusin kasvoja, mutta ei yltänyt. Tuuli leyhytteli hienoa tuoksuvirtausta kauas.

Kuinka keventyneeksi tunsikaan mielensä Engel seisoessaan ohella! Tämä oli ollut tukalin taival, minkä hän oli elässään kulkenut! Eikä hän kuitenkaan ollut kiirehtinyt. Ei. Sävyisänä, hiljaisena, lempeänä, hurskaana hän oli edennyt; katseensa hän piti kiinnitettynä yhteen pisteeseen, — siihen neulansilmäänkö, josta oli päästävä läpi? Hänen säännölliset, kauniit kasvonsa näyttivät siltä, kuin ei niitä olisi ikinä liikuttanut sellainen mielle, joka ei ollut sopusoinnussa kunniallisen käyttäytymisen, vanhempien ja esimiesten hyvien neuvojen kanssa. Niin, kuin hän ei olisi elämältäkään saanut tietoa siitä, mitä sellainen oli. Aina oli hänen huonekuntansa ollut jumalaapelkäävä huonekunta; kolmessa sukupolvessa oli perustettu lahjoitusrahastoja. Sikäli olisi se tuoksu, jota nyt levisi ympärille, voinut tulla Palestiinasta. Mutta hyväinen aika, ei siis mitään vaaraa ollutkaan? Nythän olemmekin jo kirkossa!

Urut alkoivat pauhata päihtyneen schwabenilaisen kaikella kiihkolla; niiden täyteläiset soinnut tulvivat konsuli Engelin mieleen ja täyttivät hänet hänen oikealla olemuksellaan. Mitään onnea ei voi verrata tasaluontoisen miehen onneen, kun hän on tuntenut olevansa vaarassa ja sitten huomaakin, ettei mitään vaaraa ollutkaan! Se ei hypähtele, se onnekkouden tunne, eikä myöskään pursuile, vaan jakautuu hiljakseen kaikkiin elimiin kuin kylläinen, jalo itsestään nauttiminen. Se muistuttaa riemua jälleen kuntoon saadusta ruoansulatuksesta, myhäilevää näkyä, miellyttävää tuoksua siitä, mitä siis taas

edelleen rohjetaan tavoitella. Hän kohotti herttaisimman katsantonsa saarnastuolia kohti antaen kaikkien näkevien silmien kannatella häntä. Hän aavisteli kateutta, ja se kutkutti häntä mieluisasti. Mikä tulevaisuus hänellä olikaan kainalossaan!

Silloin morsiamen käsi värähti. Hätäisesti aleni konsulin katse saarnatuolista; kalmankalpea oli morsian, hän tuijotti, hänen oli työlästä tulla mukana tai hän oli vastahakoinen tulemaan. Mikä nyt? Nora, Tinka, Anna Rogne ja useita muita oli ihan vastapäätä sitä kohtaa, joka heidän piti sivuuttaa; — no, entä sitten, oliko se niin vaarallista?

Outo kiihtymys, vahingonilon ja säikyn sekainen, kuvastui kaikkien kasvoilla, kaikkien, minne konsuli katselikaan ... ja se tarttui häneen! Mitä se merkitsi? Ehdottomasti hänen silmänsä tapailivat kuoria; jospa he jo olisivat siellä! Siellähän toki täytyi saada rauha. Mutta kuorissa olivat kaikki nousseet seisomaan! He seisoivat kauhistuneina ja katselivat tänne alas, — ei morsiamen puolelle, vaan vastakkaiselle. Vieläpä hänen tyttärensäkin kirahtaen ponnahti taaksepäin, vetäen konsulin mukanaan.

Tuonne etumaiselle penkille, oikealle heidän eteensä, oli juuri nyt tullut... siis sakaristosta, siis kuorin läpi ... pastori Vangen, hänen perässään Tora Holm kantaen jotakin sylissään, sitten miss Hall, sitten Rendalen. Siinä järjestyksessä he juuri olivat istuutumassa, kun morsiuspari saapui. Toralla oli kaksinkertainen musta huntu kasvoillaan ja kantamuksensa ympärillä, ja se oli tarttunut johonkin, niin että hän nyt vasta pääsi miss Hallin avulla vapaaksi ja kääntyi avokatseisena ja lapsi käsivarrellaan morsianta kohti. Suuttumus, kielto, jylisevä uhkaus, jännitys saivat yletöntä tehoa urkujen pauhusta.

Sitten Milla laahattiin eteenpäin. Hän tuli kuoriin kuin valkoinen silkkipuku useiden muiden naistenpukujen keskeen. Rahinaa ja kahinaa; päitä ja käsiä ja kukkavihkoja ja silmiä yhtenä vilinä, niin että Milla ei saanut selvää itsestään, omasta istuimestaan, omasta kukkavihostaan, omasta nenäliinastaan. Viimeiseltä olivat kaikki tarjoamassa apua, hajuvettä, häiritsevänä mylläkkänä. Pahimmin oli tiellä tuo punainen isoviiksinen kummitus, jolla oli rintamus ritarimerkkejä täynnä; hän tahtoi kaikin mokomin tyrkyttää Millalle tämän omaa kukkavihkoa, ja Milla ei sietänyt sen tuoksua. Vihdoinkin päästessään vapaaksi ja saadessaan hengähtää, oi, vielä kerran, — oi, ja vielä kerran ... hän puhkesi itkuun. Hän veti huntunsa kasvoilleen. Hänen tuli niin itseänsä sääli, Millan; nehän olivat tehneet kauheata. Ja sitten hän joutui raivoon. Voi, kuinka tuliseen raivoon hän yltyi!

Konsuli Engel sai siitä ensimmäisen katseen, — ja kaiken muun lisänä, mitä hän oli saanut, se vaikutti kuin viimeinen pisara, joka tekee tajuttomaksi; konsuli istui hourien, että hänen lahkeensa tutisivat tyhjinä. Mitä merkitsikään tämä?...

Hieno Fürst istui hänen vieressään siirrellen hattuansa kädestä toiseen ja jalkojaan vuorotellen päällekkäin. *Häntä* tämä kaikki tarkoitti, eikä tuleva valtiomies ollut vielä päässyt niin pitkälle, että olisi voinut istua alallaan silloin, kun häntä nyljettiin, leikeltiin ja palasina heiteltiin pataan. Dösen, joka oli ihan hänen takanaan, siveli valkealla hansikkaallaan vaaleitten viiksiensä kärkiä, nyt oikeata, nyt vasenta, nyt vasenta, nyt oikeata, kiireesti, kiireemmin, mitä kiireimmin. Hän oli uskomattoman uuttera. Kirkossa olijat näkivät tuon valkoisen hansikkaan nenän alla salamoitsevan ja luulivat hänen tekevän temppuja tai merkkejä, kykenemättä ymmärtämään kenelle. Porhoista tuntui aseman painostus kovin tukalalta. Mutta samalla kertaa heidän kuitenkin täytyi vielä nähdä vilahdus naisesta, jolla oli lapsi käsivarrellaan; hän oli hiivatin kaunis, — ulkomaalainen. Ja he ojentelivat kaulaansa, ja he käännähtelivät; konsuli Bernickinkin kaula venyi ja kiertyi kuin kiekumaan opettelevan kukkopoikasen.

Kaiken onnettomuuden lisäksi rovasti jäi tulematta. Kirkonpalvelija kävi ulos ja sisälle, sisälle ja ulos, kasvoillaan mitä tyhjänpäiväisimmän touhuilun juhlallinen ilme.

Urkuri pitkitti reimasti! Hänestä tuntui, että rovasti Greenin tuloon kestäisi jokseenkin kauan, joten hän voisi siirtyä virteen. Mahtipontisen hän oli jo aikaa sitten käyttänyt loppuun; hän oli nyt haipunut sen suoranaiseen vastakohtaan, imelään. Pelkkiä paimenpillin säveliä mitä mahdollisimpina piipityksinä. Hänen mielikuvituksensa kaiketi vaelsi kaikkien niiden pienokaisten keskuudessa, joita tästä avioliitosta koituisi; hän heristeli niille sormellaan ja pititteli niille kvintissä: "tui—tui!"

Vihdoin oli Engel tointunut sen verran, että taas tunsu hienon ja karkean, hyvinkasvatetun ja sivistymättömän eron. Viimeksimainitun laisille ihmisille oli häväistys juttu suurinta nautintoa. Mutta tämä tässä oli uusi, ihan ennen kuulumaton. Tarvittiin *Kurt* hautomaan sellaista, panemaan toimeen niin riivattua konnanjuonta.

Hänen nenäliinansa oli jo märkänä, hänen hansikkaansa alkoivat käydä harmaiksi. Löyhytellessään ja kuivaillessaan tuskan hikeä hän vilkui ahdistuneesti Millaan. Hänen tyttärensä vihasi nyt häntä! Hän rukoili Jumalaa, niin, sen teki konsuli Emil Engel, oikein hartaasti hän rukoili Jumalaa, etteivät heidän syntinsä tulisi tämän viattoman tyttöpoloisen päälle! He olivat valehdelleet tälle, kyllä, mutta mitä parhaassa tarkoituksessa; senhän Jumala tiesi! Mutta kuka olisikaan osannut olla valmistautunut siihen, että voitaisiin ryhtyä mihinkään niin mielettömään kuin pyhyiden häpäisemiseen! Engel ei tavallisissa

oloissa sadatellut, hän oli liian hieno mies sellaiseen; mutta heti tuon hartaan jumalanpuhuttelunsa jälkeen hän toivotteli sydämensä kaikella voimalla: paholainen nuo kaikki omikseen periköön!

Märkä nenäliina sujahti jälleen esille. Samaan aikaan ajatteli Milla aivan oikein: nousenko ja lähdenkö?

Engel näki sen hänen silmistään, hänen liikkeistään. Fürst näki sen myöskin. Molemmat tunsivat sen kuin miljoonana sähköisenä pistoksena, mutta he eivät kuitenkaan voineet luopua siitä viimeisestä toivosta, että Milla oli liian hyvin kasvatettu tehdäkseen häväistysjutun suuremmaksi. Edellinen tunsii, että jos hänen tyttärensä jäisikin, olisi hän tästä hetkestä alkaen murtunut, tahrittu mies ... jälkimmäinen tunsii, että jos morsian vain menisi hänen kanssaan alttarille, niin kyllä hän kaiken uhalla vielä uransa raivaisi!

Mutta Greeniä ei ikinä kuulunut! Nyt kaikkien ajatukset kohdistuivat tähän; kävi hirmuisen kiusalliseksi! Kaikkien silmät tuijottivat sakastin oveen. Oliko hän sairastunut? Vai tekeytyikö hän sairaaksi, päästäkseen eroon? Missä siis oli kappalainen? Kappalainen esille! Miks'ei Karl Vangen noussut? Kuorissa olevat naiset, jotka eivät vielä olleet tointuneet ensi säikähdyksestään — moniainden oli täytynyt käydä käsin kiinni penkinsä alasyrjään estääkseen vavahteluansa —, heidät saattoi tämä uusi jännitys ihan sairaaksi; useat alkoivat itkeä. — Niin, ajatteli Milla, sääli on minua, hirmuisen sääli! Hyvä Jumala, olisipa äiti elänyt! — Ja hän itki nyt mitä haikeimmin. Kaikki ihmiset olivat vannoutuneet häntä vastaan, joka ei ollut mitään tehnyt. Pitipä nyt vanhan Greeninkin antaa hänen näin julmasti istua kaikkien ilkeiden, ilkeiden ihmisten ällisteltävänä!

Ja sitten kävi niin, että hän pääsi ensimmäisestä, varsinaisesta kysymyksestä ja syöksähti hylätyn olonsa tunteeseen niin voimakkaasti, että kun Green vihdoinkin tuli, se tuntui hänestä huojennukselta, taivaan palkinnolta.

Mutta jos hän ei siis ollutkaan edes hetkiseksi kyennyt pääsemään sen vertaa itseänsä ajattelemasta, että olisi voinut miettiä, minkä tähden tämä tehtiin ... no, miettivätpä sitä *ne*, jotka istuivat kuorin alapuolella. Eivät ainoastaan ne, jotka olivat olleet suunnitelmassa mukana, heitähän oli vain jokunen, — ei ainoastaan puolue, ja se oli lukuisa; ei, *kaikki* naiset tunsivat, kuinka kuohuttavaa oli, että Milla sen jälkeen, mikä oli satuttanut hänen tiellensä, *tahtoi* mennä edemmäksi! Ja jos hänet oli laahattu tuonne, niin miksei hän nyt noussut? Miksei hän poistunut heidän luotansa? He odottelivat sitä hetki hetkeltä; mutta Milla istui alallaan! Oliko se todellakin mahdollista sen jälkeen, kun oli niin järjestyttävästi vedottu hänen omaantuntoonsa! —

Jokainen urhea nainen, jolla on täysi vapaus, käy ehdottomasti heikomman, vääryyttä kärsivän puolelle. Mielet aaltoilivat kirkossa kuin meri; kuohunta kävi yhä rajummaksi. Onko ajateltavissa, että hän astuu alttarille tuon roiston kumppanina? Häpeä noille piirittäjille, jotka sitä koettavat saada aikaan!

Kaikki tuijottivat alttaria kohti. Eikö vanha Green saapuisikaan? Häntä arveluttaa viime hetkessä antaa kirkon siunausta tälle avioliitolle! Karl Vangen ei olisi siihen ikinä ryhtynytkään! Hän istui vietellyn ja petetyn luona, hän. Hän oli niin yksinkertainen, että uskoi kirkon paikan olevan siinä, Karl Vangen. Kuinka monia kiitollisia katseita kohdistuikaan hänen suuriin kasvoihinsa näinä muutamina minuutteina ... niillä olisi voinut kullata useita kirkonholveja ja tuhansittain virsikirjoja ja raamattuja!

Nyt nähtiin kuorissa olijain katseista, että vanha Green viimein tuli! Tosiaan siis kuitenkin? — Hitaasti ja sairaana hän tuli, hyvinkin sairaana. Hän ihan näytti kirkolliselta kompromissilta, kuiskailtiin. Tuskin hän oli päässyt alttarin eteen, kun virsi alkoi. Koko kuorin seurakunta veisasi mukana. Innoissaan, kevennyksissään, kiitollisina kaitsemukselle he veisasivat, sulhanen, Engel, kenraali ja pääkonsuli, Bernick, Dösen, Riis, porhot, maaherra, — veisasivat ensimmäisestä morsiamesta, jonka itse Jumala ohjasi ensimmäisen sulhasen luo. Yksikään heistä ei sitä uskonut, mutta he veisasivat, veisasivat, niin että oli vahinko, että urkujen pauhu hukutti heidän äänensä, sillä sellaisia veisuun ääniä olisi sietänyt kuulla. Heidän naisväkensä säesti kimakasti; he olivat niin säikähtyneitä, etteivät löytäneet virttä, mutta he osasivat suunnilleen sen ulkoa. Nopein yhtymään mukaan ja äänekkäin avioliiton ylistyksen veisaa ja oli rouva Garman.

Mutta paitsi heitä ja urkuria ei veisannut koko kirkossa yksikään ainoa. Kuohunta kävi niin rajuksi, niin yleiseksi, että monet eivät voineet istua. He nousivat seisomaan. Takana olevat tahtoivat myös nähdä ja nousivat hekin.

Mutta ennen kaikkia muita Tora. Mitä nämä täällä hänen ympärillään olivat tunteneet ja tunsivat, se oli lievää verrattuna siihen, mitä tunsii hän, joka pohjimmaltaan oli äitinsä tytär ja oli jännittynyt matkastaan ja tästä, minkä ainoastaan hänen rakenteensa saattoi ollenkaan kestää. Ellei minkään muun, niin Millan itsensä vuoksi oli tämä estettävä naimasta tuota konnaa. Tähän tarvittiin, että Tora näyttäytyisi, hän ja lapsi. Kaikki muu saattoi jäädä tehottomaksi, mutta tämä pakottaisi Millan

pysähtymään; hän tuns Millan! Oli vain kysymys siitä, olisiko Toralla tahtoa ja rohkeutta siihen. Kyllä, hänellä oli! Sillä hänen ystävättärillään oli tahtoa ja rohkeutta olla mukana. Eihän asia koskenut vain häntä itseään; se koski koulua, se koski Millaa, se koski suurta asiaa, se koski tuhansia!

Kukaan, kaikkein vähimmin Tora itse, ei ollut voinut epäillä, etteikö morsiamelle riittäisi hänen näyttäytymisensä lapsi käsivarrellaan. Siitä asti, kun Milla oli alkanut itkeä kuorissa ja kuitenkin jäänyt istumaan ... ja tähän saakka, jolloin Green saapui, oli Toran kiihtymys yltenyt siinä määrin, että läheisimmät alkoivat pelätä. Vastapäiselle penkkiriville nähtiin se myös. *Silloin* he tiesivät, että nyt tulisi jotakin, jota eivät he eikä hankään olleet ajatelleet, ennenkuin se tapahtuisi. Tora oli Tora. Ja aivan oikein...

Fürst oli jo alttarilla, konsuli Wingaardin viemänä; Engel tuli varovasti astellen matolla viedäkseen tyttärensä hänen vierelleen. Milla nousi ja antoi morsiuistyttöjen järjestellä laahuksensa ja huntunsa, — kun Tora syöksähti ulos penkkirivistä ja eteenpäin.

Kaikki tuonne kuoriin keräytyneet katselivat morsianta, joka ojensi kätensä isälleen ja hänen kanssaan kääntyi alttaria kohden. He eivät nähneet Toraa hänen tullessaan alttarin portaille. He kuulivat takanaan kuin meren kohahduksen, ja samassa pyyhälsi jotakin mustaa ohitse. Naiset kirkuivat, herrat jäykkeneivät. Alttarilla olijat kääntyivät päin, Engel horjahti taaksepäin, Tora hänen ja tyttären väliin.

"Tahdotko, että asetan lapsen eteesi, Milla? Polvistutko sen päälle?"

"En, en!" huusi Milla kauhistuneena. Hän väistyi, ja kädet eteen kohotettuina hän läksi pakoon kuorista; huntu hulmusi pitkällä takana.

Kaikki olivat nousseet seisomaan, Tora oli heti kiitänyt edelleen sakastiin. Hän tuns voimiensa nyt ehtyvän. Miss Hall meni perässä.

Mutta kun Milla ehti alas kuorista, ei hän tiennyt minne kääntyä. Jonkunhan täytyi tulla, jonkunhan tuki täytyi saattaa häntä; hänen naisellinen vaistonsa sanoi hänelle sen. Hän kääntyi epätoivoisena katsomaan taakseen. Sakastin ovi tuolla ylhäällä avautui, vihlova kouristusitku kuului sisältä, vain sen aikaa kuin oven avaamiseen ja sulkemiseen tarvitaan; mutta se riitti. Millakin alkoi itkeä. Silloin kiertyi käsivarsi hänen uumilleen ja veti häntä päättävästi mukanaan ulos; se oli Noran.

Samassa hetkessä, kun Milla oli antautunut, oli kaikki loppunut. Kaikki viha oli puhallettu pois. Ja useimpien mielistä. Rendalen ehti viereen heti jälkeinpäin ja astui nyt edellä raivaamassa tietä.

Urkuri, joka ei ollut nähnyt alkua, vaan odotteli ensimmäisen virren värsyn jälkeen vihkimäpuhetta, nousi seisoaalleen kohun käydessä hillittömäksi; mitä tämä oli? Hän näki morsiamen kirkon keskilattialla, toiset kuorissa ja koko seurakunnan jalkeilla... "*Aber das war kurios! Wird's nichts daraus? Ho — ho! Ich hab' meine zweitausend!*" [Jopa on kumma! Eikö siitä tulekaan mitään? Ho-hoo! Minulla on kaksituhattani! *Suom. huom.*] — Ja hän paiskautui soittamaan urkuja. Jotkut tahtoivat pysähdyttää hänet; mutta hän kysyi, "mitä he olivat morshiamelle tehnet. Hänele voi soitto tehde hyve."

Niin pian kuin kellonsoittaja kuuli urkujen pauhun, hän ajatteli: "Kas niin, nyt he ovat vihityt!" — ja puuttui mukaan molemmilla kelloillaan. Ja niin pian kuin tervehdyslaivalle kuultiin kirkonkellojen kumahtelu, alkoivat kanuunat jyristä. Heidän oli määrä ampuu siihen asti, kunnes morsian astuisi ulos, ja kun tätä ei voitu nähdä laivalle, mutta siitä piti saada merkki, niin he tämän merkin unohtuessa kesken hälinää ammuskelivat yhä edelleen, jyrisyttivät, jyrisyttivät, jyrisyttivät. Heistä itsestäänkin lopulta tuntui laukauksia tulevan kovin paljon, mutta se oli muiden asia, — niin kauan kuin heillä riitti ruutia, he täryttelivät kaupunkia. Sillä sielläkin oli juotu kelpo tavalla.

Tämä herätti yleistä hupaisuutta. Kaikki keikahti vakavuudesta nauruksi — ensin siinä joukossa, joka tulvi ulos kirkosta urkujen pauhinassa ja kirkonkellojen kajahtellessa ja kanuunain jyrähdellessä; sitten nauru levisi yltyvänä torilla odottaneihin, jotka ulottivat sen yli koko kaupungin. Ei ollut milloinkaan miesmuistiin naurettu niin paljon jokitörmiltä vuoren ja hiekkaniemen uloimpiin asumuksiin asti. Maalaisetkin matkasivat naurellen jyrinänsä kotiin, ja minne he tulivat, siellä nauru remahteli.

Liput olivat liehumassa yli kaupungin ja sataman.

Kumahteli ja liehui, liehui ja kumahteli. Ja naurettiin!

Häävieraat aluksi silmäilivät toisiaan pelokkaasti. Hajallisina ryhminä ja alla päin he sulloutuivat ulos kirkosta. Mutta ulkona valtaan päässyt nauru oli tarttuvaa; tullessaan kotiin ja lukiessaan *Tilskuerenia* nauroivat *hekin*. Itse pormestariakin nauroi!

Ylös puistokujaa astelivat Nora ja Rendalen. Kanuunat jyrähtelivät, ja he kääntyivät katselemaan yli

kaupungin ja sataman liehuvia lippuja — ja nauroivat. Karl Vangen harppaili pitkällä säärillään ohitse; Tora oli jälleen Nils Hansenin luona. Tora oli äärettömän heikkona, mutta tyytyväinen.

Vangenin piti hakea vaunut, — ja hän kiiti pois.

Ei vähempää kuin viisitoista nuorta tyttöä kiirehti yht'aikaa rouva Rendalenin luo; toinen suuri saattue oli tulossa heidän takanaan. He eivät kävelleet, he tohahtivat pyrynä ja sivuuttivat heidät vilahduksena. Rouva Rendalen tuli sittemmin ulos portaille poikaansa ja Noraa vastaan; mutta nämäpä käyttäytyivät kokonaan toisin kuin kaikki muut, pysähtelivät joka hetki. Nyt, kun rouva Rendalen niin suunnattomasti ikävöitsi heitä! Että saattoivatkin unohtaa hänet!

Yht'äkkiä hän tempasi kakkulat nenältään ja puhdisti ne. Sitten hän asetti ne hitaasti nenälleen...

Ja Rendalen sanoi tuolla alhaalla puistokujassa astellessaan, että hänen ensimmäisessä esitelmässään oli varmaan paljon yksipuolista ja epäselvää, paljon mieleenlyöttymiä. Ja paljon muuten hänen kehityksessäänkin sellaista, mikä ei läheskään ollut edes puolivalmista. Mutta "elämä on koulu", ja se koskee ensi kädessä koulumestaria.

Tai oikeastaan hän ei virkkanut sanaakaan kaikesta tästä. Hänellä ei ollut vähintäkään tilaisuutta mihinkään niin jäykkään ja kylmäkiskoiseen. Suoraan sanoen, sill'aikaa kun kaupunki ja satama vasten tahtoaankin liputti hänen elämäntyönsä, asteli hän täällä kosimassa. Hän kosi sitä, jonka hiukset "sädehtivät". Tämä ei tuntenut itseään sen arvoiseksi ja karkotti joukon karpäsiä silmiltään. Mutta oli niin mahdotonta tehdä muuta kuin suostua, ja kuitenkin...

Sitten he sopivat monista, monista, monista asioista. Ensimmäinen oli, että kun ihminen seisoo turvallisena toiminnassaan, silloin voi kehityksestä tulla jotakin; ja toinen oli, että kun siihen käydään kaksin, edistyy se kaksin verroin nopeammin. Tai kenties oli jälkimmäinen edellinen, ja edellinen jälkimmäinen; he eivät olleet syyntakeisia...

'Mutta viisitoista tyttöä oli yht'aikaa ylhäällä tornissa; heidän teki tänään mieli vetää ylös lippu, jossa ei ollut valhetta. Ja sellaisen asian puolesta, jossa ei ollut valhetta. He luikkasivat alas pyytäen lupaa. Rendalen seisoi portaiden juurella; hän nauroi heille. Nora oli juossut hänen luotansa — ylös portaita rouva Rendalenin syliin. Hän painautui nyt kiihkeän kiinteästi hänen poveaan vasten odotellen, kunnes toinen saisi kakkulansa paremmin paikoilleen.

"Eipä sentään", huusi Rendalen tornissa olijoille, "ei tänään — Millan vuoksi. Mutta pian me aloitamme."

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK LIPUT LIEHUMASSA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you

have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic

works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to

the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.